

ΕΠΕΤΗΡΙΣ ΚΕΝΤΡΟΥ ΕΡΕΥΝΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ

5

—
954

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΕΠΕΤΗΡΙΣ
ΤΟΥ ΑΡΧΕΙΟΥ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ
ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ.

ΤΟΥ ΔΙΕΥΘΥΝΤΟΥ ΤΟΥ ΑΡΧΕΙΟΥ

ΤΕΥΧΟΣ 5.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

1954

ΜΑΝΙΑΤΑΙ ΕΙΣ ΖΑΚΥΝΘΟΝ

ΕΠΙ ΤΗΣ ΒΑΣΕΙΣ ΑΝΕΚΔΟΤΩΝ ΕΓΓΡΑΦΩΝ ΤΟΥ ΑΡΧΕΙΟΦΥΛΑΚΕΙΟΥ ΖΑΚΥΝΘΟΥ

Α'. Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΝΙΚΑΩΝ - ΝΙΚΑΙΑΝΩΝ

(1554 - 1859)

ΥΠΟ

ΔΙΚΑΙΟΥ ΒΑΓΙΑΚΑΚΟΥ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ἡ κατάστασις ἡ ὁποία ἐπεκράτησεν εἰς τὴν Πελοπόννησον εὐθὺς μετὰ τὴν Ἑλωσιν καὶ ἡ ρῆξις τῆς Βενετίας μετὰ τοὺς Τούρκους (1463) ἠνάγκασε πολλοὺς τῶν κατοίκων τῆς Πελοποννήσου νὰ μετοικήσουν εἰς Ζάκυνθον.

Περισσότεροι τῶν δέκα χιλιάδων Πελοποννησίων, μὴ ἀνεχόμενοι τὴν σκληρότητα τῶν Ὀθωμανῶν καὶ κατόπιν ἀδείας τοῦ Λορεδανοῦ, ἀρχηγοῦ τῆς εἰς τὰς νήσους Βενετικῆς στρατιωτικῆς δυνάμεως, μετόκησαν τῷ 1464 οἰκογενειακῶς εἰς Ζάκυνθον, ταχθέντες ὑπὸ τὴν Βενετικὴν ἐπηχοότητα καὶ τὴν ἀποκλειστικὴν προστασίαν τοῦ Μιχαὴλ Ράλλη, διοικητοῦ τῶν εἰς Ζάκυνθον σταθμεύοντων Στρατιωτῶν. Εἰς τοὺς Πελοποννησίους τούτους ἐδόθησαν γαῖαι ἀκαλλιέργητοι, τὰς ὁποίας ἐκαλλιέργησαν καὶ ἐφύτευσαν δι' ἀμπέλων καὶ ἄλλων ὁπωροφόρων δένδρων¹⁾.

Οὕτω, κατὰ τὰ δέκα ἔξ ἔτη (1463-1479) τοῦ πολέμου μεταξὺ Βενετῶν καὶ Τούρκων αἱ Ἰόνιοι νῆσοι εἶχον ἀποβῆ ἄσυλον πολλῶν χιλιάδων προσφύγων ἐκ τῆς ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδος, οἱ ὁποῖοι κατῴρθωσαν νὰ μεταβάλουν τοὺς ἀφόρους ἀγρούς εἰς ἀνθῶνας²⁾.

Τὰ δημιουργηθέντα δὲ τότε πολεμικὰ σώματα τῶν Ἑλλήνων Στρατιωτῶν, ἰδίως μάλιστα ἐν Μάνῃ ὅπου εἶχε συγκροτηθῇ ἡ περίφημος Luogotenenza della Strata di Maina (Στρατόπεδον τῶν ἐν Μάνῃ Στρατιωτῶν), προσέφερον σημαντι-

¹⁾ Ν. ΚΑΤΡΑΜΗ, Φιλολογικά Ἀνάλεκτα Ζακύνθου, Ζάκυνθος 1880 σ. 48. Πρβ. - Α. Χ. ΖΩΗ, Στατιστικὴ τῆς νήσου Ζακύνθου. Περιοδ. Μοῦσαι 1896 φύλλ. 101 σ. 624 - 625. - Κ. ΚΑΙΡΟΦΥΛΛΑ, Ἡ Ζάκυνθος ὅπως τὴν εἶδαν οἱ περιηγηταί. Ἡμερολ. Μεγάλης Ἑλλάδος 1930 σ. 172 κ.ἑξ.

²⁾ ΟΥΛΙΑ ΜΙΛΛΕΡ, (Μετάφρ. Σ. Λάμπρου), Ἡ Φραγκοκρατία ἐν Ἑλλάδι 2 (1909-1910) σ. 220. Πρβ. Α. Χ. ΖΩΗ, Μοῦσαι 42 (1936) φύλλ. 957 σ. 2.

κὰς ὑπηρεσίας εἰς τοὺς Βενετούς¹⁾. Οὗτοι εὑρισκον πάντοτε τοὺς Μανιάτας προθύμους εἰς τοὺς πολέμους, ἀλλὰ καὶ πάντοτε τοὺς ἐγκατέλειπον ἐν τέλει.

Τὰ ἐπαναστατικά κινήματα τὰ ὁποῖα ἐπηκολούθησαν ἐπέτυχον πολλά, ἀλλ' εἶχον ἄδοξον τέλος, διότι ἡ Βενετία διὰ τῆς συνθήκης τοῦ 1479 ἐγκατέλειπεν ἐντελῶς τοὺς Ἕλληνας. Ὡς πρὸς τὴν Μάνην ἐπροφασίσθη ὅτι καὶ πρότερον δὲν ὑπήγετο αὕτη ὑπὸ τὴν Βενετίαν, ἀλλ' ὑπὸ τὴν Ἑλληνικὴν Αὐτοκρατορίαν τὴν ὁποίαν διεδέχθη φυσικῶς ἡ Ὀθωμανικὴ²⁾. Διὰ τοῦτο καὶ οἱ Τούρκοι ἅμα τῇ εἰρήνῃ ἐζήτησαν τὴν διάλυσιν τῶν ἑλληνικῶν τούτων σωμάτων, οἱ δὲ Βενετοὶ δὲν ἐδίστασαν νὰ ἀποκηρύξουν τὸν Μπούαν καὶ τὸν Κλαδάν (τοῦτον μάλιστα καὶ νὰ ἐπικηρύξουν, ὁρίσαντες δι' ἀποφάσεως τοῦ Μεγάλου Συμβουλίου τῆς 23 Ἰανουαρίου 1480 ἅμοιβὴν 10 χιλιάδων ὑπερπύρων Μεθώνης³⁾).

Ἐκ τῶν νήσων ἡ Ζάκυνθος, ὡς γεινιάζουσα περισσότερον μὲ τὴν Πελοπόννησον, ἐδέχθη καὶ τὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν φυγάδων⁴⁾. Ἰδίως πολλοὶ κατέφυγον εἰς αὐτὴν μετὰ τὴν παραχώρησίν της ἐκ μέρους τῶν Τούρκων πρὸς τοὺς Βενετούς (1483) καὶ τὴν δημοσίευσιν προκηρύξεως τῆς Βενετικῆς Γερουσίας, διὰ τῆς ὁποίας ἐκαλοῦντο πάντες οἱ ἐπιθυμοῦντες νὰ ἐγκατασταθοῦν εἰς τὴν νῆσον, πρὸς πύκνωσιν τοῦ ἔνεκα διαφόρων αἰτίων ἀραιωθέντος πληθυσμοῦ αὐτῆς⁵⁾.

Οἱ Βενετοὶ ἐνδιεφέρθησαν κυρίως διὰ τὴν ἐγκατάστασιν εἰς τὴν νῆσον Στρατιωτῶν, ἵνα οὗτοι χρησιμεύσουν διὰ τὴν προστασίαν τῆς νήσου. Εἰς βραχὺ δὲ χρονικὸν διάστημα οἱ Στρατιῶται τῆς Ζακύνθου ἀνῆλθον εἰς 1500 οἰκογενείας⁶⁾.

Μεταξὺ τῶν ἄλλων Πελοποννησίων ἔσπευσαν τότε καὶ πολλοὶ Μανιάται, ἐπῆλθε δὲ μεγάλη ἀνάμειξις πληθυσμοῦ καὶ γλώσσης εἰς τὴν νῆσον, ὥστε οἱ Βενετοὶ διοικηταὶ ἀπέδιδον εἰς τοῦτο καὶ τὴν δυσκολίαν τῆς τηρήσεως τῆς τάξεως. Ἐπὶ πλεον οἱ Μανιάται μετανάσται ἐτήρουν καὶ πρὸς τοὺς Ζακυνθίους τὴν συνήθειαν τῆς ἐκδικήσεως τοῦ αἵματος· διὰ τοῦτο δὲ καὶ οἱ φόνοι ἦσαν συχνοί⁷⁾.

Πρὸς τούτοις ἡ ἀπώλεια τῆς Ναυπάκτου, Μεθώνης καὶ Κορώνης καὶ ἡ ἐν

¹⁾ Α. ΔΑΣΚΑΛΑΚΗ, Ἡ Μάνη καὶ ἡ Ὀθωμανικὴ Αὐτοκρατορία Ἀθῆναι 1923, σ. 46-48.

²⁾ *Αὐτόθι* σ. 21.

³⁾ *Αὐτόθι* σ. 27.

⁴⁾ Α. Χ. ΖΩΗ, Ἱστορία συνοπτικὴ τῆς Ζακύνθου. Πανεπιστημικὸν τεύχος ἐκατονταετηρίδος Δ. Σολωμοῦ, σ. 507. - Περβ. Κ. ΚΑΙΡΟΦΥΛΑ, Ἡ Ἐπτάνησος ὑπὸ τοὺς Βενετούς, Ἀθῆναι 1942, σ. 9.

⁵⁾ ΟΥΙΑ. ΜΙΛΛΕΡ - Σ. ΛΑΜΠΡΟΥ, ἔνθ' ἄνωτ. σ. 307. - Κ. ΚΑΙΡΟΦΥΛΑ, ἔνθ' ἄνωτ. σ. 24, 27.

⁶⁾ ΟΥΙΑ. ΜΙΛΛΕΡ - Σ. ΛΑΜΠΡΟΥ, ἔνθ' ἄνωτ. σ. 307, 207. - Περβ. Α. Χ. ΖΩΗ, *Μοῦσαι* 1896, φύλλ. 101, σ. 625.

⁷⁾ ΟΥΙΑ. ΜΙΛΛΕΡ - Σ. ΛΑΜΠΡΟΥ, ἔνθ' ἄνωτ. σ. 311.

ἔτει 1540 ἐγκατάλειψις ἐκ μέρους τῶν Βενετῶν τῆς Μονεμβασίας καὶ τοῦ Ναυπλίου, τῶν τελευταίων κήσεων ἐπὶ τῆς Πελοποννήσου, εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα καὶ τὴν εἰς εὐρύτεραν ἔκτασιν μετανάστευσιν τῶν κατοίκων καὶ εἰς τὰς ἄλλας Ἰονίους νήσους καὶ εἰς τὴν Ζάκυνθον¹⁾.

Κατὰ τὸ ἔτος ὅμως 1546, ὡς καταφαίνεται ἐξ ἀναφορᾶς τοῦ Βενετοῦ Προβλεπτοῦ πρὸς τὸν Δόγην, οἱ Κορωνάιοι καὶ οἱ Μανιάται ἦσαν τόσον πολλοὶ ἐν Ζακύνθῳ, ὥστε ἐνούμενοι εἰς τὸ συμβούλιον ἀνεδείκνυνον κατ' ἔτος τοὺς κατὰ τὴν γνώμην τῶν ἀξίους, προκαλοῦντες οὕτω τὴν ἀποτυχίαν τῶν ἐντοπίων καὶ τὴν ἔνεκα τούτου ἔκφρασιν παραπόνων ἐκ μέρους τῶν²⁾.

Φαίνεται δέ, ὅτι οἱ πρῶτοι ἐγκατασταθέντες Μανιάται εἰς τὴν Ζάκυνθον ἦσαν Στρατιῶται. Διότι τῷ 1494 ἤδη μαρτυρεῖται ἐγκατεστημένη εἰς Ζάκυνθον ἐκ Μάνης οἰκογένεια Σκιαδοπούλου³⁾, τῆς ὁποίας μέλη ὁ *Guagni*, ὁ *Franchio* καὶ *Jani Schiadopoli* ἀναφέρονται ὡς Στρατιῶται⁴⁾. Ἄλλος Σκιαδόπουλος δνόματι *Γεώργιος* συναντᾶται τὸ αὐτὸ ἔτος ὡς Στρατιώτης ἐν Ναυπάκτῳ καὶ ἀργότερον τῷ 1506 εἰς Ζάκυνθον⁵⁾.

Ὀλίγον βραδύτερον, τῷ 1509, «ὁ Θεόδωρος Μελισσηνὸς ἀπὸ τὸν Ζυγὸν τῆς Μάνης» καὶ δὴ ἐκ τοῦ χωρίου Πραστείου, εὕρισκόμενος εἰς Ζάκυνθον, καταλείπει διὰ διαθήκης εἰς τὴν σύζυγον καὶ τὸν υἱὸν του, πλὴν τῶν ἄλλων πραγμάτων καὶ τὸ «δοξάρι, ταρχάσι, τὸ σπαθὶ καὶ τὸ σκουτάρι», δηλ. τὴν στρατιωτικὴν πανοπλίαν του.

Ἐκ Μάνης ἐπίσης κατήγετο ἡ ἐν Ζακύνθῳ οἰκογένεια τῶν Κοντοστάβλων, ἥτις ἐπὶ Βενετοκρατίας ἦτο μία τῶν ἐξεχουσῶν τῆς νήσου. Ἡ στρατιωτικὴ δὲ παραδόσις τῆς οἰκογενείας ταύτης δηλοῦται σαφῶς εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Ἀνδρέου Κοντοστάβλου, ὅστις, ἐκ Νεταρίων (Ταιναρίων) ἐπαρχίας Λακεδαιμονίας καταγόμενος, ὑπῆρξε Στρατιώτης ἐμπειρότατος ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Καρόλου τοῦ πέμπτου, καθὼς μαρτυρεῖται ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς ἐπὶ τοῦ τάφου αὐτοῦ εὕρισκομένου ἐν Νεαπόλει τῆς Ἰταλίας⁶⁾.

Ἡ ἀθρόα ἐγκατάστασις Μανιατῶν εἰς τὴν νῆσον εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα καὶ τὴν στενωτέραν ἐπικοινωνίαν τῶν κατοίκων μεταξὺ τῶν.

¹⁾ Δ. Β. ΒΑΓΓΙΑΚΑΚΟΥ, Γενεαλογικὰ τῆς Ἀγγελικῆς Νίκλη-Σολωμοῦ. *Ἀθηνᾶ* 52 (1948) σ. 328.

²⁾ Κ. ΣΑΘΑ, *Monumenta Historiae Hellenicae* VI σ. 275.

³⁾ Α. Χ. ΖΩΗ, *Λεξικὸν Φιλολογικὸν καὶ Ἱστορικὸν Ζακύνθου*. Ζάκυνθος 1898 σ. 1014.

⁴⁾ Κ. ΣΑΘΑ, ἐνθ' ἀνωτ. V. σ. 17, 19, 20.

⁵⁾ Α. Χ. ΖΩΗ, *Λεξικὸν κλπ.*, ἐνθ' ἀνωτ.

⁶⁾ Πλείονα βλ. Δ. Β. ΒΑΓΓΙΑΚΑΚΟΥ, Μελισσηνοὶ καὶ Κοντοστάβλοι ἐκ Μάνης εἰς Ζάκυνθον 1509. *Ἐπετηρὶς τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἀρχείου τῆς Ἀκαδημίας* 3 (1951), 141-166.

1. Σχέσεις Μανιατών καὶ Ζακύνθου.

Αἱ οὕτω ἀναπτυχθεῖσαι σχέσεις Βενετῶν, Ζακυνθίων καὶ Μανιατῶν διηλεκτόντων καὶ τὴν ἐμπορικὴν ἐπικοινωνίαν μεταξὺ τῶν.

Ἐκ τῶν παλαιότερων σχετικῶν γραπτῶν τεκμηρίων εἶναι καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ κ. Α. Χ. Ζῶη¹⁾ δημοσιευθὲν ἐκ τοῦ Ἀρχείου²⁾ τῆς νήσου ἔγγραφον τοῦ 1594, τὸ ὁποῖον ἔχει καὶ ἰδιαιτέραν σημασίαν διὰ τὴν οἰκονομικὴν ἱστορίαν τῆς Μάνης διότι, σὺν τοῖς ἄλλοις, καθορίζει περιοχὰς αἱ ὁποῖαι τότε παρῆγον καὶ ἐξηγον πρὸς ἐμπόριον «βελανίδι». Σήμερον εἰς μερικὰς τῶν περιοχῶν τούτων ἡ δοῦς ἔχει τελείως ἐκλείψει καὶ διατηρεῖται ὡς ἀνάμνησις μόνον ἢ ὑπαρξὶς σχετικῶν τοπωνυμίων, ὡς Ἀρδιά ἢ, Λετροτό τό, Λετροτά τά, Λέντρακας ὁ, Λεντρούλλι τό, Λοῦ τό, Βαλιανιδεά ἢ, κλπ.

Ἡ ἐμπορικὴ ἐπικοινωνία συνεχίζεται καὶ μετὰ ταῦτα. Εἰς τὸ πρῶτον ἐκ τῶν τεσσάρων ὑπομνημάτων, τὰ ὁποῖα ὑπέβαλε τῷ 1618 ὁ κόμης Σατωρενὼ μετὰ τοῦ Πέτρου Μεδίκου πρὸς τὸν δοῦκα τοῦ Νεβέρ, ἀναφέρεται ὅτι οἱ Μανιάται «ἐκ τοῦ μέρους τῆς θαλάσσης ἔχουν ἀρκετὰ καλοὺς λιμένας εἰς τοὺς ὁποῖους δέχονται λίαν ἐλευθέρως πάντας τοὺς Χριστιανοὺς οἵτινες ἤθελον προσορμισθῶσιν ἐκεῖ, ἀλλὰ οὐδέποτε Τούρκους. Ἐχουν ἀρκετὸν αἶτον, καρποὺς καὶ ζῶα διὰ τὴν ζωοτροφίαν τῶν ἀφοῦ ἐμπορεύονται ἀκόμη ἐξ αὐτῶν μὲ τινας Βενετικὰς νήσους καὶ ἄλλας τοῦ Ἀρχιπελάγους»³⁾.

Οἱ Μανιάται καὶ μετὰ τὴν ἐγκατάλειψιν τῶν ὑπὸ τοῦ Μοροζίνη (1660) δὲν ἀπεθαροῦνθησαν, δὲν ὑπετάχθησαν καὶ οὔτε ἐσυνθηκολόγησαν πρὸς τοὺς Τούρκους⁴⁾. Πολλοὶ ἐξ αὐτῶν κατέφυγον εἰς τὰς ὑπὸ τῶν Βενετῶν κατεχομένας νήσους, ἐξηκολούθησε δὲ καὶ ἡ μεταξὺ Ζακύνθου καὶ Μάνης ἐπικοινωνία.

Κατὰ τὸ ἔτος δὲ 1676 ὁ παρακολουθήσας τὴν εἰς Κορσικὴν ἀποικίαν τῶν Μανιατῶν ἐπίσκοπος Μαΐνης Παρθένιος Καλκανδῆς, ἀνακρινόμενος εἰς τὴν Γένοβαν, ἀνέφερεν ὅτι θαλασσινοὶ Μανιάται «ἐταξίδεναν μὲ φρεγάδες καὶ μετέφεραν ζῶα καὶ ἄλλα τρόφιμα σὴ Ζάκυνθο καὶ σὲ ἄλλα μέρη»⁵⁾.

Ἡ νήσος ἐχρησίμευσε καὶ ὡς ἐνδιάμεσος σταθμὸς κατὰ τοὺς πρὸς Δ. ἀποικισμοὺς τῶν Μανιατῶν. Ἐκ τῆς ὁμολογίας τοῦ ἀνωτέρω ἐπισκόπου μαθηάνομεν

¹⁾ Ἐν Μαλεβῶ 4 (1923) φύλλ. 32 σ. 181.

²⁾ Συμβολαιογράφος ἱερὺς Ἰωάννης Μακρῆς (1580-1606).

³⁾ Α. ΔΑΣΚΑΛΑΚΗ, ἔνθ' ἀνωτ. σ. 71. - Πρβ. Α. Χ. ΖΩΗ, Μαλεβὸς 4 (1924) φύλλ. 33 σ. 191 καὶ φύλλ. 34, σ. 203.

⁴⁾ Αὐτόθι σ. 83.

⁵⁾ Π. ΚΑΛΟΝΑΡΟΥ, Μεγάλη Ἑλλάς, Ἀθήναι 1944, σ. 135.

ὅτι τῷ 1673 διὰ πρώτην φοράν 120 Μανιάται πρόσφυγες «ἐπῆγαν σὴν Ζάκυνθον καὶ ἀπὸ ἐκεῖ ἐμπαροκαρίσθησαν διὰ τὸ Λιβόρο σ' ἓνα καράβι ζακυνθινό»¹.

Κατὰ τὸ ἔτος ἐπίσης 1674 εὐρίσκονται εἰς Ζάκυνθον ἀπεσταλμένοι τῶν Μανιατῶν διὰ τὴν ναύλωσιν πλοίου πρὸς μεταφορὰν Μανιατῶν οἰκογενειακῶς ἀπὸ τὸ πόρτο Καλαμίτσι (παρὰ τὸ Πραστεῖον τῆς Καρδαμύλης) εἰς τὸν Τάραντα ἢ τὸ Ὀτράντο ἢ τὸ Λέτσε δηλ. εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Grecia Salentina²).

Ἀλλὰ στενὴ ὑπῆρξεν ἡ ἐπικοινωνία τῆς Μάνης μετὰ τῆς Ζακύνθου κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς κατὰ τῆς Πελοποννήσου ἐπιθέσεως τῶν Βενετῶν. Τότε οἱ Μανιάται ἐτοιμάζονται πάλιν δι' ἐξέγερσιν καὶ ταξιδεύουν εἰς τὴν Ζάκυνθον διὰ τὴν προμήθειαν πυρομαχικῶν. Τῷ «1684 Ὀκτωβρίου 20» — γράφει ὁ Μάτεσης εἰς τὸ Ἡμερολόγιόν του³) — «ἤρθαν δύο γαλιότες ὁ Φαραὸς καὶ ὁ Βουργάρης ἀπὸ τῆς Μάνης καὶ ἐφέραν δέκα Μανιάτες καὶ ἐπῆγαν στὸν καπετὰν γκενεράλε νὰ τοὺς δώσῃ μπουλμπερι, μπάλες καὶ ἄρματα νὰ πᾶνε κόντρα στοὺς Τούρκους, καὶ ἀφέντης τοὺς εἶπε πὼς τὴν ἀνοιξὶ πάγει ἰν περσόνα». Ὁ Μάτεσης ἀναφέρει καὶ ἄλλας περιπτώσεις κατὰ τὰς ὁποίας Μανιάται κατὰ τὸ 1685 μετέβησαν εἰς τὴν Ζάκυνθον διὰ τὴν παραλαβὴν πυρομαχικῶν.

Μεγαλυτέρα ὁμῶς ὑπῆρξεν ἡ ἐπικοινωνία κατὰ τὰ ἔτη τῆς Βενετικῆς κυριαρχίας (1685 - 1715).

Ἐλευθέρως τότε οἱ Μανιάται ἔπλεον πρὸς τὴν Ζάκυνθον ἀλλὰ καὶ οἱ Ζακύνθιοι μετέφερον πρὸς πώλησιν ἐμπορεύματα, ἰδίως οἶνον, εἰς τὴν Μάνην⁴).

Νέον ρεῦμα μεταναστῶν ἐκ Μάνης εἰς τὴν Ζάκυνθον ἔχουμεν μετὰ τὰ Ὀρλωφικά. Συνεκροτήθη τότε ὁλόκληρον Τάγμα ἐκ πεντακοσίων περίπου Μανιατῶν ὑπὸ τὴν διοίκησιν τῶν υἱῶν τοῦ ἡγεμόνος τῆς Μάνης Πιέρρου καὶ Γεωργάκη Μπεηζαδὲ Γρηγοράκη. Οὗτοι δὲν ἔπαυσαν ἀπὸ τοῦ νὰ σκέπτονται καὶ νὰ ἐνεργοῦν ἐναντίον τῶν Τούρκων διὰ τοῦτο καὶ ἡ οἰκογένειά των ἐν Μάνῃ σκληρῶς κατεδιώχθη ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν⁵). Οἱ Κουμουνδουράκι καταδιωκόμενοι ἐσώζοντο εἰς τὴν Ζάκυνθον πρὸ τοῦ 1808⁶).

¹) *Αὐτόθι* σ. 133.

²) Δ. Β. ΒΑΓΙΑΚΑΚΟΥ, Ἀποικία Μανιατῶν. *Ἐπετηρὶς τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἀρχείου τῆς Ἀκαδημίας* 2 (1950) σ. 153 κ. ἐξ.

³) Κ. ΣΑΘΑ, *Ἑλληνικά Ἀνέκδοτα* Α. 1867, σ. 198.

⁴) *Ἰδὲ* κατωτέρω ἀνέκδοτον ἔγγραφον ἀριθ. 63 τῆς 11 Μαΐου 1709.

⁵) ΑΝΩΝΥΜΟΥ, *Ἱστορικαὶ Ἀλήθειαι συμβάντων τινῶν τῆς Μάνης ἀπὸ τοῦ 1769 καὶ ἐντεύθεν*. Ὁ Τζανέτμπεης Καπετανάκης Γρηγοράκης καὶ ἡ Οἰκογένειά του Ἀθῆναι 1858 σ. 28. — Περβ. Κ. Ν. ΡΑΔΟΥ, *Οἱ Σουλῶται καὶ οἱ Ἀρματοῦλοι ἐν Ἑπτανήσῳ (1804-1815)*. Ἀνάτυπον ἐκ τῆς *Ἐπετηρίδος τοῦ Παρνασσοῦ* Ἀθῆναι 1916, σ. 34, 38, 41. — Α. ΔΑΣΚΑΛΑΚΗ, *ἐνθ'* ἀνωτ. σ. 218 κ. ἐξ.

⁶) Π. ΧΙΩΤΟΥ, *Ἱστορικὰ Ἀπομνημονεύματα* 3 σελ. 898.

Πλήν τῶν ἐμπορικῶν καὶ στρατιωτικῶν, οὕτως εἰπεῖν, σχέσεων, καὶ ὑποθέσεις ἀστικοῦ δικαίου συχνὰ ἐνεφανίζοντο πρὸς λύσιν μεταξὺ τῶν κατοίκων τῶν μερῶν τούτων.

Οὕτω, ἐν ἔτει 1683 συνωμολογήθη γάμος μεταξὺ τοῦ ἐκ Μάνης καὶ ἀπὸ πολλῶν ἔτων ἐγκατεστημένου εἰς Ζάκυνθον Ἰωάννου Κουτζάντη τοῦ Θεοφίλου καὶ τῆς Παρασκευῆς Σκεπασταρᾶ χήρας Γεωργίου Μανιάτη. Μετὰ παρέλευσιν πολλῶν ἔτων ἀναχωρήσας ὁ Κουτζάντης ἐκ Ζακύνθου καὶ μεταβάς εἰς τὴν πατρίδα του Μάνην ἠκολούθησε τὸν μοναχικὸν βίον. Τοῦτο ὅμως ἐγένετο γνωστὸν εἰς τὴν σύζυγόν του, ἡ ὁποία καὶ δι' ἀναφορᾶς πρὸς τὴν διοίκησιν Ζακύνθου ἐζήτησε τὴν διάλυσιν τοῦ γάμου καὶ τὴν ἐπιστροφὴν τῆς προικὸς αὐτῆς. Ἡ διοίκησις ἐνέκρινε ταῦτα τῷ 1709, κατόπιν βεβαιώσεως τοῦ ἐπισκόπου Ζαρνάτας Θεοῦ Μπούβαλη ¹⁾, ὅτι ὄντως ὁ Κουτζάντης εἶχε περιβληθῇ τὸ μοναχικὸν σχῆμα ²⁾).

Καὶ ἐξ ὑποθέσεων πειρατείας ἀκόμη ὑπάρχουν στοιχεῖα μαρτυροῦντα τὴν ἐπικοινωνίαν τῆς Μάνης μετὰ τῆς Ζακύνθου. Ὅτε κατὰ τὸ ἔτος 1717 οἱ πειρατικῶς ἐναντίον τῶν Μανιατῶν δράσαντες κατέφυγον εἰς τὴν Ζάκυνθον καὶ ἐγένετο τοῦτο γνωστὸν, οἱ πρόκριτοι τῆς Μάνης ἔπεμψαν ἐπιτροπὴν πρὸς τὸν Προβλεπτὴν Ζακύνθου καταγγέλλοντες τὴν πρᾶξιν καὶ ζητοῦντες τὴν ἀπόδοσιν τῶν ἀφαιρεθέντων. Τὸ ἔγγραφον κατατεθὲν ὑπὸ τοῦ ἐκλαμπροτάτου Παναγιώτου Κοσμᾶ Γερακάρη καὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Κοσμᾶ Γερακάρη διαλαμβάνει περὶ τῆς πειρατείας ταύτης, χωρὶς ὅμως νὰ εἶναι γνωστὸν καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τῶν ἐνεργειῶν τῶν Βενετικῶν ἀρχῶν ³⁾).

Πλήν τούτου, καὶ δι' ἑτέραν ὑπόθεσιν πειρατείας τοῦ 1801 δημιουργεῖται ἀλληλογραφία μετὰ τοῦ Μπέη τῆς Μάνης Ἀντώνιου Γρηγοράκη καὶ τοῦ Κουμαντάντε τῆς νήσου Ζακύνθου ⁴⁾).

Ταξιδεύοντες λοιπὸν οἱ Μανιάται εἰς τὴν Ζάκυνθον μετέβαινον ἐκεῖ ὡς εἰς τόπους γνωρίμους, καθ' ὅσον εὑρισκον καὶ εἰς τὴν πόλιν καὶ τὰ χωρία τῆς νήσου ἐγκατεστημένους πολλοὺς συμπατριώτας των, ὑπὸ τῶν ὁποίων ἐφιλοξενοῦντο. Εἰς τὴν ὑπόθεσιν τῆς ἀνωτέρω πειρατείας τοῦ 1801 ἀναφέρεται, ὅτι εἰς τὴν οἰκίαν

¹⁾ Ἐν ἔγγραφῳ τοῦ 1618 ἐκ Μάνης (βλ. Α. ΔΑΣΚΑΛΑΚΗ, ἔνθ' ἀνωτ. σ. 69) πρὸς τὸν δοῦκα τοῦ Νεβέρ ὑπογράφεται μεταξὺ τῶν ἄλλων καί: «Κωνσταντὶς Πονβαλὸς στεργόμε το ἄνοθε με τι γενια μου κε με οἱ τι Ζαρνάτα». Πρόκειται περὶ τοῦ αὐτοῦ ἐπωνύμου. Μπούβαλης - Πούβαλος πρβ. Νίκλος - Νίκλης βλ. Δ. ΒΑΓΙΑΚΑΚΟΥ, Συμβολὴ εἰς τὰ περὶ Νίκλων - Νικλιάνων τῆς Μάνης. Ἀθηνᾶ 53 (1949), σ. 150 κ.εξ.

²⁾ Α. Χ. ΖΩΗ, Ἐπικοπικὸν ἔγγραφον Ζαρνάτας. Μαλεβός 5 (1925) φύλλ. 50 σ. 403.

³⁾ Ἐδημοσιεύθη ὑπὸ Α. Χ. ΖΩΗ, ἐν Μούσαις 44 (1937) φύλλ. 967, σ. 2.

⁴⁾ Α. Χ. ΖΩΗ, Μία ληστοπειρατεία κατὰ τὸ 1801. Μαλεβός 5 (1925) φύλλ. 52 σ. 427 κ.εξ.

τοῦ Μανιάτου Ἀνδρέα Μανιατάκη συχνὰ μετέβαινον πολλοὶ ἐκ Μάνης ¹⁾).

Ἡ κατὰ τὸ μακρὸν τοῦτο διάστημα ἐγκατάστασις καὶ ἐπικοινωνία τῶν Μανιατῶν μετὰ τῆς Ζακύνθου ἐπόμενον ἦτο νὰ ἐπιδράσῃ καὶ ἐπὶ τῶν ἡθῶν καὶ τῆς γλώσσης τῆς νήσου. Αἱ περὶ ἐκδικήσεως ἀντιλήψεις τῶν Μανιατῶν ἐπέδρασαν ἐν μέρει καὶ εἰς τοὺς Ζακυνθίους, τὸ δὲ γλωσσικὸν ἰδιῶμα τούτων ἔχει καὶ τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ ἰδιώματος τῆς Μάνης, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον προϋποθέτει ἐγκαταστάσιν συμπαγοῦς πληθυσμοῦ.

Λεπτομερὲς συγκριτικὴ ἐξέτασις τῶν δύο τούτων ἰδιωμάτων ἐκφεύγει τοῦ σκοποῦ τῆς παρούσης μελέτης. Ἀναφέρω μόνον ὡς κύριον γνώρισμα καὶ τῶν δύο τὸ ἀσυνίζητον τῶν εἰς -ία ὀνομάτων, τῶν ὁποίων τύποι ἀπαντοῦν καὶ εἰς τὰ κατωτέρω δημοσιευόμενα ἔγγραφα. Οὕτως ἀσυνίζήτως προφέρονται τὰ εἰς -ία θηλυκὰ καὶ τὰ εἰς ἰ-ίο (πληθ. -ία), εἰς οὐδέτερα οἶον: Θηλ. ἀλλαξία, ἀλλαξαφεντία, ἀναποδία, ἀπιδία, ἀρεσκία, ἀσκημία, βγαρσία, βροσία, γαληφία, γροθία, δεκατία, δεκαρία, ἐξοδία, ἐσοδεία, ζενία, ζημία, θερμαλία, κακογνωμία, καλοτυγία, κακοτυγία, κακοφωνία, κλειψία, κληρονομία, κλπ. οὐδ.: αὐτία, βουτσία, γατία, κερία, κουπία, κλειδιά, ρησία, παιδία, σκουφία, ταψία κλπ. λιτρονβεῖο, μπαρμπερεῖο, ταφεῖο, φουρναρεῖο κλπ.

Ἔχομεν ἐπίσης καὶ ἐπίδοσιν τῶν εἰς -έας ὀνομάτων οἶον: βασιλέας, βαφρέας, Βλατσέας, Γερεάς, Κολέας, Κοντέας, Κουβαλέας Μπινέας κλπ.

Καὶ τοπωνύμια κυριώνυμα μαρτυροῦν τὴν ἐγκατάστασιν τῶν Μανιατῶν ὡς:

Τοῦ Μανιάτη τὸ στρῶμα ²⁾ (χωρίον Κοίλιωμένος). Δοξαρά τοῦ ³⁾, Δοξαρά ὁ μῦλος, τοῦ (1678), Δοξαράϊκα, τὰ (χωρία Λιθακιά, Πισινῶντας ⁴⁾, Κοντούφαρη, τοῦ ⁵⁾, Καρούμπα ἢ Σπηλαία, τοῦ (χωρίον Κερὶ ⁶⁾, Μπράτη ἢ Ράχη, τοῦ ⁷⁾, Μπράτη ἢ Σπηλαία, τοῦ ⁸⁾, Τρούπον ἢ Μέλισσα, τοῦ ⁹⁾, Χαμαραῖκα (χωρ. Γύρι ¹⁰⁾, Κοντοσταβλῖνα, ἢ ¹¹⁾, (χωρ. Κοίλιωμένος), Μεσσαλά, τοῦ ¹²⁾, (χωρ. Μικρὸν Γαλάρου) κ.ἄ.

Ἐπίσης σχετικὰ πρὸς τὰ ἀνωτέρω εἶναι καὶ τὰ ἑξῆς:

1) Μανιάτης, ὁ ¹³⁾. Ὡς παρωνύμιον ἐκ τοῦ ἐθνικοῦ καὶ εἶτα ὡς ἐπώνυμον (χωρ. Ἀναφωνήτρα κ.ἄ.).

¹⁾ Ἀντόθι σ. 428.

Κ. Ν. ΓΙΑΝΝΟΥΤΣΟΥ, Συμβολὴ εἰς τὴν γραμματικὴν τοῦ Ζακυνθίου γλωσσικοῦ ἰδιώματος, Ἀθῆναι 25 (1913) σ. 149-205. - Πρβ. Γ. ΧΑΤΖΙΔΑΚΙ, ΜΝΕ, 7. 340.

²⁾ Χ. Ι. Α., (= Χειρογρ. Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ) 603 σ. 138.

³⁾ Ἀντόθι σ. 136. ⁴⁾ Α. Χ. ΖΩΗ, Λεξ. σ. 293, 1678.

⁵⁾ Δ. Β. ΒΑΓΙΑΚΑΚΟΥ, Ἀποικία Μανιατῶν. Ἐπετηρ. Μεσοαιων. Ἀρχεῖον 2 (1942-50) 156.

⁶⁾ Χ. Ι. Α. 603, σ. 140. ⁷⁾ Ἀντόθι σ. 115. ⁸⁾ Ἀντόθι σ. 118. ⁹⁾ Ἀντόθι σ. 125.

¹⁰⁾ Ἀντόθι σ. 117. ¹¹⁾ Ἀντόθι σ. 136. ¹²⁾ Ἀντόθι σ. 131.

¹³⁾ Α. Χ. ΖΩΗ, Μαλεβός 5, 1925, σ. 603.

2) *Μανιατάκης*, ό ¹⁾ (ὡς ἐπώνυμον).

3) *Μανιάτζος*, ό ²⁾ ό ἐκ Σπάρτης. Εἶναι δὲ τοῦτο χαρακτηριστικόν διότι τότε ἡ Μάνη ἐλέγετο ἐπὶ τὸ ἀρχαιοπρεπέστερον καὶ Σπάρτη. Ἡ ἐπωνυμία αὕτη διετηρήθη καὶ μετὰ ταῦτα μέχρι τοῦ ἱεροῦ Ἀγῶνος ³⁾. Ἡ περὶ τὴν Ἀνάληψιν συνοικία ἦτο γνωστὴ ὡς *Μανιάτικα*.

4) Γνωστὴ εἰς Ζάκυνθον εἶναι ἡ φρ. *Μανιάτικη ἡ καλύβα σου κι' ἐγὼ κρατῶ τὴν κλεῖδα σου*, διὰ τοὺς παραμελοῦντας τὰ ἑαντῶν πράγματα καὶ διατρέχοντας τὸν κίνδυνον νὰ ἴδωσι ταῦτα διαρπαζόμενα ⁴⁾.

5) *Τὸ θεοῖο τοῦ Μάνης*. Ἐπὶ τῶν ὑπερβολικῶς ὀργιζομένων καὶ ἀτιθάσων ⁵⁾.

6) *Σκιαδοπούλου*, τοῦ. Εἶδος σταφυλῆς, τὴν ὁποίαν ἐκόμισεν ἐκ Μάνης ἡ οἰκογένεια Σκιαδοπούλου ὅτε ἐγκατεστάθη εἰς Ζάκυνθον ⁶⁾, καὶ τοπων. χωρίου Γύρι ⁷⁾.

Πολλὰ εἶναι αἱ γνωσταὶ οἰκογένειαι, αἱ ὁποῖαι ἐκ Μάνης ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν νῆσον, μία δὲ τούτων εἶναι καὶ ἡ τῶν *Νικλῶν*, τῶν ἐν Μάνη μεταγενεστέρως καὶ σήμερον καλουμένων ἄλλως *Νικλιάνων*, εἰς τοὺς ὁποίους ἀναφέρονται ἅπαντα τὰ κατωτέρω δημοσιευόμενα ἔγγραφα. Ἡ παλαιότερα μέχρι σήμερον μνεῖα περὶ τούτων ἐν Ζακύνθῳ ἀνάγεται εἰς τὸ 1554 ⁸⁾. Παλαιότερον εὑρεται τὸ ὄνομα *Leo (Leone) Nichlo* ἐν ἔτει 1521 ⁹⁾. Μετὰ ταῦτα μαρτυροῦνται μέχρι τοῦ 1859 καὶ ὑστερώτερον, ὑπὸ τὸ ἐπώνυμον ὅμως *Φινωμένος*, τὸ ὅποῖον συναντᾶται ὡς παρωνύμιον τῶν *Νικλῶν* τῷ 1745 (*Νικολὸς Νίκλος λεγόμενος Φινωμένος* ¹⁰⁾), καὶ μετὰ ταῦτα τῷ 1817 (*Nicolo Niclo Finomeno* ¹¹⁾).

2. Προέλευσις τῶν ἐγγράφων.

Ἄπαντα τὰ κατωτέρω δημοσιευόμενα ἔγγραφα τῶν ἐτῶν 1653-1824, εἰς τὰ

¹⁾ *Αὐτόθι* σ. 428. ²⁾ Α. Χ. ΖΩΗ, *Λεξικόν* σ. 567.

³⁾ Σ. ΚΟΥΓΕΛΑ, Στρατιωτικὸς κανονισμὸς τοῦ στρατοῦ τῆς Μάνης κατὰ τὸν Ἀγῶνα. Ἐφημερίς Ἀθηνῶν «Ἐμπρὸς» 25 Μαρτίου 1948 σ. 3.

⁴⁾ Α. Χ. ΖΩΗ, ἔνθ' ἄνωτ. σ. 567. ⁵⁾ *Αὐτόθι* σ. 1129. ⁶⁾ *Αὐτόθι* σ. 1014.

⁷⁾ Χ. Ι. Α. 603 σ. 116. ⁸⁾ Α. Χ. ΖΩΗ, *Λεξικόν* σ. 723.

⁹⁾ MARINO SANUTO, *Diarii, Venezia* τόμ. 30 MDCCXCI σ. 448. (Ἀνακοίνωσις τοῦ φιλικιστοῦς ἱατροῦ καὶ φίλου κ. Στ. Παξιμαδοπούλου).

¹⁰⁾ Ἀρχιεπιφυλακεῖον Ζακύνθου. Συμβολαιογράφος Σ. Νεράντζης σ. 42. Τῇ 21 Ὀκτωβρίου 1745 παραινέται ὁ Νικολὸς *Νίκλος λεγόμενος Φινωμένος* ὅτι ὁ Στέλιος Ὁρλάνδος ὁ λεγόμενος Πολυλογᾶς μὲ τὸ κτίριον ὅπου ἔκαμε ἠθέλησε νὰ τοῦ κλείσῃ τὸ πηγάδι τοῦ σπιτιοῦ του.

¹¹⁾ Βλ. Κατωτέρω ἔγγραφοι τῆς 18-30 Ἰουνίου 1817. Πλείονα περὶ *Νικλῶν* - *Νικλιάνων* βλ. Α. Β. ΒΑΓΙΑΚΑΚΟΥ, Γενεαλογικὰ τῆς Ἀγγελικῆς Νίκλη - Σολωμοῦ. Ἀθηνᾶ 52 (1948) σ. 233-244. - Συμβολὴ εἰς τὰ περὶ *Νικλῶν* - *Νικλιάνων* τῆς Μάνης. *Αὐτόθι* 153 (1949) σ. 47-194.

ὅποια ἀναφέρεται ἡ οἰκογένεια τῶν ἐκ Μάνης Νίκλων¹⁾, εἶναι ποικίλου περιεχομένου: διαθῆκαι, προικοσύμφωνα, πωλητήρια, χρεωστικά ὁμόλογα, πληρεξούσια, μισθωτήρια, παραιτήσεις ἀγωγῆς, δωρεαί, ναυλώσεις κλπ., καὶ εἶναι ἀντίγραφα ἐκ τῶν ἐν τῷ Ἀρχαιοφυλακείῳ τῆς Ζακύνθου ἀποκειμένων βιβλίων τῶν κάτωθι συμβολαιογράφων²⁾:

- 1) Βεργάδου Μπορσινῶς (3 Μαΐου 1647–31 Μαΐου 1676).
- 2) Ἀναστασίου Τούτσα (1671).
- 3) Χριστοφάλου Βασμούλου (14 Ἰουλίου 1671–3 Δεκεμβρίου 1689).
- 4) Νικολάου Νομικοῦ (3 Ἰανουαρίου 1665–3 Ἀπριλίου 1699).
- 5) Κωνσταντίνου Νοβάκου (27 Σεπτεμβρίου 1676–31 Μαΐου 1711).
- 6) Ἰερέως Ἰωάννου Κόιτη (4 Μαΐου 1664–26 Αὐγούστου 1692).
- 7) Νικολάου Λιβάνη (8 Μαΐου 1664–19 Μαρτίου 1710).
- 8) Ἰωάννου Μάτεση (4 Σεπτεμβρίου 1695–10 Φεβρουαρίου 1716).
- 9) Γεωργίου Πυροῦ (27 Ἀπριλίου 1692–13 Ἰανουαρίου 1737).
- 10) Ἰωάννου Λενόρε (30 Δεκεμβρίου 1699–13 Νοεμβρίου 1734).
- 11) Ἀντωνίου Μανροζεφάλου (1707).
- 12) Θ. Ζωναροῦ (1726).
- 13) Ἀντωνίου Βαρβιάνη (1787).
- 14) Γραδενίγουν Ψημάρη (1787–1828).

Τὰ ἔγγραφα, κατόπιν παρακλήσεώς μου, ἀντεγράφησαν μετὰ πάσης προθυμίας κατὰ διαστήματα ἀπὸ τοῦ 1946 καὶ ἐντεῦθεν, ὑπὸ τοῦ ἱστοριοδίφου κ. Λεωνίδα Χ. Ζῶη, διατελέσαντος ἐπὶ μακρὰν σειρὰν ἐτῶν διευθυντοῦ τοῦ Ἀρχαιοφυλακείου Ζακύνθου.

Τὸν σεβαστὸν φίλον καὶ ἀκαταπόνητον ἐργάτην τῆς ἐπιστήμης, ὅστις ἐξακολουθεῖ εἰς τὴν ἡλικίαν τῶν 86 ἐτῶν νὰ θεωρῇ, ὡς μοῦ γράφει, τὴν πνευματικὴν ἐργασίαν ὡς προσευχήν, εὐχαριστῶ καὶ ἐντεῦθεν θερμότητα.

¹⁾ Ἡ παλαιότερα ἐξ ἐγγράφων μαρτυρία εἶναι ἡ τοῦ 1591. Τὸ ἔγγραφον βλ. ἐν Δ. Β. ΒΑΓΙΑΚΑΚΟΥ, Ἀθηῶς 53 (1949) σ. 162–163.

²⁾ Περὶ τῶν συμβολαιογράφων Ζακύνθου βλ. Π. ΧΙΩΤΗ, ἐνθ' ἄνωτ. 3. 235. – Σ. ΔΕΒΙΑΖΗ, Ἱστορικαὶ σημειώσεις περὶ σταφίδος, Παρνασσός 16 (1893) σ. 72 σημ. 2. Ὁ αὐτὸς ἐδημοσίευσε τὰ ὀνόματα τῶν ἱερέων συμβολαιογράφων τῆς νήσου εἰς τὴν ἐφημερίδα «Νέος Αἰὼν» Ζακύνθου ἀριθμὸς φύλλου 11. – Α. Χ. ΖΩΗ, Σωματεῖον Συμβολαιογράφων, εἰς ἐφημ. Ζακύνθου «Αἰκαίον» 1898 φύλλ. 1–17. – Κ. ΚΑΙΡΟΦΥΛΛΑ, Ἡ Ἑπτανήσος ὑπὸ τοὺς Βενετούς, Αθήναι 1942 (1918) σ. 224 κ.ἐξ.

3. Γλῶσσα τῶν ἐγγράφων.

- α) Παράγοντες συντελέσαντες εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῆς γλώσσης τῆς διοικήσεως κατὰ τὴν Βενετοκρατίαν ἐν Ἑπτανήσῳ.

Ἡ μακρὰ κυριαρχία τῶν Βενετῶν δὲν παρήλθεν ἄνευ ἐπιδράσεως ἐπὶ τῶν ἑλληνικῶν κτήσεών των. Κυριεύσαντες οὗτοι τὴν Πελοπόννησον προσεπάθησαν νὰ ἐξαλείψουν τὸν ἐθνισμὸν τῶν Ἑλλήνων εἰσάγοντες τὴν θρησκείαν¹⁾ καὶ τὴν γλῶσσαν των²⁾.

Μεγαλύτερα ὅμως ὑπῆρξεν ἡ ἐπίδρασίς των εἰς τὰς Ἰονίους νήσους, τὰς ὁποίας κρατήσαντες ὀριστικῶς ἐξεμεταλλεύθησαν ἀποκλειστικῶς πρὸς ἴδιον ὄφελος καὶ εἰσῆγαγον εἰς ὅλας τὰ ἥθη, τοὺς νόμους καὶ τὴν γλῶσσαν των³⁾.

Ἡ Βενετικὴ Κυβέρνησις οὐδέποτε ἐπέτρεψεν εἰς τὰς Ἰονίους νήσους τὴν σύστασιν δημοσίων σχολείων, ἐπειδὴ «δὲν ἐποιεῖτο μονοπωλίαν μόνον τῶν ἐμπορευμάτων ἀλλὰ καὶ αὐτῶν τῶν φώτων. Καθ' ὅτι μὴ ὑπαρχόντων οὔτε σχολείων οὔτε γυμνασίων οὔτε πανεπιστημίων εἰς τὰς Ἰονίους νήσους οἱ γονεῖς ἠναγκάζοντο νὰ πέμπωσι τὰ τέκνα αὐτῶν εἰς τὰ Πανεπιστήμια τῆς Βενετίας καὶ τῆς Ἰταλίας. Αὐτὴ ἡ γλῶσσα ἐκινδύνευε νὰ κατερειπωθῇ διότι πάντες οἱ νόμοι, αἱ δημόσιαι πράξεις καὶ τὰ δικαστικά ἔγγραφα συνετάσσοντο ἐν τῇ Βενετικῇ διαλέκτῳ⁴⁾».

¹⁾ Τ. ΓΡΙΤΣΟΠΟΥΛΟΥ, Μητρόπολις καὶ μητροπολίται Λακεδαιμονίας κατὰ τὴν Ἑνετοκρατίαν. Θεοδώρητος Κριτής, ὁ ἐκ Δημητσάνης. Ἀνάτυπον ἐκ τῆς *Θεολογίας* τόμ. 20 (1949) σ. 12-25 ἐνθα καὶ Βιβλιογραφία. Οἱ Βενετοὶ εἶχον ὡς ἀρχὴν τὸ περίφημον ρητόν: «*Εἴ-μεθα Βενετοὶ καὶ ἔπειτα Χριστιανοί*» (Siamo Veneziani e poi Cristiani). Εἰς δὲ τὴν Ἑπτανήσον ὁ λατινικὸς κληρὸς ἐθεωρεῖτο ἀνώτερος τοῦ ὀρθοδόξου κατέχων εἰς τὰς θρησκευτικὰς τελετὰς τὰ πρωτεῖα. Ὑπερχρεοῦτο ὁ ὀρθόδοξος κληρὸς νὰ συνακολουθῇ τὸν λατινικὸν εἰς τὰς λιτανείας καὶ εἰς τὰς προπομπὰς τοῦ Λατινεπισκόπου καὶ τῶν γενικῶν προνοητῶν θαλάσσης, καὶ νὰ ἀφαιρῇ πρὸ αὐτῶν τὸ καλυμμαύχιον καὶ κατὰ τὴν ἐορτὴν τοῦ πολιοῦχου τῆς Βενετίας Ἀγίου Μάρκου νὰ προσφέρῃ ἔνεκα ὑποταγῆς ἡ τιμῆς εἰς τὸν Λατινεπίσκοπον ἡμίσειαν λίτραν κηροῦ. Σχετικὴν ἔγγραφον διαμαρτυρίαν τοῦ κλήρου τῆς Ζακύνθου τοῦ ἔτους 1525 βλ. ἐν Α. Χ. ΖΩΗ, Ἐγγραφα τοῦ 16 αἰῶνος ἐκ τοῦ Ἀρχείου Ζακύνθου. *Byz. Neogr. Jahrb.* 13 (1936-37) σ. κα'. - Πρβ. Κ. ΚΑΙΡΟΦΥΛΑ, Ἡ Ἑπτανήσος ὑπὸ τοὺς Βενετούς, σ. 230-257.

²⁾ Π. ΧΙΩΤΟΥ, Ἱστορικὰ Ἀπομνημονεύματα Α'. σ. ιγ'. σημ. 11. - Πρβ. Γ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ, Σχεδιάσμα περὶ τῆς Ἰταλικῆς ἐπιρροῆς εἰς τὴν δημοτικὴν γλῶσσαν τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων. Ἐν Ἀθήναις 1866. [Καὶ εἰς *Ἐφημερίδα τῶν Φιλομαθῶν* 16 (1868) φύλ. 680 σ. 1621-1624. Φύλλ. 681 σ. 1625-1628, 1632-1637].

³⁾ ΑΝΔ. ΙΑΡΩΜΕΝΟΥ, Περὶ τῆς ἐν ταῖς Ἰονίοις νήσοις ἐκπαιδεύσεως ἀπὸ τῆς εἰς τοὺς Ἑνετοὺς ὑποταγῆς μέχρι τῆς ἐθνικῆς αὐτῶν ἀποκαταστάσεως. *Ἀντικὸν Ἡμερολόγιον* 1874 σ. 199. Ἰδιαιτέρως κατεδίωξαν οἱ Βενετοὶ τὴν ἑλληνικὴν παιδείαν καὶ εἰς τὴν Κύπρον. - Βλ. Μ. ΔΕΝΑΙΑ, Γλωσσικὰ σημεῖα, *Ἀθηνά* 36 (1925) σ. 162.

⁴⁾ Α. ΑΝΔΡΕΑΔΟΥ, Περὶ τῆς οἰκονομικῆς διοικήσεως τῆς Ἑπτανήσου ἐπὶ Βενετο-

Ὁ ἱστορικὸς Μάρκος Πιέρρης Κερκυραῖος παρατηρεῖ ὅτι, ὅτε ἦτο παῖς, δὲν ὑπῆρχον οὔτε δημόσια σχολεῖα, οὔτε βιβλιοπωλεῖα, οὔτε τυπογραφεῖον ἐν Κερκύρα, αὐτὰ δὲ τὰ κυβερνητικὰ διατάγματα ἐδημοσιεύοντο χειρογράφως καὶ ἀντίτυπα γραμματικῆς τινος καὶ λεξικοῦ τῆς λατινικῆς γλώσσης ἐπωλοῦντο ἐν φαρμακοπωλεῖῳ. Ἰδιῶται, μάλιστα δὲ ἱερεῖς ὀρθόδοξοι ἢ λατῖνοι, ἤνοιγον μικρὰ σχολεῖα, ὅπως ἐξ αὐτῶν ἀποζῶσι, διευθύνοντες αὐτὰ ὀλιγώρως καὶ ἀδεξιῶς¹⁾.

Καὶ ἐν Ζακύνθῳ ἰδιωτικοὶ διδάσκαλοι ἀνελάμβανον ἐπὶ μισθῷ νὰ διδάξωσι τοὺς παῖδας «τὰ ρωμαιῶκα γράμματα, ἤγουν τὸν προσημακὸν καὶ πτωήχι, ψαλτήρι καὶ ἀπόστολο»²⁾.

Τοιοιτοτρόπως ἡ ἰδιωτικὴ ἐνέργεια καὶ ἡ φιλοπατρία τῶν Ἑπτανησίων ἤρχετο νὰ ἀναπληρώσῃ τὴν παντελῆ σχεδὸν ἔλλειψιν πάσης μερίμνης ἐκ μέρους τῆς Βενετικῆς Κυβερνήσεως, ἡ ὁποία ἔπραττε τοῦτο σχολίμως, ἵνα ἐξαναγκάζωνται μόνοι οἱ ἐξ ἀρίστων καταγόμενοι καὶ ἔχοντες τὰ μέσα πρὸς μάθησιν νὰ μεταβαίνωσιν εἰς τὰ ἰταλικά ἐκπαιδευτήρια³⁾.

Τὸ ὅτι ἡ Βενετία ἀπέβλεπε διὰ τῆς ἀμαθείας νὰ ταπεινώσῃ τοὺς Ἕλληνας, παρατηρεῖ καὶ ὁ Καποδίστριας εἰς τὴν πρὸς τὸν λόρδον Castlereagh ἔκθεσίν του (1815) περὶ τῆς ἐσωτερικῆς τῶν Ἰονίων νήσων καταστάσεως καὶ προσθέτει ὅτι ἦτο ἀπίστευτος ἡ εὐκολία μεθ' ἧς παρείχοντο παρὰ τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Πάδοβας διπλώματα, ἰδίᾳ τῆς νομικῆς, εἰς τοὺς Ἰονίους φοιτητάς⁴⁾.

Τοῦτο εἶχεν ἐπίδρασιν καὶ εἰς τὴν γλῶσσαν τῆς Ἑπτανήσου.

Τοιοιτοτρόπως ἡ χρῆσις τῆς ἰταλικῆς εἶχε καθιερωθῇ βαθμὴν καὶ εἰς τὸν προφορικὸν λόγον, μετὰ τῶν εὐπατριδῶν τῶν Ἰονίων νήσων. Ἐπεκράτησε λοιπὸν μία διγλωσσία εἰς τὰς πόλεις, ἕνεκα τῆς ὁποίας ἦτο ἀδύνατον νὰ μείνῃ ἀνεπηρέαστος ἡ ὁμιλουμένη τῆς μεσαιᾶς ἐπαγγελματικῆς καὶ ἐργατικῆς τάξεως⁵⁾.

Καὶ τοῦτο διότι ἡ ἐπίσημος γλῶσσα, ἡ γλῶσσα τοῦ ἄρχοντος στοιχείου, εἶναι φυσικὸν νὰ ἐπιδρῇ ὅχι μόνον εἰς τὸ λοιπὸν τμῆμα τοῦ ὁμιλοῦντος αὐτὴν λαοῦ, ἀλλὰ καὶ εἰς ὅλους τοὺς ὅπωςδήποτε ἐπικοινωνοῦντας πρὸς αὐτόν.

κρατίας Α'. Ἀθήναι 1914. σ. 306. - Πρβ. Σ. ΔΕΒΙΑΖΗΝ, Ἡ ἐν Ζακύνθῳ ἐκπαίδευσις ἐπὶ βενετοκρατίας ἐπὶ τῇ βάσει ἀνεκδότων πηγῶν. Περιοδικὸν *Κυψέλη* (Ζάκυνθος) 1887.

¹⁾ ΑΝΔ. ΙΑΡΩΜΕΝΟΥ, ἐνθ' ἄνωτ. 2. 200.

²⁾ Α. Χ. ΖΩΗ, ἐνθ' ἄνωτ. σ. γγ', κε'.

³⁾ ΑΝΔ. ΙΑΡΩΜΕΝΟΥ, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 204.

⁴⁾ *Αὐτόθι* σ. 199. - Πρβ. Α. ΑΝΔΡΕΑΔΟΥ, ἐνθ' ἄνωτ. Ἀντίθετον γνώμην ἐπὶ τοῦ ζητήματος τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως ἔχει ὁ Κ. ΚΑΙΡΟΦΥΛΛΑΣ, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 258 - 288.

⁵⁾ Κ. ΣΟΛΛΑΤΟΥ, Ἡ Ἑθνικὴ Γλῶσσα εἰς τὴν Ἑπτανήσον. *Νέον Κράτος* 3 (1939) φύλ. 20, σ. 146.

“Οροι ναυτικοί, διοικητικοί, νομικοί, επιστημονικοί, λέξεις δηλωτικά διαφόρων αντικειμένων και έμπορευμάτων, εισήγοντο καθ’ εκάστην εις τὰ νησιωτικά ιδιώματα εκ τῆς γλώσσης τῶν Βενετῶν καὶ ξετεόπιζον πολλὰς γνησίας Ἑλληνικάς ἢ ἐλέγοντο παραλλήλως πρὸς αὐτάς¹⁾).

Ἡ ἐπιρροή αὕτη ἦτο ὀλιγώτερον αἰσθητὴ εἰς τὴν ὑπαιθρον χώραν. Ἐκεῖ ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα διετηρήθη καθαρά καὶ ἀμόλυντος εἰς τὸ στόμα τῶν ἀγροτικῶν πληθυσμῶν μὲ ἀσήμαντον ἀνάμειξιν ξενικῶν στοιχείων, κυρίως λέξεων δηλωτικῶν ὄρων καὶ ἀντικειμένων τοῦ τεχνικοῦ πολιτισμοῦ.

Τρανότατον τούτου τεκμήριον εἶναι ἡ ἑλληνικότης τῶν τοπωνυμίων καὶ ἡ ἀνθησις τῆς λαμπρᾶς φιλολογικῆς παραγωγῆς κατ’ αὐτοὺς ἀκριβῶς τοὺς χρόνους τῆς Βενετοκρατίας, ἡ ὁποία δὲν θὰ ἦτο δυνατὴ, ἂν ἔφθινεν ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ ἡ ἑλληνικὴ συνείδησις²⁾).

Εἰς τὴν Κέρκυραν ἐπὶ τέσσαρας καὶ πλέον αἰῶνας ἄρξαντες τῆς νήσου οἱ Βενετοὶ οὐδέποτε κατώρθωσαν νὰ ἀκούσωσι τὴν γλῶσσαν αὐτῶν κοινῶς λαλομένην παρὰ τὴν Ἑλληνικὴν ἔξω τῆς περιοχῆς τῆς περικλειομένης ὑπὸ τῶν τειχῶν τῆς πόλεως³⁾).

Εἰς ἔγγραφον δὲ τῆς 28 Φεβρουαρίου 1827 ὁ κόμης Γκύλφορθ μεταξὺ τῶν ἄλλων γράφει ὅτι «ἔξω αὐτῶν τούτων τῶν πυλῶν τὴν Κερκύρας ἡ ἰταλικὴ ἐλάχιστα κατανοεῖται εἰς τὸ Μανδούκιον καὶ τὴν Γαρίτσαν καὶ καθόλου εἰς τὸν Ποταμόν. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἐντὸς τῶν τειχῶν ἡ ἐπίδρασις τῶν δικαστηρίων καὶ τῶν δημοσιῶν ὑπηρεσιῶν τὴν συγκρατοῦν⁴⁾).

Καὶ εἰς τὴν Ζάκυνθον, ἐπειδὴ ὁ λαὸς καὶ οἱ χωρικοὶ πρὸ πάντων ἠγνόνουν τὴν Ἰταλικήν, ἡ Κυβέρνησις ἐξέδιδεν ἐν μεταφράσει εἰς τὴν ἑλληνικὴν προκηρύξεις καὶ διατάγματα καὶ ἐπέτρεπεν εἰς τοὺς συμβολαιογράφους νὰ συντάσσουν τὰ συμβόλαια κατ’ ἀρέσκειαν εἴτε ἑλληνιστὶ εἴτε ἰταλιστὶ⁵⁾).

¹⁾ Γ. ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΥ, Περὶ τῆς ἐπιδράσεως τῆς Βενετίας εἰς τὰς ὑπ’ αὐτῆς καταληφθείσας ἑλληνικὰς χώρας. *Ε.Ε.Β.Σ.* 2 (1925) σ. 307. Πλήρη σχεδὸν βιβλιογραφίαν Βλ. Η. R. ΚΑΗΑΝΕ, *Mediterranean Bibliography*, 1: Italian loan words in modern Greek. Ἀνάτυπον ἐκ τοῦ *Anuaire de l'Institut de Philologie et d'Histoire Orientales et Slaves*. New York. VII (1939-1944) σ. 187-228.

²⁾ Πρβ. Γ. ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΥ, ἐνθ’ ἀνωτ. σ. 309.

³⁾ Γ. ΣΑΛΒΑΝΟΥ, Μελέτη περὶ τοῦ γλωσσικοῦ ιδιώματος τῶν ἐν Κερκύρᾳ Ἀργυράδων. Ἀθῆναι 1918 σ. 6. - Πρβ. Ι. Α. ΡΩΜΑΝΟΥ, Γρατιανὸς Τζωρτζῆς Αὐθέντης τῆς Λευκάδος. Ἱστορικὴ πραγματεία τοῦ Κ. Χόπφ, Κέρκυρα 1870 σ. 27 σημ. 1 καὶ 59.

⁴⁾ Κ. ΣΟΛΛΑΤΟΥ, ἐνθ’ ἀνωτ. σ. 154.

⁵⁾ Α. Χ. ΖΩΗ, Ἐπίδρασις ξενοκρατίας ἐπὶ τῆς γλώσσης μας. *Φιλολογικὴ Πρωτοχρονιά* 1950 σ. 157-161. Ἐνταῦθα δημοσιεύονται ἔγγραφα τῶν ἐτῶν ἀπὸ 1504 ἕως 1900. - Πρβ. Κ. ΚΑΙΡΟΦΥΛΛΑ, ἐνθ’ ἀνωτ. σ. 261-262.

Καταφαίνεται λοιπὸν ὅτι τὴν ἀντίδρασιν ταύτην τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου ἠθέλησεν ἡ Βενετικὴ Κυβέρνησις νὰ καταπνίξῃ διὰ τῆς καθιερώσεως τῆς βενετικῆς ὡς γλώσσης τῆς διοικήσεως καὶ τῶν δικαστηρίων. Εἰς τὰ ἔγγραφα τῶν νήσων, ἰδίως δὲ τῶν Ἰονίων, πλὴν τῶν εἰς τὴν βενετικὴν γλῶσσαν γεγραμμένων, συναντῶμεν πλείστας βενετικὰς λέξεις, τὰς ὁποίας ἡ κατοχὴ κατώρθωσε νὰ ἐπιβάλλῃ εἰς τοὺς κατοίκους, ἀφοῦ καὶ ἡ γλῶσσα τῆς βουλῆς ἐξηκολούθησε νὰ εἶναι ἡ ἰταλικὴ καὶ μετὰ τὴν ἀπόσπασιν τῶν νήσων ἀπὸ τὰς χεῖρας τῶν Βενετῶν (1797)¹).

Ἡ γλωσσικὴ αὕτη ἐπίδρασις πιστοῦται καὶ ἐκ τῶν ἐγγράφων τοῦ Ἀρχιεπισκοπείου Ζακύνθου. Ἐκ τούτων, τὰ παλαιότερα τοῦ 1560, ὅτε καὶ καθιερώθη ἡ ἰταλικὴ ὡς ἐπίσημος γλῶσσα, εἶναι ὀλιγώτερον ἐπηρεασμένα γλωσσικῶς, τινὰ δὲ τῶν παλαιότερων εἶναι δείγματα ἀμιγυῶς ἑλληνικῆς γλώσσης ἀνευ ξενικῆς ἐπιδράσεως²).

β) Στοιχεῖα ξενικὰ καὶ δημόδια τῆς γλώσσης τῶν ἐγγράφων.

Ἡ γλῶσσα τῶν κατωτέρω δημοσιευομένων συμβολαίων κατὰ τοὺς νομικοὺς ὅρους ὁμοιάζει πρὸς τὴν τῶν Κρητικῶν συμβολαίων τῆς Ἑνετοκρατίας, ἀποτελοῦσα, τρόπον τινὰ συνέχειαν ταύτης, ἀφοῦ ἐκεῖνα μὲν εἶναι τῶν ἐτῶν 1575-1643, ταῦτα δὲ τῶν ἐτῶν 1623-1824.

Εἰδικώτερον δυνάμεθα νὰ παρακολουθήσωμεν ἐνταῦθα τὴν ἑκτασιν τῆς βενετικῆς ἐπιδράσεως ἀλλὰ παραλλήλως καὶ τὴν εὐρεῖαν χρῆσιν τῆς δημόδους γλώσσης.

Α'. Ἐκ τῆς Βενετικῆς ἐπιδράσεως¹) διὰ τῆς *δικαστικῆς γλώσσης* εἰσῆλθον εἰς χρῆσιν νομικοὶ ὅροι καὶ ἐκφράσεις ὡς: *ἄλμπιτρος* (arbitrio) = *διαιτητής*, *ἄτη* (acta) = *συμβόλαια*, *ἄπνεντε* (absente) = *ἐρημοδικία*, *γιονς* (jus) = *δίκαιον*, *δελίττο* (delitto) = *ἐγκλημα*, *δεσγούστα* (disgusto) = *δυσαρέσχεια*, *καρέλα* (querela) = *μέμψις*, *καρελάρω* (querelare) = *κατηγορῶ*, *κομμέσσο* (commesso) = *ἐπίτροπος*, *κομπρομέσσο* (compromesso) = *διαιτησία*, *κονσιτονέντες* (constituentes) = *ἐντολεῦς*, *κοντράττο* (contratto) = *σύμβαισις*, *κουστόντια* (custodia) = *διαφύλαξις*, *λεγκίτιμα* (legittima) = *νόμιμος*, *λεγκιτιμαμέντε* (legittimamente) = *νομίμως*, *λίβello* (livello) = *ἐδαφονόμιον*, *μινάντζια* (minaccia) = *ἀπειλή*, *νοτιφικάδος* (notificate) = *δηλοποιῶν*, *πένα* (pena) = *ποινή*, *πιέτζος* (piezo) = *ἐγγυητής*, *ποσσέσσο*

¹) Ἡ λύσις τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος τῆς Ἑπτανήσου ἐπετεύχθη ἐπὶ τῆς ἀρμοστείας τοῦ Lord John Seaton, ὅτε εἰσέχθη ἡ Ἑλληνικὴ ὡς ἐπίσημος γλῶσσα τοῦ κράτους, εἰς μὲν τὰ σχολεῖα ἀπὸ 1 Ὀκτωβρίου 1849, εἰς δὲ τὰ δικαστήρια καὶ λοιπὰς δημοσίας ἀρχὰς ἀπὸ τῆς 31 Δεκεμβρίου 1851. Ἐκτοτε πᾶσα δημοσία πράξις ἰταλιστὶ γεγραμμένη ἐθεωρεῖτο ἄκυρος.

²) Τοιοῦτον ἔγγραφον ἐδημοσιεύθη ὑπὸ Α. Χ. Ζώη, Ἑπτανησιακὰ Φύλλα 1 (1948) φύλλ. 12, σ. 181-182.

(possesso) = κατοχή, *πουμπλικάρω* (publicare) δημοσιεύω, *πρετέζα* (pretesa) = αξίωσις, *προτζεδέρω* (procedere) = ενεργῶ δικαστικῶς, *ρεαλτίρω* (realdir) = ἐφεσιβάλλω, *ρεγγιστράδο* (registrato) = καταχωρισθὲν εἰς τὰ δικαστικά βιβλία, *ρέος* (reo) = ἔνοχος, *σκριπτούρα* (scrittura) = συμβόλαιον, ἔγγραφον, *τρανσάδα* (transatto) = ἐγκατάλειψις ἰδιοκτησίας, *τρανσασιόνε* (trasazione) = συμβιβασμός, *τριτίζε* (diretrice) = διατάκτρια, κλπ.

2) *Διὰ τοῦ ἐμπορίου* ὑπεισηλθὼν παρὰ τῷ λαῷ λέξεις α) Ἐκ τῆς συναλλαγῆς, ὥς: *ἀκόντο* (a conto) = διὰ λογαριασμόν, *βένιτα* (ventita) = πώλησις, *γαστάλδος* (gastaldo) = ἐπίτροπος, ἀντιπρόσωπος, *γκιοῦστος* (giusto) = ἀκριβής, *νιάννο* (danno) = βλάβη, *ζημία*, *καοντζιόν* (cauzione) = ἐγγύησις, *καπάρο* (caparro) = ἀρραβών, προκαταβολή, *καπιτάλε* (capitale) = κεφάλαιον, *κοριτζιόν* (condizione) = συμφωνία, *κορρέντε* (corrente) = νόμισμα κυκλοφοροῦν, *κοιλιτά* (qualita) = ποιότης, *κορέντιο* (credito) = πίστωσις, *μανουτατζιόν* (manutenzione) = ἀσφάλεια, *μεμόρια* (memoria) = μνήμη, *λογαριασμός*, *μέριτζα* (merce) = ἐμπόρευμα, *μόστρα* (mostra) = ἐπίδειξις, *μαπαράττο* (baratto) = ἀνταλλαγή ἐμπορεύματος, *μπουλεττι* (bulletino) = γραμματίον, *ντακκόρδο* (d'accordo) = ἐκ συμφώνου, *ντατζι* (dazio) = δασμός, *ὀμπλατζιόνε* (oblazione) = προσφορά, *παγκαμέντο* (pagamento) = πληρωμή, *πάτιος* (patto) = συμφωνία, *πέζο* (pezo) = βάρος, *πρέτσο* (prezzo) = τίμημα, *ῥετζεβούτα* (ricevuta) = πιστοποιητικὸν παραλαβῆς, *σαλδάρω* (saldare) = ἐξοφλῶ, *σάλτο* (saldo) = πληρωμή, *σοῦμμα* (summa) = ἄθροισμα, *φατιούρα* (fattura) = τιμολόγιον κλπ.

3) *Λέξεις ἐνδυμάτων καὶ κοσμημάτων δηλωτικαὶ* ὥς: *ἄμπιτο* (abito) = ἐσθῆς, *βελέσσι* (velessio) = ἐπίσημον γυναικεῖον ἔνδυμα, *βέστα* (vesta) = ἐσθῆς, *καμιτσιώττο* (camiciotto) = ἐπενδύτης, *καμιζόλα* (camisole) = ἐπενδύτης, *κανναβασέττα* (cannavaccio) = καναβόπαννον, *κάσι* (casacca) = ἐπενδύτης, *κοταπέττο* (contapetto) = κόσμημα γυναικεῖον ἐπὶ τοῦ στήθους, *κορωνέττο* (coronetto) = ἀνθόπλεκτον, *ματαράτζι* (materasso) = παχὺ μάλλινον ὕφασμα, *μέρολα* (merlo) = δαντέλλα, *μόμπιλε* (mobile) = κινητόν, ἐπιπλόν, *μπρόκκα* (brocca) = πόρπη, *ξόμπλι* (exemplum) = κόσμημα, *ὀρμιζένιος* (ormesino) = μεταξωτός, *πέτζα* (pezza) = τόπι παννί, *πεττοράλε* (pettorale) = προστερνίδιον κόσμημα, *πολακέττα* (polacetta) = γυναικεῖα ἐσθῆς, *σοτιανέλλα* (sottanella) = γυναικεῖον μισοφόριον, *τζαμπελλωιτένια* (campellotto) = καμηλωτός, *τορνάλέττο* (tornaletto) = ὕφασμα διακοσμητικόν, περικλίνιον κλπ.

4) *Λέξεις ἐκ τοῦ νομισματικοῦ καὶ μετρικοῦ συστήματος* ὥς: *βατσέλι* (λατ. vascellum) = μέτρον ἐκτάσεως καὶ χωρητικότητος, *γαζέτα* (gazeta) = νόμισμα, *κάρτο* (quarto) = τὸ τέταρτον, *κολωννάτο* (colonnato) = νόμισμα, *μπρά-*

τσο (braccio)=ὁ πῆχυς, ρεάλι (reali)=νόμισμα ἀργυροῦν, τζεκκίνι (zecchino)=χρυσοῦν ἐνετικὸν νόμισμα κλπ.

δ) **Λέξεις ἐκ τοῦ ναυτικοῦ βίου** ὡς: ἀρμάδα (armata)=στόλος, ἀρριβάρω (arrivare)=φθάνω, προσεγγίζω, βιάτζο (viaggio)=ταξίδι, γαλιόττα (galiotta)=κωπήλατον, μπαστιμέντο (bastimento)=πλοῖον, μπόρδο (bordo)=πλοῖον, ναβιγκατζιόνε (navigazione)=πλοῦς, νολέγκιο (noleggio)=νηολόγιον, παρτζενέβολος (parcenevelo)=μεριδιοῦχος, πατρὸν (patron)=κυβερνήτης, περγαντι (bregantin)=ἐμπορικὸν πλοῖον, πιέλεγο (pielego)=ἱστιοφόρον, πόρτο (porto)=λιμὴν, ρεμέτζα (remeggio)=ἡ ἀρματωσιὰ τοῦ πλοίου κλπ.

Ἐκ τῆς ἰταλικῆς προσέτι ἔχομεν τὴν χρῆσιν 1) τῶν εἰς **-άρω ρημάτων**, ὡς: ἀββιζάρω (avvisare)=γνωστοποιῶ, ἀγγιονσιάρω (aggiustare)=συμβιβάζω, ἀκβισιάρω (acquistare)=ἀποκτῶ, ἀκκορδάρω (accordare)=συμφωνῶ, ἀκκουζάρω (accusare)=κατηγορῶ, ἀμπειλιάρω (abilitare)=ἱκανοποιῶ, ἀππελλάρω (appellare)=ἐφεσιβάλλω, ἀππροβάρω (approbare)=ἐγκρίνω, ἀσπειτιάρω (aspettare)=περιμένω, ἀτζετιάρω (accettare)=δέχομαι, βιατζάρω (viaggiare)=ταξιδεύω, δεκρετιάρω (decretare)=ψηφίζω, δεπουτιάρω (deputare)=διορίζω, ἐλιενάρω (alienare)=ἀποξενῶ, ἐμαντζιππάρω (manceppare)=χειραφετῶ, ἐσμπορσάρω (imporsare)=θέτω εἰς τὴν τσέπην, ἐμπορτιάρω (importare)=εἰσφέρω, ἐνκαμμινάρω (incamminare)=προάγω, ἐμπαρσάρω (imbarcare)=ἐπιβιβάζω, ἐνπερφετζιονάρω (imperfezionare)=ἀφίνω ἀτελές, ἐνστάρω (instare)=ἐπιμόνως ζητῶ, καλκόλαρω (calcolare)=ὑπολογίζω, καουτελάρω (cautelare)=ἐγγυῶμαι, καρπαράρω (capparrare)=προκαταβάλλω, κερελάρω (querelare)=κατηγορῶ, κονσενιάρω (consignare)=παραδίδω, κονσιντεράρω (considerare)=ἐξετάζω, κοντινονάρω (continuare)=ἐξακολουθῶ, κοντιτζιονάρω (condizionare)=διατίθημι, κονφερμάρω (confermare)=ἐπικυρῶ, κονφινάρω (confinare)=συνορεύω, λαουνδάρω (laudare)=ἐπαινῶ, ἐγκρίνω, λιμπεράρω (liberare)=ἐλευθερώνω, λιτζεντζιάρω (licenziare)=ἀπαλλάσσω, μανκάρω (mancare)=ἐλλείπω, μπενεφιτζιάρω (beneficiare)=εὐεργετῶ, μπονιφικάρω (bonificare)=βελτιῶ, ὀμπλιγάρω (obbligare)=ὑποχρεώνω, ὀζάρω (usare)=χρησιμοποιοῦ, πουμεπλικιάρω (publicare)=δημοσιεύω, προτζεντιάρω (presentare)=παρουσιάζω, προτζιάρω (prezzare)=ἐκτιμῶ, ρεκουπεράρω (recuperare)=ἐπανακτῶ, ρεκοντζιλιάρωμαι (riconcigliare)=συμβιβάζομαι, ρεροντζιάρω (rinunziare)=ἐγκαταλείπω, ρεστάρω (restare)=ὑπολείπομαι, ρεφονδάρω (rifiutare)=παραιτοῦμαι, ρεκαπιτάρω (ricapitare)=ἐπανέρχομαι, ριλεβάρω (rilevare)=ἀνεγείρω, ρισερβάρω (riservare)=ἐπιφυλάσσομαι, σαλδάρω (saldare)=ἐξοφλῶ, πληρώνω, σβαλεγκιάρω (svaligiare)=ληστεύω, σολλεβάρω (sollevare)=ἀνακουφίζω, σοττισφάρω (soddisfare)=ἱκανοποιῶ, στιμάρω (stimare)=ἐκ-

τιμῶ, *τερμινάω* (terminare) = τελειώνω, *τοκκάω* (toccare) = ἐγγίζω, *τρανσάω* (transar) = συμβιβάζω, *φαμπρικάω* (fabbricare) = κατασκευάζω, κ. ἄ.

2) Τῶν εἰς *-ίρω* ὡς: *ἀδεμπίρω* (adempire) = ἐκτελῶ, *ἀμπίρω* (ambire) = ἐπιθυμῶ, *ἀντερίρω* (aderire) = συνομολογῶ, *ἐζεκρίρω* (eseguire) = ἐκτελῶ, *ἰνβεσιτίρω* (investire) = ἐνδύω, *παρέχω* ἐξουσίαν, *ἰνστιτούίρω* (instituere) = ἐγκαθιστῶ, *κομπαρίρω* (comparire) = παρουσιάζομαι, *περβερίρω* (pervenire) = φθάνω, *ρεφερίρω* (riferire) = ὑπηρετῶ, *σοσσιτουίρω* (sostituire) = διορίζω, *σουππλίρω* (supplire) = ἀναπληρῶ, *φινίρω* (finire) = τελειώνω, *φουρνίρω* (fornire) = προμηθεύω κ. ἄ.

3) Ἡ κατάληξις *-δῶρος, -τῶρος*, ὡς: *γοβερναδῶρος* (governatore) = κυβερνήτης, *δεμπιτῶρος* (debitore) = χρεώστης, *ἰνκβιζιτῶρος* (inquisitore) = ἐξεταστής, *κρενιτιῶρος* (creditore) = ἐγγυητής, *πιστωτής*, *μαντενιδῶρος* (mantenitore) = σταθερός, *προκουρατῶρος* (procuratore) = ἐπίτροπος, *σουτζεδῶρος* (successore) = διάδοχος, *σιμαδῶρος* (stimatore) = ἐκτιμητής κ. ἄ.

Παρά τὰ ἄνωτέρω ὁμῶς ἐγένετο παραλλήλως χρήσις ἑλληνικῶν καὶ ἰταλικῶν λέξεων ἐπὶ τῆς αὐτῆς σημασίας ἐν τοῖς συμβολαίοις ὡς φαίνεται ἐκ τῶν κάτωθι: *Σωστά τοῦ πέζου* — *γιοῦσια τοῦ πέζου*, *δίδει καὶ κονσενιάρει*, *βεβαιῶ* — *affermo*, *μαρτυρῶ* — *testifico*, *κλήρονόμοι καὶ πόστεροι ἢ ἐρχόμενοι*, *μόμπιλε καὶ στάμπιλε* — *κινητὰ καὶ ἀκίνητα*, *κοιμέσσοι καὶ ἐπίτροποι*, *ἐπόσχειται καὶ προμεττάρει*, *ἐναντίον καὶ κόντρα*, *ἐλευθερώνει καὶ λιμπεράρει*, *φύλαξι καὶ κουστοντία*, *δουλεύει καὶ σερβίρει*, *διὰ ῥόγαν καὶ πληρωμὴν*, *κοιμένη καὶ ἀννουλλάδα*, *κροτᾶδες καὶ σιμαδῶρους*, *μόντους καὶ τρόπους*, *ρητὴ συμφωνία* — *πέρ πάττο ἐσπρέσσο*, *τάσσει καὶ προμεττάρει*, *τέχνη* — *προφέσιον*, *πείραξι* — *μολέσια*, *ἐκλέξανε καὶ ἐλεγέρανε* κλπ.

Ἡ παράλληλος αὕτη χρήσις τῶν λέξεων δεικνύει τὴν ἀδυναμίαν τῆς γλώσσης τῶν κατακτητῶν πρὸς πλήρη ἐπικράτησίν της καὶ εἰς αὐτὴν ἀκόμη τὴν διοίκησιν.

Γενικῶς αἱ πλεῖσται τῶν ἐν τοῖς ἐγγράφοις τούτοις ἀναγινωσκομένων λέξεων ἐξηφανίσθησαν. Τοῦτο συνέβη καὶ ἐν Κρήτῃ σχετικῶς πρὸς τὰ Κρητικὰ συμβόλαια ἐπὶ Ἑνετοκρατίας καὶ ἀποδεικνύει, ὡς λέγει ὁ Γ. Χατζιδάκις¹⁾, ὅτι «γλῶσσα ἔχουσα ζωὴν καθαρίζεται οἰκοθεν ἀπὸ τῶν ξένων λέξεων, ἐν ἄλλοις δὲ λόγοις λαὸς τιμῶν καὶ διαφυλάττων τὰ πάτρια ἀποβάλλει κατὰ μικρὸν ὥσθι φυσικῶς ὅσα δεινοὶ καιροὶ ἐπέβαλον αὐτῷ ὀθνεῖα καὶ οὕτω καθαρίζεται οἰκοθεν ἀπ' αὐτῶν».

¹⁾ Βιβλιοκρισία «Χριστιανικῆς Κρήτης» ἔτ. Α', τεύχ. α' καὶ β', Ἡράκλειον 1912, ἐν Ἀθηνῶν 23 (1911) 499.

Τὸ γλωσσικὸν ἰδίωμα τῆς Ζακύνθου κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἀρκούντως ἀντιπροσωπεύεται εἰς τὴν γλῶσσαν τῶν ἐγγράφων. Διότι παρὰ τὴν λογίαν ἔκφρασιν γίνεται χρῆσις καὶ τοῦ δημώδους λόγου οὕτως, ὥστε τὰ ἔγγραφα ταῦτα ἀποβαίνουν καὶ γλωσσικὰ μνημεῖα τῆς νήσου. Κατωτέρω παραθέτομεν γενικὰς τινὰς παρατηρήσεις ἐπὶ τῶν ἐγγράφων, ἀναφερομένας εἰς τὸ γλωσσικὸν ἰδίωμα τῆς νήσου, χωρὶς νὰ ἐξαντλήσωμεν τὸ θέμα, διότι τοῦτο ἐκφεύγει τῆς ἀρμοδιότητος τῆς παρούσης μελέτης:

1) Τὸ **ἀσυνίζητον**. Ἐν Ζακύνθῳ ἐπέδωκεν ἡ ἀσυνίζητος κατάληξις **-ία** εἰς τὰ θηλυκὰ καὶ **-ίο -ία** εἰς τὰ οὐδέτερα. Οὕτω, θηλυκὰ ἔχομεν τὰ: *ἀλλαξία, ἀπιδία, ἀρεσκία, ἀφεντία, ἐξοδία, ἐσοδεία, καλοτεκνία, κλειρία, κληρονομία, λαδία, Λιβαδία, λιθία, μερία, νεραντζία, παντρεία, ποδία, πουλησία, πρωϊμία, ροῖδία, σειρία, σεμπρία, συκολυνθία, συντρεφία* κ.ἄ., οὐδέτερα δὲ τὰ: *κουπία, λιτριβεῖο, λουρία, μαγερεῖο, προικίο, ταφεῖο* κ.ἄ.

Τὸ ἀσυνίζητον τοῦτο εἶναι σύνηθες ἐν τῷ ἰδιώματι τῆς Ζακύνθου¹⁾, νομίζω δὲ ὅτι αἰτίαν ἔχει οὐχὶ τὴν ἐκ τῶν ἰταλικῶν εἰς **-ρία** εἰσελθόντων εἰς τὴν Ἑλληνικὴν²⁾, ἀλλὰ τὴν ἐν τῇ νήσῳ ἐγκατάστασιν συμπανοῦς πληθυσμοῦ ἐκ Μάνης³⁾, ὅπου τὸ ἀσυνίζητον εἶναι ἐν χρήσει εὐρείᾳ.

2) Τὰ **συμφωνικὰ συμπλέγματα** **σκ - σι - φτ - χτ - ντ** ἀντὶ τῶν **σχ - σθ - πι - κτ - χθ - νθ** ὥς:

α) **σκ** < **σχ**: ὑπόσκεισι, ὑποσκόμενος, ὑπόσκονται, σκολαρίκια κ.ἄ.

β) **σι** < **σθ**: εἴστε, ἐμφανιστεῖς, ἐνεφανίστη, ἐπαρουσιάστη, ἐπονμπλακοίστη, ἐσυνιβάστη, κατέμπροσθεν, στοχαστῇ, χρειαστῇ, κ.ἄ.

γ) **φτ** < **πτ**: δεκαφτιά, ἔρραφτα, ἐφτιά, θάφτουν, ραφτιάδες, σκάφτω, κ.ἄ.

δ) **χτ** < **κτ**: δαχτυλίδι, δεκοχτώ, ὀχτροὺς ὀχτώ, ξεταχτό, χτίστης κ.ἄ.

ε) **χτ** < **χθ**: ἐκράχτηκα.

ς) **ντ** < **νθ**: ἀντρούς, ἀντροῖκια, ἔντεκα, παντριγίαν κ.ἄ.

3) **Πρόσφυμα ε**. Σύνηθες εἶναι τοῦτο καὶ ὀφείλεται εἰς τὴν ἐπέκτασιν τῆς αὐξήσεως ἀπὸ τῶν παρωχημένων χρόνων ἐπὶ τοὺς ἀρχαίους, ὅταν προηγῇται λέξις περατουμένη εἰς σύμφωνον **ν** ἢ **ς**:⁴⁾ *τὰν τὸν ἐστερέφουν, τὰ τῆς ἐκάνη, τὰ τὴν ἐφουορίζουν, τὴν ἐδώση, τὰ τὸν ἐβγάλῃ, τὰ τὴν ἐκαραβοκυρεῖ, τοὺς ἐστέρνε κλπ.*

¹⁾ Κ. Ν. ΓΙΑΝΝΟΥΤΣΟΥ, Συμβολὴ εἰς τὴν γραμματικὴν τοῦ Ζακυνθίου γλωσσικοῦ ἰδιώματος *Ἀθηνᾶ* 25 (1913) σ. 199 - 205. Πρβ. Γ. ΧΑΤΖΙΑΚΙ, ΜΝΕ, 1, 335, 340, 2, 271.

²⁾ Π. ΛΟΡΕΝΤΖΑΤΟΥ, *Ἀθηνᾶς* 16 (1904) σ. 193.

³⁾ Δ. Β. ΒΑΓΙΑΚΑΚΟΥ, Γενεαλογικά τῆς Ἀγγελικῆς Νίκλῃ - Σολωμοῦ. *Ἀθηνᾶ* 52 (1948) σ. 240.

⁴⁾ Βλ. Γ. ΧΑΤΖΙΑΚΙ, ΜΝΕ, 1, 231. Einl. 70. Γ. ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΥ, *Ἀθηνᾶς* 38 (1927) σ. 156.

Παρά ταῦτα ἔχομεν πρόσφυμα ε καὶ ὅταν δὲν προηγῇται λέξις περατουμένη εἰς ν ἢ ς: ὁποῦ ἐβγάγει, ἐμπαίνει, ἐβγάζοντας κ.ἄ.

Τὸ πρόσφυμα τοῦτο ἀπαντᾷ καὶ εἰς τὸ τέλος τῆς γενικῆς πληθυντικοῦ ὀνομάτων ὡς: αὐτῶνε, δουλεντάδωνε, κουπιῶνε, μπάγκωνε, παιδιῶνε, σπιτιῶνε, συντροφῶνε, τζεκκινίῶνε, ὑποστατικῶνε, χρόνῶνε κ.ἄ.

4) **Ἄρθρον.** Συνήθης εἶναι ἡ μετὰ τῆς προθέσεως εἰς συνεκφορὰ τῶν τύπων τοῦ ἄρθρου ὡς: στοῦ - σὶὸν - σιούς, στήν - σιάς - σίς - σιές, σὶὸ - σιὰ ἢ οἱ ἄνευ τῆς προθέσεως τύποι: τές - τίς (τάς) - τζι καὶ σπανιωτάτη ἡ χοῆσις τῆς γεν. πληθ. τοῦν (τῶν).

Ὅμοίως ἡ ἀνάπτυξις - ν ἐν τῇ συνεκφορᾷ τοῦ συνδέσμου νὰ μετὰ τοῦ ἄρθρου τῶν πλαγίων πτώσεων, ὡς: νὰ ντοῦ - νὰ ντόνε, νὰ ντης - νὰ ντήν, νὰ ντό.

5) **Ὀυσιαστικὰ εἰς - οσύνη:** Κτιστοσύνη, μαραγγοσύνη, τσαγκαροσύνη, εἰς ἕτερον ἔγγραφον ἀπαντᾷ καὶ ἡ λ. ταμπακοσύνη (ἢ βυρσοδεψία).

6) **Ἐπίθετα.** Ἡ χοῆσις τοῦ πᾶσα¹⁾. Τοῦτο εἶναι κοινὸν δι' ὅλα τὰ γένη, λαμβανόμενον ὡς ἐπιθετικὸς προσδιορισμὸς στενῶς συνδεδεμένος πρὸς τὸ οὐσιαστικὸν ὥστε νὰ θεωρῇται ὅπως καὶ τὸ κάθε: Πᾶσα ἐνοῦ, πᾶσα ἄλλο προᾶμα, διὰ πᾶσα καλή του ἀναζήτησι, πᾶσα ἄλλο χρειάζομενο.

Ὅμοίως καὶ τὸ ἅπασα: Μὲ ἅπασά του ἄλλο δικαίωμα.

Ἐκ τῶν τύπων τοῦ ὅλος σημειωτέοι οἱ: ὅλονου - ὄλωνων, οὔλη, οὔλα.

7) **Ἀριθμητικά.** Συνήθη τά: Ἔνας (ἐνοῦ), δύο (δνονων), τέσσερες, ἐφτά, ὀχτώ, δεκαφτά, δεκοχτώ, τριάντα κλπ.

8) **Ἀντωνυμίες.** Σημειωτέαι αἱ:

α) Προσωπικὴ τρίτου προσώπου: τος, τη, το: στενεύοντάς τονε, διορθώνοντάς τους, ἀγοικῶντας την, ἀποψάλλοντάς την, βλέποντάς τηνε, δίδει τα καὶ παραδίδει τα, κονσιδεράροντάς τα, νὰ τὸ ἔχη καὶ κάμη το.

β) Δεικτική: ἐτοῦτος - ἐτουτονου, τοῦτονε.

γ) Ἀναφορική: Συχνότατον τὸ ἄκλιτον πού: ὁπού.

δ) Ἀόριστοι: ἄλλος, ἄλλονου - ἄλλων.

9) **Κλίσις.** Ποικίλοι εἶναι οἱ μεταπλάσμοι τῶν ὀνομάτων ὡς πρὸς τὴν κλίσιν. Οὕτω, κατὰ τὰς γενικὰς ἀντροῦς, γυναικός, μηνός, μετεπλάσθησαν αἱ γενικαί: τοῦ ἀφεντός, αὐθεντός, βαρκός, ἡμερός, θυγατερός, κατὰ τὰ δάση ἐλέχθη καὶ τὰ δένδρη, ἐκ τῆς αἰτιατικῆς τοὺς ρηθέντας ἐσχηματίσθη ἀρσενικὸν ὁ ρηθέντας καὶ ἐκ τούτου θηλ. ἡ ρηθέντα, ἐκ τῶν ἐπιθέτων εἰς - ὡς τινὰ μετεπλάσθησαν ἐκ τοῦ

¹⁾ Γ. ΧΑΤΖΙΑΚΙ, ΜΝΕ, 2, 152. Einl. 144 σημ.

τύπου τοῦ θηλυκοῦ κατὰ τὰ εἰς -ος δευτερόκλιτα: τὸ πλατεῖο, τὸ βαθεῖο· ὁμοίως κατὰ τὸ δίκες, ρίκες, ἐλέχθη ἐνταῦθα καὶ διόρισες, ὑπόσχεσες, ἔξοδες, τάξεις, ἀπόκρισες, ἀπόφασες κλπ.

Ἐπίσης ἐλέχθη ὁ μᾶστορας - τοῦ μᾶστορα, τοῦ μᾶστορη καὶ τοῦ μαστόρου, τοῦ ἀγοραστοῦ καὶ ἀγοραστῆ, τοῦ πραιμάτου, τῆς θυγατέρας καὶ θυγατερός, ὁ κριτής, οἱ κριταί, κριτᾶδες, τῶν κριτάδων, ὁ κοπιαστής, οἱ κοπιασταί, τῶν κοπιαστάδων, ὁ μαθητής, τῶν μαθητάδων, ὁ δουλεντής, τῶν δουλεντάδων, ὁ κτίστης, τῶν κτιστάδων, ὁ πουλητής, τῶν πουλητάδων, ὁ ράφτης, οἱ ραφτάδες, τῶν ραφτιάδων, ὁ τζαγγάρης, τῶν τζαγγαράδων κ. ἄ.

Ἐλέχθη ὁμοίως τῆς Ζάκυνθος, τοῦ Ἀντρέος. Ἐπίσης τῶν κουπίων καὶ κουπιῶνε, παιδίου, παιδιοῦ, παιδιῶν, παιδιῶνε, παιδία, παιδιά, βλησιδίου, βλησιδιοῦ, τζεκκινίου, τζεκκκινιοῦ, σπιτίου, σπιτιοῦ κλπ.

10) **Ρῆμα.** α) Ἐκληφθείσης τῆς καταλήξεως - ε ὡς τῆς τοῦ τρίτου προσώπου, ἐπεξετάθη αὕτη ἐκ τοῦ γ' ἐνικοῦ καὶ εἰς τὸ γ' πληθυντικὸν τῶν ρημάτων τῆς ἐνεργητικῆς φωνῆς. Οὕτω γράφονται οἱ τύποι: ἀγαποῦνε, ἀξίζουνε, ἀρρωστήσουνε, δίρουνε, ἔχουνε, θέλουνε, κληρονομοῦνε, λαβαίνουνε, μαρτενίζουνε, ξοφλοῦνε, ψάλλουνε, δώσουνε, ντύσουνε, ἀγοράσανε, εἶχανε, ἐκάμανε, ἐλάβανε, ἐσταθήσανε, ἐσυμφωνήσανε, ἐχρωστούσανε, εἰθέλανε κλπ.

β) Συνήθως ὡς κατάληξις τοῦ γ' πληθ. ἐνεστώτος ἀντὶ τοῦ -ονται εἶναι ὁ τύπος -ουνται: βρίζουνται, γένονται, γίνονται, διαλαμβάνονται, ἐλευθερώνονται, κρίζονται, μαρτενίζονται, ξαγοράζονται, ρεμβέρονται, ρισεοβάνονται, σολλεβάνονται, ὑπόσχονται, φαίνονται κλπ.

γ) Οἱ δεύτεροι ἀόριστοι μὲ κατάληξιν πρώτου: εἶδα, εἶδαν, εἶπα, εἶπαμεν, ἤρθαν, ἤλθασι, ἤρθαν.

11) **Μετοχή.** Ἐκ τῶν μετοχῶν ἀξιοσημεῖωτοι εἶναι:

α) Ὁ τύπος παρὼν χρησιμοποιεῖται ἐνίοτε καὶ διὰ τὸ θηλυκόν: ἡ παρὼν διαθήκη, ἀπὸ τὴν παρὼν νῆσον κ.ἄ.

β) Ὁ εἰς -όντας ἀντὶ -ων τύπος τῆς μετοχῆς τῶν βαρυτόνων ρημάτων ὅστις εἶναι καθολικός. Οὕτω, γράφεται: ἀποψάλλοντας ἀκούοντας, ἀρριβάνοντας, ἀσβεσιώνοντας, ἀφίνοντας, βγάνοντας, βλέποντας, γυρεύοντας, δουλεύοντας, δίνοντας, ἐξεκαθαρίζοντας, ἔχοντας, ἡξεύροντας, θέλοντας, θρέφοντας, ἰνβεσίροντας, κάνοντας, κόφτοντας, λαβαίνοντας, μαθαίνοντας, οὐζάνοντας, παίρνοντας, πληρώνοντας, σκάφτοντας, στενεύοντας, τυχαίνοντας, φινίροντας κλπ.

Ὁ τύπος ἐπεκράτησε καὶ διὰ τὰ θηλυκά, ὡς: δίνοντας αὐτή, κόφτοντας καὶ λυνώνοντας αὐτή, ἔχοντας αὐτή, κάνοντας αὐτή κλπ., ἡ δὲ χρῆσις του, μαρτυρομένη ἤδη ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς Κοινῆς, ἐπέδωκε μεγάλως κατὰ τὴν βυζαντινὴν

περίοδον καὶ μετὰ ταῦτα ¹⁾).

γ) Ὁ εἰς -ὄντας τύπος τῆς μετοχῆς τῶν συνηρημένων ρημάτων, ὡς: ἀγοικῶντας, ἀρχινῶντας, βοηθῶντας, ἐπιθυμῶντας, ἡμπορῶντας, μπορῶντας, παρακαλῶντας, περικαλῶντας, πουλῶντας, μαρτυρούμενος καὶ οὗτος ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς Κοινῆς ²⁾).

12) **Ἐπιρρήματα**: α) εἰς -ως: ἀλλέως, ἀνταμῶς, ἐφημεσίως, θεληματικῶς, μετρητῶς, στοματικῶς, χειριδοτῶς, χειροδοτῶς κλπ.

β) Εἰς -α: ἀνάμεσα, ἀντάμα, ἀξεσυναίριστα, εἰρηνικά, ἐμπιστεμένα, ἡγαπημένα, θεληματικά, καλὰ, μέσα, μισιακά, μπιστεμένα, ξανάρχα, ξέχωρα, ὀλοτριγυρα, πρῶτα, σιμά, τιμημένα, τιμητικά, χωρία, κ.ἄ. Τούτων ἡ ἐμφάνισις ἀνέρχεται εἰς τοὺς χρόνους τῆς πρώτης γραπτῆς παραδόσεως, ἀπὸ δὲ τῶν Μέσων Χρόνων κατέστησαν κοινὰ ἐκβαλόντα κατὰ τὸ πλεῖστον τὰ εἰς -ως ³⁾).

Ποικίλη καὶ πλουσία εἶναι ἡ χρῆσις στοιχείων δημῶδους λόγου ὡς εἰς τὰ ὀνόματα τῶν μηνῶν: Γεναρίου-Γιανουαρίου, Φλεβαρίου, Μαγίου, Γιούλιου, Ἀγούστου, Δικεμβρίου, εἰς τὴν παράθεσιν δημῶδων τύπων ὡς γιομᾶτα, ἐδικός, ἱερέας, γιός, μέρα, θροφή, ἀνταποκρένεται, ἀνταποκρίνεται, ἀποκρίνεται, ἀποκρένεται, ὑποκρένεται, ποκρένεται (ἅπαντα μὲ τὴν ἔννοιαν τοῦ πληρῶναι), ἐντύνω, ντένω, ντένω, εὐρίσκομαι, βρίσκομαι ἐγδύεται, ἐγδύεται (δηλ. ἀπαλλοτριούται) κλπ., καὶ εἰς τοὺς τύπους τῶν κυρίων ὀνομάτων, ὡς Ἀναστάσις, Δημήτρις, Γιάννης, Γληγόρης, Μιχάλης, Νικόλας, Νικολός, Κωσταντῆς κλπ.

Ἡ σύνταξις ἐπίσης καὶ γενικῶς ἡ φραστικὴ διατύπωσις εἶναι καταφανῶς ἐπηρεασμένη ἐκ τοῦ δημῶδους λόγου τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ὥστε δικαίως δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν τὰ κατωτέρω ἔγγραφα ὡς γλωσσικὰ μνημεῖα διὰ τὴν μελέτην τοῦ Ζακυνθίου ιδιώματος.

5. Σημασία τῶν ἐγγράφων.

Τὰ δημοσιευόμενα ἔγγραφα δὲν εἶναι βεβαίως ἐκ τῶν παλαιότερων τῆς νήσου, διότι τὰ σωζόμενα εἰς τὸ Ἀρχαιοφυλακεῖον αὐτῆς ἀνέρχονται μέχρι τοῦ 1500 περίπου ⁴⁾).

¹⁾ Γ. ΧΑΤΖΙΔΑΚΙ, Einl. σ. 143 - 144. πρβ. Φ. ΜΠΟΥΜΠΟΥΛΙΔΗ, Ἡ μετοχὴ στὰ Νεοελληνικά Ἀθήνα 1946.

²⁾ Ἐνθ' ἄνωτ.

³⁾ Διὰ πλείονα βλ. ΑΝΘ. Α. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ, Ἐπιρρήματα εἰς -α. *Λεξικογραφικὸν Δελτίον τῆς Ἀκαδημίας*. Ἀθήναι 2 (1940) σ. 3 - 74

⁴⁾ Ἐν τῶν παλαιότερων ἐγγράφων εἶναι τὸ *Χρονικὸν τοῦ Γιωργιά* τοῦ ἔτους 1505. Τοῦτο ἐξεδόθη ὑπὸ Σ. ΔΕΒΙΑΖΗ ἐν περιοδ. «Κυνέλη» 3 (1886) φύλλ. 17 (41) σ. 198 - 200. -

Τὸ παλαιότατον μέχρι σήμερον ἔγγραφον εἰς τὸ ὁποῖον μαρτυρεῖται ἡ οἰκογένεια Νίκλων ἐκ Μάνης εἰς Ζάκυνθον εἶναι τοῦ ἔτους 1591¹⁾. Ἐπιμελεστέρα ὅμως ἔρευνα εἰς τὸ Ἀρχεῖον τῆς νήσου θὰ φέρῃ ἀσφαλῶς εἰς φῶς εἰδήσεις καὶ διὰ παλαιότεραν ἀκόμη ἐποχὴν, ἀφοῦ ἔξ ἄλλης πηγῆς μαρτυροῦνται οἱ Νίκλοι τῆς Μάνης εἰς τὴν Ζάκυνθον τῷ 1554²⁾.

Πλὴν τοῦ γλωσσικοῦ ἐνδιαφέροντος τῶν ἐγγράφων ἡ σπουδαιότης αὐτῶν ὑπὸ ἔποψιν πραγματικῶν εἰδήσεων εἶναι σημαντική.

Οἰκογένειαι τῆς νήσου, ἀναφερόμεναι τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ κ. Α. Χ. Ζώη εἰς τὸ Λεξικὸν αὐτοῦ, μαρτυροῦνται ἐνταῦθα εἰς παλαιότεραν ἐποχὴν, ὡς αἱ *Βαρσαμᾶ*, *Βερούση*, *Κοσμᾶ*, *Μασάρη*, *Μπουζιάνου*, *Ρουμेलιώτη* κ.ἄ., ἔτεροι δὲ ἀναφέρονται διὰ πρώτην φορὰν καὶ ἐκ Ζακύνθου, ὡς αἱ *Βραιζάμου*, *Δελετεμένου*, *Αρογγίτη*, *Ζαγάλη*, *Ζαπάντη*, *Θοδόση*, *Καλεσιάνου*, *Καρδιανού*, *Λονκᾶ*, *Μεγκενάτη*, *Μονδάτζου*, *Νομίτζη*, *Ντεμπονέρα*, *Ντεράζου*, *Πανδῆ* κ.ἄ., καὶ ἐκ Μάνης ὡς αἱ *Γουνελά*, *Κονιάρη*, *Ραγκαβᾶ*, κ.ἄ.

Ὅμοιως ἐνδιαφέρουσα εἶναι ἡ ἀναγραφὴ τοπωνυμίων παλαιῶν καὶ ἐκ Ζακύνθου ὡς: *Βολύμα* ἢ, *Βολύμες* οἱ, *Κόπανος* ὁ, *Δεῦκο* τό, *Λοῦρος* ὁ, *Μανοῦ* τοῦ, *Μπαῆτον* τό κ. ἄ., καὶ ἐκ Μάνης ὡς: *Ἀρδούβιζα* ἢ, *Βοίτυλο* τό, *Γίτορο* τό, *Γερολιμῶνας* ὁ, *Γίτια* ἢ, *Κίτια* ἢ, *Λοῦ* τό, *Ζαρνάτα* ἢ, *Καρνούπολις* ἢ, *Κατζιπούνεση* τοῦ, *Κελερᾶ* τοῦ, *Κονταργιάνικα* τὰ, *Μάνη* ἢ, *Χαμηλὴ* ἢ, *Μαῖνη* ἢ, *Μάνιο* ἢ, *Brazzo di Maïna*, *Μέσοπος*, *Πόρτο-Κάϊον* τό, *Πονλαριοὶ* οἱ, *Πραστίον* τό, κ.ἄ.

Διαφωτίζονται προσέτι πλεῖστα ζητήματα ἀναφερόμενα εἰς οἰκονομικοὺς καὶ γεωργικοὺς θεσμοὺς τῆς νήσου. Οὕτω π.χ. ἀνευρίσκομεν εἰδήσεις περὶ τοῦ τρόπου καθ' ὃν ἀνέθετον πρὸς τινα τὴν καλλιέργειαν τῶν κτημάτων των, πληροφροῦμεθα τὸν τρόπον τῆς καλλιέργειας, τὰ εἶδη τῶν παραγομένων προϊόντων καὶ τὴν ἀγοραστικὴν αὐτῶν ἄξιαν, τὸ μετρικὸν καὶ τὸ νομισματικὸν τῆς νήσου σύστημα, τὸν τρόπον τοῦ δανεῖζεσθαι, τῆς συντάξεως ἀγοραπωλησιῶν καὶ μισθώσεων ἀκινήτων, τῆς συντάξεως προικοσυμφώνων καὶ προικοπαράδόσεων καὶ ἔξ αὐτῶν τὰ χάριν προικὸς διδόμενα ἀκίνητα ἢ νομίσματα, κοσμήματα, ἐνδύματα, οἰκιακὰ ἐπιπλα καὶ σκευή, τὸν τρόπον τῆς χειραφετήσεως ἀνηλίκου, τῆς παραιτήσεως ἀγωγῆς, κλπ., ὥστε τὸ περιεχόμενον τῶν ἐγγράφων τούτων ἀποβαίνει

Δ. ΚΑΜΠΟΥΡΟΓΛΟΥ, Μνημεῖα τῆς Ἱστορίας τῶν Ἀθηναίων 2 (1890) σ. 153 - 156 καὶ τελευταίως εἰς τὸ περιοδ. Ἑλληνιστικὰ Φύλλα 1 (1947) φύλλ. 7 σ. 95 - 97. Ἐτερον παλαιὸν συμβόλαιον τοῦ ἔτους 1508 βλ. ὑπὸ Α. Χ. ΖΩΗ, *Αὐτόθι* φύλλ. 12 σ. 181 - 182.

¹⁾ Δ. Β. ΒΑΓΙΑΚΑΚΟΥ, ἐνθ' ἀνωτ. Ἀθηνᾶ 53 (1949) σ. 162 - 163.

²⁾ Δ. Β. ΒΑΓΙΑΚΑΚΟΥ, ἐνθ' ἀνωτ. Ἀθηνᾶ 52 (1948) σ. 234 σημ. 3.

σημαντικὸν ὄχι μόνον διὰ τὸν θέλοντα νὰ μελετήσῃ τὸ δίκαιον τῆς Ζακύνθου ἐπὶ Βενετοκρατίας, ἀλλὰ καὶ τὸν ἐνδιαφερόμενον διὰ τὴν καθόλου ζωὴν τῆς νήσου κατὰ τὴν περιόδον ταύτην.

6. Παρατηρήσεις ἐπὶ τοῦ τρόπου τῆς ἐκδόσεως τῶν ἐγγράφων.

Τὰ κατωτέρω δημοσιευόμενα 129 ἔγγραφα εἶναι ἀντίγραφα ἐκ τῶν ἐν τῷ Ἀρχαιοφυλακείῳ τῆς Ζακύνθου ἀποκειμένων βιβλίων τῶν συμβολαιογράφων τῆς νήσου. Τὰ ποικίλου ἐνδιαφέροντος θέματα τούτων, ὡς ἀναγόμενα εἰς τὸν κύκλον ἐρεῦνης καὶ μελέτης τῆς νομικῆς ἐπιστήμης, ἐκφεύγουν τῆς ἀρμοδιότητος τῆς παρούσης ἐργασίας. Διὰ ταύτης παρέχονται μόνον γλωσσικὰ καὶ πραγματικὰ ἐρμηνεύματα οὕτως ὥστε νὰ εὐκολύνεται ὁ νομικὸς εἰς τὴν κατανόησιν τοῦ περιεχομένου τῶν ἐγγράφων.

Πρὸς τοῦτο, ἀμέσως κάτωθεν ἐκάστου ἔγγραφου παραθέτομεν τὰς ἀναγραφὰς τῶν ἀναγκαίων σχολίων, ὅπου τοῦτο ἦτο δυνατόν, εἰς δὲ τὸ τέλος τῆς μελέτης *πίνακα κυρίων ὀνομάτων καὶ τοπωνυμίων* ὡς καὶ *ἐρμηνευτικὸν λεξιλόγιον* πρὸς πληρεστέραν κατανόησιν τοῦ περιεχομένου ἀπὸ γλωσσικῆς ἀπόψεως.

Βασικὸν βοήθημα ὑπῆρξε τὸ πολύτιμον «*Λεξικὸν Φιλολογικὸν καὶ Ἱστορικὸν Ζακύνθου*» τοῦ κ. Α. Χ. Ζώη· διὰ τοῦτο ὀνόματα καὶ πράγματα ἀναφερόμενα εἰς αὐτὸ παρατίθενται εἰς τὴν ἐργασίαν ἄνευ τῆς σχετικῆς παραπομπῆς.

Ὡς πρὸς τὴν μέθοδον τῆς δημοσιεύσεως τῶν ἐγγράφων ἐτηρήθησαν τὰ ἑξῆς:

1) Τὰ ἔγγραφα ἀναγράφονται κατὰ χρονολογικὴν σειρὰν ἀνεξαρτήτως τοῦ περιεχομένου αὐτῶν.

2) Προτάσσεται τοῦ κειμένου ὁ χαρακτηρισμὸς τοῦ ἔγγραφου, ἀναλόγως τοῦ περιεχομένου, ἀκολουθεῖ ἡ χρονολογία τῆς συντάξεως αὐτοῦ, τὸ ὄνομα τοῦ συμβολαιογράφου, τὸ βιβλίον αὐτοῦ καὶ ὁ ἀριθμὸς τῆς σελίδος εἰς ἣν τοῦτο εὐρίσκεται.

3) Εἰς τὸ κείμενον, πρὸς διευκόλυνσιν τῶν ἀναγνωστῶν, ἀποκαθίσταται ἡ στίξις καὶ ἡ ὀρθογραφία, χωρὶς νὰ μεταβάλλεται ὁ τύπος τῶν λέξεων ἢ ἡ φθολογικὴ παράδοσις τοῦ κειμένου.

Ἐξαιρετικῶς δὲν μετεβλήθη ἡ ὀρθογραφία καὶ ὁ τονισμὸς τῶν αὐτογράφων ὑπογραφῶν καὶ σημειώσεων τῶν ὑπογραφέων τῶν ἐγγράφων.

4) Διὰ τὰς ἐκ τῆς βενετικῆς καὶ ἰταλικῆς γλώσσης λέξεις ὡς βάσις ἐλήφθη ἡ ὀρθογραφία τῆς ἰταλικῆς.

Κριτικὰ σημεῖα ἐχρησιμοποιήθησαν τὰ ἑξῆς:

() = βραχυγραφίαι.

< > = πιθανή παράλειψις λέξεως ὑπὸ τοῦ γραφέως.

. . . = γράμματα δυσανάγνωστα.

(;) = Ἀμφίβολος ἀνάγνωσις λέξεως ἢ σημασία αὐτῆς.

ΕΓΓΡΑΦΑ

1.

Ἔγγραφοι ἐξοφλήσεως ἐκατέρωθεν ἀπαιτήσεων τῆς 29 Μαΐου 1653.

Νοτάριος Β. Μπονσινιόρ¹⁾ (Β:βλ. 12 σ. 115).

† 1653 Μαΐου 29. Τὴν σήμερον ἐνεφανίστησαν κατέμπροστε ἐμοῦ νοταρίου²⁾ καὶ μαρτύρων ὑπογεγραμμένων παρόντες καὶ σωματικοὶ ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος ὁ κὺρ Μιχάλης Νίκλος³⁾ τοῦ ποτέ⁴⁾ Στρατῆ ἐκ δὲ τοῦ ἑτέρου ὁ μ(ισσέ)ρ Πέτρος Κοντοστάβλης⁵⁾, τὰ ὁποῖα μέρη ἐσυμφώνησαν ὡς κάτωθεν: ἤγουν ὁ ἄνωθε Νίκλος κράζεται πληρωμένος καὶ εὐχαριστημένος ἀπὸ τὸν αὐτὸν Κοντοσταβλο σ' ὅ,τι ἐπρεξεντάριζε εἰς δυνάμεως τῆς ἰντιματζίος στὰς 26 τοῦ Μαρτίου

¹⁾ Μπονσινιόρ (Bonsignor). Ἡ οἰκογένεια αὕτη μαρτυρεῖται ἐν Ζακύνθῳ τῷ 1624. Ἐκ ταύτης ὁ Βερνάρδος τοῦ Φραγκίσκου ἐχρημάτισε Συμβολαιογράφος Ζακ. ἀπὸ 3 Μαΐου 1647 - 31 Μαΐου 1676. Ἄλλος Ἀθανάσιος τοῦ Διονυσίου λόγιος, γεννηθεὶς τῷ 1827, διὰ τὴν ρητορικὴν του εὐφράδειαν ἐκλήθη «καλλιθέλαδος τῆς Ζακύνθου ἀηδών».

²⁾ Νοτάριον. Οἱ συμβολαιογράφοι ἐν Ἑπτανήσῳ ὡς καὶ ἐν Κρήτῃ ἐπὶ Ἑνετοκρατίας ἐκαλοῦντο *νοτάριοι*, *νοτάροι* καὶ *νοτάροι* (ἐνετ. *podaro*). Διωρίζοντο ὑπὸ τῆς Ἑνετ. Διοικήσεως καὶ ἐθεωροῦντο δημόσιοι ὑπάλληλοι, δι' ὃ γράφονται καὶ *νοτάριοι πομπλικοί* ἢ *δημόσιοι νοτάριοι τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας*. Βλ. ΣΤ. ΞΑΝΘΟΥΑΙΔΟΥ, Κρητικά Συμβόλαια Ἑνετοκρατίας 1575 - 1643. Ἀνάτυπον ἐκ τῆς Χριστιανικῆς Κρήτης τόμ. 1 (1912) σ. 9. (Εἰς τὸ ἀνάτυπον τοῦτο θὰ γίνωνται ἐφεξῆς καὶ αἱ παραπομπαί). Ἐν Ζακύνθῳ οἱ τῆς ἐξοχῆς νοτάριοι καλούμενοι καὶ *(Δι)Δόκαλοι* μετήρχοντο καὶ τοὺς πραγματογνώμονας. Νοτάριοι ἐγίνοντο καὶ οἱ ἱερεῖς. Βλ. Α. Χ. ΖΩΗ, Σωματεῖον συμβολαιογράφων, ἐν ἐφημ. Ζακ. «Δίκαιο» 1898 φύλλ. 1 - 17. πρβ. Κ. ΚΑΙΡΟΦΥΛΛ, Ἡ Ἑπτανήσος ὑπὸ τοὺς Βενετούς, Ἀθήναι 1942 σ. 223 - 225.

³⁾ Μιχάλης Νίκλος. Ἡ οἰκογένεια Νίκλων τῆς Μάνης μαρτυρεῖται ἐγκατεστημένη ἐν Ζακύνθῳ ἤδη τῷ 1554. Πλείονα βλ. Δ. Β. ΒΑΓΙΑΚΑΚΟΥ, Γενεαλογικὰ τῆς Ἀγγελικῆς Νίκλη - Σολωμοῦ, Ἀθῆναι 52 (1948) σ. 233 - 243. - Συμβολὴ εἰς τὰ περὶ Νίκλων - Νικλιάνων τῆς Μάνης. Αὐτόθι 53 (1949) σ. 147 - 194.

⁴⁾ Μιχάλης Νίκλος τοῦ ποτέ Στρατῆ. Συνήθης ἡ χρῆσις τοῦ ποτέ ὅταν δὲν ζῇ ὁ πατὴρ ἢ ὁ σύζυγος κατὰ τὸν χρόνον τῆς συντάξεως τοῦ ἐγγράφου.

⁵⁾ Κοντοστάβλης. Ἡ οἰκογένεια Κοντοστάβλων ἐκ Μάνης μαρτυρεῖται ἐν Ζακύνθῳ ἤδη ἀπὸ τοῦ 1509, ἐνεργόφῃ δὲ ἐν τῇ Χρυσοβίβλῳ τῷ 1578. Παρωνύμια ταύτης τὰ: Μπαζάρος 1774, Τριζάμπελος 1723, Χορταράκης 1714, Ἀλουμπάς 1750. Ἐλέγοντο καὶ οἱ τύποι Κοντοσταβλος καὶ Κοντοσταβλάκης. Πλείονα περὶ τῆς οἰκογενείας ταύτης βλ. Δ. Β. ΒΑΓΙΑΚΑΚΟΥ, Μελισσηνοὶ καὶ Κοντοσταβλοὶ ἐκ Μάνης εἰς Ζάκυνθον (1509), Ἐπετηρὶς τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἀρχείου τῆς Ἀκαδημίας 3 (1950) 141 κ.ἐξ.

1653 καὶ δὲν προτεντέρει εἰς τίποτις ἄλλο ἀπὸ τὸν ἄνωθεν μ(ισσέ)ρ Πέτρο, καὶ ἀλικόντρο¹⁾ ὁ αὐτὸς μ(ισσέ)ρ Πέτρος κραῖζεται καὶ αὐτὸς εὐχαριστημένος διὰ τὸ νοίκι τοῦ σπιτιοῦ, τὸ ὁποῖον τοῦ ἐνοικίασε δι' ἓνα χρόνον καὶ φινίρει τὸν μῆνα τὸν Ἀπρίλιον τὴν ἡμέρα τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, στοὺς 1654 καὶ δὲν προτεντέρει ἓνα τὸ ἄλλο μέρος τίποτις ἄλλο, κόφτοντας καὶ λειώνοντας²⁾ τὴν ἄνωθεν ἰντιματζιὸ εἰς ὅλα τῆς τὰ μέρη. Καὶ οὕτως ἔμειναν εὐχαριστημένα τὰ μέρη ὑπὸ μαρτυρίας τῶν κάτωθεν.

† Πόλος γαζῆς μαρτυρῶ τὰ ἄνωθεν.

† γιάννης κεφαλληνός³⁾ μαρτυρῶ τὰ ἄνωθεν.

2.

Διαθήκη τῆς 5 Ἰουνίου 1659. Νοτάριος Β. Μπορσινιέρ (Β:βλ. 30 σ. 147).

† Ἐν Χριστοῦ ὀνόματι⁴⁾ ἀμήν, ἔτη ἀπὸ τῆς Αὐτοῦ γεννήσεως 1659 μηνὸς Ἰουνίου 5 πέντε, ἡμέρα Κυριακὴ τὶς ὥρες τρεῖς ἰντζίρκα. Τῆς σήμερον εἰς τὸν Αἰγιαλὸν⁵⁾ τῆς πόλεως Ζακύνθου, στὴ σκοντροῦδα τῆς Θείας Ἀναλήψεως⁶⁾,

¹⁾ ἀλικόντρο. (Ένετ. al incontro) = ἀντιθέτως, τὸναντίον. Κατωτέρω εἰς ἔγγραφον τοῦ 1672 ὁ τύπος ἀλ ἰνκότρο. Νομίζω ὅτι ἐντεῦθεν καὶ τὸ νοελλ. ἀλικοντίζω = ἐμποδίζω (ἐν Κρήτῃ ἀλικοντρίζω) καὶ οὐχὶ ἐκ τοῦ τουρκικοῦ alı komaak (Ἱστορικὸν Λεξικὸν Ἀκαδημίας Α' (1933) σ. 442 β.). Τὸ ἀλικοντρίζω κατὰ παρετυμολογίαν πρὸς τὸ ἐπίρρ. κόντρα βλ. Γ. ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΥ, ἐν *Byzant. Zeitschr.* 25 (1925) σ. 369. Πρβλ. Γ. ΧΑΤΖΙΔΑΚΙ, *Ἀθηνᾶ* 20 (1908) σ. 558, 43 (1931) σ. 186 κ. ἐξ. καὶ τὰ ἐν τῷ Ἱστορικῷ Λεξικῷ, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 442β - 443α: ἀλικοντεύω = ἐμποδίζω, ἀλικόντι, τὸ = ἐμπόδιον, ἀλικόντισι, ἡ = κόλυμα, ἀλικόντισμα, τό, ἀλικοντρος ἐπιφ. λεγόμενον ὑπὸ παιδῶν, ὅταν θέλουν νὰ παύσῃ πρὸς σιγὴν τὸ παιγνίδιον. Ἐν Μάνῃ καὶ οἱ τύποι ἀλικοδίζω, ἀλικοδοῦ = ἐμποδίζω, ἀλικόφω, τό = τὸ ἐμπόδιον.

²⁾ κόφτοντας καὶ λειώνοντας. Ἡ ἔκφρασις κόφτω καὶ λειώνω συνήθης εἰς τὰ συμβόλαια τῆς ἐποχῆς ἐκείνης σημαίνει διαλύω τὴν συμφωνίαν, ἀκυρῶ τὰ συμφωνηθέντα.

³⁾ γιάννης κεφαλληνός. Κατὰ τὸν Δ. ΒΑΡΒΙΑΝΗΝ, Χρονικά ἀνέκδοτα σ. 21 (Ἀρχαιοφυλακεῖον Ζακύνθου), ἡ οἰκογένεια Κεφαλληνοῦ ἐγκατεστάθη ἐν Ζακύνθῳ ἐξ Ἀνδρούσης. Παρῶν νύμια ταύτης τὰ Βορθάλης καὶ Τσοτσώνης.

⁴⁾ Ἐν Χριστοῦ ὀνόματι. Ὁ τύπος οὗτος εἶναι ὁ μᾶλλον συνήθης εἰς τὰ ἔγγραφα. Ἐνίοτε ἐγένετο χρῆσις καὶ τῶν: Εἰς δόξαν Χριστοῦ ἔτη ἀπὸ τῆς Αὐτοῦ γεννήσεως . . . , *Laus Deo* . . . , Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ τῆς ὑπερενλογημένης δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας καὶ πάντων τῶν Ἁγίων κλπ. Βλ. Δ. Β. ΒΑΓΙΑΚΑΚΟΥ, Ἀποικία Μανιατῶν, *Ἐπετηρὶς τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἀρχείου Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν* 2 (1940 - 50) σ. 155. Πρβλ. Φ. Κονκονίε, Θεσσαλονίκης Εὐσταθίου τὰ Λαογραφικά 2 (1950) σ. 104 - 106.

⁵⁾ Αἰγιαλόν. Τὸ προάστειον Αἰγιαλὸς τῷ 1614 ἠρρίθμει 4.000 οἰκίας Βλ. Σ ΔΕΒΙΑΖΗ, Ἱστορικαὶ σημειώσεις περὶ σταφίδος. *Παγκασός* 16 (1893) σ. 551 σημ. 2.

⁶⁾ σκοντροῦδα τῆς Θείας Ἀναλήψεως. Τῷ 1816 ἡ Ζάκυνθος εἶχε 16 σενοικίας. Βλ. Α. Χ. ΖΩΗ, *Λεξικόν* σ. 1017. Ἐκ τῶν κατωτέρω ἐγγράφων μαρτυροῦνται αἱ σενοικίαι: Τοῦ Ἁγίου

εἰς τὸν οἶκον ὅπερ κατοικεῖ τὴν σήμερον ὁ μ(ισσὲ)ρ Γεῶργος Νίκλος τοῦ π(ο)τ(ἐ) μ(ισσὲ)ρ Βρεττοῦ¹⁾, ἀνακραζόμενος ἐγὼ ὁ νοτάριος καὶ οἱ παρόντες ὑποκάτωθεν τίμιοι μάρτυρες παρακαλεστοί²⁾ ἀπὸ τὸν ἄνωθεν Νίκλο διὰ νὰ ποιήσῃ τὴν παροῦσαν του διαθήκη καὶ ὑστερή του διόρθωσι, εἰρισκόμενος ἄρρωστος στὴν κλίνην του καὶ χάριτις Χριστοῦ ἔχοντας τὸν νοῦν καὶ τὰς φρένας ὑγιεῖς, ἐρωτήθη ἂν ἀφίνη εἰσὲ σκλάβους³⁾ καὶ εἰς ὀσπιτάλιν⁴⁾ κανένα πράγμα καὶ εἶπεν οὐχί. "Ετι λέγει, θέλω, ὀρίζω καὶ ἀφίνω διὰ καθολικόν μου κληρονόμον εἰς τὰ παντοῦτα μου ὅλα τὰ καλά, μόμπιλε καὶ στάμπιλε, κινήτὰ καὶ ἀκίνητα, παρόντα καὶ

Ταξιάρχου τοῦ Πασπαλιάρη (1663), τῆς Ἀγίας Αἰκατερίνης (1682), τῶν Ἀγίων Σαράντων (1687), τῆς Ἀγίας Αἰκατερίνης τοῦ Γριπάρη (1696), τῆς Ἐπισκοπῆς (1708), τοῦ Ἀγίου Ἀντωνίου τοῦ Ἀνδρείου (1708), τοῦ Ἀγίου Γεωργίου τοῦ Πετρούτζου (1715), τοῦ Ἀγίου Ἀνδρέου (1710), τῆς Κυρίας τοῦ Πικροῖδη (1717), τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρομοῦ (1722), τοῦ Ἀγίου Λαζάρου (1723), τῆς Κυρίας Εὐαγγελιστρίας (1724), τοῦ Παντοκράτορος (1730), τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων (1784), τῆς Ζωαρχικῆς Τριάδος (1816), τοῦ Ἀγίου Νικολάου τῶν Γερόντων (1816).

Ὁ Ναὸς τῆς Ἀναλήψεως ἐν τῇ πλατείᾳ ὁδῷ τῆς πόλεως μεταξὺ τοῦ Ἀγίου Ἐλευθερίου καὶ τῆς Ἑβραϊκῆς συνοικίας ἦτο τῷ 1505 μονὴ καὶ ἀνῆκεν εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν Φραγκοπούλων.

¹⁾ Βρετός. Τὸ ὄνομα Βρετός ὡς βαπτιστικὸν σύνθησις ἐν Μάνῃ. Οὕτω καλεῖται τὸ ἐκτεθὲν παρὰ τῶν γονέων καὶ εὐρεθὲν νεογνόν, ἐξ ἐπικρατοῦσης προλήψεως ὅτι δι' αὐτοῦ τοῦ τρόπου θά ἀποφευχθῇ ὁ θάνατος τοῦ βρέφους. Παρομοίαν ἀρχὴν ἔχουν αὐτόθι καὶ τὰ ὀνόματα Ποῦλος - Ποιλημένος, Σταμάτης, Σταῦρος, Σταυριανή, Πολυζώης. Ἀπαντᾷ βαπτιστικὸν καὶ ἐξ αὐτοῦ ἐπώνυμον Βρετάκης Μιχαλάκης καὶ Βρετόπουλος Γεωργούλας, εἰς τὸ ἱατρικὸν ἡμερολόγιον τοῦ Μανιάτου χειρουργοῦ Ποπαδάκι, Ν. Ἑλλήν. 14 (1917) σ. 61. Σήμερον ἐν Μάνῃ οἱ τύποι Βρετός ὁ, Βρετῆ ἡ, Βρετάκας, ὁ (μεγεθ.), Βρετάκα, ἡ (μεγεθ.) Βρετάκος (ἐπων.), Βρετακάκος (ἐπων.), Βρετιάς (ἐπων.), Βρετάκη, τοῦ (τοπων.). Ὡς ἐπώνυμον τὸ Βρετός καὶ ἀλλαχόθι. Γνωστοὶ Μαῖθαῖος Βρετός καθηγητὴς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τοῦ Παταβίου περὶ τὸ 1608, κ.ἄ. Πρβ. Ν. ΒΕΗ, Ἐκφρασις κώδικος τῆς μητροπόλεως Μονεμβασίας καὶ Καλαμάτας. Δ.Ι. Ε.Ε. 6 (1901), 200 κ.ἐξ.

²⁾ παρακαλεστοί. Ἡ ἔκφ. μάρτυρες παρακαλεστοί εἶναι συνήθης εἰς τὰς διαθήκας καὶ τοῦτο πρὸς βεβαίωσιν τῆς ἀξιοπιστίας τῶν μαρτύρων.

³⁾ εἰσὲ σκλάβους. Ἐν Ζακύνθῳ ὑπῆρχε ταμεῖον πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῶν ὑπὸ τῶν πειρατῶν αἰχμαλωτιζομένων. Ὁ Προβλεπτής Φρ. Πιζάνης πρὸς ἀνακούφισιν τοῦ λαοῦ καὶ πρὸς κραταίωσιν τῆς ναυτιλίας, ἡ ὁποία εἶχεν ὑποστῆ πολλὰς ἀπωλείας, ἐξέδωκε τὴν 3 Ἰουλίου 1560 διαταγὴν διὰ τῆς ὁποίας ἴδρνε ταμεῖον πρὸς ἀπελευθέρωσιν αἰχμαλώτων (Kassa di Sciani). Ἀπαντᾷ δὲ τὰ πλοῖα τῆς Ζακύνθου ὑπερχεοῦντο νὰ πληρώσουν ἀπὸ τῆς 1 Αὐγούστου ἰδίου ἔτους ἀναλόγως τῆς χωρητικότητός των καὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐπιβατῶν ὀρισμένα ποσά. Ὑπὲρ τοῦ σκοποῦ τούτου καὶ πολλοὶ χριστιανοὶ διὰ τῶν διαθηκῶν των κατέλιπον χρήματα. Ἀξιοσημειώτων εἶναι τὸ σχετικὸν τιμὴν τῆς διαθήκης τοῦ Θωμᾶ Φλαγγίνη, τὸ ὅποιον ἔχει οὕτως: «Ὁμοίως κατ' ἔτος νὰ διατίθηνται παρὰ τῶν ἐξοχωτάτων κυρίων τῶν Νοσοκομείων δουκάτα 500 δι' ἐξαγορὰν αἰχμαλώτων Ἑλλήνων καὶ νὰ δίδηται πάντοτε προτίμησις εἰς ἐκείνους ποὺ ἤθελον συλληφθῇ ἐπὶ πλοίων τῆς Γαληνοτάτης Αὐθεντίας καὶ εἰδικῶς εἰς ἐκείνους ποὺ θὰ ὑπηρετοῦν ὡς στρατιῶται τοῦ Κράτους καὶ ἂν δὲν εἶναι Ἕλληνες καὶ λατῖνοι ὑπῆκοοι Ἑνε-

μέλλοντα, ὅποια μὲ κάθε λοῆς μόνον καὶ φόρμα μου ἀσπετίζουσαν καὶ περβενί-
ρουν τὸν ὑγιό μου τὸν μ(ισσέ)ρ Μιχαήλ Νίκλο καὶ τοὺς κληρονόμους καὶ διαδό-
χους αὐτοῦ μὲ τοιοῦτον τρόπον, κοντετζιὸν καὶ ξεκαθαρότητα ὅτι τόσο ὁ ἄνω-
θεν ὑγιός μου, ὥσάν καὶ οἱ πόστεροι, ὡς ἄνωθεν, νὰ μὴν ἡμποροῦν ποτὲ τῷ
καιρῷ νὰ πουλοῦν, χαρίζουν μῆτε ψυχιδωρίζουν πὲρ καλσιβόλια μόδο, μόνον νὰ
εἶναι καὶ νὰ γροικοῦνται κοντετζιονάδα τὰ στάμπιλε καὶ νὰ πηγαίνουν ἀπὸ κλη-
ρονομία εἰσὲ κληρονομία αἰωνίως εἰσὲ σερνική καὶ ἰν κάζο, ὅπου ὁ Θεὸς νὰ μὴν
τοῦ δώση καὶ ντεκεντίρη ἀφράττο ἢ σερνική, ἐτότες νὰ κληρονομοῦνε μὲ τὲς
ἄνωθεν φόρμες καὶ κοντετζιόνες καὶ τὰ θηλυκὰ παιδιὰ τους. Καὶ ἔτσι θέλω καὶ
ὀρίζω ὅτι ἡ παροῦσα μου γνώμη νὰ ἔχη τὸ στέρεο, βέρο καὶ ἰναλτεράμπιλε στοὺς
αἰῶνας, ὡς ἄνωθεν εἶπα, ἐβγάνοντας περὸ καὶ ἔχοντας ἐξουσίαν τὸ καθὲν πρό-

τοὶ αἰχμαλωτιζόμενοι ἐπὶ Ἑνετικῶν πλοίων, ἀλλ' οἱ Ἕλληνες νὰ προτιμῶνται καὶ ἂν ἀκόμη
δὲν εἶναι ἐπὶ κοῦσι». Κ. ΜΕΡΤΖΙΟΥ, Θωμᾶς Φλαγγίνης καὶ ὁ μικρὸς Ἑλληνομνήμων [Πραγ-
ματεῖται Ἀκαδημία Ἀθηνῶν Θ'] 1939 σ. 49 - 50, 130 - 133. Περὶ Κ. ΑΜΑΝΤΟΥ, Ἡ εὐρε-
σις ἀγνώστων ἑλληνικῶν ἐγγράφων εἰς τὰ ἄρχεῖα τῆς Βενετίας ὑπὸ Κ. Μέρτζιο. Πρακτικά
Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν 13 (1938) σ. 447. Ἡ Βενετικὴ Γερουσία δι' ἐπανειλημμένων ψηφισμά-
των ἐπέστησε τὴν προσοχὴν τῶν Προβλεπτῶν εἰς τὴν συγκέντρωσιν χρήματος πρὸς ἐξαγορὰν
τῶν ὑπὸ τῶν Μπαρμπάρεσσων πειρατῶν αἰχμαλωτιζομένων. Ὑπεχρεώθησαν προσέτι οἱ συμβο-
λαιογράφοι δι' ὅρκου καὶ ἐπὶ ποινῇ ἰσοβίου στερήσεως τοῦ ἐπαγγέλματος νὰ ἐρωτοῦν τοὺς
συντάσσοντας τὰς διαθήκας τῶν, ἂν ἐπεθύμουν νὰ ἀρήσουν κάτι εἰς τὸ ταμεῖον αἰχμαλώτων.

Ὅλοι οἱ ἱερεῖς ὑπεχρεοῦντο κατὰ τὴν λειτουργίαν τῆς Κυριακῆς νὰ προτρέπουν τοὺς
ἐκκλησιαζομένους εἰς ἐλεημοσύνην «ἐπὶ αἰχμαλώτων». Βλ. Α. Χ. ΖΩΗ, Ταμεῖον Ἑξαγορᾶς
αἰχμαλώτων. Ε.Ε.Β.Σ. 5 (1928) σ. 342 - 343, 347. Νικηφόρου Σιωτάκη, μητροπολίτου Κρή-
της Διαθήκη, Χριστιανικὴ Κρήτη 1 (1912) σ. 510 - 518. Χαρακτηριστικὸν εἶναι καὶ τὸ τέλος
ἡσματος ῥιζομένου ἐν Ζακύνθῳ:

Εἴπαμε καὶ τοῦ κρυῖς, ὅς ποῦμε καὶ τοῦ Βάγιας
ὅπου ἡ ὁμορφία τῇ βούλεται τὸν ἥλιο νὰ θαμπώσῃ
σκάβονς ἀπὸ τὴν Μπαρμπάρια νὰ τοὺς ἐλευθερώσῃ.

Βλ. Α. Χ. ΖΩΗ, Αἱ ἐν Ζακύνθῳ συντεχνίαι, Ζάκυνθος 1893 σ. 168. - Τὰ ζάλανδα ἐν Ζα-
κύνθῳ. Λογογραφία 8 σ. 221 - 223. Πβλ. καὶ τὸ σχετικὸν ἥσμα, Αὐτόθι 9 σ. 189. Κρήτες
ἐν Ζακύνθῳ. Ε.Ε.Κ.Σ. 2 (1939) σ. 131. - Ἡ ἐξαγορὰ τοῦ αἰχμαλώτου ἱερέως Ἰακώβου Με-
ταξᾶ, (1572), Παγκρητικὰ ἱστορικά 2 (1938) σ. 95 - 100. - Ν. ΚΑΤΡΑΜΗ, ἐνθ' ἄνωτ.
σ. 51, 56. Γενικώτερον βλ. Σ. Μ. ΘΕΟΤΟΚΗ, Κατάλογος χειρογράφων τῆς βιβλιοθήκης τοῦ
Ἀγίου Μάρκου ἐν Βενετίᾳ, Ἑλληνικά 4 (1931) σ. 423. Κ. ΣΟΛΔΑΤΟΥ, Οἱ πρόγονοι τοῦ Ἀν-
δρέου Κάλβου (Ταμεῖα Σκλάβων), Ν. Κράτος 3 (1939) τευχ. 19 σ. 76 σημ. 33. - Μ. ΜΑΝΟΥ-
ΠΟΥΛΟΥ, Τὸ θρησκευτικὸν συναίσθημα ἐν Ἑπτανήσῳ. Ἐν Ἀθήναις 1946 σ. 5. - Κ. ΚΑΙΡΟ-
ΦΥΛΛΑ, Ἡ Ἑπτανήσος ὑπὸ τοῦς Βενετοῦς. Ἀθήναι 1942 σ. 337. Κ. Δ. ΜΕΡΤΖΙΟΥ, Ἡ δια-
θήκη τῆς Ἀννας Παλαιολογίνας Νοταρᾶ (1493), Ἀθηνᾶ 53 (1949) σ. 19.

4) Ὁσπιάτιν. (Ospedale). Νοσοκομεῖον. Ὑπῆρχεν ἀκόμη καὶ σπατάλι τῶν φρικτῶν παι-
δίων (= ἄστυον ἐκθέτων). - Κ. ΣΟΛΔΑΤΟΥ, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 76.

σωπον ἀπὸ τῶν ἄνωθες ὅτι ἂν πὲρ κάζο σεγίρη . . . ¹⁾ ὁ λεγαιτιμαμέντε ντεσ-
 γράτζια ἀπὸ ἀφεντιάς ²⁾, ἐτότες νὰ ἔχουν ἐξουσίαν διὰ μία βολὰ τόσο νὰ που-
 λουν ἓνα ἀπὸ τὰ ὑποστατικά, ὅπου ἤθελαν τοὺς τοκκάρει τοῦ καθενὸς διὰ μερ-
 τικό τους διὰ νὰ ξαγοράζονται καὶ ἐλευθερώνονται ἀπὸ τὴς αὐτὲς μιζέριες.
 "Ἐτι λέγει τῆς θυγατερός μου, τῆς κυράτζας "Αννας, συμβία τοῦ μ(ισσέ)ρ "Ιω-
 ἀννη Μπιλιάδου ³⁾, τῆς ἔταξα ἐκείνη τὴν σοῦμμα, ὅπου εἰς τὴν ἀρεσκειά ⁴⁾ τῆς
 φαίνεται, ἀκόντο τῆς ὁποίας ἐκονσενιάρισα ἀπὸ ἐτότες ὅλα τὰ ὑποστατικά, ὡς
 καθὼς παριμέντε φαίνεται στὴν αὐτὴ τῆς ἀρεσκειά καὶ περιπλέον τὰ μετρητὰ
 καὶ ἀπὸ τὸν ρουχισμόν τὰ κάτωθεν, ἤγουν: ἓνα ζευγάρι σεντόνια σκούλλινα κεν-
 τηστὰ μὲ γλῶσσες, καινούρια, μία σοιτανέλλα πράσινη περπετουάλε μὲ δύο ρω-
 μανέντες ραζάδες πλατεῖες ἀποκατωθιὸ καὶ ἓνα τζιπουνέλλο δαμασκένιο ριβανὸ
 μὲ ρωμανέντες μεταξωτές, λαβοράδες, καινούρια, ἓνα πονκάμισο γυναικείο, σκούλ-
 λινο, καινούριο μὲ καβέτζα τους καὶ ἕτερα δύο οὐζάδα, ἓνα λαιμὸς μαργαριτάρι
 μὲ δύο φούσκιες καὶ μία σοιτανέλλα ρούχινη, κόκκινη οὐζάδα, καὶ τὸ ρεσάντε
 ἀπὸ τὸν ρουχισμόν καὶ ἀσημοχρύσαφον νὰ ἔχη ὁμπλιγο ὁ ἄνωθές μου κληρο-
 νόμος νὰν τῆς τὸ δίδῃ καὶ παραδίδῃ μὲ τὴν ὀρδινάριαν στίμα, ὡς καθὼς εἶναι
 τὸ συνήθειον τοῦ τόπου μας καὶ νὰν τήνε ἀποπληρώνη, κατὰ τὴν αὐτὴν τῆς
 ἀρεσκειά, ὅπου τῆς τὰ ἔταξα διὰ πατρικό της, μητρικό της καὶ τέλειόν της ἀδελ-
 φομοίρι, μπατάροντας περὶ τὰ ἄνωθεν πράγματα, ὅπου τῆς ἔδωσα, ὁμοίως κά-
 νοντας τὰ καλὰ καὶ τὰ ρεάλια ⁵⁾ εἴκοσι, ὅπου τὰ ἐδάνεισα τοῦ συμβίου της, ὡς
 φαίνεται σὲ γραφὴ νοδαρική, στὴν ὁποίαν ἀντερίχομαι ἰν τοῦττο ἔ πὲρ τοῦττο ⁶⁾

¹⁾ . . . γράμματα δυσανάγνωστα.

²⁾ ἀπὸ ἀφεντίας = ἐξουσίας. Συνήθως ἡ φρ. Ἀπὸ Θεοῦ καὶ ἀφεντίας = ἐξ ἀνωτέρας βίας
 Βλ. ἀνωτ., ἔγγραφο Ζακύνθου τοῦ ἔτους 1594.

³⁾ Μπιλιάδου. Οἰκογένεια καὶ τοπων. εἰς περιοχὴν χωρίου Πηγαδακίων. Τὸ ὄνομα ἀνα-
 φέρεται εἰς ἔγγραφο τοῦ 1516. - Βλ. Α. Χ. ΖΩΗ, *Byz. Neugr. Jahr.* 13 (1936 - 37) 1στ'.

⁴⁾ ἀρεσκειά· δηλ. προικοσύμφωνον (ἐν Ζακύνθῳ, Κεφαλληνίᾳ, Κερκύρᾳ καὶ Ἡπείρῳ).
 Βλ. Ἱστορικὸν Λεξικὸν Νέας Ἑλληνικῆς ἐν λ. Χαρακτηριστικὸν εἶναι τὸ ἐξῆς σκωπτικόν:

*Ἕνας τοβέρος ξακουστός ἀφ' τὸ Πλεμοναρεῖο
 κάνει διάτες κα' ἀρεσκειὰς τὸ χρόνον ἓνα - δύο*

Βλ. Χ. Ι. Α. 603 σ. 68.

⁵⁾ ρεάλια (ἰταλ. reali) καὶ ριάλι. Ἦτο νόμισμα ἀργυροῦν Ἰσπανικὸν κυκλοφοροῦν ἐπὶ
 Ἑνετοκρατίας. Ἰσοδυναμεῖ κατὰ τὸ 1636 πρὸς 24 ὑτέρπετρα καὶ 12 σολδία ἢ 100 - 120 ἄσπρα.
 Βλ. Α. Χ. ΖΩΗ, Σημειώματα περὶ νομισμάτων ἐν «*Δανάδι*» Ἀθηνῶν 1912 φύλλ. 25 - 33. - Κ.
 ΚΑΙΡΟΦΥΛΛ, ἔνθ' ἀνωτ. σ. 339 - 341. Ἡ χρῆσις του ἐξηκολούθησε καὶ κατόπιν, ὡς φαίνε-
 ται, καὶ ἐπὶ Τουρκοκρατίας, ἀφοῦ καὶ τελευταῖον ἠκούοντο τὰ ρεάλια ὡς τουρκικὸν νόμισμα
 ἀντὶ τοῦ γροσίου. Βλ. Χριστιανικὴ Κρήτη 1 (1912) σ. 348.

⁶⁾ Ἰν τοῦττο ἔ πὲρ τοῦττο = In tutto e per tutto = ἐξ ὁλοκλήρου.

καὶ δίχως νὰ ἡμπορῇ ποτὲ τῷ καιρῷ ἢ αὐτῇ μου θυγάτηρ, οὔτε οἱ κληρονόμοι καὶ διάδοχοι ἄνωθις νὰ πρετεντέρουν πλέον τίποτις ἄλλο εἰς ἐναντίον τῶν ἄνωθι μου κληρονόμων καὶ ποστέρων διὰ κάθε λοῆς μόδον, ἐπειδὴ τις καὶ μὲ τὴν ἄνωθεν ἀρεσκειά της τὴν ἔχω ξωπορῶσι καὶ δὲν ἡμπορεῖ νὰ πρετεντέρῃ ἄλλο πρᾶγμα, ὡς καθὼς κιόλας τὸ δίκαιο θέλει, ἵνα ὅ,τι τῆς ἀσπετταρίζει, τόσο τῆς αὐτῆς ὥσάν καὶ τῆς ποτὲ μητρὸς της ἀπὸ τὰ καλὰ τοῦ ποτὲ Πουλημένου Κεχρῆ¹⁾ καὶ τοῦτο ἔσονται καὶ ὡς ἄνωθεν νὰ εὐχαριστηθῇ μὲ τὴν ἀρεσκειά της καὶ ἐπανδρεύτῃ καὶ ἐπῆρε ὅλο ἐκεῖνο τὸ πρᾶγμα διὰ μερικὸ τῆς πατρικὸ τῆς, μητρικὸ τῆς, κληρονομίας ἀσπεττατίβες καὶ ἀδελφομοίρι τῆς καὶ δὲν ἀγροικῶ νὰ τῆς δώσῃ πλέον τίποτις ἄλλα.

Ἔτι λέγει· διὰ τὸ ὀλιβέλλο ὁποῦ πληρώνω τὸν κάθε χρόνο ριάλια τρία καὶ ἓνα κοιτόπουλλο τοῦ ἐξτελεντίσσιμου σ(ινιόρ)ε Τζουάννε Φλεμοτόμου²⁾ διὰ τὸ σπῖτι ὁποῦ κατοικῶ τὴν σήμερον, τὸν ἔχω πληρωμένον καὶ εὐχαριστημένον ἕως τὸν καιρὸν τοῦ 1642. Καὶ διὰ τῆς σήμερης χρονιᾶς ἀκόντο εἰς τὰς ὁποῖες τοῦ ἔκαμα πλέον δουλειὰ τοῦ σπιτιοῦ του ὁποῦ τοῦ ἔρραφτα μοῦδες, ροῦχα, τόσο τοῦ αὐτοῦ ὥσάν καὶ τῆς φαμελιάς του καὶ ἄλλων παρτικολάρων, ὁποῦ μοῦ ἔστερνε καὶ τὸν ἐσερβίζιζα ἕως χρονιᾶς ντὲ φέρμο δεκαπέντε, Νο 15, καὶ σφαλκάροντας τὴν αὐτὴ δουλειὰ ὁποῦ τοῦ ἔκαμα καὶ τὴν θέλει ντεκιαρίζῃ στὴν κονσέντζια του τὸ ρέστος νὰν τὸ ἀποπλερώνῃ ὁ ἄνωθός μου ὑγιὸς καὶ μέντρε ὁποῦ εἶπε ὅταν βαστάρῃ³⁾ ἢ ψυχὴ του νὰν τὸν ἐγείρῃ, ὁποῦ δὲν τὸ πιστεύω, καὶ θέλει μοῦ

¹⁾ Πουλημένος Κεχρῆ. Τὸ ὄνομα Πουλημένος, Ποῦλος, Πουλημένη καὶ ἐξ αὐτοῦ ἐπιθ. οἶκογ. Πουλημενάκος, Πουλημενάς, εἶναι σύνθετος ἐν Μάνη, ἀλλὰ καὶ ἀλλαχοῦ. Τοῦτο ὑπενθυμίζει λαϊκὴν προλήψιν καθ' ἣν, ὅταν τὰ τέκνα μιᾶς οἰκογενείας ἀπέθνησκον, ἐπίστευον οἱ γονεῖς ὅτι ἡδύνατο νὰ ἀπομακρύνωσιν ἀπ' αὐτῶν τὸν θάνατον ὡς ἐξῆς: ἢ μάρμη ἢ καὶ ἢ μήτηρ ἐξήρχετο μετὰ τοῦ παιδίου εἰς τὰς ὁδοὺς καὶ ἐφώναζε: *πουλοῦ ἔν' ἀρνάκι, πουλοῦ ἓνα παιδάκι, ποῖος τὸ ἀγοράζει*. Ὁ πρῶτος συναντήσας αὐτὴν ἠγόραζεν ἀντὶ νομίσματος ἢ ἄρτου τὸ παιδίον καὶ ἐγένετο ἀνάδοχός του. Τὸ οὕτω πωλούμενον ἐλάμβανε τὸ ὄνομα Ποῦλος ἢ Πουλημένος. Ἐντεῦθεν καὶ ἐν Μάνη ἢ φράσις: *πουλῶ τὸ παιδί μου γιὰ κούρα καὶ γιὰ προκοπὴ μου*. Βλ. *Λαογραφίας* 3 (1911) 688. Πλεῖονα βλ. Φ. ΚΟΥΚΟΥΛΕ, Ἡ Νεοελληνικὴ καὶ τὰ βυζαντινὰ ἔθιμα, *Ἡμερολ. Μεγάλ.* Ἑλλάδος 1926 σ. 197-198. Ὅτι δὲ ἡ συνήθεια αὕτη ἦτο ἀρχαῖοντος παλαιὰ τεκμαίρεται καὶ ἐξ ἐγγράφου τοῦ ἔτους 1181 εἰς τὸ ὅποιον εὐρηται τὸ ὄνομα Μιχαὴλ τοῦ Πεπωλημένου. Πρβ. καὶ περιοδ. *Ἐβδομάς* τόμ. 2. σ. 393. Ν. ΒΕΝ, *Δ. Ι. Ε. Ε.*, 6 (1901) σ. 386-388 καὶ Σ. Χ. ΣΚΟΠΕΤΕΛ, *Ἐπετηρίς τοῦ Ἀρχαίου τῆς Ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ δικαίου τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν*, 3 (1950) σ. 105.

²⁾ Φλεμοτόμον. Οἰκογένεια ἐκ Καλαβρυτῶν μαρτυρουμένη τῷ 1522. *Φλεμοτομαῖκα*, τὰ (1629) καὶ *Φλεμοτόμον ληρός*, ὁ, τοπων. χωρίον Φιολήτη. Πρβλ. Π. ΧΙΩΤΗ, ἔνθ' ἀνωτ. Γ', σ. 959. Τὸ ἔπων. Φλεβοτόμος μαρτυρεῖται καὶ ἐκ Λιβαθοῦς Κεφαλληνίας τῷ 1262. Βλ. *Παγκεφαλληνιακὸν Ἡμερολόγιον* 3 (1939) σ. 64.

³⁾ βαστάρῃ· βαστάρω ἐκ τοῦ βαστῶ κατὰ τὰ εἰς -άρω. Βλ. *Ἱστορ. Λεξικὸν Ν. Ἑλληνικῆς* ἐν λ.

ρεντέρει κόντο εἰς καιρὸν κρίσεως. Ἔτι λέγει, τοὺς σέμπρους μου, τοὺς Καλοφωναίους¹⁾, ἐπειδήτις καὶ εἶναι καλοὶ ἄνθρωποι καὶ ἔχω εὐχαρίστησι ἀπὸ αὐτοῦς, θέλω ὅτι κάνοντας τὸ ὅμοιο μὲ τὸν υἱό μου, νὰ ἔχουν τὰ ὑποστατικά μου, νὰν τὰ δουλεύουν, ἀλλέως καὶ μὴν ἀδεμπίροντας, νὰ ἡμπορῇ ὁ αὐτός μου υἱός νὰ τοὺς ἐβγάνη ἀτζιὰν καὶ δὲν ἤθελε εἶστε εἰς τὴν εὐχαρίστησί του καὶ νὰν τοῦ ἀρέση καὶ νὰ δώση ὁ ἄνωθές μου κληρονόμος διὰ μία βολὰ τόσο ἔπειτα τὸν θάνατόν μου δυὸ σαρανταλείτουργα, τὸ ἓνα ἐκεῖ ὁποῦ μέλλει νὰ θαιπῶ καὶ τὸ ἕτερο στὸν Ἅγιον Ἀθανάσιον τῶν ραπτάδων²⁾, τοῦ ἐφημερίου, διὰ νὰ μοῦ ψάλλουν ἔπειτα τὸν θάνατόν μου ὡς ἄνωθεν καὶ τοῦτο νὰν τοὺς τὰ δίδῃ μὲ τὴν γκομμοδιτά του καὶ τὸ καθένα νὰ εἶναι ἀπὸ ριάλια τρία. Καὶ οὕτως ἔκαμε τέλος θέλοντας ὅτι ἡ παρὼν νὰ ἔχῃ τὸ στέρεο, βέβαιον καὶ τὰ ἐξῆς στοὺς ἀπερραντοὺς αἰῶνας ὑπὸ μαρτυρίας τῶν σ(ινιό)ρ Τζουάνε Κάκλη, σ(ινιό)ρ Σταματέλου Χαλκωματᾶ³⁾ καὶ σ(ινιό)ρ Γρηγορίου Σαβόγια.

† τζουάνες κάκλης μαρτυρῶ τὰ ἄνωθε

† σταματέλος χαλκοματᾶς μαρτυρῶ τὰ ἄνωθε

† Γρηγ. σαβόγιας μαρτυρῶ τὰ ἄνωθεν.

3.

Παραίτησις ἀγωγῆς τῆς 2 Φεβρουαρίου 1663.

Νοτάριος Β. Μπονσινιόρ (B:ζ. 43 σ. 138).

† Laus Deo. 1663 adi 2 Febbrajo. Constituito s(inior) Janni Niclo q. Micali da Brazzo di Maina⁴⁾, il quale con ogni miglior modo si rimuovere dalla querella, over Indolutione da lui fatta nella Cancellaria⁵⁾. Pretoria con-

¹⁾ Καλοφωναῖους. Οἶκογ. Καλοφώνου μαρτυρεῖται παλαιόθεν ἐν Ζακύνθῳ. Κ. Κωνσταντῖνος ἦτο πρωθιερεὺς τῷ 1512, 1523 καὶ 1530. - Κ. Ἀνδρέας, πρωτοπαππᾶς Ζακ. τῷ 1760. Τοῦ Καλοφώνου τὸ Πηγάδι τοπων. εἰς χωρ. Λιθακιά (1678). Ἰδρυμα τοῦ Καλοφώνου εἶναι καὶ ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Δημητρίου τοῦ Κόλα (1524).

²⁾ Ἅγιος Ἀθανάσιος τῶν ραπτάδων. Ναὸς ἐν τῇ περιφερείᾳ τῶν Κήπων. Τῷ 1609 ἦτο μονὴ παλαιὰ δοθεῖσα τῇ συνεσχίᾳ τῶν ραπτῶν, οὔτινες τῷ 1616 ἀνροδομήσαν αὐτήν. Πλείονα βλ. Α. Χ. ΖΩΗ, Αἱ ἐν Ζακύνθῳ Συντεχνίαι 1896. Πρβ. Κ. ΚΑΙΡΟΦΥΛΑ, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 326-7.

³⁾ Χαλκωματᾶ. Οἰκογένεια ἀπαντῶσα τῷ 1515. Ἡ ἐκ Ναυπλίου καταγωγὴ τῆς μαρτυρεῖται τῷ 1581. Ἐκ Κρήτης ἀναφέρεται εὐρισκόμενος εἰς Ζάκυνθον «Γιοργάκης Χαλκοματᾶς» τῷ 1706. - Βλ. Α. Χ. ΖΩΗ, Κρητικά Σημειώματα Ε.Ε.Κ.Σ. 4 (1941) σ. 111.

⁴⁾ Brazzo di Maina. Βραχίων τῆς Μάνης. Οὕτω ἐκαλεῖτο ὑπὸ τῶν Βενετῶν καὶ παλαιότερον ὑπὸ τῶν Μανιατῶν ὡς ἐκ τοῦ σχήματος αὐτῆς ἡ χώρα τῆς Μάνης. Βλ. Α. ΔΑΣΚΑΛΑΚΗ, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 14 σημ. καὶ 54 (ἐγγραφον) τοῦ ἔτους 1612).

⁵⁾ Cancellaria = Γραφεῖον Γενικῆς Διοικήσεως, δικαστήριον.

tro s. Polidoro Chiveto¹⁾ per occasione di semplice contrasto e pugni tra loro dadi instando che non si progredisce più altre e tanto in sto annotarsi ecc.

† Giacomo Chrisoplevri²⁾ fui presente.

† Demetrio Logotteti³⁾ fui presente.

[Μετάφρασις ὑπὸ Α. Χ. Ζών].

† Εἰς δόξαν Θεοῦ. 1663 τῇ 2 Φεβρουαρίου. Ἐνεφανίσθη ὁ κύριος Ἰωάννης Νίκλος ποτὲ Μιχαὴλ ἀπὸ τὸ Μπράτσο τῆς Μάνης, ὁ ὁποῖος παντοιοτρόπως παραιτεῖται τῆς ἐγκλήσεως (καταγγελίας), ἥτοι ἀγωγῆς, τῆς ὑπ' αὐτοῦ ὑποβληθείσης πρὸς τὸ Δικαστήριον κατὰ τοῦ κ. Πολυδώρου Κυβετοῦ, ἕνεκα ἀμφιγνομίας καὶ χειροδικίας ἐναντίον ἀλλήλων, ζητῶν νὰ μὴ προχωρήσῃ περαιτέρω. Καὶ ταῦτα ζητεῖ νὰ σημειωθῶσι κλπ.

† Ἰάκωβος Χρυσοπλεύρης παρὼν

† Δημήτριος Λογοθέτης παρὼν.

4.

Μίσθωσις ἐργασίας τῆς 24 Ἀπριλίου 1663. Νοτάριος Β. Μπονσινιόρ (Β:βλ. 44 σ. 38).

† 1663 Ἀπριλίου 24. Τὴν σήμερον ὁ παρὼν κὺρ Λίας Νίκλος Μανιάτης ἀπὸ χωρίο Πουλαριού⁴⁾ τοῦ π(ο)τ(ἐ) Γιώργου, ὁ ὁποῖος ἐσυνιβάστη μὲ τὸν πα-

¹⁾ Polidoro Chiveto. Οἰκογένεια Κο(ι)βωτοῦ ἀπαντᾷ τῷ 1505 εἰς χωρίον Μαχαιράδων. Κυβετὸς δὲ εὐρίσκεται ἐγγεγραμμένος εἰς τὴν χρυσὴν βίβλον τῷ 1748. Ἐκ τοῦ οἴκου τούτου τινὲς ὑπηρετήσαν καὶ ὡς συμβολαιογράφοι.

²⁾ Giacomo Chrisoplevri. Χρυσοπλεύρης ὡς οἰκογ. ἐπίθετον ἐν Ἑπτανήσῳ μαρτυρεῖται τῷ 1684, ἐν δὲ τῇ Ζακύνθῳ τῷ 1523. Βλ. Π. ΧΙΩΤΗ, ἐνθ' ἄνωτ. 3. σ. 959, 960. Πέτρος κόμ. Χρυσοπλεύρης, πρῶτανις Ζακύνθου ἀναφέρεται τῷ 1802. Βλ. Α. Χ. ΖΩΝ, Ἑπειρωτικαὶ σελίδες: Ἑπειρωτικὰ Χρονικά 5 (1930) σ. 50, ὡς καὶ ναὸς Ἁγίου Νικόλαος τοῦ Χρυσοπλεύρη. - Βλ. Κ. ΣΑΘΑ, Τὸ ἐν Ζακύνθῳ ἀρχοντολόγιον καὶ οἱ Ποπολάροι σ. 39.

³⁾ Demetrio Logotteti. Ἡ οἰκογένεια Λογοθέτη ἐγκατεστάθη εἰς τὴν νῆσον μετὰ τὴν Ἀλωσην. Πρῶτος μνημονεύεται ὁ ἱερεὺς Στέφανος (1462) λαβὼν τῷ 1475 ὡς τιμάριον τὴν ἐκκλησίαν τῆς Θεοτόκου εἰς Ξηροκάστελλον μετὰ τῆς περιουσίας αὐτῆς. Ναὸς τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τῶν Λογοθετῶν πρὸς Ν. τῆς πόλεως μαρτυρεῖται ἀπὸ τοῦ 1534, αἱ δὲ τοιχογραφίαι τῶν ἁγίων αὐτοῦ εἰς φυσικὸν μέγεθος ἐγένοντο ὑπὸ τῶν ἐκ Ναυπλίου ἀδελφῶν Γεωργίου καὶ Δημητρίου Μόσχων. Βλ. Α. Χ. ΖΩΝ, Λεξικὸν σ. 333, 526-528. Ἀπόφασιν περὶ τῆς οἰκογ. Α. τοῦ ἀνωτάτου Συμβουλίου τῆς Βενετίας (1703), βλ. Κ. ΚΑΙΡΟΦΥΛΛΑ, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 127, 128. Εἰς τὴν οἰκογένειαν ταύτην παρεχωρήθη ὑπὸ τῆς Βενετίας ὁλόκληρον τὸ χωρίον Ἀροῦσα εἰς τὴν περιοχὴν τῶν Πατρῶν. Ἀντόθι σ. 134.

⁴⁾ Πουλαριού. Πρόκειται περὶ τοῦ χωρίου τοῦ τ. δ. Μέσσης Μπονλαριῶν (Ἄνω καὶ Κάτω). Εἰς τὸ ἐν ἔτει 1618 ὑποβλήθην ὑπόμνημα τῶν Μανιατῶν πρὸς τὸν Δουκὰ τοῦ Νεβέρ, τὸ ὁποῖον εἶναι καὶ στατιστικὴ τῶν δυνάμενων νὰ φέρουν ὅπλα Μανιατῶν, ἀναγράφονται

ρόντα ἐτζελεντίσσιμο σ(ι)ν(ιὸρ) Τζιόρτζιο Μακρυνικόλα¹⁾ νὰν τοῦ δουλέψη διὰ κοπέλλι τῆς ρόγας χρόνον ἕναν ἐρχόμενον, ἀρχινώντας ὁ καιρὸς ἀπὸ τὰς 27 τοῦ Μαρτίου, τοῦ πρώτου ἀπερασμένου, δουλεύοντας τιμημένα καὶ ἐμπιστευμένα, ὡς καθὼς εἶναι τὰ ὁμπλῖγα τῶν δουλεπατῶν εἰσὲ εἴ τι δουλειὰ ἤθελε τότε διορθῶναι, τόσο μέσα ὥσάν καὶ ὅζω²⁾ καὶ διὰ κόπον του νὰν τοῦ δώσῃ διὰ τὴν ἄνωθεν χρονιά ριάλια ἔντεκα καὶ μία μοῦδα ροῦχα πάννινα καὶ ἕνα πονκάμισο καὶ ἕνα καππέλλο σκλαβούνικο, ἕνα ζευγάρι σκαλιτζούνια πάννινα καὶ τὰ ὅσα τζαρούχια χαλάσει. Ἀκόντο στὴν ἄνωθεν σοῦμμα τοῦ ἔδωσε τοῦ αὐτοῦ Νίκλου ριάλια, ἤγουν ἐξώδισε διὰ κόντο ἐδικό του πλέον σοῦμμα διὰ τὸν ναῦλον του, ἐξοδῖαν τοῦ φαγειοῦ του καὶ ἄλλο ποὺ ἤμπορσάρισε στὸ Λαζαρέττο³⁾ τοῦ Βαρδιάνου, τὰ ὁποῖα ὅλα νὰ τὰ μπονιφικάρῃ ἀπάνου εἰς τὴν ἄνωθεν σοῦμμα, ὅπου ὁ αὐτὸς σ(ι)ν(ιὸρ) Μακρυνικόλας ἐξώδισε διὰ τὸν αὐτὸν καὶ τὸ ρέστο νὰν τοῦ τὸ κοντάρῃ σώνοντας ὁ καιρὸς του μὲ τοιοῦτον τρόπον ὅτι, ἂν τοῦ δώσουν προῖγμα ἀπὸ τὸ σπίτι καὶ τὸ χάση, ὀββέρο τὸ κλέψῃ ἢ σκοτώσῃ τὸ ζῶο ν' ἀνταποκρένεται τοῦ ἀφεντός του, ὁμοίως καὶ ἂν φύγῃ δίχως νὰ σταθῇ νὰ σώσῃ τὸν καιρὸν του, νὰ μὴν τοῦ δίδῃ τίποτις, μόνον νὰ χάνῃ τὸν κόπον του, δίχως νὰ ἤμπορῇ νὰ πρετεντέρῃ τίποτις ἄλλο καὶ ἔπειτα νὰ κορρῖσποντέρῃ καὶ κάθε ντάννα, ἐξοδα καὶ ἱντερέσσε. Ἐτζι ἀλικόντρο καὶ ὁ ἄνωθες σ(ι)ν(ιὸρ) Μακρυνικόλας, ἂν ἤθελε τότε διώξῃ δίχως αἰτίαν λεγκίττιμα νὰν τοῦ ἀποκρίνεται τὴν δουλειᾶν, ὅπου ἤθελε ἔχει δουλεμένη καὶ κορρῖσποντέρῃ του κάθε ντάννα καὶ ἱντερέσσε.

πλὴν τῶν ἄλλων χωρίων ὡς κατοικοῦμενοι ὑπὸ Νικλιάνων καὶ οἱ Μπουλαριοῖ: *Arapo Mularion Nicoliani* 40. Βλ. Δ. Β. ΒΑΓΙΑΚΑΚΟΥ, Συμβολὴ εἰς τὰ περὶ Νικλων - Νικλιάνων τῆς Μάνης. *Ἀθηνᾶ* 53 (1949) σ. 167. Ὁ Μ. VASMER, *Die Slaven in Griechenland*, Berlin 1941 σ. 170, ἐθεώρησε τὸ ὄνομα τοῦτο ὡς Σλαβικόν. Τὴν γνώμην ταύτην ἀναιρεῖ ὁ Δ. ΓΕΩΡΓΙΑΚΑΣ, *Beiträge zur Deutung als slavisch erklärten Ortsnamen, ἐν Byz. Zeitschrift* XLI 2 σ. 369, θεωρῶν ὅτι τὸ ὄνομα παράγεται ἐκ τοῦ μεσαιωνικοῦ *ἐμβολάριος*. Πρβ. Φ. ΚΟΥΚΟΥΛΕΝ, *Μπολιάρης*, *ΕΕΒΣ* 3(1926) 333 - 334.

¹⁾ Μακρυνικόλα. Οἶκογ. ἐν τῷ φρουρίῳ τῆς Ζακύνθου.

²⁾ μέσα ὥσάν καὶ ὅζω = ἐντός καὶ ἐκτός τῆς πόλεως (ἢ τοῦ χωρίου).

³⁾ Λαζαρέττο (Lazzaretto). Λοιμοκαθατήριον κείμενον εἰς θέσιν *Κῆποι* καὶ ἀλλαχοῦ. Ἡ Ζακύνθος πολλάκις προσεβλήθη ὑπὸ λοιμοῦ ἰδίως κατὰ τὰ ἔτη 1617, ὅτε ἐκτίσθη ὁ ναὸς τῶν Ἀγίων Πάντων ἐν τῇ πόλει, καὶ 1645, ὅτε ἐκτίσθη ὁ ναὸς τῶν Ἀγίων Τεσσαράκοντα. Ἡ ἀνάγκη ἐπομένως ὅπως προφυλάσσεται ἡ νῆσος ἤγαγε τὴν Ἑνετικὴν Κυβέρνησιν εἰς τὴν ἀπόφασιν νὰ ἰδρύσῃ εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς πόλεως Λοιμοκαθατήριον, εἰς τὸ ὁποῖον ἀπεστέλλοντο πρὸς καθαρίσιν τὰ ἐξ ὑπόπτων μερῶν προσεγγίζοντα πλοῖα, πάντοτε δὲ τὰ καταπλέοντα ἐξ Ἀνατολῶν. Πλείονα βλ. Α. Χ. ΖΩΗ, *Λεξικόν* ἐν λ. σ. 533 - 535. Σ. ΔΕΒΙΑΖΗ, Διήγησις περὶ τῆς πανούκλας τῆς Ζακύνθου 1728. *Κυπρίλη* 3 (1886) σ. 280 - 283 κ.ἐξ. Α. Χ. ΖΩΗ, Ἡ πανούκλα ἐν Ζακύνθῳ. *Μοῦσαι* 1921 φύλλ. 668 σ. 1 - 2. Κ. ΚΑΙΡΟΦΥΛΛ, ἐνθ' ἀνωτ. σ. 297 - 310.

Καὶ οὕτως ἐσυμφώνησαν εἰς ἐπὶ ὑπόσχεσις τὰ καλὰ τοὺς ρετζιπροκαμέντε διὰ τὸ μαντενιμέντο, ὡς ἄνωθεν εἶπαμεν καὶ τὰ ἐξῆς ὑπὸ μαρτυρίας.

† πιέρος ὁ ἡρακλειώτης¹⁾ μαρτυρῶ τὰ ἄνωθε

† ἀντρίας σεμπρικός²⁾ μαρτυρῶ τὰ ἄνωθε

† Τζόρτζης μακρουνικόλας μαρτυρῶ τὰ ἄνωθε καὶ βεβαιώνω ὡς ἄνωθε.

5.

Δόσις ἀντὶ καταβολῆς τῆς 8 'Ιουνίου 1663. Νοτάριος Β. Μπονσινιέρ (Βιβλ. 44 σ. 142).

† 1663 'Ιουνίου 8 στὸν Αἰγιαλὸν τῆς πόλεως Ζακύνθου. Τὴν σήμερον (παρὼν) σωματικῶς ὁ (μισσέ)ρ 'Αντώνιος Κοσμῆς λεγόμενος Γερακάρις³⁾ τοῦ Μιχαλάκι ἀπὸ τὴν Μάνη, ὁ ὁποῖος ἐπειδὴ καὶ νὰ ἐπερίλαβε ἀπὸ τοὺς παρόντας

¹⁾ ἡρακλειώτης. Ἡ οἰκογ. Ἡρ. ἐνεγράφη μεταξὺ τῶν εὐγενῶν. Ἡρ. Νικόλαος μνημονεύεται ὡς εἰς τῶν σωματαρχῶν Ζακύνθου, οἵτινες κατὰ τὸν Ρωσσοτουρκικὸν πόλεμον (1679) μεταβάντες εἰς Ἡλίδας ἀπετέφρωσαν κόμας καὶ ἀγροὺς τῶν ἐκεῖ Τούρκων, ἐκυρίευσαν τὸν Πύργον καὶ τὴν Γαστούνην καὶ ἐγκατέστησαν ἀρχάς. Βλ. Π. ΧΙΩΤΗ, ἐνθ' ἄνωτ. Γ' σ. 463. Ἡ Εὐθέρμιος ἱερομόναχος διακρινόμενος ἐπὶ παιδείᾳ ὑπῆρξεν ἐφημέριος τοῦ ναοῦ τῶν Ἀγίων Τεσσαράκοντα, ἀλλ' ἐν ἔτει 1658 «θέλων νὰ ἀναχωρήσῃ ἀπὸ τὸν κόσμον καὶ νὰ μεταστῇ καὶ ζῆσῃ εἰς Ἱεροσόλυμα, παρήτησε τὴν ἐφημερίαν καὶ ἀπεδήμησεν». Βλ. Ν. ΚΑΤΡΑΜΗ, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 348-349.

²⁾ σεμπρικός. Ὡς οἰκογ. ἐπίθ. ἐν Ζακ. ἀπαντᾷ ἀπὸ τοῦ 1483. Βλ. Π. ΧΙΩΤΗ, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 959. Ἐν Αἰτωλῷ σεμπρικός εἶναι ὁ καλλιερῶν τοὺς ἀγροὺς τοῦ διὰ τοῦ βοῦς ἄλλου κατόπιν κοινῆς συμφωνίας.

³⁾ 'Αντώνιος Κοσμῆς λεγόμενος Γερακάρις. Ἡ οἰκογ. Κοσμῆς ἐκ τῶν εὐγενῶν τῆς Ζακύνθου εὐρίσκεται ἐγγεγραμμένη ἐν τῇ χρυσοβίβλῳ. Αὕτη ἦτο ἀπὸ τὰς παλαιότερας καὶ ἰσχυρότερας οἰκογενείας τῆς Μάνης. Εἰς συνεννοήσεις μὲ τὸν Δοῦκα τοῦ Νεβέρ μαρτυροῦνται μεταξὺ τῶν προϋχόντων τῆς Μάνης οἱ Ἀνδρέας, Νικόλαος, καὶ Καλαπόθος, Κατελᾶνος καὶ Πανταλέος (1612) καὶ Μιχαλάκις Κοσμῆς μὲ τὴν γενιὰ του καὶ τὸ χωρίον του (1618). Βλ. Α. ΔΑΣΚΑΛΑΚΗ, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 54, 61. Ἡ οἰκογ. αὕτη κατήγετο ἐκ τοῦ χωρίου Βάθεια τῆς Μέσας Μάνης καὶ ἀπὸ τοῦ ἔτους 1565, μαρτυρεῖται ἐγκατεστημένη εἰς Ζακύνθον. Βλ. Α. Χ. ΖΩΝ, Ἐγγραφα τοῦ 16ου αἰῶνος ἐκ τοῦ Ἀρχιεπισκοπείου Ζακύνθου, Byz. Neogr. Jahr. 13 (1937) σ. λβ' - λγ'. Μέλη τῆς οἰκογενείας ταύτης κατέφυγον καὶ εἰς τὰ Κύθηρα. Πρβ. Π. ΚΑΛΟΝΑΡΟΝ, Μεγάλη Ἑλλάς, Ἀθήναι 1944 σ. 128 σημ. 3.

Τὸ παρωνύμιον Γερακάρις δημοτὶ τὸν ἀσχολούμενον μὲ τὴν διατροπὴν ἱεράκων χάριν κυνηγίου, κατήντησε δὲ μετὰ ταῦτα ὄνομα καὶ ἐπώνυμον. Πλὴν τοῦ γνωστοῦ πειρατοῦ Λυμπεράκη Γερακάρι ἔχομεν ἐν Μάνῃ ἐκ χειρογράφου τοῦ 18 αἰῶνος καὶ τὰ Γερακαράκις Δικαῖος, Γερακαρίτζα Σταμάτα, Κουτσογιαννάκις Γερακάρις, Τσιγκουνάκις Γερακάρις. Βλ. Ν. Ἑλληνομν. 14 (1917) σ. 61, 64, 69. Καὶ σήμερον ἐν Μάνῃ ἀπαντοῦν τὰ ὄνομα Γερακάρις - Γερακαριά, Γερακαράκος καὶ τοπων. Γερακαρίτσα, ἢ Ἐν Ζακύνθῳ οἰκογ. Γ. ἀπαντᾷ ἀπὸ τῆς 15 ἑκατοντ. καὶ τοπων. αὐτόθι Γερακαρεῖο, περὶ οὗ πλείονα βλ. Δ. ΓΕΩΡΓΑΚΑ, Τοπωνυμικά, Λαογραφία 12 (1939) σ. 189-192. Ἐν Ζακύνθῳ ἀναφέρεται ὅτι ὁ Γερακάρις εἶναι ὁ φυτεύσας τῷ 1520 σταφίδα. Οὗτος σημειώνει «πρῶτος φυτεύω εἰς τὸ ὄνομα τῆς Ἀγίας Τριάδος καὶ τῆς Θεοτόκου Μαρίας καὶ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου σταφίδα ἀπὸ κλήματα, ἅτινα μοῦ ἔστειλαν ἀπὸ τὸν Μοριά». Βλ. Σ. ΔΕΒΙΑΖΗ, Παρνασσός, 16 (1893) σ. 307.

σ(ινιὸ)ρ Γιωργο Βαρσαμᾶ¹⁾ καὶ ἀπὸ τὸ μ(ισσέ)ρ Γιωργο Νίκλο, ἤγουν ἀπὸ τὸ Βαρσαμᾶ ριᾶλια διακόσια δέκα καὶ ἀπὸ τὸν αὐτὸν Νίκλον ἕτερα ἄλλα ρ(ιᾶλι)α διακόσια δέκα μὲ τὰ ὁποῖα ἐφαιμπρικάρισε καὶ ἔκαμε μίαν γαλιόττα²⁾ μπάγκωνε ἰν τοῦττο δεκοχτώ, ὀνομαζόμενη ἡ Κυρία τοῦ Σκοποῦ³⁾, καὶ ἐπειδὴ καὶ ὁ ἄνωθεν Κοσμᾶς νὰ μὴν ἔχη τὸν μόδον νὰ τοὺς δώσῃ τὴν εὐχαρίστησιν στὲς ἄνωθεν σοῦμμες καὶ μέλλοντας νὰν τότε στενέψουν, λοιπὸν διὰ νὰ μὴν τοῦ ἄκκουζάρουνε ἔξοδες καὶ μᾶσσιμε εἰς τὴν χάριν ὁποῦ τοῦ ἔκαμαν νὰ τότε σουφφραγάρουν στὴν ἄνωθεν σοῦμμα, μὲ τὴν ὁποίαν ἰνπερφετζιοναρίστη τὴν αὐτὴν γαλιόττα, εἶναι τὸ δίκαιο νὰ τοὺς εὐχαριστήσῃ, πὲρ βία⁴⁾ τῆς παρουσίας καὶ θεληματικῶς τρόπου δίδει ἀπὸ τὴν σήμερον καὶ στὸ ἐρχόμενο παραδίδει πρὸς τοὺς ἄνωθεν σ(ινιὸ)ρ Βαρσαμᾶ καὶ Νίκλο ἀπὸ τὴν ἄνωθεν γαλιόττα μερτικὰ δεκατέσσερα, Νο 14, ἤγουν τὰ ἑπτὰ καθενός, διὰ νὰ τὰ δεσπονέρουν καὶ κάμουν ὥς θέλουν καὶ βούλονται, διορθώνοντάς τους ἄσσολούτους νοικοκυραίους στὰ αὐτὰ 14 μερτικὰ, σιάντε τὴν ἄνωθεν εὐχαρίστησιν καὶ τοὺς τήνε ρεφενδάρει διὰ νὰ κάμουν ὥς θέλουν καὶ βούλονται, μὲ τὸν ὁποῖον μόδον καὶ συμφωνίαν οἱ ἄνωθεν κρεδιτῶροι διαμένουν εὐχαρίστημένοι ὁ καθένας τους στὸ ὅτι ὥς ἄνωθεν

¹⁾ Γιωργο Βαρσαμᾶ. Ἐνταῦθα εἶναι ἡ ἀρχαιότερα μαρτυρία τῆς οἰκογενείας. Ὁ Α. Ζώης ἀναφέρει τὴν οἰκογ. τῇ 1710.

²⁾ γαλιόττα (ἰταλ. galiotta). Κωπήλατον καὶ ἱστιοφόρον ταχύπλουν σκάφος, χρησιμοποιούμενον καὶ ὡς πειρατικόν.

³⁾ ἡ Κυρία τοῦ Σκοποῦ. Κυρία ἢ Κυρά ἦτο ἐπώνυμον τῆς Παναγίας, ὑπῆρχε δὲ συνήθεια διὰ τῶν ἐπώνυμων τῆς Θεοτόκου νὰ ὀνομάζουν τὰ πλοῖα. Ἐν ἐγγράφῳ τοῦ 1674 πλοῖον —ταρτάνα— καλεῖται La Madona de Sante reliquie (= ἡ Παναγία τῶν ἱερῶν λειψάνων). Βλ. Α. Β. ΒΑΓΙΑΚΑΚΟΥ, Ἀποικία Μανιατῶν, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 156.

Ἐκ τῶν ἐπισημοτέρων μονῶν τῆς Ζακύνθου ἦτο ἡ τῆς Θεοτόκου Σκοπιωτίσσης ἐπὶ τοῦ ὄρους Σκοποῦ. Βλ. Α. Χ. ΖΩΗ, Θεοτόκος ἡ Σκοπιώτισσα. Μεσαιωνικὸς Ναὸς ἐν Ζακύνθῳ. Βυζαντινὰ 2 (1911), 501—510. Ταύτην ἀναφέρει καὶ ὁ κατὰ τὰ μέσα τοῦ 18ου αἰῶνος ἀκμάσας Καιοσάριος Δαπόντες γράφων:

*Δύο καὶ εἰς τὴν Ζάκυνθον, ἡ μία στήν πολιτείαν
Φανερωμένη λέγεται διὰ θαυματοργίαν,
ἡ δὲ εἰς μοναστήριον Σκοπὸς ὀνομασμένο
καὶ διὰ τὰ θαυμάσια καὶ τοῦτο δοξαζόμενο.*

Πρβ. Μοῦσαι 39 (1940) Φύλλ. 863—864 σ. 4. (Ἀπαρίθμησις τῶν ὀνομαστῶν ναῶν καὶ μονῶν τῆς Παναγίας). Περί τοῦ ὄρους Σκοποῦ παροιμίαι σχετικαὶ ἐν Ζακύνθῳ φέρονται αἱ: Τὸ ταμποῦρλο στὸ Σκοπὸ καὶ ὁ χορὸς στήν Πόχαλη, ἐπὶ τῶν μὴ συνεννοουμένων. Ὁ Σκοπὸς καπ-πελλωμένος μὲ σιρόκο εἶν' πιασμένος, ἐπὶ προμηνύματος βροχῆς. Ἐπὶ τοῦ Σκοποῦ πρὸς τοὺς τοὺς ὑπῆρχον καὶ ναοὶ τοῦ Ἁγίου Νικολάου, ὃν εἰς ἦτο γνωστὸς ὡς ἅγιος Νικόλαος ὁ Μεγαλομμάτης ἢ Στρατηλάτης.

⁴⁾ πὲρ βία (per via) = δυνάμει.

ἔχει νὰ λάβῃ καὶ κράζονται πλερωμένοι καὶ τὰ ἑξῆς. Ὑπὸ μαρτυρίας τῶν κάτωθεν τιμίων μαρτύρων καὶ βεβαιώνει καὶ ὁ σ(ινιὸρ) Γεώργιος.

† Ρίκος κουδονῆς μαρτυρῶ ὡς ἄνωθεν.

† στάθης βλαστός¹⁾ μαρτυρῶ ὡς ἄνωθεν

† Γιωργάκης βαρσαμῆς βεβαιώνω τὰ ἄνωθεν.

6.

Δωρεὰ πρὸς ἀναδεκτὸν τῆς 30 Αὐγούστου 1663.

Νοτάριος Β. Μποντινιὸρ (Β:βλ. 45, σ. 21).

† Ἐν Χριστοῦ ὀνόματι, ἀμήν. 1663 Αὐγ(ούστου) 30 εἰς τὸν Αἰγιαλὸν τῆς πόλεως Ζακύνθου, ἐνεφανίστη παρὼν σωματικῶς ὁ μ(ισσέ)ρ Λίας Νίκλος τοῦ π(ο)τ(ε) Ἀναγνώστη, ὁ ὁποῖος ἱστάρεϊ νὰ γράψω ὡς κάτωθεν: Ἐπειδὴ καὶ καιρὸν ἀπερασμένον νὰ ἐβάπτισε ἓνα παιδί τοῦ παρόντος μ(ισσέ)ρ Γιάννη Φουκᾶ Μηλιώτη, τὸ ὁποῖον ὠνομάτισε Γιώργιο, εἰς τὸν ναὸν τοῦ ἁγ(ίου) Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου τοῦ Πατινιώτη²⁾ καὶ θέλοντας ὁ αὐτὸς Νίκλος νὰν τοῦ δώσῃ ἐκεῖνο τὸ χάρισμα καὶ βαπτιστίκιον ὅπου εἶναι τὸ χρειαζόμενο, ἐπειδὴ καὶ ἀπὸ ἐκεῖνον τὸν καιρὸν νὰ μὴν τὸ ἔκαμε, θεληματικῶς τρόπον καὶ εἰς δυνάμει τῆς παρούσης δίδει ἀπὸ τὴν σήμερον καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας διὰ βαπτιστίκι πρὸς τὸν ἄνωθεν φριότῳ του καὶ πάντων τῶν κληρονόμων καὶ διαδόχων αὐτοῦ ἓνα κομμάτι σπιτότοπον, ὅπου ἡϋρίσκεται νὰ ἔχῃ, τόπος νοῦδος, στὴ σκοντράδα τοῦ Ἁγίου Ταξιάρχου τοῦ Πασπαλιάρη³⁾, τοῦ μακροῦ ὁρυῖες τέσσερες καὶ τοῦ πλάτου ἕτερες ὁρυῖες τέσσερες ἰντζίγκα, ὅσο εἶναι καὶ ἡϋρίσκεται με ἅπασά του ἄλλο δικαίωμα καὶ με κάμποσες πέτρες καὶ θεμέλιο καὶ πλησιάζει ἀπὸ τὸν Λ⁴⁾: στράτα, Π⁵⁾: σπῖτι τοῦ ἄνωθεν Νίκλου καὶ ἀπὸ τὴν Τ⁶⁾: τόπος τοῦ ἁγ(ίου) Δημητρίου τοῦ Κανέση⁷⁾,

¹⁾ στάθης Βλαστός. Ἡ οἰκογένεια Βλαστοῦ τῆς Ζακύνθου ἦλθεν ἐκ Κρήτης τῷ 1520. Μεταξὺ τῶν ἄλλων μελῶν τῆς οἰκογενείας ταύτης σημειωτέος ὁ Ἰωάννης ἡ Ποινιλιέτος ἅγιος γράφος ἐν Ζακύνθῳ, εἰσαγαγὼν τὴν ἐπὶ σανίδος ζωγραφίαν τοῦ Ἐπιταφίου. Πλείονα βλ. Α. Χ. ΖΩΗ, *Λεξικὸν ἐν λ. ἔνθα καὶ βιβλιογραφία*.

²⁾ ἁγ(ίου) Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου τοῦ Πατινιώτη. Λέγεται καὶ Ἁγ. Ἰωάννης τῷ Πάτινος. Ναὸς ἐν τῇ πόλει, μετόχιον τῆς ἐν Πάτιμῳ μονῆς τοῦ Ἁγ. Ἰωάννου, ἰδρυθεὶς μεσοῦντος τοῦ 17 αἰῶνος διὰ τῆς ἀπὸ 8 Ἰουλίου 1650 διαταγῆς τοῦ Γεν. Προβλεπτοῦ θαλάσσης Ἀλ. Μοτσενίγου. Τὸ εἰκονοστάσιον τοῦ ναοῦ τούτου κατεσκευάσεν ὁ ἐκ Κρήτης ξυλογράφος Τζουάννης Μοσκέτης τῷ 1652.

³⁾ τοῦ Ἁγίου Ταξιάρχου τοῦ Πασπαλιάρη. Ναὸς ἐν τῇ πόλει τῆς Ζακύνθου ἀνέκων τῷ 1602 εἰς τὸν ἱερέα Ζαχαρίαν Πασπαλιάρην.

⁴⁾ Λ = Levante = ἀνατολικός, Ἁνατολή.

⁵⁾ Π = Ponente = δυτικός.

⁶⁾ Τ = Tramontana = βορρᾶς.

⁷⁾ τοῦ ἁγ(ίου) Δημητρίου τοῦ Κανέση. Ναὸς ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς τοῦ φρουρίου κλιτύος

φυλαζόμενοι καὶ τὰ ἐξῆς: Τὸν ὅποιον ἄνωθεν σπιτότοπον δίδει ὡς ἄνωθεν, ἵνα κάμη πρὸς τὸ ἄνωθεν παιδί διὰ βαπτιστίαι του διὰ νὰ τὸ κάμη καὶ δεσπονέρη εἴτι ἄρα θέλει καὶ βούλεται μὴ ἀπὸ τινος ἐναντιούμενος μὲ τοιοῦτον τρόπον, διότις τόσο ὁ αὐτὸς Γιώργιος, ὥσάν καὶ πάντες οἱ κληρονόμοι καὶ διάδοχοι αὐτοῦ νὰ ἔχουν ὁμπλιγο νὰ δίδουν πρὸς τὸν ἄνωθεν Νίκλο καὶ πάντας τοὺς κληρονόμους καὶ διαδόχους αὐτοῦ τὸν κάθε ἴησιον χρόνον, κάθε στήν πρώτη τοῦ Τρυγητίου, ἀρχινώντας ὁ καιρὸς ἀπὸ τὸν Σεπτέμβριον τὸν ἐρχόμενον ρεάλι μισὸ καὶ ἓνα κοττόπουλλο καὶ τοῦτο αἰωνίως ὡς ἄνωθεν, δίδοντας ἐξουσίαν τοῦ ἄνωθεν μ(ισσέ)ρ Ἰωάννη: διὰ ὄνομα τοῦ ἄνωθεν παιδιοῦ του, νὰ στριδάρη καὶ δεκρετάρη τὸ παρὸν χάρισμα καὶ βαπτιστίκιον διὰ νὰ ἔχη πάντοτε τὸ στέρεο, βέβαιο καὶ ἀπαρασάλευτο καὶ μὲ τοιοῦτον τρόπον, διότις ὅποτε τῷ καιρῷ ἤθελε ἐναντιωθῇ τινὰς τὸν ἄνωθεν φιότιζο μου, ὁββέρο τοὺς κληρονόμους καὶ διαδόχους του, ὡς ἄνωθε διὰ τὸν ἄνωθεν τόπον, ὑπόσχεται ὁ αὐτὸς Νίκλος τὰ κτήματά του ὅλα, κινητὰ καὶ ἀκίνητα, παρόντα καὶ μέλλοντα, νὰν τοὺς μαντενίρη στὸ ποσσέσσο τὸ παντοτινὸ καὶ ἔπειτα νὰν τοῦ σολλεβάρη ἀπὸ κάθε ἐνάντιο ἔξοδες, ντάννα, ἰντερέσσα καὶ μεγαυραμέντα, ἔτσι ἀλικόντρο καὶ τοῦ αὐτοῦ παιδιοῦ νὰ εἶναι ὁμπλιγάδα καὶ ὑποτικιάδα τὰ καλά του καὶ μεγαυραμέντα ὁποῦ ἤθελε κάμει στὸν αὐτὸν τόπον διὰ τὴν ἄνωθεν κοντριμπουτζιὸν τὸ ρεάλι μισὸ καὶ κοττόπουλλο τὸν κάθε χρόνον καὶ τὰ ἐξῆς, διὰ τὸ ὅποιον παιδί, ἐπειδὴ καὶ νὰν μὴ εἶναι τοῦ νόμου¹, ὁ ἄνωθεν πατὴρ του προμεττέρει ἰν πρόπρις μπένις διὰ τὸ αὐτὸ καὶ μαντενιμέντο τῆς παρούσης. Καὶ οὕτως ἐποίησαν καὶ ἔμειναν εὐχαριστημένοι ρεφουδάροντας ρεζιπροκαμέντε τὰ αὐτὰ μέρη κάθε ἄλλο ἐνάντιον τῆς παρούσης καὶ τὰ ἐξῆς ὑπὸ μαρτυρίας τῶν κάτωθεν καὶ βεβαιώνει.

† παπᾶ ζαχαρίας παπαληᾶς μαρτυρῶ τὰ ἄνωθε,

† ἀντριάς σεμπρικὸς μαρτυρῶ τὰ ἄνωθε

† Λέος νίκλος βεβαιώνω τὰ ἄνωθε.

7.

Πληρεξούσιον τῆς 28 Μαΐου 1665. Νοτάριος Β. Μπονσινιόρ (B:6λ. 52, σ. 88).

† Ἐν Χριστοῦ ὀνόματι, ἀμὴν 1665 Μαγίου 28 εἰς τὸν Αἰγιαλὸν τῆς πόλεως Ζακύνθου, παρὼν σωματικῶς ὁ μ(ισσέ)ρ Πέτρος Νίκλος ἀπὸ τὴν Μάνη τοῦ ποτὲ Μιχάλη, ὁ ὁποῖος κάνει κουμμέσσο γκενεράλε ὥσπερ τὸ ἴδιό του κορμὶ τὸ

ὄχι μαζράν τῆς Θ. Πικριδιωτίσης, κτισθεὶς ὑπὸ τινος Κα(ρ)νέση ἐκ τῶν πρώτων οἰκιστῶν ἐπὶ Ἐνετοκρατίας. Ὁ ναὸς ἐσώζετο τῷ 1508.

¹) νὰν μὴ εἶναι τοῦ νόμου. Νὰ μὴ εἶναι ἐνήλικος. Περβ. γυναῖκα τοῦ νόμου = γυναῖκα ἔχουσα τὴν πρὸς γάμον ἀπαιτουμένην ἡλικίαν, ἐνήλικος.

μ(ισσέ)ρ Λιὼ Πετρούλῃ¹⁾ τὴν ὁποίαν δίδει ἐξουσίαν νὰ ἡμπορῇ τόσο εἰς τὴν παροῦσαν χώραν ὥσάν καὶ εἰς κάθε ἄλλον τόπον νὰ πάρῃ καὶ σκοδέρῃ κάθε λοῆς κρέδιτο ὅπου ὁ αὐτὸς Νίκλος ἔχει νὰ λάβῃ ἀπὸ κάθε καὶ ἕκαστον ἄνθρωπον καὶ λαβαίνοντας τὴν εὐχαρίστησιν νὰν τοὺς καουτελάρῃ μὲ τὰς φόρμες τὰς ὁρδινάριες καὶ ἰν καῖσο ὀππονίμπιλας νὰ ἡμπορῇ νὰν τότε στενέψῃ εἰς τὸ μέσον τῆς δικαιοσύνης τόσο εἰς τὰ καλὰ πρᾶγμα καὶ ἐφφέττα τῶν χρεωφειλετῶν, ὥσάν καὶ στὰ κορμιὰ τους²⁾, ὥς ἄνωθεν εἴπομεν, μὲ τὴν φχαρίστησιν νὰ τοὺς ἐλευθερώῃ καὶ ἂν χρειασθῇ νὰ καταρράρῃ κατέμπροστεν εἰς κανὲν κριτήριον ὁρδινάριο καὶ ἰσραορδινάριο καὶ ὅπου ἄλλου ἤθελε χρειασθῇ νὰ πρεζεντάρῃ γραφεὺς μαρτύρων, προσφέρῃ ὀμπλατζίονες, ἀτζετάρῃ ὄρκους καὶ κάμη κατὰ τὸ ὁρδινάριο κάθε ἄλλο στὸ βολαντάρῃ ἂν εἶναι ἀπόφασες καὶ νὰ ἰνστάρῃ νὰ γένουνται καὶ νὰ εἶναι ἐξεκουίνδες, καὶ ἰν καῖσο ἐναντίας νὰ τὶς ἀπελλάρῃ, προσεγκουίτῃ, ἔξοδες, τανσάρῃ ἔξοδες σὲ δεπόζιτα, ἀσηκῶνῃ καὶ κἀνῃ ἕτερους κουμμέσους, τρανσάρῃ, κἀνῃ ἕτερον καὶ ἰν σόμμα³⁾ κάμη καὶ ὀπεράρῃ κάθε ἄλλο ὅπου ἤθελε τοῦ φανιστῇ, ἀνγκαλὰ⁴⁾ καὶ εἰς τὴν παροῦσαν καὶ νὰ μὴν εἶναι ξεκαθαρισμένο εἰς τὸ ὅτι ποιήσει καὶ διορθῶσιν ὑπόσχεται ὁ αὐτὸς Νίκλος μὲ τὰ καλὰ του⁵⁾ νὰν τὸ ἔχῃ καὶ κρατῇ στέρεο καὶ βέβαιον καὶ τὰ ἑξῆς:

† Στάθης κόκκαλης μαρτυρῶ τὰ ἄνωθεν.

† Ἀναστάσης Τζεροντᾶς⁶⁾ μαρτυρῶ τὰ ἄνωθεν.

8.

Πληρεξούσιον τῆς 7 Ἰουλίου 1665. Νοτάριος Β. Μπονσινιόρ (B:βλ. 51, σ. 28).

1665 Ἰουλίου 7. Ὁ πατὴρ Γιωργάκις Παγκόπουλος καπετάνιος τῆς γαλιόττας κάνει κουμμέσσο καὶ καθολικὸν τοῦ ἐπίτροπον τὸν μ(ισσέ)ρ Γιωργὸ Νίκλο, τοῦ ὁποίου δίδει ἐξουσίαν ν' ἀποκρένεται ἐν παντὶ κριτηρίῳ ὅλα του τὰ δι-

¹⁾ Λεὼν Πετρούλῃ. Λέων Πετρούλης. "Ἅγιος Λέων ἐτιμᾶτο ἐν Ζακ. ἐν τῷ ὁμωνύμῳ χωρίῳ τοῦ τ. 8. Ναφθίων, ναὸς δὲ τοῦ Ἁγίου ἐνοριακὸς καλεῖται κοινῶς Ἀϊλιῶς. Τὸ ὄνομα Λέων-Λέω, ἀπαντᾷ καὶ πολλαχοῦ τῶν κρητικῶν ἐγγράφων τῆς ἐποχῆς τῆς Ἐνετοκρατίας. Βλ. Σ. ΞΑΝΘΟΥΔΙΑΝΗ, ἐνθ' ἀνωτ. σ. 19.

²⁾ στενέψῃ... τὰ κορμιὰ τους. νὰ ἐπιβάλλῃ προσωπικὴν κράτησιν.

³⁾ ἰν σόμμα (in somma). ἐν τέλει, ἐν γένει.

⁴⁾ ἀνγκαλὰ καὶ ἀνκαλὰ. Ἡ λ. καὶ παρὰ Δουναγγίφ. Σύνδ. ἐκ τοῦ ὑποθ. ἂν καὶ τοῦ ἐπιτρο. καλὰ = ἂν καί, καίτοι, συνεκφερόμενος ἐνίστε μετὰ τοῦ καί ἢ τοῦ μοῦ ἐπιτασσομένων.

⁵⁾ ὑπόσχεται... μὲ τὰ καλὰ του. Τυπικὴ ἔκφρασις εἰς τὰ συμβόλαια ὑπόσχεται μὲ τὰ ὑπάρχοντά του.

⁶⁾ Τζεροντᾶς. Ἡ οἰκογ. Τσεροντᾶ ἀπαντᾷ ἐν Ζακ. ἀπὸ τοῦ 1662. Ὁμώνυμον τοπων. τοῦ χωρίου Πλεμοναρίου μαρτυρεῖται τῷ 1754.

καιώματα καὶ διαφορὰς ὅπου ἔχει καὶ ἠθέλε ἔχει μὲ καθὲν καὶ ἕκαστον ἄνθρωπον κάνοντας ὅλα τὰ χρειαζόμενα τῆς Κρίσεως καὶ Παλατίου καὶ κάθε ἄλλο ὅπου ἠθέλε χρειασθῇ ἀνκαλὰ καὶ εἰς τὴ παροῦσα νὰ μὴν εἶναι ξεκαθαρισμένο καὶ σὲ ὅ,τι ποιήσει καὶ διορθώσει ὁ ἄνωθεν ἐπίτροπος, ὑπόσχεται νὰν τὸ ἔχη καὶ κρατῇ στέρεο, βέβαιο καὶ τὰ ἐξῆς.

9.

Κανονισμὸς σχέσεων συμπλοκτικῆς τῆς 28 Ἀγούστου 1665.

Νοτάριος Β. Μπονσινιόρ (Β:βλ. 51, σ. 136).

† Ἐν Χριστοῦ ὀνόματι, ἀμήν. 1665 Ἀγούστου 28 εἰς τὸν Αἰγιαλὸν τῆς πόλεως Ζακύνθου, τὴν σήμερον ἐνεφανίσθησαν οἱ παρόντες ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος ὁ σ(ινιὸ)ρ Γρηγόριος Σαβόγιας¹⁾ καὶ μ(ισσέ)ρ Ἀναστάσιος Νερούλης καὶ ἀπὸ τὸ ἕτερο ὁ μ(ισσέ)ρ Γεωργάκις Νίκλος τοῦ ποτὲ Λία κάνοντας διὰ λόγον²⁾ του καὶ διὰ ὄνομα τοῦ συντρόφου του σ(ινιὸ)ρ Γεωργίου Βαρσαμῆ, οἱ ὅποιοι, ἐπειδὴ καὶ ὅλα τὰ αὐτὰ μέρη νὰ ἠδύσκωνται νὰ ἔχουν μία γαλιόττα μπάγκωνε δεκοχτὼ ὀνομαζομένη ἡ Κυρὰ τοῦ Σκοποῦ³⁾, τὴν ὁποίαν ἀγόρασαν ἀπὸ τὸν πατρὸν Ἀντώνιον Κοσμᾶ λεγόμενον Γερακάρη καθὼς τὰ⁴⁾ τῶν αὐτῶν φαίνονται στὰ ἄτη μου, φουρνίδα ἀπὸ καθὲν πρᾶγμα ὅπου νὰ τῆς κἀνὴν χρεῖα, δίχως νὰν τῆς λείπῃ τίποτε καὶ τὴν ἐμποδίζῃ διὰ νὰ ταξιδέψῃ καὶ ἐπειδὴ ὁ ἄνωθεν Νίκλος ἠθέλησε νὰ <τὴν> φτιάσῃ ντὲ νόβο⁵⁾, ἡ ἄνωθεν γαλιόττα σὲ ὅ,τι πάλι ἔκανε χρεῖα νὰν τῆς φουρνίσουν, ἐσυνέβησαν εἰς σπέζα ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἄνωθεν μερῶν νὰ ἐφτιάσῃ εἰσὲ ὅ,τι τῆς ἐχρειαζότουνα, λοιπὸν μὲ τοῦ ἀφεντός τοῦ Θεοῦ τὴν χάριν καὶ μὲ τὴν βοήθειαν τῆς ἄνωθεν Κυρίας⁶⁾ μας, θέλοντας ὁ αὐτὸς Νίκλος νὰ τὴν ἀρματώσῃ καλὰ καὶ τὴν κούρσῃ πᾶν πρὸς τὸ μέρος τοῦ Λεβάντε, πούρι ὅπου θέλει καὶ βούλεται μὲ δίχως νὰ εἶναι σοσιποστόι οἱ αὐτοὶ σ(ινιὸ)ρ Σαβόγιας καὶ Νερούλης εἰς καμμίαν σπέζα, τόσο εἰς τὸ σύρε ὥσαν καὶ στὸ ἔλα, εὐχαριστοῦνται καὶ αὐτοὶ νὰ τοῦ δύνουνε ἅμπλα ἀουτοριτὰ εἰσὲ ἕξι μερικὰ ὅπου

¹⁾ Γρηγόριος Σαβόγιας. Ἐκ τῆς οἰκογ. ταύτης λόγιος ἀσχολούμενος μὲ τὴν ποιήσιν ἀναφέρεται περὶ τὰ τέλη τοῦ 17 αἰῶνος ὁ Σ. Ρούσμελης (κ. Σουμερλῆς).

²⁾ διὰ λόγον του. Περὶ τῆς χρήσεως τῆς ἀντωνυμίας ταύτης βλ. Γ. Κ. ΣΠΥΡΙΔΑΚΙ, Ἡ προσωπικὴ ἀντωνυμία «λόγον μου, τοῦ λόγον μου». Ἑλληνικὸν τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἀρχαίου τῆς Ἀκαδημίας 1(1939) σ. 43-51.

³⁾ Κυρὰ τοῦ Σκοποῦ. Ἀνωτέρω λέγεται ἡ Κυρία τοῦ Σκοποῦ· πρόκειται περὶ τῆς Θεοτόκου τῆς Σκοπιωτίσσης.

⁴⁾ ἢ δυσανάγνωστος, πιθανῶς τὰ συμφωνηθέντα.

⁵⁾ ντὲ νόβο. (ιταλ. de nuovo) = ἐκ νέου.

⁶⁾ Κυρίας μας δηλαδὴ τῆς Θεοτόκου τοῦ Σκοποῦ.

ἐξουσιάζουν ἀπὸ τὴν αὐτὴν γαλιόττα καὶ ὅ,τι τοὺς ἀσπεττάρει ἀπὸ τὰ ἐπίλοιπα τῆς ρεμέτζα¹⁾ νὰ ἱναμμιναρῖστη ὡς ἄνωθεν, καὶ ὅ,τι κοῦρσο κάμη νὰ τοῦζε βγάνη καὶ κρατῇ πάντα εἰς τὰ χέρια του ἐκεῖνο ὅπου τοὺς ἔρχεται διὰ τὰ ἄνωθεν μερτικά ἔξι ντεκιαρίοντας καὶ μὲ ὄρκον των καὶ ἂν ἐκαπιτάρη ἢ στὴ Μάνη καὶ πιάση καὶ ἐβλέπετο ἀπὸ καθὲν πόρτο ὅπου ἤθελε ἀράξει μήπως καὶ κανένα ντάννο λάβη ἢ αὐτὴ γαλιόττα ἀπὸ τοὺς αὐτοὺς Μανιάτες ὅπου τὴν πάρουν, διατὶ ἂ λάχῃ θέλει εἶστε σοττοπόστος πάντα εἰς τὰ ἔξι ἄνωθεν μερτικά διὰ ριάλια ἑκατὸν ὀγδοήκοντα, ὅπου τόσο εἶναι ἡ ἀγορά τους, καὶ ἂν θέλῃ ὁ αὐτὸς Νίκλος νὰ τὴν ἐλιενάρη νὰ ἔχῃ τὴν ἐξουσίαν, ὥσπερ τὸ ἴδιο του κορμὶ νὰ κάνῃ εἰς αὐτὴν ὡς βούλεται περὶ πουλῶντας τὴν, ὁββέρο δίδοντας τινε μὲ ὅθεν ἄλλης λοῆς μόνον, νὰ εἶναι σοττοπόστος πάντοτε διὰ τὰ ἄνωθεν ριάλια ἑκατὸν ὀγδοήκοντα ὅπου ἤθελε τὴν πουλήσῃ καὶ ὅχι διὰ ὀλιγώτερον. Τὸ ὁμοίως καὶ ἂν τήνε δώσῃ τοῦ ἄνωθεν Κοσμᾶ, νὰ εἶναι καὶ εἰς αὐτὸ σοττοπόστος νὰν τοὺς δίδῃ τὴν αὐτὴν σοῦμμα ἰντιέρα ριάλια ἑκατὸν ὀγδοήκοντα ἀκόμη καὶ ἕτερα ριάλια εἴκοσι διὰ μερτικὸ τῶν ἄνωθεν διὰ τὴν σπέζα ὅπου ἔκαμαν διὰ τὴν αὐτὴν γαλιόττα, μέντρε ὅποτε τοῦ τὰ δώσῃ ὁ αὐτὸς Κοσμᾶς τὰ αὐτὰ ριάλια εἴκοσι στενεύοντάς τονε, ἄλλοιῶς καὶ μὴ λαβαίνοντάς τα ντεκιαρίοντας καὶ αὐτὸ εἰς τὸν ὄρκον του νὰ εἶναι μόνον ὑπόχρεως στὰ ριάλια ἑκατὸν ὀγδοήκοντα καὶ ἔτσι ὁ αὐτὸς Νίκλος ὑπόσχεται μὲ τὰ καλὰ του καὶ σωματικῶς εἰς τὸν γυρισμὸν του εἰσὲ τέρμινο ἡμερῶν δέκα ἀφόντις ρικαπιτάρη εἰς τὸ παρὸν πόρτο νὰ τοὺς δίδῃ εὐχαρίστησιν εἰσὲ ὅ,τι πρᾶγμα τοῦ ἀσπεττάρη ἀπὸ τὸ κοῦρσο, ὅπου ἤθελε τοὺς ξαποστείλει ἢ Κυρὰ Θεοτόκος καὶ νὰ τοὺς κονσενιάρη εἰς τὸ ἄνωθεν σόλδι τὰ ριάλια ἑκατὸν ὀγδοήκοντα μέντρε καὶ θέλῃ τήνε δώσῃ ὁ ἄνωθεν, ὁββέρο καὶ δὲν τὴν φέρῃ τὴν αὐτὴν γαλιόττα δίχως νὰ βρῇ, νὰ μὴν εἶναι σοττοπόστοι οἱ αὐτοὶ εἰσὲ καμμίαν σπέζα. Καὶ οὕτως ἐποίησαν καὶ ἔμειναν εὐχαριστημένοι πέρ πάτιο ἐσπρέσσο²⁾ εἰς μαρτυρίαν τῶν ἄνωθεν τιμίων μαρτύρων.

† Θεοδόσης ζωναράς³⁾ μαρτυρῶ τὰ ἄνωθε,

¹⁾ ρεμέτζα (ἰταλ. remeggio) = τὰ πείσματα τοῦ πλοίου, αἱ κῶπαι καὶ τὰ ἐρετικά σκευή, ἡ ἀρματωσις τοῦ πλοίου. Βλ. Α. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ, 'Εγγχειρίδιον Ἀρμενιστοῦ. Ἀθήναι 1915 σ. 39. Ἐν Μάνη τὸ ὅ. ρεμετζώνω = ἀσφαλίζω τὸ πλοῖον εἰς τὸν λιμένα, ἀγκυροβολῶ. Εἰς Παξοὺς ἡ ἀγκυροβολία καλεῖται ρεμετζάρισμα τό, καὶ ὅ. ρεμετζάρω ἐκ τοῦ ἐνετ. remeggiare ὃ ἐκ τοῦ *ormeggiare* ἀναγομένου εἰς τὸ ἐλληνικὸν ὀρμιζω. Βλ. Α. ΜΑΙΔΗΦ, Neugriechische Rückwanderer aus den Romanischen Sprachen unter Einschluss des Lateinischen (Beih. zu den Byz. Neugr. Jahr. Nr. 10), Athen 1931 p. 61.

²⁾ πέρ πάτιο ἐσπρέσσο (ἰταλ. per patto espresso) = κατὰ συμφωνίαν ρητὴν. Φράσις τυπικὴ εἰς τὰ συμβόλαια.

³⁾ Θεοδόσης Ζωναράς. Ἡ οἰκον. Ζ. εὑρίσκεται ἐν Ζακύνθῳ ἀπὸ τῆς 16 ἑκατ.

† Τζουάνες ἀβάσταγος¹⁾ μαρτυρῶ τὰ ἄνωθε,

† Γρηγόριος σαβόγιας βεβαιώνω διὰ λόγου μου καὶ διὰ ὄνομα τοῦ ἄνωθεν κολλέγα μου τοῦ μ(ισσέ)ρ ἀναστάσι νερούλη, ὡς ἄνωθεν.

10.

Ἀνώνυμον συνάλλαγμα τῆς 29 Μαΐου 1670.

Νοτάριος Β. Μπονσινιέρ (Β:βλ. 75 σ. 181).

† 1670 Μαΐου 29. Παρὼν σωματικῶς ὁ κύρ Μιχάλης Νίκλος τοῦ ποτὲ Λιά ἀπὸ τῇ Μάνη χωριὸ Γοίτα²⁾ ἀπὸ ἓνα μέρος καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο ὁ μ(ισσέ)ρ Μαρῆς Κονιάρης³⁾ κτίστης, τὰ ὁποῖα μέρη ἤλθαν εἰς τὸν παρόντα συμφωνισμὸν καὶ ὁμπλιγάζεται ὁ αὐτὸς κύρ Μιχάλης νὰ σταθῇ μὲ τὸν ἄνωθεν μ(αστρο) Μαρῆ χρόνους πέντε πρώτους ἐρχομένους, ἀρχινῶντας ὁ καιρὸς ἀπὸ τὴν πρώτη τοῦ Ἰουνίου τοῦ πρώτου ἐρχομένου διὰ νὰ μάθῃ τὴν τέχνη τῆς κτιστοσύνης ὅπου ἔτι ἀλικόντρο καὶ ὁ Κονιάρης προμετράει καὶ ὁμπλιγάζεται νὰ τὸν μάθῃ ἕως σὺν σουπλιμέντο τοῦ ἄνωθεν καιροῦ καὶ ἐτότες ὅπου μέλλει νὰν τὸν ἔχῃ ὁ ἄνωθεν μαθημένον νὰν τοῦ δίδῃ καὶ ὅλα ἐκεῖνα τὰ χρειζόμενα ὅπου οἱ μαστόροι δίδουνε τῶν μαθητῶν τους, κάνοντας ὁ αὐτὸς κύρ Μιχάλης ὅτι τὸν ἤθελε διορθῶναι ὁ μάστοράς του μέσα καὶ ὅζω καὶ θρέφῃ τον, ντένη τον, καὶ ποδένη κατὰ τὴν κοντιζιόν του καὶ μὲ πάττο ὅτι ἴν κάζο ἤθελε φύγει καὶ δὲν σταθῇ νὰ τελειώσῃ ἱντιεραμέντε τοὺς ἄνωθεν πέντε χρόνους καὶ ἤθελε φύγει νὰ ὑποκρίνεται τοῦ μάστορά του κάθε σπίζα, ντάννα, ἱντερέσσα καὶ ὅτι ἄλλο λικονίδαριστῇ ἀπὸ τὴν δικαιοσύνην διὰ τὸν καιρὸν ὅπου θέλει τοῦ μανκάρει καὶ ἤθελε τὸν ἔχει καὶ μαθημένον. Καὶ ἀλικόντρο καὶ αὐτὸς Κονιάρης ἂν τονε διώξῃ δίχως αἰτίαν λεγ-

¹⁾ Τζουάνες ἀβάσταγος. Ἡ οἰκογ. Α. ἐκ Λευκάδος μαρτυρεῖται ἐν Ζακ. τῷ 1510 ἀπὸ δὲ τοῦ 1583 καταλέγεται ἐν τῇ χρυσοβίβλῳ μεταξὺ τῶν εὐγενῶν. Ἐξ αὐτῆς ἔχομεν τρεῖς συμβολαιογράφους, τὸν Ἰωάννην (1586–1588), Ἀγγελίον (1652–1664) καὶ τὸν Ἀντώνιον (1703–1739).

²⁾ Γοίτα πρόκειται ἐνταῦθα περὶ τοῦ χωρίου τοῦ τ. δ. Μέσης (Οἰτύλου) Κοίτας. Περὶ τοῦ ἐτύμου τῆς λ. βλ. Γ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ, Φιλολογικά περίεργα ἐκ τῆς μανιατικῆς διαλέκτου. Περὶ τοῦ πολυχρηστοτάτου «γιαμά». Περὶ δωρισμῶν ἐκ τῆς μανιατικῆς διαλέκτου. Ἐφημερίς τῶν Φιλομαθῶν 21 (1873) σ. 2667 β. «Κοίτα ἐκ τοῦ Κοίτη, διότι εἶναι ἡ Κοιτὶς καὶ τὸ κέντρον τῶν μεσομανιατῶν». — Σ. ΚΟΥΓΕΛ, Herkunft und Bedeutung von neugriechischen Nizliānoi und Famēgnoi. Glotta 1 (1909) σ. 101. Α. ΧΑΤΖΗ, Σημασιολογικά καὶ ἐτυμολογικά, Ἀθηνᾶ 41 (1929) 216–217, Μεθοδολογικά, Κοιτῶ – κοιτάζω καὶ τὸ praecceptum aureum τοῦ Scaliger, — Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρ. Φιλοσοφικῆς Σχολῆς Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν 2 (1938) 152 — Οἱ Σλάβοι ἐν Ἑλλάδι, Ἀθηνᾶ 56 (1952) σ. 75.

³⁾ μαρῆς κονιάρης. Οἰκογέν. Κονιάρη ὑπῆρχε παλαιότερον καὶ εἰς τὸ χωριὸν Κοίτα τῆς Μάνης ἐνθα σήμερον σῴζεται ὁ Πύργος τοῦ Κονιάρη εἰς Πάνω Χώραν.

κίττιμα καὶ δὲν τότε μάθῃ εἰς τὸν ἄνωθεν καιρὸν νὰν τοῦ ὑποκρίνεται καὶ αὐτὸς κάθε σπέζα, ντάννα, ἰντερέσσα ὡς λικουῖδαριστοῦν ὡς ἄνωθεν καὶ ἂν τοῦ δώσει πρᾶγμα καὶ τὸ χάσῃ ὃ πάρῃ ἀπὸ τὸ σπῖτι νὰν τοῦ ὑποκρίνεται τοῦ μαστόρου του, καὶ διὰ πλεόν μανουτατζιὸν τῆς παρούσης μπαίνει πιέιζος καὶ μαντενιδῶρος ἰνσόλιδουμ ὁ παρὼν κύρ Πέτρος Νίκλος τοῦ ποτὲ Μιχάλη μπάρμπας του μὲ τὰ καλὰ τους καὶ σωματικῶς ρετζιπροκαμένιε διὰ τὴν παντουῦλ ὁσερβάντζα καὶ σταμπιλιμέντο ὡς ἄνωθεν λέγομεν εἰς μαρτυρίας.

† Τζουάνες κάκλῃς¹⁾ μαρτυρῶ τὰ ἄνωθε,

† Γιόργος νομικός²⁾ μαρτυρῶ τὰ ἄνωθε

† μαρῆς κονιάρης βεβαιῶνω τὰ ἄνωθε.

11.

Δήλωσις τῆς 3 Αὐγούστου 1670. Νοτάριος Β. Μποντινιέρ (Β:βλ. 76 σ. 116).

† 1670 Αὐγούστου 3 εἰς τὸν Αἰγιαλὸν Ζακύνθου ἐνεφανίστη παρὼν σωματικῶς ὁ σ(ινιὸρ) Γαμπριέλ Γιαννῆς, ὁ ὁποῖος ἰνστάρει νὰ γράψω ἐγὼ ὁ νοτάριος ὡς κάτωθεν· ἐπειδὴ καὶ καιρὸν ἀπερασμένον νὰν τότε σβαλεγκιάραν εἰς τὴν Μάνην εἰς τὸ Δρῦ³⁾ εἰς τὸν Ἅγιον Σώστη⁴⁾, διὰ τὸ ὁποῖον κριτηνίρισε τὸν κύρ Βασίλη Νίκλο ἀπὸ τὸν ἄνωθεν τόπον καὶ διατὶ δὲν εἶχε πρόβα νὰ δείξῃ τὸ πὼς ὁ

¹⁾ Τζουάνες κάκλῃς. Ἐν Ρόδῳ (Χ.Ι.Α. 512 Γ. ΚΑΛΙΔΟΝΗΣ σ. 14) κάκλῃς καλεῖται ὁ καλῶν, ὁ φωνάζων, ὁ ἀλέκτωρ. Ἐνταῦθα (Χ.Ι.Α. 313, Θ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ σ. 193) ὁ τύπος Κάκλῃς καὶ ὡς τοπων. Ὡς ὄνομα εἶναι γνωστὸν ἐκ Κρήτης ἐξ ἐγγράφου τοῦ 1731 (Χριστιανική Κοήτη 1 (1912) 502) καὶ ὡς ἐπώνυμον (πληροφορία τοῦ συναδέλφου Μ. Μανούσακα). Εἰς Παξοὺς ἡ λ. ὡς παρωνύμιον. Κακλῆς Γιόργος μαρτυρεῖται τῷ 1806 εἰς Καλάβρυτα (Ἀρχεῖον Ὑδρας 2380). Ἐκ Μάνης ἔχομεν τὸ ἐπώνυμον Κακλῆας.

²⁾ Γιόργος νομικός. Οἰκογ. ἐκ Μεθώνης ἐκ τῶν ἐγγεγραμμένων ἐν τῇ χρυσοβίβλῳ τῆς νήσου τῷ 1533. Ἐκ Μεθώνης καὶ Κορώνης ἀρκεταὶ οἰκογένειαι ἐγκατεστάθησαν εἰς Ἑπτάνησον. Ἡ αὐτὴ οἰκογ. μαρτυρεῖται καὶ ἐκ Κρήτης. *Εὐθύμιος ἱερ. ὁ Νομικός* τῷ 1675 ὑπογράφεται εἰς ἐγγράφον ἐκλογῆς ἀντιπροσώπων διὰ νὰ ζητήσουν τὴν συνέχισιν τοῦ παρὰ τῆς Βενετίας χορηγουμένου ἐπιδόματος εἰς τοὺς ἐν Ζακύνθῳ ἐκ Κρήτης πρόσφυγας. Βλ. Α. Χ. ΖΩΗΝ, Κρήτες ἐν Ζακύνθῳ. Ε.Ε.Κ.Σ. 2 (1939) σ. 121. Ἐτέρα οἰκογένεια ἐξ Ἀρκαδίας ἀναφέρεται τῷ 1582. *Ἰωάννης Ν.* ἀγιογράφος ἤκμασε τῷ 1673.

³⁾ Δρῦ, τό. Χωρίον τοῦ τ. δ. Μέσσης τὸ ὁποῖον ἐν ἔτει 1618 μνημονεύεται ὡς ἔδρα τῶν Κοντοστάβλων ἐχόν 85 πολεμιστάς: *Dri de Condestauli 85*. Βλ. BUCHON, Nouvelles Recherches Historiques sur la principauté française de Morée et ses hautes baronnies, 1 σ. 283. Ὁ κάτοικος Δρυνάτης, ὁ. καὶ ὡς ἐπώνυμον Δρυνάτης *Ἀνδρέας*. Βλ. Ν. Ἑλληνομν. 14 (1917) σ. 62. Ἐν Μάνῃ ὑπάρχον ἐπίσης χωρία Δρᾶλο, τό καὶ Δρᾶλλί, τό. Ἐν Χίφ ἀπαντᾷ τοπων. Δρυνάλια, τὰ καὶ Δρᾶλια ἐν Τήνῳ, πρβ. Κ. ΑΜΑΝΤΟΝ, Χιαζὸν Γλωσσάριον σ. 77.

⁴⁾ Ἅγ. Σώστηρ. Τοπων. τοῦ χωρίου παρὰ τὴν θάλασσαν ἐπὶ τοῦ ἀκρωτηρίου τῶν Θυρίδων (κ. Cavo Grosso).

αὐτὸς Νίκλος· νὰ ἦταν ρέος· νὰ φτάσῃ εἰς τὸ ἄνωθεν δελίττο, ἢ δικαιοσύνη τὸν ἐλιμπεράρισε. Λοιπὸν θέλοντας νὰ κάμῃ τὸ ἴδιον προγερεδιμέντο καὶ εἰς ἐναντίον τοῦ παρόντος κὺρ Σκαλκὸς ¹⁾ Νίκλου τοῦ ἄνωθεν Βασίλη καὶ ἐπειδὴ νὰ μὴν ἔχῃ καὶ γιὰ δαύτονε πρόβα, δὲν πρετεντέρει ἄλλο τίποτις, μόνον ὅποτε τῷ καιρῷ ἤθελε πὲρ φορτοῦνα προβαριστῇ μὲ ἀξιόπιστους μάρτυρας ντεζιντερέδοι τὸ πὼς οἱ ἄνωθεν Σκαλκὸς καὶ Βασίλεις ὁ πατήρ του νὰ ἦτανε καὶ αὐτοὶ κονπαρτέιζιποι καὶ ρέοι εἰς τὸ ἄνωθεν ντελίττο νὰ εἶναι σοιτοπόστοι μὲ τὰ καλὰ τῶν σωματικῶς νὰ σοτισφάρῃ τὸν αὐτὸν σ(ινιὸρ) Γιαννῆν εἰσὲ ὅ,τι μὲ τὴν ἐσποζιζιόν των ὅπου ἔδωσε διαλαμβάνει καὶ εἰσὲ κάθε σπέζα, ντάννα καὶ Ἰντερέσσα. Καὶ οὕτως ἐποίησαν εἰς μαρτυρίαν,

† μιχάλης νίκλος μαρτυρῶ τὰ ἄνωθε

† J. Gabriel Zadin afermo

12.

Κολλεγία τῆς 19 Νοεμβρίου 1671.

Νοτάριος Β. Μπονσινιὸρ (Β:δλ. 84 σ. 165).

† 1671 Νοεμβρίου 19. Ὁ μ(ισσέ)ρ Μιχάλης Νίκλος δίδει τοῦ παρόντος κὺρ Μανόλη Κρητικοῦ τοῦ ποτὲ Ἰωάννη τὰ ἀμπέλια καὶ χωράφια ἕνα κόρπο ὅπου ἔχει εἰς τὸ Παράλιμνο ²⁾ μὲ τὸ σπίτι ὅπου ἔχει εἰς τὰ αὐτὰ ὑποστατικά ³⁾ εἰσὲ σεμπρία διὰ χρόνους ἐσοδείας τέσσαρες ἐρχομένους καὶ ὑπόσκειται νὰ πάῃ νὰ κατοικήσῃ συμφάμελος εἰς τὸ αὐτὸ σπίτι καὶ νὰ λατρεύῃ τὰ αὐτὰ ὑποστατικά, ὡς ἔθος τῶν καλῶν γεωργῶν, τὰ χωράφια νὰν τὰ ὀργώνῃ καὶ βάνῃ τὰ κάθε λοῆς λαχανικὸ καὶ ὅ,τι ἄλλο ὁ τόπος κονπερτάρει εἰς πεπόνια καὶ τὰ ἀμπέλια κλαδεύῃ τα, σκάφτῃ, σκαλιῖζῃ, σήμανα ⁴⁾ καὶ καταβολάδες βάνῃ, γράνες ξύη καὶ νὰν τὰ σηκοτραφίξῃ ὁπόθεν κάνει χρεῖα εἰσὲ χρειαζόμενους καιροὺς καὶ βοηθῶντάς τον

¹⁾ Σκαλκὸς Νίκλου. Τὸ ὄνομα Σκάλκος ἐν Μάνη καὶ ὡς βαπτιστικὸν καὶ ὡς ἐπώνυμον. Θηλ. Σκαλκοῦ ἢ. Πρβ. Ν. Ἑλληνισμ. 14(1917) σ. 63. Θωμογιαννάκης Σκάλκος, Θωμογιαννόπου Σκαλκοῦ, σ. 68: Σκαλκογιαννόπου, καὶ τοπων. Σκάλκος. Χ. Ι. Α., 485α, 93 Σκαρκάκος τὰ Μέσα Μάνη Σκαρκάκος ἐπών.

²⁾ Παράλιμνο. Τοπων. εἰς περιοχὴν χωρίου Καλυτέρου - Ροΐδου παρὰ τὴν λίμνην Μακρῇ.

³⁾ Ὑποστατικά. = κτήματα, περιουσία. Ἡ λ. ἀπαντᾷ ἐν τῷ Χρονικῷ τοῦ Μορέως ἔκδ. J. Schmitt, Η 1789 «Οἱ Ἀρκαδιοὶ ἐξητήσασιν συμπάθειον νὰ τοὺς ποιήσῃ / ἀφροντισίαν νὰ ἔχουσιν μὲ τὰ ὑποστατικά τους». Πρβ. ΚΟΡΑΗΝ. Ἀτακτα 4, 629.

⁴⁾ σήμανα = καταβολάδες. Κατὰ Ἰανουάριον ἢ Φεβρουάριον ὁ θέλων νὰ ἐπεκτείνῃ τὸ ἀμπέλι του ἀνοίγει λάκους, χώνει τὸ κλῆμα καὶ ἀφίνει εἰς τὴν ἐπιφάνειαν μίαν βέργαν. Πρβ. παροιμίαν: «βάλε σήμανο στ' ἀμπέλι καὶ νουὶγα στὸ βαγέιν». Σήμανο καλεῖται καὶ ὁ λάκκος τὸν ὁποῖον ἀνοίγουν παρὰ τὸ κλῆμα διὰ νὰ χώσουν τὴν καταβολάδα.

ὁ νοικοκύρις εἰς τὸ αὐτὸ σηκογράψιμα τοὺς ὁμισοὺς ἀνθρώπους διὰ πάντα τὰ κλήματα ὅλα τοῦ νοικοκύρι νὰν τὰ θημωνιάζῃ καὶ πλακώῃ καὶ νὰ τὸν ἀββιζάρῃ νὰν τὰ παίρῃ καὶ τὸ φροῦτο ὅπου ἐξαποστέρνει ὁ Κύριος τόσο στὰ χωράφια τὸ ὅσο εἰς ἀμπέλια καὶ δένδρα νὰ μοιράζων ἐφημεσίως καὶ νὰ τὸν κράζῃ εἰς τὸν τρύγον, πάτημα καὶ εἰσὲ κάθε φροῦτο ὅπου ἐβγάνει διὰ νὰ παραστέκῃ καὶ βλέπῃ καὶ παίρῃ τὸ δικό του· καὶ στὸ παρὸν τοῦ δίδει τοῦ αὐτοῦ Μανόλη μετρητὰ χειροδοτῶς ριάλια τέσσερα καὶ περιπλέον νὰν τοῦ δώσῃ καὶ ἕτερα ριάλια ὀκτώ, τὰ τέσσερα στὸ σκάψιμο καὶ τὰ ἄλλα τέσσερα στὸ σκάλο καὶ εἰς τὰ ὅποια νὰ πάρῃ ἀπὸ τὸ μερτικό τοῦ αὐτοῦ κοπιαστῇ εἰς τὴν ἐρχομένην ἐσοδείαν τόσο κρασί ἀπὸ σταμνιά¹⁾ τέσσερα ἡμισυ στὸ ριάλι καὶ μὲ ἀγώγια ἰδικά του καὶ ἐ τοῦττο²⁾ πὲρ πάττο ἐσπρέσσο καὶ διὰ μία ἀντζιανιτὰ τοῦν ὑποστατικῶν του καὶ νὰν τὰ φυλάῃ νὰ μὴν τὰ ζημιώνουν καὶ μὲ πάττο ὅτι, ἂν εἴπῃ νὰν τότε βγάλῃ ὁ νοικοκύρις τὸν αὐτὸν κοπιαστῇ πρὶν νὰ σωθῇ τὸ ἄνωθεν τέρμινο, νὰν τοῦ πληρώῃ ριάλια εἴκοσι διὰ πένα, ἔτσι ἀλικόντρο καὶ ὁ αὐτὸς Μανόλης ἂν τὰ ρεφουδάρῃ καὶ δὲν σταθῇ νὰ τελειώσῃ ὁ ἄνωθεν νὰν τοῦ πλερώῃ τοῦ αὐτοῦ Νίκλου τὴν αὐτὴν πένα. Ἔτσι πὲρ πάττο ἐσπρέσσο ὁμπλιγάροντας τὰ καλὰ του καὶ σωματικῶς διὰ τὸ μαντενιμέντο καὶ διὰ κάθε σπέζα, νιάννα, ἰντερέσσε καὶ πειζοραμέντα ἔκαμε, ὅπου τοῦ ἔδωσε καὶ θέλει τοῦ δώσει καὶ τὰ ἐξῆς.

† Ἀλεβίζος ἱερ. ὁ ντενάζος³⁾ μαρτυρῶ τὰ ἄνωθε,

† Στεφανῆς Λουκάς μαρτυρῶ τὰ ἄνωθε.

13.

Πώλησις μεριδίου λέμβου τῆς 5 Δεκεμβρίου 1671.

Νοτάριος Β. Μπονσινιέρ (Β:βλ. 85 σ. 92).

† 1671 Δικεμβρίου 5. Ὁ μ(ισσέ)ρ Κωσταντῆς Ζαγάλης δίδει τοῦ παρόντος Βρετοῦ Νίκλου τοῦ ποτὲ Γιάννη ἀπὸ τῇ Μάνῃ εἰσὲ καθάριαν πουλησίαν τῇ μισῇ

¹⁾ σταμνιά. Τὸ σταμνί (πήλινον ἀγγεῖον) πολλαχοῦ εἶναι μέτρον ὕγρων διαφόρου χωρητικότητος. Ἐν Ζακύνθῳ ὡς μέτρον οἴνου ὑπολογίζεται εἰς 13 ὀκ.

²⁾ ἐ τοῦττο = e tutto.

³⁾ Ἀλεβίζος ἱερ. ὁ ντενάζος. Εἰς Μάνην (τ. δ. Μέσσης) ἔχονεν οἰκογεν. ἐπώνυμον Ντενέζακος, Ντενέζος καὶ εἰς ἀνατολικὴν Μάνην οἶκογ. ἐπών. Ἀλεβίζος - Ἀλεβιζάκος. Τὸ ἐπών. Ἀλεβίζος εἶναι γνωστὸν καὶ ἐξ Ἀνδρισαίνης καὶ ἐκ Πυλίας (XLI. 587 σ. 201, 202), ἐκ Κρήτης ἐνθα καὶ τοπων. Ἀλεβιζαῖκα, τὰ (Ἀντόθι σ. 183). Πρβ. τὸ ἐκ Κεφαλληνίας Ἀλεβιζᾶς (Α. ΜΗΛΙΑΡΑΚΗ. Γεωγραφία πολιτικὴ νέα καὶ ἀρχαία τοῦ νομοῦ Κεφαλληνίας, Ἀθῆναι 1890 σ. 149) καὶ τὸ ἐκ τούτου Ἀλεβιζάτος ἢ Ἀλεβιζᾶτος κατ' ἀνομοίωσιν (II. ΛΟΡΕΝΤΖΑΤΟΥ. Κεφαλλήνων ὀνόματα, Λαογραφία 2 (1910) σ. 31) Γ. ΧΑΤΖΙΛΑΚΙ. Περί τῶν ἐν Κεφαλληνίᾳ πατρωνυμικῶν εἰς -άτος, Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρίς 9 (1913) σ. 6. Ἐκ Κρήτης (Χριστιανικὴ Κρήτη 1 (1912) σ. 73) μαρτυρεῖται ὁ τύπος Ἀλεβίζος (ἐξ ἐγγράφου τοῦ 1621).

ἀπὸ τῇ βάρκα καὶ μισὰ τῆς ρεμέτζα, κουπιῶνε πέντε διὰ τῇ σοῦμμα τὰ ριάλια δεκατέσσερα Ν° 14, ἔτσι στιμάδα ντακκόρδο, τὴν ὁποίαν σοῦμμα ριάλια δεκατέσσερα ὀμπλιγάρεται ὁ αὐτὸς Νίκλος νάν τὰ δώση καὶ μετρήσῃ τοῦ ἄνωθεν Ζαγάλη εἰς τέρμινο ἕως τὶς μεγάλες ἀποκριές¹⁾, τὶς ἐρχόμενες, ὑπόσχοντας τὰ καλὰ του καὶ σωματικῶς καὶ πριντζιπαλμέντε ὀμπλιγάδα ἢ αὐτὴ μισὴ βάρκα καὶ μισὰ ρεμέτζα εἰς τὴν τελείαν ἀποπληρωμὴν καὶ τὰ ἐξῆς:

† σταματέλος μυλωνᾶς²⁾ μαρτυρῶ τὰ ἄνωθε

† παναγιώτης κοκκίνης³⁾ μαρτυρῶ τὰ ἄνωθε

14.

Προικοσύμφωνον τῆς 22 Δεκεμβρίου 1671.

Νοτάριος Β. Μποσινιέρ (Β:βλ. 85 σ. 113).

⟨'Επὶ τοῦ περιθωρίου⟩

'Αρεσκειὰ τοῦ 'Αθηναίου⁴⁾ μὲ τὴν 'Αναστασοῦλλα Μποντία.

1671 Δικεμβρίου 22, προικοπαράδοσις⁵⁾ εἰς τὰ ἄτη μου.

† Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ 'Αγίου Πνεύματος καὶ τῆς 'Υπερευλογημένης Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας καὶ τοῦ 'Αγίου ἐνδόξου μεγαλομάρτυρος Προκοπίου καὶ πάντων τῶν ἁγίων, ἀμήν⁶⁾.

¹⁾ 'Αποκριές. Τὰ κατὰ τὸν ἑορτασμὸν τῶν 'Απόκρσεων ἐν Ζακύνθῳ ἐπὶ 'Ενετοκρατίας Βλ. Α. Χ. ΖΩΗ, *Λεξικὸν* σ. 83-84 ἔνθα καὶ βιβλιογραφία.

²⁾ σταματέλος μυλωνᾶς. Οἶκογ. Μυλωνᾶ ἐν Ζακ. ἐκ τοῦ χωρίου Φιολῆτη μαρτυρεῖται τῷ 1580. Μ. Δελῆ—Κωσταντίνος ἐκ Γαλάρου ἀπέβη ὁ τρόμος τῶν Τούρκων ἀγωνισθεὶς κατ' αὐτῶν μετὰ τοῦ Λάμπρου Κατσώνη. "Ετερος δὲ Μ. Νικόλαος ὑπηρετήσας εἰς τὸν γαλλικὸν στρατὸν ἐγένετο Φιλικὸς καὶ ἔλαβε μέρος εἰς τὴν πολιορκίαν τοῦ Μυστρά, ἀπέθανε δὲ ἐν Γαλλίᾳ τῷ 1856. 'Εν Βενετίᾳ ἐργάσθη εἰς ἔκδοσιν τῆς Γεωγραφίας τοῦ Μελετίου. 'Εκ τῆς οἰκογ. ταύτης μαρτυροῦνται συμβολαιογράφοι Ζακ. οἱ: Σταματέλλος (1660-1696), 'Ιωάννης (1696-1727), Γεώργιος (1772-1805), Νικόλαος (1808-1809) καὶ Πέτρος (1811-1829) ὡς οἱκ. ἐπίθ. εἶναι γνωστὸν ἐξ 'Αργολίδος (*Λαογραφία* 4 (1912/3) σ. 159) ἐξ 'Ανδριτσαίνης (*ΧΙΛ*. 587 σ. 201) καὶ ἄλλοθεν. Πρβ. ἐν Κεφαλλ. *Σταματελλᾶτος*.

³⁾ παναγιώτης κοκκίνης. Παλαιότερα μαρτυρία τῆς οἰκογ. ταύτης εὐρίσκεται τῷ 1501 εἰς τὸν κώδικα τῆς μονῆς 'Αναφωνητρίας. Κ. Νικόλαος τοῦ Διονυσίου ἐχειροτονήθη μητροπολίτης Ζακ. τῷ 1838.

⁴⁾ Οἶκογ. ἐπών. ἐν Ζακ.

⁵⁾ "Εγγραφον εἰς τὸ ὁποῖον ἀναγράφονται καὶ ἐκτιμῶνται πάντα τὰ κατὰ τὸ προικοσύμφωνον συμφωνοῦμενα καὶ διδόμενα ὡς προῖξ. Πρβ. Ι. ΒΙΣΒΙΖΗΝ, Αἱ μεταξὺ τῶν συζύγων περιουσιακαὶ σχέσεις εἰς τὴν Χίον κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν μετ' ἀνεκδότων νοταριακῶν ἐγγράφων. *Ἐπετηρὶς 'Αρχείου τῆς ἱστορίας τοῦ 'Ελληνικοῦ δικαίου τῆς 'Ακαδημίας 'Αθηνῶν* 1 (1948) σ. 21 σημ. 3.

⁶⁾ 'Η ἐπίκλησις τοῦ Θεοῦ εἰς τὰ ἔγγραφα αὐτὰ ὡς τύπος ἐγκυρότητος τῶν συμφῶνων ἔχουσα τὴν καταγωγὴν τῆς εἰς παλαιότεραν ἐποχὴν, εἶχεν εὖρρει τελευταῖον νομικὴν κύ-

1671 Δεκεμβρίου 10. Τὴν σήμερον θέλοντας ἡ κυράτσα Ἀναστασοῦλλα, χήρα γυνὴ τοῦ π(ο)τ(ε) μ(ισσέ)ρ Γιώργου Νίκλου καὶ θυγάτηρ τοῦ π(ο)τ(ε) μ(ισσέ)ρ Γιάκουμου Μποντία νὰ παντρευτῇ καὶ νὰ πάρῃ ἄνδρα τῆς νόμιμον καὶ εὐλογητικόν, ὡς καθὼς ὀρίζει ἡ ἀγία τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησία, τὸ μ(ισσέ)ρ Νικολέττο ¹⁾ Ἀθηναῖο τοῦ ποτὲ Ἰωάννη, τάσσει του ἡ ἄνωθεν νύμφη διὰ προίκα καὶ χάρις προίκας, ἐν πρώτοις τὴν εὐχὴν τοῦ ἀφεντὸς τοῦ Θεοῦ, ἔπειτα τὰ κάτωθεν, ἦγουν ρουχισμόν, ἀσημοχρῶσαφον καὶ μασσαρία ²⁾ τοῦ σπιτιοῦ, δονκάτα ³⁾ χίλια, Ν° 1000, εἰσὲ ὑποστατικά ἓνα κοιμῆμα σταφίδα καὶ ἀμπέλι ἓνα κόρπο, ἀξιναρίων ⁴⁾ δεκάξι, Ν° 16, μὲ ποδάρια ⁵⁾, δύο ἐλιές μέσα, ἀπιδίες δεκάξι καὶ μὲ κάθε του ἄλλο δικαίωμα, πλέον ἢ ὀλιγώτερον, ὅσο εἶναι καὶ βρίσκεται εἰς τόπον τῆς Ἀγίας Μαρίνας ⁶⁾, σύνορο χωρίου Ἀγίου Δημητρίου ⁷⁾, ἓνα κοιμῆμα ἀμπέλι στοῦ Μουντίνου, σύνορο τοῦ ἄνωθεν χωρίου, ἀξιναρίων δέκα, πλεόν ἢ ὀλιγώτερον, μὲ ἐλιές ῥίξες δώδεκα καὶ μία ῥίζα ἀπιδία καὶ μὲ κάθε ἄλλο τῆς δικαίωμα ⁸⁾, ἓνα κοιμῆμα χωράφι εἰς τὸν αὐτὸν τόπον βατζελίων ⁹⁾ τεσσάρων, μὲ ἐλιές τρεῖς καὶ δύο ἀπι-

ρῶσιν εἰς τὴν Νευράν 72 Λέοντος τοῦ Σοφοῦ. Βλ. I. ΒΙΣΒΙΖΗ, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 20. Παρόμοιον τύπον βλ. περιοδ. *Ραδάμανθεν* 2 (1946) τεύχος 4 σελ. 6 (Σιφναϊκὸν προικοσύμφωνον τοῦ 1799).

¹⁾ Νικολέττο. Νικολέττος ὑποκορ. τοῦ Νικόλας. Ὁ τύπος τοῦ ὀνόματος καὶ ἐν Μάνη.

²⁾ μασσαρία (ιταλ. masseria) = τὰ πρὸς χρῆσιν τοῦ οἴκου μικρὰ ἀντικείμενα. Μασσαρικὸ τοῦ σπιτιοῦ καλοῦνται τὰ χαλκώματα. βλ. Π. ΦΟΥΡΙΚΗ, Γάμος καὶ γαμήλια σύμβολα παρὰ τοῖς Ἀλβανοφόνους τῆς Σαλαμίνος. *Λαογραφία* 9 (1926) σ. 555. Ἐν Κύπρῳ μασσαρία καλεῖται τὸ λεπτόν ὕφασμα. ΧΙΛΑ 308 (*Ε. Φαρμακίδης*) 11.

³⁾ δονκάτα. Τὸ ducato corrente (=τρέχον, κυκλοφοροῦν) ἦτο ἀργυρὸν, ἴσον πρὸς 6 λίρας καὶ 40 σολδία, τὸ δὲ κυρίως δονκάτον (χρυσὸν) ἦτο ἴσον πρὸς 8 λίρας. Βλ. G. BOERIO, *Dizionario del dialetto Veneziano* 2. Venezia 1859 σ. 249 ἐν λ. Ducato. Ἐν Βενετίᾳ ἐκόπτοντο εἰδικὰ νομίσματα χάριν τῶν κτήσεων τῆς Ἀνατολῆς. Βλ. Α. Μ. ΑΝΔΡΕΑΔΗ, Περὶ τῆς οἰκονομικῆς διοικήσεως τῆς Ἑπτανήσου ἐπὶ Βενετοκρατίας Α (1914) σ. 40. Περὶ τοῦ ἀργυροῦ Ζακυνθίου δονκάτου εἰδικῶς γνωρίζομεν ὅτι ἀνελόγει κατὰ τὰ ἔτη 1686 - 1690 πρὸς 79 ἄσπρα. Βλ. Α. Χ. ΖΩΗ, Σημειώματα περὶ νομισμάτων. Ἐπιφυλλίς ἐν ἐπιθ. *Λαοῦ* 3 (1912) φύλλ. 31 σ. 12. Πρβ. *Χριστιανικὴν Κρήτην* καὶ Κ. ΚΑΙΡΟΦΥΛΑΝ, Ἡ Ἑπτάνησος ὑπὸ τοῦς Ἑνετοῦς Ἀθῆναι 1942 σ. 339 κ. ἑξ.

⁴⁾ Ἀξιναρίων. Ἀξινάρι, τό. Ἐκτασις γῆς πρὸς καταμέτρησιν τῶν ἀγρῶν ἰσοδυναμοῦσα πρὸς 360 ὀργυῖας τετραγ. δυναμένη νὰ καλλιεργηθῇ δι' ἀξίνης ἐντὸς μιᾶς ἡμέρας. Ἐκαστον ἀξινάρι διαμερεῖται εἰς τέσσαρας κονάρτες.

⁵⁾ ποδάρια. Ποδάρι, τὸ = μέτρον μήκους.

⁶⁾ Ἀγίας Μαρίνας. Οὕτως ἐκαλεῖτο ἄλλοτε τὸ χωρίον Κούκισση.

⁷⁾ Ἀγίου Δημητρίου. Τὸ χωρίον τοῦτο ἀπαντᾷ ἤδη τῷ 1520.

⁸⁾ μὲ κάθε ἄλλο τῆς δικαίωμα. Τυπικὴ ἢ φράσις εἰς τὰ συμβόλαια.

⁹⁾ βατζελίων. Βατσέλι, τὸ = ὡς μέτρον ἐκτάσεως ἰσοῦται πρὸς δύο ἀξινάρια ἢ 400 τετραγ. ἐνετικά βήματα ἢ 1450 ἰονικὰς ὕρδας. Ὡς μέτρον χωρητικότητος ἰσοδυναμεῖ πρὸς 70 λίτρας περίπου. Βλ. Α. Μ. ΑΝΔΡΕΑΔΟΥ, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 46 κ. ἑξ.

δίες καὶ δύο συκιές καὶ ἀμυγδαλιές δύο καὶ μὲ κάθε ἄλλο δικαίωμα ἕτερο ἄλλο χωράφι στοῦ Στέφανου τῇ ράχι βατζελίου ἕναν ἡμῖς καὶ μὲ ἐλιές ρίζες τρεῖς καὶ μὲ κάθε ἄλλο του δικαίωμα ἀκόμη ἀπιδίες τρεῖς, εἶναι μέσα εἰς τὸ ἀμπέλι τοῦ Δημήτρι Παστοῦ ¹⁾, καὶ ἀμυγδαλιές δύο καὶ μία συγκολυθία ²⁾ ἐκεῖ μέσα στὴν ἄνωθεν πόσταν ἕνα σπίτι στοῦ ἄνωθεν χωρίου μὲ μισοῦ βατζελίου ἀγκιναρόκηπο, πλέον ἢ ὀλιγώτερο, καὶ μὲ ἕνα ληνὸν καὶ μὲ τέσσερες ἀμυγδαλιές καὶ δύο νεραντζίες καὶ μὲ ἑφτά ρίζες ἐλιές καὶ τρεῖς ρίζες ροϊδίες καὶ μὲ κάθε ἄλλο των δικαίωμα, καὶ εἰς σὲ κοντάδα ³⁾ δουκάτα ἑκατό, Ν^ο 100. Ὅλα τὰ ἄνωθεν νὰ ἀγροικοῦνται διὰ προικιό ⁴⁾ τῆς καὶ κάθε ἄλλη ἀσπετατίβα ὅπου τῆς θέλει ἀπαρθενεύει εἰςὲ κάθε καιρὸν μὲ κάθε λοῆς τρόπον, ἐβγάνοντας περὶ ἀπὸ τὸ ἀμπέλι τῶν ἀξιναρίων ἐπτά, ὅπου εἶναι φύτεμα μὲ ἐλιές ρίζες τρεῖς καὶ ἀπιδίες τρεῖς, ὅπου τὸ κάνει εἰςὲ σεμπρία ὁ ἀδελφός τῆς ἰν περπέτου ⁵⁾ ὁ μ(ισσέ)ρ Νικολῆς Μποτζιάνος ⁶⁾, ὁ ἀδελφός τῆς, τὸ ὅποιο νὰ εἶναι εἰς τὴν ἐξουσία τῆς νὰν τὸ κἀνῃ ὡς βούλεται. Καὶ ἔτι ἔμειναν εὐχαριστημένα τὰ μέρη κἀνοντας τέλος καὶ ἔδωσαν τὰς δεξιὰς χειρὰς καὶ φιλήματα ⁷⁾, ἥπο μαρτυρίας τῶν κἀτωθεν καὶ βεβαιώνει καὶ

¹⁾ Δημήτρι Παστοῦ. Ἡ οἰκογ. Παστοῦ ἐκ χωρίου Μαριῶν τῆς Ζακύνθου μαρτυρεῖται τῷ 1553.

²⁾ Συγκολυθία. Εἰς Πελοπόννησον (Καλάβρυτα, X. I. A. 563, 40) καλεῖται οὕτω ἡ συκὴ ἢ ἔχουσα μεγάλα μαῦρα σῦκα. Ἐν Ζακύνθῳ (SALVATOR L., Zante 1904 σ. 447) ὑπάρχουν δύο εἰδῶν *λυθόσσυκα*, μαῦρα καὶ ἄσπρα, εἶναι δὲ τὰ πρωτοφανῆ μεγάλα σῦκα, τὰ ἀγαιοπολιτικά ἢ ἀμτρακοῦνες ἢ βοῦσσυκα (*Ἡσὺχ. βοῦσσυκα τὰ μεγάλα σῦκα*). Πρβ. Πανδώραν VIII σ. 442. Πολλαχού τῆς Ἑλλάδος, κατὰ πληροφωρίαν τοῦ Ἀρχείου τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ, εἶναι γνωστοὶ οἱ τύποι *συκόλυθο*, *οκόλυθο*, *ἀσκόλυθο*, *ἀσκόλ-λυθ-θας*, *λυθόσσυκο*, *λύθι*, *λόθι* κ.λ.π. Ὑπόκειται ἐνταῦθα τὸ ἀρχαῖον *ὄλυνθος* (*Ἡσὺχ. ὄλυνθος τὸ μὴ πεκαμμένον σῦκον*). Πρβ. Γ. ΧΑΤΖΙΔΑΚΙΝ, MNE 2, 205. Β. ΦΑΒΗΝ, Γλωσσικαὶ ἐπισκέψεις Ἀβλωναρίου καὶ Κορινθίων, Ἀθήναι 111 σ. 23. Ἐν Κεφαλληνίᾳ εὐρῆται καὶ τοπων. *λυθία* ἢ, βλ. Κ. ΑΜΑΝΤΟΥ, Die Suffixe der neugriechischen Ortsnamen, München 1903, σ. 66.

³⁾ *κοντάδα* = ἡ εἰς μετρητὰ χρήματα προῖξ τῆς νύμφης. *Ἐχει κοντάδα* = εἶναι πλούσιος.

⁴⁾ Προικιό. Ὁ τύπος τῆς λ. *προικίον* ἀντὶ *προῖξ* καὶ παρὰ βυζαντινοῖς. Πρβ. Φ. ΚΟΥΚΟΥΛΕΝ, Συμβολὴ εἰς τὸ περὶ τοῦ γάμου παρὰ βυζαντινοῖς κεφάλαιον. Ε. Ε. Β. Σ. 2 (1925) σελ. 16.

⁵⁾ ἰν περπέτου (ital. in perpetuo) = διαρκῶς, αἰωνίως.

⁶⁾ Νικολῆς Μποτζιάνος. Οἰκογ. ἐξ Ἀρτῆς εἰς Ζάκυνθον. Μποτζιαναιῖκα τὰ τοπων. εἰς περιοχὴν χωρίου Ἀγίου Δημητρίου μαρτυρούμενον τῷ 1664.

⁷⁾ ἔδωκαν τὰς δεξιὰς καὶ φιλήματα. Εἰς διαβεβαίωσιν πίστεως. Πρβ. ἀνάλογα παρ' ἀρχαίους: Σπονδαὶ τ' ἄκρητοι καὶ δεξιάι, ἧς ἐπέπιθμεν. Ὁμ. Ἰλ. Β. 341, Δ. 159 - Κύσον με καὶ τὴν χεῖρα δὸς τὴν δεξιάν. Ἀριστοφ. Νεφ. 81, Ἐμβαλλε χεῖρα δεξιάν πρῶτιστά μοι. Σοφοκλ. Τραχ. 1181. Ὡς δὲ ἤκουσεν αὐτοῦ (Ἀγχιλαίου) σπονδὰς λαβὼν καὶ δεξιάν παρὴν ἄγων τὸν Φαρνάβαζον. Ξεν. Ἑλλ. Δ. 1, 30. Καὶ δεξιὰς ἔδωσαν τοῖς τῶν Ἑλλήνων στρατηγοῖς καὶ ἔλαβον παρὰ τῶν Ἑλλήνων. Ξεν. Ἀνάβ. κ. α.

ὁ ἄνωθεν γαμπρός, σὴν ὁποῖαν ἄνωθεν προῖκα νὰ μὴν ἔχη νὰ κάμη εἰς ἐκ-
μίας λοῆς τρόπον τὸ παιδί της, ὀνόματι Δημήτρι, ὅπου ἔχει προκρένδο μὲ τὸν
ἄνωθεν ποτὲ Νίκλο. Ἐτὶ ὡς ἄνωθεν εὐχαριστημένοι εἰς μαρτυρίαν τῶν κάτωθεν.

† ἀναστάσις σκορδίλης¹⁾ μαρτυρῶ τὰ ἄνωθεν.

† νικολὸς ἀθηνέος βεβαιώνω τὰ ἄνωθε.

15.

Ἀνώνομον συνάλλαγμα τῆς 27 Δεκεμβρίου 1671.

Ἀναστάσιος Τούτσας (Βιβλ. 1 σ. 20).

† 1671 Δεκεμβρίου 27. Τὴν σήμερον ὁ παρὼν κύρ Δικαῖος²⁾ Νίκλος ἀντα-
μῶς μὲ τὴ Σταμάτα³⁾ τὴν ἀδελφήν του ἀπὸ τὴ Μάνη καὶ δίδει ὁ ἄνωθεν Νίκλος
τὴν ἄνωθεν ἀδελφήν του καὶ τὸ ὅμοιο ἐμπαίνει θεληματικῶς τρόπου καὶ ἡ
αὐτὴ Σταμάτα πρὸς τὸν εὐγενῆ σ(ι)ν(ιὸρ) Ἀναστάσιον Λογοθέτην διὰ κοπέλλα
δουλεύτρα ἕως χρόνους δώδεκα, Ν° 12, καὶ ὑπόσχεται νὰν τὸν δουλεύῃ καὶ σερ-
βίρῃ εἰς ὅλα τὰ χρειάζομενα ὡς καὶ τὰς ἐπιλοιπὰς ὅλο τιμητικά καὶ νὰ ὑποτάσ-
σεται εἰς τὰ λόγια καὶ παραγγέλματα τοῦ ἄνωθε σ(ι)ν(ιὸρ) Λογοθέτη τοῦ σπι-
τίου μὴν ἡμπορῶντας νὰ ἔβγῃ ἕως τὸ ἄνωθεν τέρμενο, εἰ δὲ μὴν νὰ μὴν μπορῇ
νὰ γυρεύῃ τίβοτις, καὶ ἔπειτα νὰ τὴν παντρεύῃ⁴⁾ ὁ ἄνωθεν Λογοθέτης διὰ τὴν

¹⁾ ἀναστάσις σκορδίλης. Οἶκογ. Σκορδίλη ἐν Ζακύνθῳ τῷ 1510 μαρτυρεῖται ἐκ Κρή-
της, Κυθήρων κ. ἄ. Ἐν Κρήτῃ μαρτυρεῖται εἰς Σφακίᾳ τῷ 1435. Ἦτο δὲ μία τῶν σημαντι-
κοτέρων ἀρχοντικῶν οἰκογ. τῆς νήσου κατὰ τὴν δευτέραν βυζαντινὴν ἐποχὴν (ΙΑ καὶ IB
αἰῶνα) καὶ ἐπὶ ἐνετοκρατίας (IΓ· IZ αἰῶνα). Κατὰ τὴν παράδοσιν ἀπετέλουν ἓνα τῶν 12 ἀρ-
χοντικῶν οἰκῶν τῶν σταλέντων ἐκ Βυζαντίου καὶ ἀποκατασταθέντων εἰς τὴν Κρήτην ἐπὶ
Ἀλεξίου Α' Κομνηνοῦ μετὰ τὴν καταστολὴν τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ Καρύκη. Βλ. Σ. ΞΑΝΘΟΥ-
ΔΙΑΔΗ. Τὸ δίπλωμα (προβελέγιον) τῶν Σκορδιλῶν Κρήτης. Ε.Ε.Β.Σ. 2 (1939) σ. 300, 304 κ. ἐξ.

²⁾ Δικαῖος Νίκλος. Τὸ ὄνομα Δικαῖος ὡς βαπτιστικὸν εἶναι καὶ σήμερον ἐν χρήσει κυ-
ρίως εἰς Μέσα Μάνην (τ. δ. Μέσσης). Εὐχρηστοὶ ἐνταῦθα οἱ τύποι Δικῖος ὁ, ἀλλὰ Δικαῖος
ἢ, ἢ σύζυγος τοῦ Δικαίου. Δικίακας ὁ, Δικαίαιρα, ἢ (μεγεθ.). Δικαιοῦντι, τό (ὑποκορ.). Καὶ οἰ-
κογ. ἐπών. ἐξ αὐτοῦ Δικαίακος. Ἀλλαχοῦ εὗρηται καὶ τὸ θηλυκὸν Δικαία ἢ, ὡς βαπτιστι-
κόν. Τὸ ὄνομα ἔχει τὴν ἀρχὴν του ἐκ τοῦ μοναχικοῦ βίου. Δικαῖος εἶναι ὁ προϊστάμενος
εἰς τὰς σκήτας καὶ ἐκλεγόμενος δι' ἐν ἕως τρία ἔτη ὑπὸ τῶν σκητιωτῶν μοναχῶν ἐπέχων
θέσιν ἡγουμένου. Βλ. L. PETIT, Actes de l' Athos εἰς παρὰρτημα Βυζαντινῶν Χρονικῶν Πε-
τροπολίως τόμ. X. σ. 57, 58, 59, 63.

³⁾ Σταμάτα. Ὁνομα γυναικὸς σύνηθες εἰς Μέσα Μάνην καὶ σήμερον. Ὡς εὐχετικὸν
ὄνομα ἐδίδετο ἵνα σταματήσῃ ὁ δαίμων τῆς θηλεογονίας ἢ τοῦ θανάτου. Ἐν Μάνῃ οἱ τύ-
ποι Σταματούλλα, Σταματίνα, Σταματιανή, Σταματικὴ καὶ ὑποκορ. Σταματικό, τό. Περὶ τῶν
τύπων τοῦ ὀνόματος ἀλλαγῶν βλ. Α. ΜΠΟΥΤΟΥΡΑ, Τὰ νεοελληνικὰ κύρια ὀνόματα ἱστορι-
κῶς καὶ γλωσσικῶς ἐρμηνευόμενα. Ἀθήναι 1912 σ. 168, 169. Πρβ. X. I. A. 9 σ. 95-96.

⁴⁾ Εἰς τὰ τοιοῦτον εἶδους συμφωνητικὰ ἀναφέρεται καὶ ἡ περίπτωσις τοῦ γάμου διὰ
τὸν ὁποῖον θὰ ἐνδιαφερθῇ ὁ οἰκοδεσπότης. Πρβ. Δ. Β. ΒΑΓΙΑΚΑΚΟΝ, Γενεαλογικά Ἀγγε-

ψυχὴν του, καθὼς εἶχε τοῦ ἀρέσει. Ἐτῆς εὐχαριστημένα τὰ μέρη ὑπὸ μαρτυρίας τῶν κάτωθεν.

† Ἰω. Νομικὸς μαρτυρῶ τὰ ἄνωθε

† Ἰερομνήμος Γεροφύλου μαρτυρῶ τὰ ἄνωθε.

16.

Μίσθωσις ἐργασίας τῆς 25 Μαρτίου 1672. Νοτάριος Β. Μπονσενιόρ (Βιβλ. 87 σ. 243).

† 1672 Μαρτίου 25. Ὁ κύρ Πέτρος Νίκλος τοῦ π(ο)τ(ε) Νικόλα ἀπὸ τῇ Μάνη καὶ ὁ κύρ Ἀντώνιος Νίκλος ὁ γιὸς του ἐσυμφωνήσανε μὲ τὸν παρόντα σ(ινιὸρ) Ἀντώνιο Πεταλᾶ¹⁾ καὶ ὁμπλιγάρεται ὁ αὐτὸς Ἀντώνιος νὰ σταθῇ μὲ τὸν ἄνωθεν Πεταλᾶ νὰ τὸν δουλέψῃ διὰ κοπέλλι τῆς ρόγας²⁾ χρόνους δύο, πρῶτους ἐρχομένους, ἀρχινῶντας ὁ καιρὸς ἀπὸ τὴν πρώτη Ἀπριλίου ἐρχομένου, δουλεύοντας τιμημένα καὶ ἐμπιστεμένα ὡς καθὼς εἶναι τὰ ὁμπλικά τῶν δουλευτάδων εἰς ὅτι δουλειὰ τότε διορθῶνουν³⁾, τόσο μέσα ὥσάν καὶ ὅζω· καὶ διὰ μεριζέδε του νὰν τοῦ δώσῃ τὸν κάθε χρόνον ριάλια πέντε, ἰν τοῦττο⁴⁾ ριάλια δέκα διὰ τὶς ἄνωθεν δύο χρονιές καὶ τὰ ρούχα του, τὰ ὀρδινάρια ὅπου δύνουνε τῶν δουλευτάδων. Καὶ εἰς τὸ παρὸν, ὁ ἄνωθεν πατέρας καὶ γιὸς ἐλάβανε ἀπὸ τὸν ἄνωθεν σ(ινιὸρ) Πεταλᾶ τὰ ἄνωθεν ριάλια δέκα καὶ κράζονται πληρωμένοι καὶ εὐχαριστημένοι καὶ ὑπόσχονται ὅτι ὁ αὐτὸς κύρ Ἀντώνιος νὰ σταθῇ νὰ τελειώσῃ ἰντιεραμέντε τὸν ἄνωθεν καιρὸν του, τὶς δύο χρονιές, διατὶ ἂ φύγῃ καὶ δὲν τὸ ξεύρῃ ὁ αὐτὸς πατέρας του νὰ σουππλήρῃ ὡς ἄνωθεν, νὰ εἶναι σοττοπόστοι νὰ τοῦ πιστρέφουνε ὀπίσω τὰ ἄνωθεν ριάλια δέκα καὶ νὰ χάνῃ τὸν κόπον ὅπου ἤθελε ἔχει δουλευμένον καὶ νὰν τοῦ ποκρίνεται εἰς κάθε σπέζα, ντάννα, ἰντερέσσε ὅπου ἤθελε ρισαντίρει αὐτὸς σ(ινιὸρ) Πεταλᾶς καὶ ἔ τοῦττο σίμουλ καὶ ἰνσόλιδουμ⁵⁾ καὶ ἂλ ἰκόντρο καὶ ὁ Πεταλᾶς, ἂν τότε διώξῃ δίχως αἰτίαν λεγκίτιμα, νὰν ἀνταποκρίνεται ἰντιεραμέντε τὸν κόπον του, καὶ ἐπειδὴ καὶ πρωτύτερα ὁ Δημήτρις Νίκλος, ὁ γιὸς τοῦ ἄνωθεν Πέτρου, νὰ δούλεψε τὸν αὐτὸν σ(ινιὸρ) Πεταλᾶ μῆνας εἴκοσι δύο, διὰ τὸν ὅποιον καιρὸν ἐλάβανε ὁ ἄνωθεν πατέρας τὴν εὐχαρί-

λικῆς Νίκλη - Σολωμοῦ, Ἀθηνᾶ, 52 (1918) σ. 242 (Ἐγγραφον ἐκ Ζακύνθου τοῦ ἔτους 1670).

¹⁾ Ἀντώνιος Πεταλᾶς. Ἡ οἰκογ. Π. μαρτυρεῖται ἐν τῇ νήσῳ ἀπὸ τοῦ 1630.

²⁾ κοπέλλι τῆς ρόγας = ἔμμισθος ὑπηρετίας. Ρόγα = ὁ μισθός.

³⁾ εἰς ὅτι δουλειὰ τότε διορθῶνουν = εἰς οἰανδήποτε ἐργασίαν τοῦ ἀναθέτου.

⁴⁾ ἰν τοῦττο (in tutto) = ἐν ὅλῳ.

⁵⁾ σίμουλ καὶ ἰνσόλιδουμ (simul et insolidum). ἄλλοῦ ὁμοῦ καὶ ἰν σόλιδουμ. Τυπικὴ φράσις παραμείνασα ἐξ ἀρχαιότερων χρόνων. Πρβ. Χριστιανικὴν Κρήτην 1 (1912) σ. 133 καὶ Πρακτικὰ Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν 3 (1928) σ. 492.

στησι, κατὰ πὼς ἡ γραφὴ φαίνεται, ὅπου ἔχουνε καὶ κραῖζεται πληρωμένος καὶ περιπλέον ἄλλα ἕτερα ρεάλια δύο διὰ τὴνμπορτάδα του, ὁμοίως καὶ δι' ἄλλα ρεάλια ἐπὶ τὸ ὅπου τοῦ ἔχουνε εἰσὲ φυλάξι τοῦ αὐτοῦ Πεταλᾶ, ὁ αὐτὸς Πέτρος τὰ ἔλαβε καὶ αὐτὰ εἰς τὸ παρὸν ἀπὸ τὸν ἄνωθεν σ(ινιό)ρ Πεταλᾶ καὶ κραῖζεται εὐχαριστημένος διὰ ὅλα τὰ ἄνωθεν καὶ μὲ τὰ καλὰ τους, ὡς εἶπαμεν, σίμουλ καὶ ἰνσόλιδουμ νὰ τὸν μαντενίρουν καὶ σολλεβάρουν ἐσυμφώνησαν καὶ ἀπὸ κάθε ἐναντιότητα καὶ σωματικῶς καὶ πὲρ πάττο ἐσπρέσσο καὶ τὰ ἐξῆς:

† νοῦτζος προγέρακας ¹⁾ μαρτυρῶ τὰ ἄνωθε,

† στέφανος δούκας ²⁾ μαρτυρῶ τὰ ἄνωθε.

17.

Δάνειον τῆς 10 'Ιουνίου 1672. Νοτάριος X. Βασμοῦλος ³⁾ (Β:βλ. 1 σ. 81).

† 1672 'Ιουνίου 10. Τὴν σήμερον οἱ παρόντες μ(ισσέ)ρ Γιάννης Ρουσέας ⁴⁾ τοῦ ποτὲ Νικήτα καὶ μ(ισσέ)ρ Γερόλυμος ὁ υἱὸς του λαβαίνουने ἀπὸ τὸν παρόντα κὺρ Νικόλα Νίκλο τοῦ π(ο)τι(ε) Γιάννη τώρη ⁵⁾ εἰς τὸ παρὸν μετρητῶς καὶ χειροδοτῶς τὴν σοῦμμα ριάλια εἴκοσι, N° 20, ἀσημένια, γιοῦστα τοῦ πέζου ⁶⁾ καὶ καλῆς στάμπας, δανεικά, χάρις φιλίας, δίχως κανένα σημάδι, τὰ ὅποια ὑπόσχονται ὁμοῦ καὶ ἰνσόλιδουμ νὰν τοῦ τὰ ἐπιστρέψουν εἰς πᾶσα του καλὴ ἀναζήτησι, ὁμπλιγάροντας τὰ καλὰ τους καὶ σωματικῶς ἕως τὴν τελεία ἀποπληρωμὴ καὶ ἄλλο χρέος δὲν τοῦ θέλουνε ἕως τὴν σήμερον εἰς μαρτυρίας τοῦ κάτωθεν. Ἐτῆι θέλει βεβαιώσει καὶ ὁ ἄνωθεν Γερόλυμος.

† Δημήτρης Χαριάτης ⁷⁾ μαρτυρῶ τὰ ἄνωθε

† γερόλυμος ρουσία βεβαιώνω τὰ ἄνωθε.

¹⁾ νοῦτζος Προγέρακας. Νοῦτζος, ὁ=Γιαννοῦτσος ('Ιωάννης) Βλ. Α. Μπούτουρα, ἐνθ. ἀνωτ. σ. 72.

²⁾ στέφανος δούκας. Δούκας Χριστοφᾶς ἐκ Μυτιλήνης μαρτυρεῖται ἐν Ζακύνθῳ τῷ 1653.

³⁾ Χριστόφορος Βασμοῦλος. Συμβολαιογράφος Ζακύνθου ἀπὸ 14 'Ιουλίου 1671-3 Δεκεμβρίου 1689.

⁴⁾ Γιάννης Ρουσέας. Οἰκογ. ἐν Ζακύνθῳ. Ρουσέας καὶ σήμερον ἐπαντᾷ ὡς οἰκογ. ἐπών. ἐν Μάνη.

⁵⁾ τώρη = τώρα. Ὁ τύπος τῆς λ. καὶ ἀλλαχοῦ. Βέρβена, 'Αμισός, Χίος. Βλ. Κ. 'Αμάντον, Χιαζὸν Γλωσσάριον σ. 69.

⁶⁾ γιοῦστα τοῦ πέζου = ἀκριβοῦς ζυγίσεως.

⁷⁾ Δημήτρης Χαριάτης. Οἰκογ. ἐκ τῶν ἀρχαιοτέρων τῆς νήσου τῶν ἐγγεγραμμένων ἐν τῇ χρυσοβίβλῳ. Ἐτέρα οἰκογ. ἐκ Κυθήρων μαρτυρεῖται ἐν τῇ νήσῳ τῷ 1674. Τὸ ἐπώνυμον καὶ ἐν Μάνη ἐνθα καὶ ὁ τύπος Χαριάτος. Βλ. Ν. Ἑλληνομνημ. 14 (1917) σ. 70. Ἐν Μάνη καὶ χωρίον Χαριά ἢ, ἧς ὁ κάτοικος Χαριάτης.

18.

Παραίτησις ἀγωγῆς τῆς 24 Ἰανουαρίου 1673. Νοτάριος Νικ. Νομικός¹⁾ (Β:βλ. 5 σ. 26).

† Ἐν Χριστοῦ ὀνόματι, ἀμήν. 1673 Γεναρίου 24. Τὴν σήμερον ὁ Μᾶρκος Νίκλος Μανιάτης, δουλευτὴς τοῦ σ(ι)ν(ιὸρ) Εὐγενίου Ἀβούρη²⁾, λεγόμενος σ(ι)ν(ιὸρ) Στάθης καὶ τοῦ πατρός του τοῦ ποτὲ κύρ Ἀνδρέα θεληματικῶς τρόπον ρεμοβέρεται ἀπὸ τὴν καρέλα, ὅπου τοὺς ἀπερασμένους εἶχε κάμει κόντρα τοῦ Σταυριανοῦ Γιατροῦ³⁾ καὶ τοῦ Κωσταντῆ Μπούλτζου⁴⁾ καὶ δὲν πρετεντέρει τίβοτις ἄλλο ἀπὸ αὐτοὺς, μάλιστα παρακαλεῖ καὶ τὴ δικαιοσύνη νὰ μὴν προιτξεδέρη κόντρα τοὺς στάντε ὅπου ἐρεκουτζιλιαριστήκανε καὶ οὕτως ὑπόσχεται νὰ μαντενίρη ὑπὸ μαρτυρίας τῶν κάτωθεν.

† Εὐγένιος ἀβούρης λεγόμενος στάθης ἀπογράφο διὰ τὸν ανοθε νικλο το κοπέλι μας διὰ νὰ μιν ιξέρι νὰ γράφη.

† διμίτρις νεγκρατης μαρτυρο τα ανοθε.

19.

Δάνειον τῆς 11 Φεβρουαρίου 1674. Νοτάριος Χ. Βαζμούλος (Β:βλ. 2 σ. 34).

† 1674 Φλεβαρίου 11. Τὴν σήμερον ὁ μ(ισσέ)ρ Νικόλας Νίκλος ἔδωσε τοῦ παρόντος κύρ Τζαννέτου Κακολύρη⁵⁾ τοῦ ποτὲ Θεοφίλου ἀπὸ χωρίο Μαχαιράδο⁶⁾

¹⁾ Νικ. Νομικός. Συμβολαιογράφος ἀπὸ 3 Ἰανουαρίου 1665 ἕως 3 Ἀπριλίου 1692.

²⁾ Εὐγενίου Ἀβούρη. Οἰκογ. ἐκ τῶν εὐπατριδῶν τῆς νήσου μαρτυρουμένη τῷ 1500. Ἀβούρης Σταμάτιος, ἐξημέτισε πρωτοπαππᾶς Ζακύνθου τῷ 1620, ὁ δὲ Πέτρος τῷ 1693. Βλ. Ν. Κατραμῆ, ἐνθ' ἀνωτ. σ. 81. Πρβ. Κ. ΜΕΡΤΖΙΟΝ, Θωμᾶς Φλαγγίνης σ. 142. Τὸ ὄνομα καὶ σήμερον ἐν Ζακ. Ἐκ τῆς οἰκογ. ταύτης τινὲς ὑπηρετήσαν καὶ ὡς συμβολαιογράφοι. Πλείονα βλ. κατωτέρω σ. 57 σημ. 2.

³⁾ Σταυριανοῦ Γιατροῦ. Τὸ ἐπών. μαρτυρεῖται ἐν Ζακύνθῳ τῷ 1548. Ἐτέρα οἰκογ. ἐγκατεστάθη ἐκ Καλαμῶν. Σταυριανός, ὄνομα εὐχετικόν, ἀλεξιτήριον κακοῦ. Σχετικοὶ στίχοι ἐκ μοιρολογίου τῆς Μάνης λέγουν: «καὶ Σταυριανὴ μ' ἐβγάλασι / γιὰ τὰ σταυρούσου τὸ κακό». Ἐδίδετο δὲ εἰς τὰ βρέφη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ προηγουμένου. Τὸ ὄνομα εἶναι σύννηθες ἐν Μάνῃ, ἐξ οὗ καὶ ἐπών. Σταυριανός. Μαρτυρεῖται καὶ πολλαχόθεν ἐκ κωδίκων. Πρβ. Χ.Ι.Α. (Ν. Βέη) ἀριθ. 9 σ. 97-98. Ὁ Α. ΜΠΟΥΤΟΥΡΑΣ, ἐνθ' ἀνωτ. σ. 98, κατατάσσει τοῦτο εἰς τὰ ὀνόματα τῶν ἑορτῶν καὶ οὐχὶ εἰς τὰ εὐχετικά.

⁴⁾ Μπούλτσου ἢ Βούλτσου οἰκογ. ἀπαντᾷ μέχρι σήμερον ἀπὸ τὸς ἀρχὰς τῆς ΙΣΤ' ἑκατοντ. Ἐν ἔτει 1571 ἀναφέρεται Β. Ἰωάννης Στρατιώτης, ἀνδραγαθήσας καὶ φονευθεὶς κατὰ τὴν εἰσβολὴν τῶν Τούρκων εἰς τὸ φρούριον Ζακύνθου. Ταβουλάριος Βοῦλτσος ἐν Μάνῃ (Ζαρνάτ) ἀπαντᾷ τῷ 1690. Βλ. Σ. ΛΑΜΠΡΟΥ. Ἡ περὶ Πελονήσου ἐκθεσις τοῦ Βενετοῦ προνοητοῦ Κορνέ. Δ. Ι. Ε. Ε. 2 (1885) σ. 298.

⁵⁾ Τζαννέτου Κακολύρη. Οἰκογ. ἐκ Μαχαιράδου. Παρωνύμια τῆς οἰκογ. τὰ Κλίτσης Κόκκλαρος, Φασούλης. Τὸ ἐπών. καὶ σήμερον.

⁶⁾ Μαχαιράδο. Χωρίον τῆς Ζακύνθου. Ὁ τύπος τοῦ λ. ἐκ τῆς γενικῆς τῶν Μαχαιρά-

τόρη εις τὸ παρὸν μετρητῶς καὶ χειριδοτῶς τὴν σοῦμμα ριάλια δέκα πέντε, Ν° 15, ἀσημένια, σωστά τοῦ πέζου καὶ καλῆς στάμπας, δανεικά, χάριν φιλίας, δίχως κανένα σημάδι, τὰ ὅποια ὑπόσκειται νὰν τὰ δώσῃ καὶ ἐπιστρέψῃ εἰς πᾶσα καλὴ ἀναζήτησι τοῦ ἄνωθεν Νικόλα· ὁμπλιγάρεται τὰ καλὰ του καὶ σωματικῶς εἰς τὴν τελείαν ἀποπληρωμὴν καὶ ἄλλο χρῆος δὲν τοῦ θέλει ἔως τὴν σήμερον παρὰ τὸ ἄνωθεν. Εἰς μαρτυρίας τῶν κάτωθεν.

† Νικόλας Κοντονῆς ¹⁾ μαρτυρῶ τὰ ἄνωθεν

† πιέρος Κούτζης ²⁾ μαρτυρῶ τὰ ἄνωθεν.

20.

Πόλησις μεριδίου πλοίου τῆς 16 Ἀπριλίου 1674. Νοτάριος Χ. Βασιμόλος (Β:βλ. 2 σ. 63).

† 1674 Ἀπριλίου 16. Τὴν σήμερον ὁ παρὼν κύρ Πολυχρόνης Σκόρδαρης ³⁾ τοῦ π(ο)τ(ε) μ(ισσέ)ρ Ἀντρία δίνει εἰς καθάρια πούλησιὰ τοῦ παρόντος καὶ ἐκδεχομένου κύρ Μιχάλη Νίκλου τοῦ ποτὲ Γιάννη τὸ μισὸ καίκι ὁποῦ ποσσεδέρει ἀνταμῶς μετὸν Σαλαμαλέκη ⁴⁾, ἥγουν τὸ μερτικό του ὅλο ὁποῦ εἶναι τὸ μισὸ καίκι καὶ μισὰ ἀπὸ τὰ ρεμέτζα ὁποῦ ἔχει, εἶναι τὸ αὐτὸ καίκι ἔξι κουπίων καὶ τὰ ρεμέτζα του εἶναι κουπία τέσσερα, δύο σίδερα καὶ κάθε ἄλλο ὁποῦ ἔχει καὶ διὰ τὸ πιάνο τοῦ αὐτοῦ καίκιου ἂν ἤθελε τότε πειράξῃ ὁ Σαλαμαλέκης, νὰ εἶναι σοττοπόστος ὁ αὐτὸς Σκόρδαρης νὰ πλερώνῃ τὰ μισὰ τοῦ αὐτοῦ Νίκλου, τὸ ὅποιο μισὸ καίκι καὶ ρεμέτζα ὥς ἄνωθε τὰ ἐπρεζιάσαν διὰ ριάλια ἔντεκα, Ν° ρ^α 11, τὰ ὅποια τὰ ἔδωσε εἰς τὸ παρὸν ὁ ἄνωθεν Νίκλος τοῦ αὐτοῦ Σκόρδαρη εἰς τόσα μετρητὰ χειροδοτῶς, ἀσημένια, σωστά τοῦ πέζου καὶ καλῆς στάμπας, μετὰ τὰ ὅποια ὁ αὐτὸς Σκόρδαρης κρᾶζεται πλερωμένος καὶ εὐχαριστημένος καὶ δὲν προτεντέρει τίποτε ἄλλο ἀπὸ τὸ αὐτὸ μισὸ καίκι καὶ ρεμέτζα του, ἰνβεστίροντας εἰς τὸ αὐτὸ

δων. Ἀπαντᾷ τῷ 1490. Καὶ ἄλλων χωρίων ὀνόματα ἐν Ζακύνθῳ σχηματίζονται ἐκ τῆς γεν. πληθ. τοῦ ὀνόματος τοῦ κτήτορος ὡς: Σκουλικᾶδον - Σαρακινᾶδον κ.λ.π. Βλ. Δ. Β. ΒΑΓΙΑΚΑΚΟΥ, ἐνθ' ἄνωτ., Ἀθηνᾶ 53 (1919) σ. 191 καὶ Τοπωνύμια εἰς - ἄδος, Ἀθηνᾶ 56 (1952) 9 - 24.

¹⁾ Νικόλας Κοντονῆς. Ἡ οἰκογ. αὕτη μαρτυρεῖται ἐν τῇ νήσῳ τῷ 1534.

²⁾ Πιέρος Κούτζης. Οἰκογ. ἐκ τῶν ἐγγεγραμμένων ἐν τῇ χρυσοβίβλῳ. Κλάδος τῆς οἰκογ. ἔφερε τῷ 1472 τὸ παρὼν. Ρακέτσος. Συμβολαιογράφοι μαρτυροῦνται οἱ ἱερ. Ἰωάννης Κ. (1555 - 1578), Παναγιώτης (1813 - 1823), Δημήτριος (1816 - 1819). Περβ. Π. ΧΙΩΤΗΝ, ἐνθ' ἄνωτ. 3 σ. 409.

³⁾ Πολυχρόνης Σκόρδαρης. Τὸ ὄνομα Πολυχρόνης ἀπαντᾷ πολλὰ διδόμενον διὰ τὰ ζήση πολλὰ χρόνια τὸ γεννώμενον τέκνον. Εὐχρηστοὶ οἱ τύποι: Χρόνης, Χρονάκις, Πολύχρονος, Πολυχρονιά, Πολύχρω. Βλ. Α. ΜΠΟΥΤΟΥΡΑ, Τὰ νεοελληνικά κύρια ὀνόματα ἱστορικῶς καὶ γλωσσικῶς ἐρμηνευόμενα. Ἀθῆναι 1912 σ. 168. Ἐν Μάνη καὶ ἐπὶ. Πολυχρονάκος, Πολυχρονάκις. Τὸ ἐπὶ καὶ ὑπὸ τὸν τύπον Σκόρδαρης.

⁴⁾ Σαλαμαλέκη. Οἰκογ. ἐν Ζακύνθῳ καὶ ὡς παρωνύμιον τῆς οἰκογ. Παπαδάτου.

ἀπὸ τὴν σήμερον τὸν ἄνωθεν Νίκλο νὰ ἡμπορῇ νὰ τὸ κάμῃ ὡς θέλει καὶ βούλεται καὶ ἂν ἤθελε δώσει τινὰς καμιμαῖς λοῆς πείραξι τοῦ αὐτοῦ Νίκλου εἰς τὸ αὐτὸ καίκι καὶ τρεμέτζα του, ὑπόσχεται ὁ ἄνωθεν Σκόρδαρης μὲ τὰ καλὰ του καὶ σωματικῶς νὰν τόνε μαντενίρῃ καὶ σολλεβάρῃ ἀπὸ κάθε μολῆστια, ντάννα καὶ ἱντερῆσσα καὶ τὰ ἑξῆς εἰς μαρτυρίας τῶν κάτωθεν.

† Μιχάλης Νίκλος μαρτυρῶ τὰ ἄνωθε

† τζανέτος Τζέτος μαρτυρῶ τὰ ἄνωθε.

21.

Δάνειον τῆς 24 Μαΐου 1674. Νοτάριος X. Βασιμούλος (Βιβλ. 2 σ. 81).

† 1674 Μαγίου 24. Τὴν σήμερον ὁ κ(ύ)ρ Νικόλας Νίκλος ἔδωσε τῆς παρούσης κυρὰ Θεοδώρας χήρα τοῦ ποτὲ κυρ Λιά Βόσο¹⁾ τώρῃ εἰς τὸ παρὸν μετρητῶς καὶ χειροδοτῶς ριάλια δύο, N° 2, ἀσημένια, σωστά τοῦ πέξου καὶ καλῆς στάμπας, δανεικά, χάρις φιλίας, δίχως κανένα σημάδι, τὰ ὅποια ὑπόσχεται ἡ αὐτὴ χήρα νὰν τὰ ἐπιστρέψῃ εἰς πᾶσα καλὴ ἀναζήτησι τοῦ αὐτοῦ Νικόλα, ὁμπλιγάροντας τὰ καλὰ τῆς καὶ σωματικῶς ἕως τὴν τελείαν ἀποπληρωμὴν, φυλαζόμενα καὶ ἕτερα χρέη ὅπου τοῦ θέλει ἀνταμῶς μὲ τὸν υἱὸν τῆς καὶ γαμπρὸ τῆς, ὡς φαίνεται μὲ γραφὴ εἰς τὰ ἄτη μου στίς 2 Ὀχτωβρίου 1672 καὶ 5 Γεναρίου τοῦ ἀπερασμένου ἀλικόντρο εἰς τὴν αὐτὴν τῆς 2 Ὀχτωβρίου, εἰς μαρτυρίας τοῦ κάτωθεν.

† μαρῆς κονιάρης μαρτυρῶ τὰ ἄνωθε.

22.

Δάνειον τῆς 29 Μαρτίου 1678. Νοτάριος Xp. Βασιμούλος (Βιβλ. 8 σ. 129).

† 1678 Μαρτίου 29. Τὴν σήμερον ὁ κυρ Λουκάς Νίκλος Μανιάτης ἔδωσε τοῦ παρόντος κυρ Δημήτρι Γιατρᾶ τοῦ Ἀθανάσι κάτοικος στοῦ Λυκούδη²⁾ στο παρὸν μετρητὰ καὶ χειροδοτῶς ριάλια δύο, N° 2, δανεικά, δίχως κανένα σημάδι, τὰ ὑπόσχεται ὁ αὐτὸς Γιατρᾶς νὰν τοῦ τὰ ἐπιστρέψῃ τοῦ ἄνωθεν Νίκλου σὲ πᾶσα του καλὴ ἀναζήτησι ὁμπλιγάροντας τὰ καλὰ του καὶ σωματικῶς. Εἰς μαρτυρίας.

¹⁾ Θεοδώρα χήρα κυρ Λιά Βόσο. Οἰκογ. Βόσου ἀπαντᾷ ἐν Ζακ. ἐν χωρίοις Πηγαδακίσις, Μελινάδφ καὶ Βουγιάτφ. Παρωνύμια ταύτης *Περάτης* καὶ *Λασκαλάκης*. Β. *Φραγκίσκος* ἦτο συμβολαιογράφος Ζακύνθου ἀπὸ 1613-1621. Μαρτυρεῖται καὶ Βόσος *Ιερεὺς* ἀγιογράφος ἐκ χωρίου Μελινάδου. Τοῦτου ἀγιογραφία εὐρίσκονται εἰς ναὸν Ἁγίου Νικολάου Βουγιάτου, εἰς Ἁγίον Δημήτριον, Δράκα καὶ ἀλλαχοῦ. Βόσος ὁ, καλεῖται ἐπίσης καὶ εἶδος σταφυλῆς (σκυλόκλημα).

²⁾ Λυκούδη. Ὡς τοπων. τὸ πρῶτον μαρτυρεῖται τῷ 1509 παρὰ τὸ Παλαιοκάντουνον. Τῷ 1700 κλάδος τῆς οἰκογ. Λ. ἀνεχώρησεν εἰς Κέρκυραν καὶ ἔπειτα εἰς Βενετίαν, ὅπου καὶ σήμερον εὐρίσκεται.

† Ἀντώνιος μονοβασιώτης¹⁾ μαρτυρῶ τὰ ἄνωθεν.

23.

Μίσθωσις ἐργασίας τῆς 14 Σεπτεμβρίου 1674. Νοτάριος. Χ Βασμούλος (Β:βλ. 2 σ. 121).

† 1674 Σεπτεμβρίου 14. Τὴν σήμερον ὁ παρὼν κύρ Νικολὸς Νίκλος τοῦ ποτὲ Θεοδωρῆ ἀπὸ τὴν Μάνη συνιβάζεται νὰ σταθῇ μὲ τὸν παρόντα μ(ισπὲ)ρ Νικολὸ Μαυρίκι²⁾ χρόνους δύο ἐρχομένους, ἀρχινώντας ἀπὸ τὴν σήμερον νὰ τὸν δουλεύῃ καλὰ καὶ ἐμπιστεμένα εἰσὲ ὅ,τι τὸν ἤθελε διορθῶναι ὁ αὐτὸς Μαυρίκις καὶ διὰ τὸν κόπον του καὶ δούλεψίν του ἐσταθήκανε ντακκόρδο νὰν τοῦ δίνη τὸν κάθε χρόνον ριάλια δύο, ἤγουν τοὺς δύο χρόνους ἀφόντις ἤθελε φινίρει νὰν τοῦ δώσῃ ριάλια τέσσερα, νὰν τὸν θρέφῃ καὶ νὰν τοῦ κάμῃ τὸν κάθε χρόνον δύο ζευγάρια παπούτζια μονά, ἓνα βρακὶ καὶ δύο πονκάμισα καὶ ἓνα ζιππούνι³⁾ διπλαρένιο καὶ ἂν ἤθελε τοῦ δώσῃ προῖμα καὶ ἤθελε τὸ χάσει, νὰ εἶναι σοττοπόστος νὰ τὸ κορ-ρισποντέρῃ τοῦ νοικοκύρι δουλεύοντάς τον ἐμπιστεμένα, ὡς καθὼς εἶναι ἡ τάξις τῶν καλῶν καὶ ἐμπιστεμένων δουλεπτῶν, καὶ τὰ δύο βρακιά, δύο πονκάμισα, τρία ζιππούνια καὶ ἓνας γαμπᾶς καινούριος ὁποῦ τοῦ ἔχει ἀλ προξέντε⁴⁾ ἴν ἐσ-σερε⁵⁾, τοῦ τὰ ἀφίνει ὁ αὐτὸς Μαυρίκις διὰ μία του καλωσύνη καὶ διὰ τὴν δού-λεψιν ὁποῦ ἕως τὴν σήμερον τοῦ ἔκαμε ὁ αὐτὸς Νίκλος δὲν πρετεντέρωντας μήτε ὁ αὐτὸς Νίκλος τίποτις ἄλλο διὰ τὸν καιρὸν τὸν ἀπερασμένον καὶ μὲ πάττο καὶ ἐξεκαθαρώσυν⁶⁾, ὅτι ἂν ἤθελε τὸν εὔρει εἰς κλεψίαν ἢ εἰς ἄλλο μαγκαμέντο, νὰ ἡμπορῇ νὰν τότε διώχῃ καὶ νὰ μὴν τοῦ δίνη τίποτις παρὰ τὰ ρούχα ὁποῦ τοῦ ἤθελε ἔχει γεναμένα, ὁμοίως ἂν δὲν ἤθελε σταθῇ νὰ φινίρῃ τοὺς ἄνωθεν δύο χρόνους καὶ ἤθελε φύγῃ νὰ μὴν εἶναι σοττοπόστος ὁ ἄνωθεν Μαυρίκιος νὰν τοῦ

¹⁾ Μονοβασιώτης. Οἰκογ. Μ. ἐγκατεστάθη ἐκ Μονεμβασίας εἰς Ζάκυνθον. Σήμερον ὡς ἐπὼν. ἅπαντῇ ὁ τύπος Μονεβασιώτης.

²⁾ Νικολὸ Μαυρίκι. Ἡ οἰκογ. Μ. μνημονεύεται ἐν Ζακ. τῷ 1513 προερχομένη ἐκ Κρήτης. Μαυρίκι δὲ ὡς τοπων. μαρτυρεῖται εἰς περιοχὴν χωρίων Γερακαρίου Μέσου καὶ Κούκισι τῷ 1679.

³⁾ Ζιππούνι. Bevet. Zippon, giuppone. Εἶδος φορέματος· ἀνδρικὸν περιστήθιον ἀκρι-βῶς τὸ τῶν σημερινῶν Κρητῶν Ζιππόνι (γυλέχο). Ἐν Σητεῖα, σήμερον φοροῦν μόνον αἱ γυ-ναῖκες. Ἡ χρῆσις αὐτοῦ καὶ ἐν Μάνῃ, φοροῦν δὲ αὐτὸ τὰ μικρὰ παιδιά καὶ λέγεται ζαμ-πουνάκι. Ἐν Μεγίστῃ ἦτο εἶδος σιγουνίου, τσόχινον ἢ μεταξωτὸν ἢ βελούδιον, ἀνοιχτὸν ἐμ-προσθεν ἵνα φαίνεται τὸ ὑποκάμισον καὶ σχηματίζον κόλπον περὶ τὸ στήθος. Ταῦτα ἦσαν διαφόρων ζωηρῶν χρωμάτων βλ. Περιοδ. «Ἡ Μεγίστη» 2 (1939) φύλλ. 22 σ. 11. Ἡ λέξις ἅπαντῇ ἐν συμφωνητικῇ ἐγγράφῳ τοῦ 1487 (Κ. ΣΛΘΑ, Μεσαιων. Βιβλ. 6, 656).

⁴⁾ ἀλ προξέντε. (Al presente) = ἐπὶ τοῦ παρόντος.

⁵⁾ ἴν ἐσσερε (In essere) = νὰ εἶναι.

⁶⁾ ἐξεκαθαρώσυν· διασάφησις.

δώση κανένα παγαμέντο μόνον νὰ χάνῃ τὸν κόπον του καὶ νὰ μὴν παίρῃ παρὰ τὰ ρούχα του, ὡς ἄνωθεν. "Εἶτι σταμπιλίδο ντακκόρδο πὲρ πάττο ἐσπρέσσο εἰς μαρτυρίας τῶν κάτωθεν.

† παῖσις ἱερομόναχος μαρτυρῶ τὰ ἄνωθεν

† νοῦτζος μοθωναῖος ¹⁾ μαρτυρῶ τὰ ἄνωθεν.

24.

Συμβεβασμός τῆς 16 Ὀκτωβρίου 1678. Νοτάριος Ν. Νομικός (Β:βλ. 9 σ. 165).

† Ἐν Χριστοῦ ὀνόματι, ἀμήν. 1678 Ὀκτωβρίου 16. Τὴν σήμερον ὁ πατρὸν Μιγάλης Νίκλος τοῦ π(ο)ι(έ) Γιάννη ἤρθε εἰς ἐσὲ σύμβασι μετὰ τὴν κουνιάδα του, τὴν κυρὰ Κυριακή, χήρα τοῦ π(ο)ι(έ) Κώστα Νίκλου εἰς τὰς διαφορὰς ὅπου εἶχανε διὰ τὸ πρᾶγμα τοῦ ἄνωθε ποτὲ Κώστα, συμβίου της καὶ ἀδελφοῦ του, ρεσπειτίβε καὶ δακκόρδο ρεμοβέρουνται ἀπὸ τὴν κρίσι ὅπου ἀρχίνησαν νὰ κάμουν καὶ θέλουνε νὰ ἔχῃ πᾶσα μέρος ἐκεῖνο ὅπου ἐπῆρε καὶ περιπλέο ἡ αὐτὴ χήρα νὰ ἡμπορῇ νὰ σκουδέρῃ τὸ λάδι ὅπου τοῦ ἐχρυστούσανε καὶ δύο ριάλια ὅπου τοῦ ἀσπειτάρει ἀπὸ τὸ βιάτζο ὅπου ἔκαμε μετὰ τοῦ πατρὸν Γιάννη Σφεντόνα ²⁾ τὴν βάρκα, ὁ ὁποῖος Σφεντόνας ἐτότες δὲν ἦτανε μετὰ αὐτήν ἢ γιὰ δανεικὰ ἢ γιὰ μερτικό του, καὶ περιπλέο νὰ σκουδέρῃ ἡ αὐτὴ χήρα τὸ μερτικό του, ὅπου τοῦ ἀσπειτάρει ἀπὸ τὸ ὕστερο βιάτζο. Καὶ οὕτως ἔμειναν εὐχαριστημένοι καὶ οὕτε τὸ ἓνα μέρος οὕτε τὸ ἄλλο προτεντέρει κανένα ἄλλο πρᾶγμα, κόφτοντας καὶ λυνώνοντας ὅ,τι ἔκάμανε εἰς τὸ κριτήριο, θέλοντας νὰ ζήσουν καὶ τὰ δύο μέρη εἰρηνικὰ ὡσὰν καλοὶ ἰδιοὶ ὅπου ἦτανε καὶ χριστιανοί, καὶ ἃ λάχῃ τίβοτις ζημία, νὰ εἶναι καὶ νὰ ἀγροικᾷται ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἄνωθε δυονῶν εἰς ὑπόσχεσις καὶ τὰ ἐξῆς ὑπὸ μαρτυρίας τῶν κάτωθεν.

† γιάνης ἐμινᾶτος (:) μαρτυρῶ τὰ ἄνωθεν

† τζόρτζης σκλάβος ³⁾ μαρτυρῶ ὡς ἄνωθεν.

¹⁾ *νοῦτζος μοθωναῖος*. Οἰζογ. Μ. ἐν Ζακ. μαρτυρεῖται προερχομένη ἐκ Χανίων. Πιστοποίησις κατατεθεῖσα παρὰ τῷ συμβολαιογράφῳ Β. Μπονσινιόρ τῇ 26 Σεπτεμβρίου 1675 ἀναγράφει ὅτι «ἐρχόμενος ἀπὸ τὴν Χίο ὁ ἀφέντης *νικολός μοθωναῖος* ἐδῶ ἐσκληρώθηκε ἀπὸ γαλιότες τῆς Παρπαρίας καὶ εἶναι τώρα σκλάβος χρόνους τέσσερας εἰς Τρίπολιν». Βλ. Α. Χ. ΖΩΗ, Κρήτες ἐν Ζακύνθῳ, *Ε. Ε. Κ. Σ.* 2 (1939) σ. 131.

²⁾ *Γιάννη Σφεντόνα*. Ὡς παρὼν. τὸ ὄνομα Σφενδονᾶς, Σφενδονῆς, Σφενδόνης ἀπαντᾷ ἐν Ἀθήναις *Χ.Ι.Α.* 573 σ. 17, 30.

³⁾ *Τζόρτζης σκλάβος*. Ἡ οἰζογ. μαρτυρεῖται ἐν Ζακ. καὶ τῷ 1684. Σκλάβοι δὲν ἦσαν πάντοτε οἱ σλάβοι ἀλλ' ἐκαλοῦντο οὕτω παρעמוλוגικῶς, τῆς λέξεως ἤδη ἀπὸ τῆς δευτέρας βυζαντινῆς περιόδου δηλούσης ἐν Κρήτῃ τὸν αἰχμάλωτον. Ἐπώνυμον *Σκλάβος* ἐν Κρήτῃ ἀπαντᾷ τῷ 1128, *Michali Sclavo, Xeno Sclavo, Nicola Sclavo*. Καὶ τοπων. ἐν Κρήτῃ τὰ:

25.

Παραίτησις ἀγωγῆς τῆς 12 Δεκεμβρίου 1679. Νοτάριος Χ. Βασμούλος (Β:βλ. 1 σ. 239).

† 1679 a di 12 Dicembre il giorno d'hoggi Comparese il presente personalmente m(isse)r Procopi Niclo de Micheli, il quale da suo spontanea volontà et con ogni miglior modo et si remove dalla querela che face nell'oficio della Cancellaria Prettoria contro Andrea et Zanetto fratelli Zurachi ¹⁾ dalla villa Musachi ²⁾ non pretendendo da essi ut altro, intendo che la Giustizia non progredisca più oltre contro limesdesimi et cosi insta alla presentia degli infrascritti testimonii et affermerà.

† Demetrio Avuri fui presente.

† Προκόπιος Νίκλος βεβαιώνω τὰ ἄνωθεν.

[Μετάφρασις κατὰ Λ. Χ. Ζώνη]

† 1678 τῇ 12 Δεκεμβρίου. Τὴν σήμερον ἐνεφανίσθησαν ὁ παρὼν προσωπικῶς κύρ Προκόπιος Νίκλος τοῦ Μιχαήλ, ὁ ὁποῖος ἐλευθέρᾳ βουλήσει καὶ μὲ τὸν καλύτερον τρόπον ἀποσύρει ἐκ τοῦ Δικαστηρίου τὴν κατηγορίαν κατὰ τῶν Ἀνδρέου καὶ Τζαννέτου ἀδελφῶν Τσουράκη ¹⁾ ἐκ χωρίου Μουζάκι ²⁾ οὐδὲν ἀξίων παρ' αὐτῶν, θέλων ὅπως ἡ δικαιοσύνη μὴ προβῇ περαιτέρω κατ' αὐτῶν καὶ οὕτως ἐνίσταται παρουσίᾳ τῶν κάτωθι ὑπογεγραμμένων μαρτύρων καὶ ὑπογράφεται.

Σκλαβοπούλλα (Σέλινον), Σκλαβεδιάκο, Σκλάβοι (Σητεία), Σκλαβεδοχώρι (Πεδιάς), Σκλαβόκαμπος καὶ Sclavonatheia. Διὰ πλείονα βλ. Ν. ΤΩΜΑΔΑΚΗ, Σλάβοι ἐν Κρήτῃ, Ε.Ε.Κ.Σ. 4(1938) 425 - 431, Συμβολὴ εἰς τὴν μελέτην τῶν σλαβικῶν, ἀρμενικῶν καὶ τουρκικῶν ἐποικήσεων ἐν Κρήτῃ, *Αὐτόθι* 2(1939) 10 - 11. Ὡς ἐπώνυμον ἀπαντᾷ εἰς τὰ Κύθηρα βλ. *Κιθηραϊκὴ Ἐπιθεώρησις* 1 (1923) σ. 252, 383, εἰς Κεφαλληνίαν κ. ἄ. Ἐπίσης ἐν Μάνῃ ἔχομεν τὸ ἐπών. Σκλαβόλιας καὶ ἐν Κέφ Σκλαβονικόλας Τοπων. ἐν Λακεδαιμόνι Σκλαβοχώρι, τὸ Σκλαβόγιαλος Μεσσην., Σκλαβόλακκα Αἰτωλία, Σκλάβος Κίμωλος, Σκλάβοι Μακεδ. κ.ἄ. Πρβ. καὶ ἀνωτέρω σ. 27 σημ. 3. Γενικώτερον περὶ τῆς λ. Σκλάβος βλ. Δ. ΓΕΩΡΓΑΚΑ, Beiträge zur deutung als Slavisch erklärter Ortsnamen, *Byz. Zeitschrift* XI, I. 2 (1941) 374 - 375. Ἐν Ζακύνθῳ ὡς τοπων. εὑρῇται τὰ: Σκλάβον τοῦ, τοῦ Σκλάβον ἢ Σηλαιά, τοῦ Σκλάβον ὁ κάβος.

¹⁾ *fratelli Zurachi* (ἀδελφῶν Τσουράκη). Ἡ οἰκογ. αὕτη μαρτυρεῖται εἰς τὸ χωρ. Μουζάκι ἀπὸ τοῦ 1550. Ἐκ ταύτης ἔχομεν *ἱερέα Ἰωάννην* συμβολαιογράφον Ζακ. 1567 καὶ *ἱερέα Ἀντώνιον* συμβολαιογράφον ἀπὸ 1603 - 1609.

²⁾ ἐκ χωρίου Μουζάκι. Τοῦτο ἀπαντᾷ ἐν ἔτει 1521 ὁ κάτοικος *Μουζακιώτης* καὶ οἰκογ. *Μουζακιώτου* ἐν Ζακ. Τὸ χωρίον ἐκλήθη ἐκ τῆς γενικῆς τοῦ κτήτορος τοῦ *Μουζάκη*, 'ς τὸ *Μουζάκη*, τὸ *Μουζάκι*. Ὁμοίως ἐν Ζακύνθῳ ἐλέχθη τοῦ *Φιολήτι* (τῷ 1509 ἀπαντᾷ: Τὸ χωρίον τοῦ *Φιολήτι*), *Γαῖτάνι*, τὸ, (τοῦ *Γαῖτάνη*-'ς τὸ *Γαῖτάνι*). Τὸ *Μπελοῦσι* (τοῦ *Μπελοῦση*) κ.ἄ. Πρβ. ΜΠΙΣΚΙΝΗΝ Α., Ἱστορικὰ σημειώματα Ζακύνθου. Πόθεν ὀνομάσθη τὸ χωρίον Πλεμοναρίου. Ἐφημ. Ζακύνθου *Ἐλπίς* 32 (1906) φύλλ. 1581 σ. 1 - 2 καὶ φύλλ. 1582 σ. 1 καὶ Δ. Β. ΒΑΓΙΑΚΑΚΟΝ, *Ἀθηνᾶ* 53 (1949) σ. 190 κ.ἑξ. Χωρίον *Μουζάκι* ἀπαντᾷ καὶ ἐν Θεσσαλίᾳ καὶ Β. Ἠπείρῳ. Ἐπώνυμον δὲ καὶ ἐν Κεφαλληνίᾳ. βλ. Ε.Ε.Β.Σ. 4 (1927) σ. 339.

† Δημήτριος Ἀβούρης¹⁾ παρὼν

† Προκόπιος Νίκλος βεβαιώνω τὰ ἄνωθεν.

26.

Μίσθωσις ἐργασίας τῆς 7 Νοεμβρίου 1680. Νοτάριος Χ. Βασμούλος (Β:βλ. 14 σ. 84).

† 1680 Νοεμβ(ρίου) 7. Τὴν σήμερον ὁ μ(ισσέ)ρ Ἀναστάσις Ραφομανίκης²⁾ ἐσυμφώνησε μετὰ τὸν παρόντα κ(ύ)ρ Προκόπη Νίκλο, καὶ οἱ δύο ραφτάδες, καὶ ὑπόσχεται ὁ αὐτὸς Νίκλος νὰ πάῃ νὰ σταθῇ εἰς τὸ μαγαζὶ τοῦ ἄνωθεν Ραφομανίκη νὰ τόνε δουλεύῃ εἰς τὴν τέχνην του ἕως τὸ μεγάλο Σάββατο, πρῶτο ἐρχόμενον, δουλεύοντας ἡγαπημένα καὶ ἄξεσυνέριστα καθὼς τὸν ἤθελε διορθώνει ὁ ἄνωθεν Ραφ(ομανίκης) δίχως νὰ μανκάρῃ καμμία ἡμέρα δουλευτάρικη, ἥγουν καθημερινή· καὶ διὰ πλερωμὴν του ἐσταθῆκεν ντακκόρδο νὰν τοῦ δώσῃ ὁ ἄνωθεν Ραφ(ομανίκης) διὰ ὅλον τὸν αὐτὸν καιρὸν ριάλια δέκα, Ν° 10, τὰ ὅποια στὸ πα-

¹⁾ Ἀβούρης· τὸ ὄνομα μαρτυρεῖται τῷ 1415 εἰς ἀργυρόβουλλον τοῦ Θωμᾶ Παλαιολόγου. Βλ. Σ. ΛΑΜΠΡΟΥ, Παλαιολόγεια καὶ Πελοποννησιακά. Ἐν Ἀθήναις 4 (1930) 231 Ἰω-άσαφ Ἀβούρης, ἀνὴρ Ζακύνθιος, εἶναι γνωστὸς ὡς ἀρχιεπίσκοπος Καρπάθου ἐν ἔτει 1583. Οὗτος μέλλων νὰ μεταβῇ ἐκ Ζακύνθου εἰς τὴν ἐπαρχίαν του (Κάρπαθον), διέθεσε ἅπαντα τὰ ὑπάρχοντά του. Τὴν διαθήκην του δημοσιεύει ἐξ ἀντιγράφου τοῦ Α. Ζῶν, ὁ Π. ΖΕΡΛΕΝΤΗΣ, Ἀρχιεπίσκοποι Καρπάθου καὶ Κάσου, *Νησιωτικὴ ἑπετηρίς* 1 (1918) 298-299. Οὗτος ἐχρεώσται εἰς τὸν ἱεράρχην Ζακύνθου 45 τεκκίνια τὰ ὅποια πληρώνει ὁ γιάκουμος γαβριλόπουλος, βλ. Α. ΖΩΝ, ὁ Ἅγιος Διονύσιος ὁ ἐκ Ζακύνθου, ἐκδ. Β. Ἀθῆναι 1925 σ. 72. Τὴν αὐτὴν ἐποχὴν μαρτυροῦνται καὶ οἱ Στάθης Ἀβούρης ἱερεὺς, Νικόλαος, Διάκος καὶ Μᾶρκος βλ. Π. ΖΕΡΛΕΝΤΗΣ, ἐνθ' ἂν. σ. 298-299. Εἰς συμβόλαιον συνταχθὲν ἐν Ζακύνθῳ τῇ 9 Νοεμβρ. 1615 ὑπογράφει ὡς μάρτυς «ἐγὼ παπὰ σταμάτιος ἀβουρης μαρτυρῶ ἄνωθεν καὶ ἐπόγραφα», βλ. Μ. ΓΕΛΕΩΝ, Πατριαρχικαὶ ἐφημερίδες (1500-1913). Ἀθῆναι 1938 σ. 179. Ἀλλὰ καὶ μετὰ ταῦτα μαρτυρεῖται τὸ ὄνομα. Ἐν ἔτει 1827 18/30 Ἰανουαρίου «ἔπον πρότιι ὡς ἐπίτροπος τῆς Κυρίας Γιατρού, χήρας ποτὲ Κυρίου Παναγιώτη Κρεββατὰ κάτοικοι ὅλοι εἰς τὴν ἄμο περιοχὴ Ἀγίου Ἀνδρέως τοῦ Ἀβούρι [εἰς Ζάκυνθον], βλ. Γ. ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΥ, Κρεββατὰδες καὶ Λακεδαίμων, *Λακωνικά*. Ἐν Ἀθῆναις 1 (1932) σ. 289. Βλ. καὶ ἀνωτέρω σ. 51 σημ. 2.

²⁾ Ἀναστάσις Ραφομανίκης. Ἡ οἰκογ. μαρτυρεῖται τὸ πρῶτον τῷ 1516 ἐνεργόγραφῳ δὲ ἐν τῇ χρυσοβίβλῳ τῷ 1574. Εἰς χαρτῶα τετράδια γραφέντα τὸν 15 αἰῶνα ὑπὸ Ἀναστασίῳ Ραφομανίῃ καὶ προστεθέντα εἰς ἐκ περγαμινῆς κώδικα τοῦ 12 αἰῶνος σωζόμενον ἐν Ἀργοστολίῳ παρ' ἰδιώτῃ ἄπαντοῦν σημειώματα: ἐκ τῶν τοῦ Ἀναστασίου Ραφομανίῃ. «Ἐργαρια μετὰ τὸ ἰδίῳ μου, χέρι». Κατωτέρω «1597 μῆνη νοεμβρίου 14 ἀποκρίψαμε τὸ κράς» καὶ κατωτέρω «ὁμολογο εγὼ νηκόλος ραφομανηκίς ποὺ εἰλαβὼ ἀπὸ το μαγαζιου μου τογ κοσταντι ραφομανηκί δαηγκα τζηκινια (90) ητι ἐγενητα γα τον τα δοσο σε απασα καλο τον θελημα» βλ. Σ. ΛΑΜΠΡΟΥ. Τρεῖς κώδικες ἐν Κεφαλληνίᾳ, Ν. Ἑλληνομν. 6 (1909) 322-323. Ἐν ἔτει 1602 Ἰουνίου 20 μαρτυρεῖται ἐπίσης συνεννόησις τοῦ ἱεράρχου Ζακύνθου μετὰ τοῦ Σ. Ραφομανίῃ καὶ Σέκουλα διὰ μίαν οἰκίαν. βλ. Α. ΖΩΝ, ὁ Ἅγιος Διονύσιος σ. 78. Καὶ μετὰ ταῦτα (1745) ἄπαντ' ὄνομα Ραφομανίῃς Σπυρίδων, τῷ δὲ 1756 ἱερεὺς Σπῦρος Ρ., Κατερίνα καὶ Ἄννα βλ. Κ. ΜΕΡΤΖΙΟΥ, Θωμᾶς Φλαγγίνης σ. 153, 155, 158. Τὸ ἐπὼν. καὶ σήμερον ἐν Ζακύνθῳ.

ρὸν τοῦ τὰ ἔδωσε εἰσὲ τόσα μετρητὰ χειροδοτῶς καὶ κραῖζεται πλερωμένος καὶ εὐχαριστημένος. Καὶ ἰν κάζο καὶ ἤθελε μαγκάρεϊ νὰ ἔβγη καὶ μισσέψη, νὰ χάνη τὸν ὅσον καιρὸν ποὺ ἔχει δουλεμένον καὶ νὰ εἶναι σοττοπόστος καὶ στενεμένος νὰ πιστρέφη τοῦ ἄνωθεν Ραψομ(ανίκη) τὰ αὐτὰ ριάλια δέκα, μὲ ἔξεκαθαρωσύνη περὶ, ὅτι ἂν ἴσως καὶ καμμία ἡμέρα ἤθελε ἔχει κρίσι ὃ ἄλλη δουλειὰ ἱμπορτάντε καὶ δὲν ἤθελε ἡμπορεῖ νὰ ὀτεντάρη στὸ μαγαζί, νὰ εἶναι μὲ τὴ ρώτησι καὶ βολοντὰ τοῦ ἄνωθεν Ραψ(ομανίκη), ἀλλέως νὰν τοῦ ἀποκρίνεται, ὁ αὐτὸς Νίκλος ὅ,τι ἔξοδα ἤθελε πλερώνει ἐτέρου του λαβουρέντε, καὶ οὕτως καὶ τὰ ἔξῃς καὶ βεβαιώνει.

† Προκόπισ νίκλος βεβαιώνω τὰ ἄνωθε.

27.

Πόλῃσις λέμβου τῆς 27 Δεκεμβρίου 1680. Νοτάριος Χ. Βασμοῦλος (Βιβλ. 14. σ. 131).

† 1680 Δικεμβρίου 27. Τὴν σήμερον ὁ σ(ινιὸ)ρ Τζονάννες Βούργαρις¹⁾ ἐσυμφώνησε μὲ τὸν παρόντα πατὸν Μιχάλη Νίκλο καὶ τοῦ πονλεῖ ὁ ἄνωθεν Βούργαρις τὴ μισὴ ἀπὸ τὴ βάρκα του ποὺ ἔχει ἔξι μπάγκωνε μὲ τὰ μισὰ ρεμέτζα τῆς τὰ ὅποια εἶδε ὁ αὐτὸς Νίκλος τὴν αὐτὴ μισὴ βάρκα καὶ τὰ μισὰ ρεμέτζα τὰ ἐπρετζίαραν ντακκόρδο διὰ ριάλια 15, τὰ ὅποια τὰ ἔδωσε στὸ παρὸν ὁ αὐτὸς Νίκλος τοῦ ἄνωθεν σ(ινιὸ)ρ Βούργ(αρι) εἰσὲ τόσα μετρητὰ καὶ κραῖζεται πλερωμένος καὶ εὐχαριστημένος. Τὴν ὁποίαν ἄνωθεν βάρκα ἐσταθήκανε ντακκόρδο νὰ τὴν ἔχουν ἀντάμα καὶ νὰν τήνε καραβοκυρεῦη ὁ ἄνωθεν Νίκλος καὶ ὅ,τι διάφορο ἤθελε πέμψει Κύριος ὁ Θεός, πορτζιὸν τῆς βαρκὸς νὰ μοιράζουν στὴ μέση, ὡς καθὼς εἶναι ὀρδινάριο καὶ ὅ,τι τῆς χρειαστῇ ἀπὸ ἔδῳ καὶ ὀμπρὸς νὰν τὸ φτειάνουν ἀνάμεσόν τους εἰς ὑποσχέσεις καὶ τὰ ἔξῃς. Καὶ οὕτως ἐσυμφώνησαν εἰς μαρτυρίας τῶν κάτωθεν.

† Βιτζέντζος Βεντουρηῆς μαρτυρῶ τὰ ἄνωθε

† Ἀναστάσης Αὐξέντης μαρτυρῶ τὰ ἄνωθεν.

[Ἐπὶ τοῦ περιθωρίου]

† 1681 Μαρτίου 13, ἐνεφανίστησαν οἱ ἄντικρος σ(ινιὸ)ρ Βούργαρις καὶ Νίκλος ὁ ὁποῖος Βούργ(αρις) τξεδέρει καὶ ρεουντζιάρει τοῦ αὐτοῦ Νίκλου τὴν

¹⁾ Τζονάννης Βούλγαρις. Ἡ οἰκογ. Βούλγαρι μαρτυρεῖται ἐν Ζακύνθῳ ἀπὸ τῆς 12 ἑκατ. Ἐξ αὐτῆς κατήγετο καὶ ὁ Εὐγένιος Βούλγαρις «τῶν Μουσῶν ὁ Παρνασσός, τῶν Χαρίτων ὁ Ἑλικών, τὸ τῆς Κερκυρῶ - Ζακύνθου ἀρίτιμον βλάστημα». Προχείρως βλ. Ν. ΚΑΤΡΑΜΗ, ἔνθ' ἄνωτ. σ. 382 - 383. ΕΥΑΓ. ΚΟΛΟΚΟΤΣΑ, Εὐγένιος ὁ Βούλγαρις καὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ. Ἀθηνᾶ 30 (1919) 177 - 208 καὶ οἰκεῖον ἄρθρον ἐν *Θρησκευτικῇ καὶ Χριστιανικῇ Ἐγκυκλοπαίδειᾳ* τόμ. 2 (1937) σ. 688 - 691, ἔνθα καὶ σχετικὴ βιβλιογραφία.

ἄλλη μισὴ βάρκα καὶ ρεμέτζα τῆς διὰ ριάλια 19, τὰ ὁποῖα στὸ παρὸν τὰ ἔδωσε ὁ αὐτὸς Νίκλος τοῦ αὐτοῦ σ(ινιὸ)ρ Βούργαρι εἰς τόσα μετρητὰ καὶ κράζεται πληρωμένος καὶ εὐχαριστημένος, καὶ ἐπερίλαβε ὁ αὐτὸς Νίκλος καὶ τὰ ρεμέτζα τῆς αὐτῆς βαρκῆς, ρεστάροντας νοικοκύρις νὰ τὴν κάμῃ ὡς βούλεται εἰς μαρτυρίαν.

† Λάζαρος Κρίκος μαρτ. τὰ ἄνωθεν.

† Nicolò Venier ¹⁾ detto Chendroti fui presente.

28.

Παραίτησις ἀγωγῆς τῆς 19 Ἰουλίου 1681. Νοτάριος Ν. Νομικός (Βιβλ. 12 σ. 113).

† Ἐν Χριστοῦ ὀνόματι, ἀμήν. 1681 Ἰουλίου 19. Τὴν σήμερον ἐνεφανίσθη ἐνώπιον ἐμοῦ νοταρίου καὶ ὑποκάτου γεγραμμένων μαρτύρων ἡ παροῦσα κυρὰ Φραντζοῦ Πενταβοπούλλα Κρητικιά, ἡ ὁποία ἰνστάρισε νὰ γράψω ὡς κάτωθεν, ἡγοῦν ἔστοντας καὶ τὲς ἀπερασμένες ἡμέρες νὰ ἔκαμε καρέλα εἰς τὴν Καντζελλαρία κόντρα τοῦ Λεούτζη Μανιάτη Νίκλου ²⁾ φούρναρις, διὰ δεσγοῦστα ρετζίπροκα ὁποῦ ἀπεράσανε ἀπὸ συνεργία διαβόλου ³⁾, τώρα θεληματικῶς τρόπου ρεμοβέρεται ἀπὸ τὴν αὐτὴν καρέλα καὶ δὲν πρετεντέρει κόντρα του κανένα πρᾶγμα, μάλιστα παρακαλεῖ καὶ τὴ δικαιοσύνη νὰ μὴ προτζεδέρῃ πιλιά κόντρα του. Καὶ οὕτως ὑπόσχεται νὰ μαντενίρῃ ὑπὸ μαρτυρίας τῶν κάτωθεν.

† Δημήτρις Καλεστᾶνος μαρτυρῶ

† Σταμάτης Παῖδης ⁴⁾ μαρτυρῶ τὰ ἄνωθε.

¹⁾ Nicolò Venier. Β. Ἰωάννης καὶ Ἀντώνιος ἐπῆρξαν προβλεπταὶ Ζακύνθου ἀπὸ 1581 - 1585, βλ. Ν. ΚΑΤΡΑΜΗ, ἔνθ' ἄνωτ. σ. 67. Συμβολαιογράφοι δὲ ὁ Ἀναστάσιος (1750-1780) καὶ Ἰωάννης (1790 - 1797).

²⁾ Λεούτζη Μανιάτη Νίκλου. Τὸ ὄνομα Λεούτζης ὡς βαπτιστικὸν ἀπαντᾷ ἐν Μάνη. Οὕτω, εἰς τὸ ἱατρικὸν σημειωματᾶριον τοῦ ἱατροῦ Παπαδάκη (Νέος Ἑλληνομν. 14 σ. 60, 65, 66) ἀναφέρονται: Ἀντριόπουλος Λεούτζης, Κωνσταντινούπολος Λεούτζης, Λεφαντάκης Λεούτζης, Μαρκάκος Λεούτζης. Ἐκ τούτου καὶ οἰκογ. ἐπών. ἐν Μάνη Λεοντοάκος, Λεοντοσάκος, Λεοντοσάας.

³⁾ ἀπὸ συνεργία διαβόλου = διαβολικὴ ἐπέμβασις. Φράσις συνήθης καὶ σήμερον πολλοῦ τῆς Ἑλλάδος. Πρβ. διαβολικὴ συνεργία (Κρήτη), δαμονικὸ συνέργιο (Κόρινθος), δαμόνον συνεργία (Κεφαλλ.), συνεργία τοῦ διαβόλου (Ζαγορά), ἀντίθ. συνεργίᾳ τοῦ Θεοῦ. Πρβ. Γ. ΧΑΤΖΙΔΑΚΙΝ, Βιβλιοκρισία, Ἀθῆναι 23 (1911) 474.

⁴⁾ Σταμάτης Παῖδης. Οἰκογ. ἐκ τῶν ἐγγεγραμμένων ἐν τῇ χρυσοβίβλῳ τῷ 1550. Ἐκαλεῖτο καὶ Παγίδη. Ὡς ἐπών. ἀπαντᾷ ἐν Ζακύνθῳ ἀπὸ τοῦ 1483. Βλ. Π. ΧΙΩΤΗ, ἔνθ' ἄνωτ. σ. 959. Κατὰ προικοσύμφωνον τοῦ 1575 ὁ Κων/νος ἀδελφὸς τοῦ Ἀγίου Διονυσίου συν-εξεύχθη τὴν Σταματούλλαν Θεοδώρου Παῖδην ἐκ Κορώνης. Ἐν ἔτει δὲ 1585 ἡ αὐτὴ Σταματούλλα κατέστησε πληρεξούσιον τὸν ἀδελφόν της Παῖδην. Βλ. Α. ΖΩΗ, Ὁ Ἅγιος Διονύσιος σ. 65.

29.

Συμβιβασμός. Κατάργησις δίκης τῆς 3 Ἀπριλίου 1682.

Νοτάριος Χ. Βασμοῦλος (Βιβλ. 17 σ. 38).

1682 Ἀπριλίου 3. Ἐνεφανίστησαν ἐνώπιον ἐμοῦ νοταρίου παρόντες σωματικοὶ ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος ὁ μ(ισσέ)ρ κάπος ¹⁾ Πιέρρος Τετράδης ²⁾ ἀπὸ χωρίο Γαϊτάνι ³⁾ καὶ ἀπὸ τὸ ἕτερον ὁ κύρ Μιχάλης Μανιάτης Νίκλος τοῦ π(ο)τι(έ) Γιάννη, τὰ ὁποῖα μέρη ἐσυμφώνησαν ὡς κάτωθεν, ἡγουν ὁ ἄνωθεν Τετράδης ἤθελε κβερελάρει τὸν αὐτὸν κύρ Μιχάλη πῶς τοῦ ἔκοψε μὲ τὰ τρία τὸ πόδι ἐνοῦ του πουλαρίου καὶ μὲ ἀπόφασι ἀψέντε ⁴⁾ ἐστάθη σοττοπόστος καὶ ὁμπλιγάδος ὁ αὐτὸς Μιχάλης νὰν τοῦ πλερώσῃ τὴν στίμα τοῦ αὐτοῦ πουλαρίου, πὸν εἶναι ριάλια δεκοχτώ, πομπλικάδα ἢ αὐτὴ ἀπόφασι στὰς 19 Ὀχτωβρι(ου) 1678 καὶ ὡς εἰς αὐτήν, τὰ ὁποῖα ἤθελε ὁ αὐτὸς Μιχάλης νὰ ρεαλτίρῃ μὲ σουφφράγγιο καὶ ἀφεντὸς Γκενεράλε ⁵⁾ διὰ νὰ οὐζάρῃ προξεντζιαλμέντε τὰ δικαιώματά του, ὅμως στάντε καὶ νὰ ἐμπῆχαν καλοὶ ἄνθρωποι εἰς τὴ μέση διὰ νὰ ἀγγιουσιάρουν, διὰ τοῦτο ἀφίνοντας κάθε μέρος, κάθε προογεδιμέντο τὲς ἄνωθεν ἀφορμές, εὐχαριστήθη ὁ ἄνωθεν Τετράδης νὰ λάβῃ διὰ τὴν ἄνωθεν στίμα μόνον ριάλια ἐννιά, Ν° 9, τὰ ὁποῖα ἀμπιλιτάρει τὸν ἄνωθε Μιχάλη διὰ νὰν τοῦ τὰ δώσῃ εἰς τόσα μετρητά, ὡς καθὼς καὶ ὁ αὐτὸς ὁμπλιγάρεται, εἰσὲ τέρμινο μῆνα ἕνα πρῶτον ἐρχόμενον, ἀρχινώντας ὁ καιρὸς ἀπὸ τὴν σήμερον, ὁμπλιγάροντας τὰ καλά του καὶ σωματικῶς διὰ τὸ ποντουὰλ παγαμέντο τῶν αὐτῶν ἐννιά ριαλιῶν καὶ μὴν πλερώνοντας εἰς τὸ αὐτὸ τέρμινο νὰ εἶναι σιενεμένος διὰ τὰ αὐτὰ ρ(ιά)λια ἐννιά καὶ στάντε τὴν παρὼν συμφωνία, ἢ ἄνωθεν ἀπόφασις νὰ ἀγροικᾷται κομμένη καὶ ἀννουλάδα μὴν πρετεντέροντας ἕνας ἀπὸ τὸν ἄλλον κανένα ἄλλο πρᾶμα πάρεξ διὰ τὰ ἄνωθεν ρ(ιά)λια ἐννιά καὶ οὕτως καὶ τὰ ἐξῆς εἰς μαρτυρίας τῶν κάτωθεν καὶ βεβαιώνει καὶ ὁ Τετράδης.

¹⁾ κάπος (ιταλ. capo). Ἀρχηγὸς κόμης ἐπισιτατῶν μετὰ τῶν προεστώτων καὶ τῶν ὑπ' αὐτὸν ὀπλοφόρων εἰς τὰ τῆς ἡσυχίας καὶ ἀσφαλείας τῶν περιοίκων καὶ ἐκτελῶν ἐν τῇ κόμῃ του τὰ ἐντάλματα τῆς ἐξουσίας. Βλ. Π. ΧΙΩΤΗ, ἔνθ' ἄνωτ. τόμ. 5 σ. 16.

²⁾ Πιέρρος Τετράδης. Ἡ οἰκογ. Τ. ἀπαντᾷ καὶ εἰς τὸ χωρίον Κερὶ τῷ 1530. Τ. Γεώργιος ἐχρημάτισε πρωτοπαπᾶς Ζακύνθου ἀπὸ 1663 - 1668. Ἐκ τῆς οἰκογ. ταύτης τινὲς ὑπηρέτησαν καὶ ὡς συμβολαιογράφοι Ζακύνθου μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1666 - 1743. Τὸ ὄνομα ἀπαντᾷ καὶ ἐν Μάνῃ ὑπὸ τοὺς τύπους Τετράδης καὶ Τετραδάκος.

³⁾ χωρίο Γαϊτάνι. Τὸ χωρίον ἐκλήθη ἐκ τῆς γεν. τοῦ ὀνόμ. Γαϊτάνης. Τοῦ Γαϊτάνη - ἔς τὸ (Χωρίο τοῦ) Γαϊτάνη - τὸ Γαϊτάνι. Ἀπαντᾷ ἤδη τῷ 1505. ὁ κάτοικος Γαϊτανιώτης - (ισσα). Γαϊτανιώτη εὐρῆται ὡς παρωνύμιον οἰκογ. Δρακοπούλου. Καὶ τοπων. εἰς χ. Γερακαρεῖον Κάτω τῷ 1805. Οἰκ. ἐπών. Γαϊτάνης - Γαϊτανάρος ἀπαντᾷ καὶ ἐν Μάνῃ.

⁴⁾ ἀπόφασι ἀψέντε. (ιταλ. absente). Ὅρος δικονομικόν, εἶδος τι ἐρημοδικίας.

⁵⁾ Γκενεράλε (ιτ. Generale). Ἀρμοστής, προβλεπτής.

† Πιέρως Τενάξης βεβαιώνω τὰ ἄνωθε

† Ἀντώνιος Κουρούμαλος¹⁾ μαρτυρῶ τὰ ἄνωθε.

(Ἐπὶ τοῦ περιθωρίου).

1682 Σεπτ(εμβρίου) 8. Ὁ ἀντικρυς Τετράδης λαβαίνει εἰς τὸ παρὸν ἀπὸ τὸν ἀντικρυς κ(ύ)ρ Μιχάλη ρεάλι ἕνα ἡμῖς, Ν° 1¹/₂, ἀκόντο διὰ τὰ ἀντικρυς ρ(ιάλι)α 9, μένει νὰ λάβῃ διὰ σάλδο τῆς ἀντικρυς γραφῆς ἕτερα ρ(ιάλι)α 7¹/₂, τὰ ὅποια τὰ τζεδέρει καὶ ρεουνντζιάρει τοῦ παρόντος καὶ ἔτζι εὐχαριστημένου μ(ισ-σέ)ρ Γιώργου Κουρούμαλου τοῦ π(ο)τ(ε) Λρακούλη διὰ τὰ ρ(ιάλι)α 7¹/₂, πὺν εἶναι ἀποφασισμένος νὰν τοῦ δώσῃ καθὼς φαίνεται μὲ ἀπόφασι τῶν κοιτάδων ἄρμπιτρῖς γιναμένο στὰς 26 ὀχτ(ωβρίου) πρώτου ἀπερασμένου, πρεξεντάδα, τὴν αὐτὴν ἡμέρα εἰς τὰ ἄτη μου καὶ πουμεπλικιάδα τὴν σήμερον ἀπὸ τὴν ὁποίαν στάντε τὴν παρὸν ρεουνντζια ὁ αὐτὸς Κουρούμαλος κρᾶζεται πλερωμένος καὶ εὐχαριστημένος δίχως ἄλλο ὄπλιγο τοῦ ἄνωθεν Τετράδῃ καὶ βεβαιώνει καὶ διὰ τὸν ἄνωθεν σ[ινιὸρ] Κουρούμαλο βεβαιώνει ὁ υἱὸς του.

Πιέρως Τετράδης βεβαιώνω τὰ ἄνωθε,

Α. Κουρούμαλος βεβαιώνω.

30.

Δάνειον τῆς 17 Δεκεμβρίου 1682. Νοτάριος Κωνστ. Νοβάκος²⁾ (Βεβλ. 17 σ. 59).

† Δικεμβρίου 17. Τὴν σήμερον ὁ κ(ύ)ρ Γιάννης Νίκλος Μανιάτης δίδει τοῦ παρόντος κ(ύ)ρ Νικολοῦ Θιακοῦ τοῦ π(ο)τ(ε) Σταμάτη κάτοικος εἰς τὴν σκον-τρᾶδα τῆς Ἀγίας Αἰκατερίνης τῶρα εἰς τὸ παρὸν μετρητὰ χειροδοτῶς ριᾶλια δύο δύο, Ν° 2, καὶ κανένα σημάδι δὲν τοῦ κρατεῖ, τὰ ὅποια ὑπόσχεται νὰν τοῦ τὰ ἐπιστρέψῃ μὲ τὸ διάφορο, κατὰ τὴν τερμινατζιὸν Κορνάρα³⁾, εἰς κάθε του καλὴ ἀναζήτησιν, ὁμπλιγάροντας τὰ καλὰ του καὶ σωματικῶς.

¹⁾ Ἀντώνιος Κουρούμαλος Οἰκογ. Κ. μαρτυρεῖται ἐκ Μάνης ἐκ τῶν ἐγγεγραμμένων ἐν τῇ χροσοβίβλῳ (1488 - 1582). Τῷ 1553 ἀπαντᾷ Κ. ἡ Γαλλίας καραβοκύρις, ἕτερος δὲ Ἀναστάσιος ἐχρημάτισε συμβολαιογράφος Ζακύνθου ἀπὸ 4 Νοεμβρίου 1743 μέχρι 13 Φεβρ. 1757.

²⁾ Κωνστ. Νοβάκος. Συμβολαιογρ. ἀπὸ 27 Σεπτεμβρίου 1676 - 31 Μαΐου 1711. Ἡ οἰκογ. ἀναφέρεται ἀπὸ τὸ 1550. Πιστεύω ὅτι ἡ οἰκογ. αὕτη κατάγεται ἐκ Μάνης. Εἰς τὸ χειρόγραφον τοῦ ἱατροῦ Παπαδάκη φύλλ. 14β (= Νεὸς Ἑλληνομν. τόμ. 14 σ. 60) ἀναγιγνώσκωμεν: Βασιλόφυη Νοβακιάνισσα Καλαπόθον. Τῷ 1705 Μαρτίου 24 μαρτυρεῖται ὅτι ἡ Αἰκατερίνη τοῦ Μάρκου Νοβάκου ἐκ Villa Ρεοῖ ἐστεφανώθη τὸν Δημήτριον Βαλάσσι ὑπὸ τοῦ ἐφημερίου τοῦ Ἀγίου Νικολάου τῶν Γραικῶν ἐν Πόλᾳ, ἱερῶς Ἰωάν. Ράδολε. Βλ. Κ. ΜΕΡΤΖΙΟΥ, Θωμᾶς Φλαγγίνης σ. 140. Εἰς ὑποσχετικὸν ἔγγραφον τῶν Μανιατῶν πρὸς τὸν Σερεμέτηπην τῷ 1806, μεταξὺ τῶν ἄλλων ὡς κάτοικοι τοῦ Οἰτύλου ὑπογράφουν καὶ οἱ Νοβακιᾶνοι. Βλ. [ΑΝΩΝΥΜΟΥ] Ἱστορικαὶ ἀλήθειαι συμβάντων τῆς Μάνης. Ἀθῆναι 1858 σελ. 44.

³⁾ τερμινατζιὸν Κορνάρα. Ἀπόφασις τοῦ Προβλεπτοῦ Κορνάρου καθορίζουσα τὰ τῶν συναλλαγῶν.

31.

Ἐξέφλῃσις χρόνου τῆς 7 Ἰανουαρίου 1683. Νοτάριος X. Βασμοῦλος (Β:βλ. 15 σ. 216).

† 1683 Γενσρίου 7. Τὴν σήμερον ὁ σ(ινιὸ)ρ Ἀντώνιος Κουρούμαλος τοῦ σ(ινιὸ)ρ Γιώργου κάνοντας¹⁾ διὰ ὄνομα τοῦ πατέρα του ἔλαβε ἀπὸ τὸν παρόντα κ(ὺ)ρ Μιχάλη Νίκλο Μανιάτη ρεάλια ἐπὶ ἡμῖς Ν° 7 ¹/₂. Εἶναι ἐκεῖνα ποὺ τοῦ ἐτζεδέρισε ὁ μ(ισσέ)ρ Πιέρρος Τετράδης, ὡς φαίνεται μὲ γραφὴν στὰ ἄτη μου, γεναμένη στὰς 8 Νοεμβρίου τοῦ ἀπερασμένου, ἀλικόντρο τῆς γραφῆς Ἀπριλίου πρώτη ἀπερασμένου καὶ κράζεται πληρωμένος καὶ εὐχαριστημένος καὶ βεβαιώνει.

† Ἀντώνιος Κουρούμαλος βεβαιῶν τὰ ἄνωθεν.

32.

Παραίτησις ἀγωγῆς τῆς 23 Ἀπριλίου 1684. Νοτάριος X. Βασμοῦλος (Β:βλ. 17 σ. 38).

† 1684 Ἀπριλίου 23. Τὴν σήμερον ἐνεφανίστη κατέμπροσθεν ἐμοῦ νοταρίου καὶ μαρτύρων ὑπογεγραμμένος παρὼν σωματικῶς ὁ μ(ισσέ)ρ Γιώργος Νίκλος Μανιάτης, ὁ ὁποῖος ἰντσάρισε νὰ γράψω ὡς κάτωθεν, ἦγουν ἐπειδὴ καὶ νὰ ἐκαρελάρησε εἰς τὸ ὁφίτιο τῆς Καντζελλαρίας πραιτόριας²⁾ τὸν μ(ισσέ)ρ Ἀντζόλο Καλλέργη³⁾ καὶ ἄλλους δύο διὰ τὸ διγοῦστο τῆς πέρα μερίας, θελαματικῶς τρόπου ὁ αὐτὸς Γιώργος ρεμοβέρεται, ὅσο μόνον διὰ τὸν αὐτὸν Καλλέργη καὶ δὲν πρετεντέρει ποτὲ τῷ καιρῷ κανένα προῖμα ἀπὸ δαύτον, ὥσάν νὰ μὴ ἤθελε κάμει κανένα προῖμα ἐναντίον του, παρακαλῶντας καὶ τὴ δικαιοσύνη νὰ μὴ προτζεδέρη κόντρα του, εἰς μαρτυρίας τῶν κάτωθεν.

† Μάρκος ἱερεὺς ὁ Σκούρτας⁴⁾ μαρτυρῶ τὰ ἄνωθεν

† Nicolo Venier detto Chendroti fui presente.

¹⁾ κάνοντας = ἐνεργῶν.

²⁾ ὁφίτιο τῆς Καντζελλαρίας πραιτόριας. Εἰς τὸ γραφεῖον τῆς γενικῆς Διοικήσεως. Ἐν Χάνδακι τῆς Κρήτης ὑπῆρξεν ἡ Cancellaria grande (Μεγάλη Δουκικὴ Γραμματεία).

³⁾ Ἀντζόλο Καλλέργη. Ὑπὸ τὸ ἐπώνυμον Κ. ἐν Ζακύνθῳ μαρτυροῦνται οἰκογ. ἐκ Κρήτης 1518, ἐκ Μονεμβασίας 1531 καὶ ἐκ Κυθήρων 1653. Παρωνύμια τούτων εἶναι τὰ Βαλλιά-
νον καὶ Φαλαῖλα. Μαρτυροῦνται δὲ καὶ ἀγιογράφοι ἐν Ζακ. οἱ Κ. Φραγκῆσκος 1671 καὶ Κ. Νικόλαος 1744. Τὸ ἐπώνυμον καὶ ἐν Μάνη. Ζαχαρίας Καλλέργης κατασκευαστὴς τυπογραφικῶν στοιχείων μαρτυρεῖται ἐν Βενετίᾳ. Βλ. Κ. ΜΕΡΤΖΙΟΥ, Θωμᾶς Φλαγγίνης σ. 204.

⁴⁾ Μάρκος ἱερεὺς ὁ Σκούρτας. Οὗτος ἐκλέγεται διὰ μίαν 16ετίαν ἱερεὺς ἐφημέριος τοῦ Ἀγίου Ἀντωνίου Ζακύνθου. Βλ. Ν. ΒΕΗ, Κατάλογος τῶν ἐλληνικῶν χειρογράφων κωδίκων τῆς ἐν Ζακύνθῳ Φωσκολιανῆς Βιβλιοθήκης. ΔΙΕΕ 9 (1926) σ. 52. Βλ. καὶ ἔγγραφον 59 σημ. 3.

33.

Ἀνεκλογαὶ τῆς 8 Ἰουλίου 1685. Νοτάριος X. Βασμυδός (Β:βλ. 18 σ. 198).

† 1685 Ἰουλίου 8. Τὴν σήμερον ὁ παρὼν κὺρ Μιχάλης Νίκλος Μανιάτης δίδει εἰς καθάρια πούλησίᾳ τοῦ παρόντος κὺρ Σταματέλλου Τουρκάκη¹⁾ τοῦ π(ο)τ(ε) Φιλίππου ἀπὸ χωρίο Μπανᾶτο²⁾ ἓνα ἄλλογο ποῦ ἔχει κόκκινο, τὸ ὁποῖο τὸ εἶδε ὁ αὐτὸς Τουρκάκης καὶ εἶναι τῆς σοτισφατιζιόνες του καὶ τὸ περιλαβαίνει μὲ κάθε του αἰτία καὶ ὥσπερ σακκὶ κόκκαλα καὶ ἐσταθήκανε ντακκόρδο νὰν τοῦ δώσῃ τὴν πρώτην ἐρχόμενὴν ἐσοδείαν κρασί κόκκινο σταμνιά δεκαφτὰ ἥμισυ, κράζοντάς τον εἰς τὸ πάτημα καὶ νὰν τοῦ τὸ φέρῃ στὴν χώρα³⁾ μὲ ἀγώγια του ὁ αὐτὸς Τουρκάκης ὀμπλιγρόντας τὰ καλά του καὶ σωματικῶς καὶ μὲ ἐξεκαθαρωσύνην ὅτι τ' ἀγώγια ν' ἀγροικῶνται ἐν τῷ μέσῳ τους εἰς μαρτυρίας

† Θοδωρῆς πλατυγένης⁴⁾ μαρτυρῶ ὡς ἄνωθε,

† Κυριάκης Τρούσας⁵⁾ μαρτυρῶ τὰ ἄνωθε.

34.

Μίσθωσις ἐργασίας τῆς 10 Νοεμβρίου 1685. Νοτάριος X. Βασμυδός (Β:βλ. 19 σ. 57).

† 1685 Νοεμβρίου 10. Τὴν σήμερον ὁ παρὼν κὺρ Γεωργάκις Νίκλος τοῦ π(ο)τ(ε) Μιχάλη Μανιάτης ἐσυμφώνησε μὲ τὸν παρόντα μ(ισσέ)ρ Ἀντρία Ντεμπονέρα καὶ ὑπόσχεται ὁ αὐτὸς Νίκλος νὰ σταθῇ μὲ τὸν αὐτὸν μ(ισσέ)ρ Ἀντρίαν νὰν τότε δουλεύῃ στὸ σπίτι του καὶ μὲ τὴ βάρκα του, ὡς καθὼς τὸν ἤθελε διορθώσει ὁ αὐτὸς Ντεμπονέρας καὶ ὡς εἶναι ἡ τάξις καὶ ὀμπλιγα τῶν καλῶν καὶ ἐμπιστεμένων δουλευτάδων καὶ διὰ ῥόγα του καὶ πληρωμὴν του διὰ τὸν αὐτὸν χρό-

¹⁾ Σταματέλλου Τουρκάκη. Ἡ οἰκ. Τ. ἐγκατεστάθη ἐν τῇ νήσῳ ἐκ Κερκύρας. Καὶ τὸ πον. τοῦ Τουρκάκη *σινκά*, εἰς περιοχὴν Γαλάρου μικροῦ (1679).

²⁾ Μπανᾶτο χωρίον Βανᾶτον πρωτεύουσα τοῦ τ. δήμου Ψωφίδος.

³⁾ νὰν τοῦ τὸ φέρῃ στὴν χώρα. Ἐκ τῆς ἐξοχῆς εἰς τὸ χωρίον. Ἡ ἔννοια τῆς λ. χώρα = τὸ χωρίον ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ἐξοχὴν (τὰ κτήματα) εἶναι ἐν χρήσει καὶ σήμερον ἐν Μάνῃ κ. ἀ. Πρβ. καὶ Κ. ΑΜΑΝΤΟΝ, Ν. *Ἑστία* 55 (1954) 8-9.

⁴⁾ Θοδωρῆς Πλατυγένης. Οἰκ. Π. μαρτυρεῖται τῷ 1507 καὶ ἐνεγράφη ἐν τῇ χρυσοβίβλῳ τῷ 1597. Π. Νικόλαος ὑπῆρξεν συμβολαιογράφος Ζακ. ἀπὸ 19 Μαρτίου 1596-13 Ἰανουαρίου 1620. Πρβ. Α. Ζώην, Ὁ Ἅγιος Διονύσιος... σ. 84. «γραφὴ γεναμένη σταις 2 του οχτοβρίου 1617 ἡστὰ ατῇ τοῦ ποτε μ. νηκολοῦ πλατηγαίνῃ νοταρίον». Τοπων. Πλατυγένης. εἰς περιοχὴν χωρίου Γαϊτάνι ἀναφέρεται τῷ 1679. Γεώργιος Πλατυγένης ἐκ Κορώνης εἰσάγεται ὑπότροφος τοῦ Φλαγγινείου Φροντιστηρίου τῇ 5 Μαρτίου 1728. Βλ. Κ. ΜΕΡΤΖΙΟΥ, Θωμᾶς Φλαγγίνης σ. 124.

⁵⁾ Κυριάκης Τρούσας. Ἡ οἰκογ. μαρτυρεῖται τῷ 1519. Ἰερεὺς Τ. Νικόλαος ἐχρημάτισε συμβολαιογράφος τῆς Ζακ. ἀπὸ 15 Αὐγ. 1550-21 Μαΐου 1599.

νον ἐσταθήκανε ντακόρδο νάν τοῦ δώση ὁ αὐτὸς Ντεμπονέρας ριάλια ἰν τοῦττο ἐπτά, Ν° 7, καὶ δουλεύοντας νάν τοῦ δίδῃ ἕως ἓνα ὃ δύο ριάλια ἀκόντο καὶ τὸ ρέστος νὰ τοῦ τὰ δίδῃ ἀφόντις ἔχει φινίρει τὸν καιρὸν του καὶ νάν τοῦ κάνῃ καὶ δύο ἀλλαξίες ροῦτχα ὀρδινάρια δουλεντάρικα, ἓνα γαμπᾶ καὶ ὅσα τσαρούγια καὶ παπούτζια χαλάση καὶ μὲ πάττο ὅτι ἂν τοῦ δώση ὁ μ(ισσέ)ρ Ἀντριάς προῖμα εἰσὲ κονσένια καὶ τὸ χάση νάν τὸ ἀποκρίνεται καὶ ἂ δὲν σταθῇ νὰ φινίρῃ τὸν καιρὸν του ἰντιέρο, νὰ χάνῃ τὸν κόπον του διὰ τὸν καιρὸν ποὺ ἤθελε ἔχει δουλεμένο καὶ νὰ μὴν ἡμπορῇ νὰ προτεντέρῃ τίποτις ἀπὸ τὸν ἄνωθεν μ(ισσέ)ρ Ἀντριά, ὁμοίως καὶ ἂν αὐτὸς ἤθελε τόνε διώξῃ πρὶν φινίρῃ ὁ καιρὸς του, νάν τοῦ πλερώνῃ τὴν ρόγα του ἰντιέρα διὰ ὅλον τὸν χρόνον. Καὶ οὕτως ἐσυμφώνησαν εἰς ὑποσχέσεις ρετζιπροκαμέντε διὰ τὸ μαντενιμέντο καὶ τὰ ἐξῆς εἰς μαρτυρίας

† Τζώρτζης Κοντονῆς¹⁾ μαρτυρῶ

† Κωνσταντῖνος Ντελετέμενος²⁾ μαρτυρῶ τὰ ἄνωθε.

35.

Μισθωσις πράγματος τῆς 8 Μαΐου 1686. Νοτάριος Χ. Βασμοῦλος (Β:βλ. 20 σ. 10).

† 1686 Μαΐου 8 ὁχτώ. Τὴν σήμερον ὁ μ(ισσέ)ρ Μιχάλης Νίκλος νοικιάζει τοῦ παρόντος μ(ισσέ)ρ Μαυροειδῆ Ρουσία τὸ μισθὸ ἀπὸ τὸ σπίτι μὲ ὅλη τὴ σοφίτα ποὺ κρατεῖ σὲ νοίκι ἀπὸ τὸ σ(ινιό)ρ Δελετεμένο³⁾ στὴν σκοντράδα τῆς θείας Ἀναλήψεως, ἥγουν τὴ μερία ποὺ δὲν ἔχει τὸν φοῦρνο διὰ μῆνας ἔνδεκα ἡμισυ, ποὺ ἔχει νὰ κάμῃ εἰς αὐτὸ καὶ διὰ νοίκι ἐσταθήκανε ντακόρδο νάν τοῦ δώση ὁ αὐτὸς Μαυροειδῆς ἀπὸ ριάλια πέντε τὸν χρόνον καὶ εἰς τὸ παρὸν τοῦ δίδει ἀκόντο ριάλια δύο ἡμισυ καὶ τὸ ρέστος ὑπόσχεται νάν τοῦ τὸ δώση ἕως ὅλον τὸν μῆνα τὸν Ἰούλιον τὸν πρῶτον ἐρχόμενον, ὑπόσχοντας καὶ ὁ αὐτὸς Μιχάλης νὰ μαντενίρῃ τὸν αὐτὸν Μαυροειδῆ στὸ αὐτὸ σπίτι ὅλον τὸν ἄνωθεν καιρὸν καὶ σολλεβάρῃ τὸν ἀπὸ κάθε πείραξι καὶ τὰ ἐξῆς εἰς μαρτυρίας

† σπύρος μασκαμπροῦνος μαρτυρῶ τὰ ἄνωθε

† Io nicolo molin⁴⁾ fui presente.

¹⁾ Τζώρτζης Κοντονῆς. Ἡ οἰκογ. Κ. μαρτυρεῖται ἐν Ζακύνθῳ τῷ 1534.

²⁾ Κωνσταντῖνος Ντελετεμένος. Μαρτυρεῖται ἐκ Κρήτης εἰς Ζάκυνθον τῷ 1675. Βλ. Α. Χ. ΖΩΗ, Κρήτης ἐν Ζακύνθῳ. Ε.Ε.Κ.Σ. 2 (1939) σ. 128.

³⁾ Δελετεμένο. Βλ. προηγούμενον ἔγγραφο ἐν λ. Ντελετεμένος.

⁴⁾ nicolo molin. Ὑπὸ τὸ ἐπώνυμον Molin μαρτυροῦνται Προβλεπταὶ Ζακύνθου οἱ Ἰάκωβος 1563, Μᾶρκος 1607, Ἀντώνιος 1641. Βλ. Ν. ΚΑΤΡΑΜΗ, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 66 - 68.

36.

Ἑξαρχία τῆς 12 Νοεμβρίου 1686. Νοτάριος Ν. Νομικός (Β:βλ. 18 σ. 40).

† 1686 Νοεμβρίου 12. Τὴν σήμερον ἐσυμφώνησε ἡ κυράτσα Ἑλένα χήρα τοῦ ποτὲ πατρὸν Μιχάλη Νίκλου μὲ τὸν παρόντα πατρὸν Τζουάννε Νίκλο τοῦ ποτὲ Μάρκου ἀπὸ τῆ Μιάνη ὅτι τῇ βάρκα, ὅπου ἀγοράσανε τὴν σήμερον ἀπὸ τὸν μ(ισσέ)ρ Νικολὸ Μπαρτζό¹⁾ διὰ ριάλια ἑβδομήντα πέντε, νὰ τήνε καραβοκυρεύη ὁ αὐτὸς καὶ νὰ μοιραῶνται ὅ,τι ξεδούλειο κάμη τριτάριχο²⁾, δύο νὰ παίρνη ὁ ἄνωθεξ Νίκλος, ὥσάν νοικοκύρις παρτζινέβολος εἰσὲ δύο μερτικά τῆς αὐτῆς βαρκὸς καὶ ἓνα ἡ ἄνωθεν χήρα, ὥσάν νοικοκυρὰ παρτζινέβολη εἰς ἓνα τρίτο τῆς αὐτῆς βαρκὸς, καὶ ἔτσι, ὄντας χρειαστῇ καὶ εἰσὲ φτειάσι ὥσάν καὶ εἰσὲ ρεμέτζα, νὰ ξοδιάζῃ δύο ὁ Νίκλος καὶ ἓνα ἡ χήρα, ἔτσι εἰσὲ διάφορο ὥσάν καὶ εἰσὲ ζημία ὅπου ὁ Θεὸς πάντα νὰ τοὺς διαφορεύῃ καὶ ἐτοῦτο ἕως νὰ εἶναι ντακκόρδο, ἀλλοιῶς νὰ ἡμποροῦν νὰ τήνε ξεκάνουν μὲ τὸ νὰ τὴν δώσουνε ἀλλουνοῦ, ὀββέρο νὰ τὴν πάρῃ ὁ εἰς ἀπὸ τὰ δύο μέρη πληρώνοντας τοῦ ἑτέρου τὸ μερτικό του, ὅσο ἤθελε στιμαριστῇ ἐκεῖνο τὸν καιρὸ. Καὶ οὕτως ἐποίησαν εἰς ὑπόσχεσιν καὶ τὰ ἐξῆς ὑπὸ μαρτυρίαν.

† Γιώργος νομικός μαρτυρῶ.

† τομάζος³⁾ ἄκβιλας μαρτυρῶ.

37.

Διαθήκη τῆς 22 Ἰουλίου 1687. Νοτάριος Χ. Βασμοῦλος (Β:βλ. 21 σ. 20).

† Ἐν Χριστοῦ ὀνόματι, ἀμήν. Ἐτη ἀπὸ τῆς Αὐτοῦ γεννήσεως 1687 Ἰουλίου 22 εἰς χώραν Ζακύνθου, εἰς τὸν οἶκον, ὅνπερ κατοικεῖ ὁ κύρ Λίας Νίκλος, λεγόμενος Κρίζος, Μανιάτης ἀπὸ τὸ Γερολιμνιώνα⁴⁾, στὴν σκοντράδα τῶν Ἀγίων Σαράντων, ἀνακραζόμενος ἐγὼ ὁ νοτάριος καὶ οἱ κάτωθεν ὑπογεγραμμένοι μάρτυρες, παρακαλεστοὶ ἀπὸ τὸν αὐτὸν Λία, διὰ νὰ κάμη τὴν παροῦσαν του διαθή-

¹⁾ Νικολὸ Μπαρτζό. Ἐν συμβολαίῳ τοῦ ἔτους 1546 ἀναφέρεται Τζάννες Μπαρτζός. Βλ. Α. Χ. ΖΩΗ, *Byz. Neugr. Jahr.* 13 (1936-37) σελ. χγ'. Ἐν ἔτει 1727 μαρτυρεῖται «Νικόλαος πρῶην πρωτοπαπᾶς ὁ Μπαρτζός ἐφημέριος ἀποστόλου Παύλου Ζακύνθου» Βλ. Κ. ΜΕΡΤΖΙΟΥ, ἔνθ' ἄνωτ. σ. 145 τῷ δὲ 1735, αὐτόθι σ. 124, μαρτυρεῖται κάτοικος Ζακύνθου «ὁ εὐλαβ. ἱερεὺς Ἰάκωβος Μπαρτζός ἀπὸ Μορέαν». Ὁ Νικόλαος ἐπῆρξεν πρωτοπαπᾶ τῷ 1715. Βλ. Ν. ΚΑΤΡΑΜΗ, ἔνθ' ἄνωτ. σ. 81. Σ. ΔΕΒΙΑΖΗ, Διήγησις περὶ τῆς πανούκλας τῆς Ζακύνθου 1728, *Κυψέλη* 5(1886) φύλλ. 48 σ. 289: «Παπᾶ Μπαρτζός 1727».

²⁾ Ὁ ὄρος πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος εἶναι ἐν χρήσει καὶ σήμερον.

³⁾ τομάζος = Θωμάς· θηλ. Τομάζα. Ὡς οἶκογ. ἐπών. Τομάζος μαρτυρεῖται τῷ 1718.

⁴⁾ Γερολιμνιώνα. Ὁ λιμὴν οὗτος μαρτυρεῖται παλαιότερον. Βλ. Α. DELATTE, *Les portulans grecs*. (Bibliothèque de la Faculté de Philosophie et Lettres de l'Univ. de Liège. Fasc. CVII), Paris 1947 σ. 214, 20 «ἀπὸ τὴν Κορώνη ὡς τὸν Γερολιμνίον, ὅπου ἔστι ὁ πρῶτος κάβος τῆς Μιάνης... ἔστι μίλλια σεράντα, ἀντόθι 214, 4-6 «... καὶ ἔστι καὶ μία ἐκκλησία εἰς τὴν ἄκρην τῆς βάλης, ὁ Ἅγιος Νικόλαος...» Σήμερον καλεῖται Γερολιμνὴν ἢ Λιμένας

κην, εύρισκόμενος ἄρρωστος εἰς τὸ κρεββάτι μὰ ἔχοντας τὸν νοῦν καὶ τὰς φρένας ὑγιεῖς, ἐρωτήθη διὰ σκλάβους καὶ ὁσπιτάλε καὶ εἶπε δὲν ἀφίνω, μόνον θέλω, ἂν μοῦ ἔλθῃ θάνατος, νὰ μὲ θάψουν εἰς τὸν ναὸν τῶν Ἁγίων Σαράντων¹⁾ εἰς τὴν χώρα, στὸ ταφεῖο²⁾ μας. Ὡς λέγει: τὸ χωράφι ποῦ ἔχω στοῦ Κατζίπουνεση³⁾, στὸν τόπο μου καὶ σπῖτι στὸ Γίπορο⁴⁾ τὰ ἀφίνω τῆς θυγατέρας μου, τῆς Θεοδώρας, τῆς ἐξουσίας της, ἀφίνοντας διὰ κομμέσσο μου τὸν ἀνεψιό μου, τὸν Καπετὰν Δικαῖο, νὰ ἤθελε τῆς τὰ ρεκουπεράρει, τὴν ὁποίαν ἀφίνω καὶ διὰ κληρονόμα

συνοικισμός εἰς ὁμώνυμον ὄρμον. Πρῶτος οἰκιστὴς αὐτοῦ ὑπῆρξεν ὁ Μ. Κατσιμαντῆς τῷ 1873. Ἐξ ἀνεκδότου ἐπιστολῆς τοῦ ἔτους τούτου (ἀντίγραφον τῆς ὁποίας κατέχω) μαρτυρεῖται: «...Εἰς τὸν Γερολιμένα οἰκοδόμησεν οἰκίαν ξυλινὴν ὁ Κατσιμαντῆς καὶ ἔφερε καὶ πρᾶγμα καὶ τὸ ἔκαμε ἐμπορομαζάλικον. Ἠγόρασεν καὶ οἱ Θεοδωρακιᾶνοι τόπον ἀπὸ τὸν Γελάση καὶ ἐθεμελίωσαν σπῖτι σύμφωνα καὶ μὲ τοὺς Λυμπεριάνους, ἐπίσης ἐθεμελίωσαν σπῖτι καὶ οἱ συγγενεῖς σου, ἐπίσης καὶ οἱ Σμαηλιᾶνοι, διὰ τὸν Ἀσώματον ἐγένετο φιλονεικία τίνος εἶναι, μάλιστα οἱ Θεοδωρακιᾶνοι ἔφεραν καὶ τὸν εἰρηνοδίκην καὶ ἔλαβε τὰ προσωρινὰ μέτρα...». Ἐπὶ δὲ τοῦ ὑπερθύρου τῆς Δ. θύρας τῆς οἰκίας τοῦ Θ. Κυρίμη ἐγγλυφος ἐπιγραφὴ ἔχει οὕτω: ΚΑΤΑΣΤΗΜΑ Μ. Θ. ΚΑΤΣΙΜΑΝΤΗ 1875

Ὀλίγον παλαιότερον, τῷ 1861, εἶχεν εἰσαχθῇ εἰς τὴν Βουλὴν νομοσχέδιον «περὶ κατασκευῆς προκυμαίας εἰς τὸν λεγόμενον Γερο-λιμένα, ἄνωθεν Θυρίδων (Gavo Grosso) κείμενον» (βλ. *Πανθώρα* 1881 σ. 155 σημειώσεις). Εἰς ἕτερον τῶν παλαιωτάτων οἰκημάτων τοῦ συνοικισμοῦ ἐπὶ μαρμαρίνης πλακὸς ὑπάρχει ἡ χρονολογία 1895 ΙΟΥΝΙ 15.

Διότι εἶναι μεταγενέστερος συνοικισμός δὲν μαρτυρεῖται οὔτε ὑπὸ Ν. ΝΗΦΑΚΟΥ, Ἱστορία τῆς Μάνης ὅλης ἡθῶν χωρίων καὶ ἱντράδων αὐτῆς διὰ στίχων πολιτικῶν. Ἐν L. MAUREK, *Das Griechische Volk*, Heidelberg 1835 τόμ. 3, σ. 1 - 13, οὔτε ὑπὸ τοῦ I. E. ΝΟΥΧΑΚΙ, Νέος χωρογραφικὸς πῖναξ, Ἀθῆναι 1885, σ. 106 - 107, ἐνθα ἀναγράφονται 44 ὀνόματα χωρίων τοῦ τ. δ. Μέσσης. Ὁ συνοικισμός οὗτος ἤρχισε νὰ λαμβάνῃ ζωὴν μόνον μετὰ τὸ 1900 ὡς ἐμπορικὸς λιμὴν. Πρβ. Π. ΚΑΛΟΝΑΡΟΝ, Ἠθογραφικὰ Μάνης, Ἀθῆναι 1934 σ. 18. Περὶ τοῦ τύπου *λιμνῶνας* ὡς β' συνθετ. τῆς λ. βλ. Δ. ΓΕΩΡΓΑΚΑ, Ἑτυμολογικὰ καὶ σημασιολογικὰ, *Λεξικογραφικὸν Δελτίον τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν* 2 (1940) 133 - 135.

¹⁾ νὰ μὲ θάψουν εἰς τὸν ναὸν τῶν ἁγίων Σαράντων. Τὸ ἔθιμον τῆς ἐν ἐκκλησίαις ταφῆς ὀρθοδόξων ἦτο σύνηθες ἐπὶ Βενετοκρατίᾳ καὶ παλαιότερον παρὰ τὰς ἀπαγορεύσεις. Ὡς ἐκ τῶν διαθηκῶν τοῦ 16 αἰῶνος μανθάνομεν, πολλοὶ τῶν ὀρθοδόξων ἐθάπτοντο ἢ ἐν ἐκκλησίαις ἢ ἐν μοναῖς καὶ δὴ καὶ γυναικείαις. Τὸ ἔθιμον, ὅπερ καὶ κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους ἐπεκράτει, παρὰ τὰς ἀπαγορεύσεις, ἦτο ἐν ἰσχύϊ καὶ ἐν Κρήτῃ κατὰ τοὺς παλαιότερους χρόνους τῆς Βενετοκρατίας. Βλ. Φ. ΚΟΥΚΟΥΛΕ, Συμβολαὶ εἰς τὴν Κρητικὴν λαογραφίαν ἐπὶ Βενετοκρατίᾳ. *Ε.Ε.Κ.Σ.* 3 (1940) σ. 31. Πρβ. Α. Χ. ΖΩΗΝ, Κρήτες ἐν Ζακύνθῳ, *Ε.Ε.Κ.Σ.* 2 (1939) σ. 127, ἐνθα εἰς ἔγγραφον τοῦ ἔτους 1675 ἀναφέρονται τὰ ἑξῆς: νὰ ἡμποροῦσι νὰ κἀνουν καὶ δύο ἀρκλές (κενοτάφια) ὃ τρεῖς μέσα εἰς τὴν αὐτὴν ἐκκλησίαν (Ἀγ. Νικολάου τῆς σκόλας - συντεχνίας - τῶν τσαγκαράδων) μὲ σπῆξα καὶ ἐξόδιον τῆς αὐτῆς ἀδελφότητος διὰ νὰ θάψουνται οἱ ἀδελφοὶ ἀπὸν θέλονσι περάσει ἀπὸ ἐτούτην τὴν ζωὴν, ὥσαν καὶ αἱ γυναῖκες καὶ τὰ παιδία...». ²⁾ στὸ ταφεῖο μας. Εἰς τὸν οἰκογενειακὸν τάφον.

³⁾ στοῦ Κατζίπουνεση καὶ κατοιτέρω: στὸ Κατζίπουνεσι. Πιθανῶς πρόκειται ἐνταῦθα περὶ τοῦ σημερινοῦ τοπων. τοῦ χωρίου Ἄνω Μπουλαριῶν ὑπὸ τὸ ὄνομα *Κατσιός*.

⁴⁾ στὸ Γίπορο. Σήμερον *Δίπορον*, χωρίον τοῦ τ. δ. Μέσσης παρὰ τοὺς ἄνω Μπουλαριούς.

μου καὶ σὲ ὅ,τι ἄλλο μοῦ ἠνθρίσκειται καὶ μοῦ ἀπαρθενεῦει. Ἔτι λέγει: μοῦ χρεωστῇ ὁ Καπετὰν Νικολὸς Λάζαρος Κουρούκλης ¹⁾ ριάλια δεκατρία καὶ νὰ ἤθελε τὰ δώσει τῆς ἄνωθεν θυγατρὸς μου. Καὶ οὕτως ἔκαμε τέλος θύλοντας, ὅτι ἡ παροῦσα του διαθήκη νὰ εἶναι διὰ πρώτη καὶ ὑστερή του διόρθωσις καὶ νὰ ἔχη τὸ στέρεον βέβαιον καὶ ἀπαρασάλευτον εἰς τοὺς αἰῶνας ὑπὸ μαρτυρίας τοῦ εὐλαβεστάτου καὶ λογιωτάτου ἱερέως κυρίου Ἀνδρέου Μοροτζαννέτη ²⁾, πρωτοψάλτη καὶ μ(ισσέ)ρ Ἀναστάση Αὐξέντη ³⁾.

† ἀνδρέας ἱερεὺς μοροτζανέτης μαρτυρῶ τὰ ἄνωθεν

— ἀναστάσις αὐξέντης μαρτυρῶ τὰ ἄνωθεν.

Καὶ πρὶν νὰ μισσέψω ἐνεθυμήθη καὶ εἶπε: Ἐξεκαθαρίζω πῶς τὸ χωράφι ποὺ εἶπα στὸ Κατζιπούρεσι εἶναι κουβελίων ⁴⁾ τριῶν καὶ τὸ κρατεῖ ὁ Νικόλας Γουνελᾶς ⁵⁾, ἐγγόνι τοῦ Νικολῆ Γουνελᾶ, ποὺ τὸ ἐσυμμάζεψα σὲ δαῦτον διὰ ριάλια δώδεκα ἀνταμῶς καὶ μὲ τὰ κάτωθεν, ἥγουν: Ἐτερο χωράφι στοῦ Κοπάνου, κουβελίων τεσσάρων, διὰ ριάλια ἑννιά, στὴ Μεγάλῃ Μεσαρία ⁶⁾ δύο κομμάτια καρταρολίων ⁷⁾ τριῶν, σύμπεζα ⁸⁾ καρταρολίων πέντε, ἕτερο στὰ Φελοντά ⁹⁾, καὶ ἕτερο

¹⁾ Κουρούκλης. Ἡ οἰκ. ἐγκατεστάθη ἐν Ζακύνθῳ ἐκ Κεφαλληνίας.

²⁾ Ἀνδρέου Μοροτζαννέτη. Κατωτέρω υπογράφει ὡς Μοροτζάνης. Πρόκειται περὶ τῆς οἰκογ. Μοροτζάνη ἐγκατασταθείσης ἐν τῇ νήσῳ ἐκ Κρήτης (1674). Εἰς ἔγγραφον τοῦ ἔτους 1675 (πιστοποιήσιν τοῦ Στεφ. Παλλαδᾶ πρωτοπαπᾶ Κρήτης) μεταξὺ τῶν ἄλλων εἶναι καὶ ὁ «ἀνδρέας ἱερ. μοροτζάνης ἀ. ψάλτης». Βλ. Α. ΖΩΗ, Κρήτες ἐν Ζακύνθῳ. Ε.Ε.Κ.Σ. 2(1939) σ. 131.

³⁾ Ἀναστάσις Αὐξέντης. Ἐν ἔτει 1165 Ἰανουαρίου 30 μαρτυρεῖται ἐν Ζακύνθῳ ἱερεὺς Γεώργιος Αὐξέντης. Ἐν ἔτει δὲ 1776 υπογράφεται εἰς πιστοποιητικὸν γάμου ὡς μάρτυς ὁ Χατζῆ Αὐξέντης Χριστόφορος. Βλ. Κ. ΜΕΡΤΖΙΟΥ, ἔνθ' ἄνωτ. σ. 156, 159.

⁴⁾ κουβελίων τριῶν. Κουβέλι τό, μέτρον δημητριακῶν ποικίλου χωρητικότητος. Τὸ παρὰ βυζαντινοῖς κουβέλιον. Βλ. Φ. ΚΟΥΚΟΥΛΕ, Βυζαντινῶν βίος καὶ πολιτισμὸς 5 (1952) σ. 299. Πρβ. Δ. ΠΕΤΡΟΠΟΥΛΟΝ, Συμβολὴ εἰς τὴν ἔρευναν τῶν λαϊκῶν μέτρων καὶ σταθμῶν, Ἐπετηρὶς τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου 7 (1952) [1953] σ. 75 Ἐν Μάνῃ τὸ κουβέλι, χωρητ. 24 ὀκ., ἀπετέλουν τὰ δύο σοινίκια. Πρβ. Δ. ΠΕΤΡΟΠΟΥΛΟΝ, ἔνθ' ἄν. σ. 63. Ἐκαστον σοινίκι ἦτο 12 περιῖπου ὀκάδων (χωρητικότητος ὅπως ὁ σημερινὸς ντενεκὲς πετρελαίου). Ὑπελόγιζον δὲ τὴν ἔκτασιν τῶν ἀγρῶν ἢ ἐκ τοῦ ποσοῦ τοῦ ἐν αὐτοῖς σπειρομένου σίτου («ἀφ' ἡμέροισι καὶ ἑνα χωράφιον δέκα κουβέλια. Ἐγγραφον τῆς μονῆς Ξενιάς τοῦ 1783. Βλ. Δ.Ι.Ε.Ε. 4 (1892) σ. 663), ἢ ἐκ τῶν ἡμερῶν τὰς ὁποίας ἐχρεώζοντο διὰ νὰ τοὺς καλλιεργήσουν ἢ διὰ ζεύγους βοῶν ἄροισι γῆς ἐντὸς μιᾶς ἡμέρας ἐκαλεῖτο ζελχιᾶ, ἢ (χωράφι τρεῖς ζελχιές, ἐν Μάνῃ). Ἐν Κρήτῃ ἡ ἐργασία ζεύγους βοῶν ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ λέγεται ζευγαριόν, οἱ δὲ ἀγροί, οὗς ζεύγος βοῶν καλλιεργεῖ εἰς μίαν γεωργικὴν περιόδον, λέγονται ζευγαριὰ ἢ βοوندία. Βλ. Χριστιαν. Κρήτην σ. 327.

⁵⁾ Νικόλας Γουνελᾶς. Ἡ οἰκογ. σήμερον ἐν Μάνῃ εἰς τὰ χωρία Λάγεια καὶ Λιοντάκι.

⁶⁾ Διὰ τὸν τύπον Μεσαρία — Μεσαριά βλ. Γ. ΧΑΤΖΙΑΚΙ, Περί τοῦ ἐτύμου τῆς λέξεως Μεσαρίας, Ἀθηνᾶ 6 (1894) 3 — 64.

⁷⁾ καρταρολίον (ἐνετ. quartarolo). Καρταρόλι μέτρον χωρητ. στερεῶν, τὸ ἡμισυ τοῦ κοιλῶ. Κοιλὸν ἐν Μάνῃ εἶναι τὸ αὐτὸ μὲ τὸ κουβέλι.

⁸⁾ σύμπεζα. Πιθανῶς σύμποδα τὰ. Ἐν Μάνῃ τὰ περίξ τῆς οἰκίας κτήματα, (τὰ σύγουρα).

⁹⁾ Φελοντά. Τοπων. καὶ σήμερον εἰς τὸ χωρίον.

στὲς "Αρμακες¹⁾). Τὰ αὐτὰ πέντε κομμάτια ἀπὸ ρεάλι ἓνα τὸ κάθε κομμάτι στοῦ Χόντρου καὶ ἕτερον ἄλλον ἓνα στοῦ Κολομάχαιο²⁾ διὰ ριάλια ἑννιά καὶ ἕτερο στίς Πλαγιές³⁾ διὰ ριάλια τέσσερα καὶ τὸ ἄνωθεν σπῖτι στοῦ Γίπορο διὰ ριάλια ἑννιά, ποὺ κάνουν ἡ ὁλότης ριάλια σαράντα ὀχτώ· τὴν ὁποίαν σοῦμμα, τὰ ριάλια σαράντα ὀχτὼ δίδοντάς του τα ἡ ἄνωθεν θυγατέρα μου, κ(υρὰ) Θεοδώρα, νὰ ἤθελε τὰ ρεκουπεράρει καὶ κάνει ὡς θέλει καὶ βούλεται. Καὶ οὕτως ἔκαμε τέλος, ὡς ἄνωθεν εἰς μαρτυρίας τῶν ἄνωθεν τιμίων μαρτύρων.

† ἀνδρέας ἱερεὺς μοροτζάνες ἀψαλτ(ης) μαρτυρῶ τὰ ἄνωθεν·

– ἀναστάσις αὐξέντης μαρτυρῶ τὰ ἄνωθεν.

[Ἐπὶ τοῦ περιθωρίου].

1687 Αὐγούστου 18 ἀπέθανε ὁ ἀντικρυς Λίας καὶ ἐπουπλικάριστη ἡ ἀντικρύς του διαθήκη εἰς τὸν ἀντικρυς ναὸν τῶν Ἀγίων Σαράντων, ἀφόντις ἔψαλαν οἱ ἱερεῖς κατὰ τὸ ὀρδινάριο καὶ τὰ ἐξῆς.

38.

Προικοσύμφωνον τῆς 12 Φεβρουαρίου 1688. Νοτάριος Χ. Βαζμοῦλος (Β:βλ. 21 σ. 148).

† Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἀγίου Πνεύματος καὶ τῆς ὑπερευλογημένης δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας καὶ πάντων τῶν ἁγίων ἀμήν. 1688 Φλεβαρίου 12. Τὴν σήμερον, Θεοῦ ἐνεργοῦντος, γίνεται τὸ παρὸν συνοικέσιον καὶ παντρεύουν οἱ παρόντες μ(ισσέ)ρ Κυριάκης, Γεωργάκης καὶ Λεοῦτζης, ἀδελφία Κοντόσταβλοι, κάνοντας διὰ λόγου τους καὶ διὰ ὄνομα τοῦ μ(ισσέ)ρ Γιάννου, τ' ἀδελφοῦ τους, τοῦ ποτὲ Δημάκη, τὴν ἀδελφή τους, ὀνόματι κυράτσα Μαρούλλα, μὲ τὸν παρόντα (μισσέ)ρ Γιάννη Νίκλο τοῦ μ(ισσέ)ρ Γιωργάκη, προμετεφέροντας τὰ ἄνω ἀδελφία, ὅτι ἡ ἄνωθεν κυράτσα Μαρούλλα, ἡ ἀδελφή τους, νὰ πάρῃ διὰ ἄνδρα τῆς νόμιμον καὶ εὐλογητικόν⁴⁾ τὸν

¹⁾ "Αρμακες. Τοπων. καὶ σήμερον· ἡ λ. εὐχρηστος ὡς τοπων· ἐν Μάνη δηλοῖ ἐπιμήκη τεμάχια (λωρίδας) κτημάτων. "Αρμακα ἢ, "Αρμάκι τό, "Αρμακούλλια τὰ "Αρμακούλλα, Ξεραρμακούλλα ἢ, Πανάρμακα – Κατάμαχα ἢ. Πρβ. λ. αρμακᾶς, αρμάκι, αρμακιά, αρμακιάζω, αρμακούλλα, αρμακίων ἐν Ἱστορικῷ Λεξικῷ τῆς Νέας Ἑλληνικῆς ἐν λέξεσι. Περί τῆς λ. αρμακᾶς βλ. Κ. ΑΜΑΝΤΟΥ, Λεξικογρ. Ἀρχ. 6 (1923) 104.

²⁾ Κολομάχαιο. Περί τοῦ ἐπιθήματος κολο – ὡς πρώτου συνθετικοῦ ὀνομάτων καὶ τοπων. βλ. Δ. ΒΑΓΙΑΚΑΚΟΥ, Τοπωνύμια εἰς – ἄδος Ἀθηνᾶ 56 (1952) 13.

³⁾ Πλαγιές. Τὰ εἰς τὰς πλευρὰς τοῦ βουνοῦ κτήματα· καὶ σήμερον ἐν Μάνη λέγεται πλαγὰ ἢ, πλαγάδα ἢ, πλάγιο τό = Τὰ πλάγια τοῦ βουνοῦ. Εἰς τὸ χωρίον Δίπορον ὑπάρχει σήμερον τοπων· ἡ πραγμα, πραγμαῖς οἱ. Πιθανῶς πρόκειται περὶ τοῦ αὐτοῦ τοπων.

⁴⁾ εὐλογητικόν. Ὑπὸ τὰς εὐλογίας τῆς ἐκκλησίας, νόμιμον. Εἰς Μάνην βλοητικός ὁ, εἶναι

ἄνωθεν μ(ισσέ)ρ Γιάννη Νίκλο, ὡς καθὼς προστάσσουν οἱ θεῖοι καὶ ἱεροὶ νόμοι τῆς Ἀγίας τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίας, ὁμοίως προμεττάρει καὶ αὐτὸς Γιωργάκις Νίκλος νὰ λάβῃ καὶ ἀτζετάρη τὴν αὐτὴν κυρ(άτζα) Μαρούλλα διὰ γυναῖκα του νόμιμην καὶ εὐλογητικὴν, ὡς ἄνωθεν. Καὶ διὰ προῖκαν καὶ χάριν προικός, τάσσουν τὰ ἄνωθεν ἀδελφία πρῶτον τὸ μέγαν καὶ πλούσιον ἕλφος τοῦ παντοδυνάμου Θεοῦ καὶ τὴν εὐκὴν τῶν γονέων τῆς, ἔπειτα τὰ κάτωθεν, ἦγουν δύο κρεββάτια καινούρια καὶ μία μακρυνάρα γιομᾶτα μαλλί, τέσσερα προσκέφαλα, τρία ζευγάρια σεντόνια σκούλλινα καινούρια, τέσσερες νιεμέλλες καινούριες μὲ ξόμπλι καὶ τὸ ἄλλο σκέττο, μία κουρτίνα καινούρια, ἓνα πᾶπλωμα σουριάνικο καινούριο, δώδεκα πουκάμισα καινούρια, δεκατέσσερες ποδιές, οἱ δέκα σκούλλινες καὶ οἱ τέσσερες καμπρένιες, τρεῖς μπόλιες ψιλές καὶ ἕτερες τρεῖς λουτρομπολες μὲ ξόμπλι, τέσσερα βελέσσια¹⁾ καινούρια, τρία τζιπούνια πάννινα καινούρια, μία μοῦδα σταμέττα καινούρια, μία σοττανέλλα οἰξάδα, ἕτερη σοττανέλλα ταμπένια καινούρια, δύο μεσάλες καὶ δώδεκα τουβαλίφια, μία κασσέλλα κάρινη, καινούρια, ἓνα ζευγάρι σκολαρίκια καὶ σὲ μετρητὰ ριάλια ἐξήντα τὴν ὁποίαν προῖκα προμεττάρουν νὰ τὴν δώσουν καὶ κονσενιάρουν ἡμέρες τρεῖς πρὶν τῆς εὐλογησεως καὶ νὰ ἀγροικᾶται ἀπὸ πατρικά, μητρικά καὶ τέλειον τῆς ἀδελφομοιρί.

Καὶ οὕτως ἐσυμφώνησαν καὶ ἔγινε τὸ παρὸν συνοικέσιον καὶ ἔδωκαν τὰς δεξιὰς χεῖρας καὶ τὸ φίλημα κατὰ τὸ συνήθειον, εἰς μαρτυρίας τῶν κάτωθεν.

— δημήτρης ἀλικάρης μαρτυρας παρακαλεστός,

— γιάννης κοντόσταυλος μαρτυρῶ τὰ ἄνωθε.

ὁ σύζυγος, βλοητικᾶ ἡ, = ἡ σύζυγος. «Μὴν εὐδατε τὸν ἄντρα μου καὶ τὸ βλοητικό μου;» «ὁ ἄντρας πὸ βλοήθηκα». Ἐν Κρήτῃ «εὐλογητικὰ παιδία» καλοῦνται τὰ ἐκ νομίμου γάμου γεννηθέντα. Βλ. Χριστιανικὴν Κρήτην I(1912) σ. 326. Ἡ λ. ἤδη μεσαιωνική. Πβ. Χρον. Μορέως II στ. 3272 κξξ. (ἐκδ. J. Schmitt.) «ὅστις εἶχεν τοῦ μοῦρ Ντζιὰν ντὲ Πασσαβᾶ θυγάτηρ | γυναῖκα του εὐλογητικὴν καὶ μετὰ ἐκείνον ἀπῆρεν | εἰς ἄντρα εὐλογητικὸν τὸν μοῦρ Ντζὰ ἐκείνον» Πρβ. Ἱστορικὸν Λεξικὸν Νέας Ἑλληνικῆς ἐν λ.

¹⁾ Βελέσσια. (Ben. vellessio). Βλ. G. MEYER, Neugr. Stud. 2, 2.17. Ἡ λ. εἶναι εὐχρηστος εἰς Πελ/νησον καὶ Ἐπ/νησον καὶ σημαίνει ἐσωφόριον γυναικῶν καὶ συνήθως βαμβακερὸν ἢ ἐξωτερικὸν ἔνδυμα γυναικῶν ἐορτάσιμον. Βλ. Ἱστορικὸν Λεξικὸν Νέας Ἑλληνικῆς ἐν λ. Ἐν Μάνῃ ἦτο χορμάτος κυανοῦ (μπλάβου) καὶ ἀτετέλει τὸ ἐορτάσιμον φόρεμα τῶν γυναικῶν. Ἐξωτερικῶς καὶ κατὰ τὸ μέσον ἔφερε πέριξ ἐρυθρᾶν ταινίαν, τὸν σγάργκιον (it garzo), ὅτε ἐκαλεῖτο σγαργκιωμένο, ἐσωτερικῶς δὲ καὶ κατὰ τὴν κάτω περιφέρειαν ἐτέραν ἐρυθρᾶν ταινίαν (σωτάννι), ὅτε ἐκαλεῖτο κοκκινωσώπαρρο. Τοῦτο ἐφόρουσαν αἱ γυναῖκες τῶν ὁλοίων ἔξει ὁ σύζυγος καὶ οἱ συγγενεῖς. Εἰς ἔνδειξιν δὲ πένθους ἀφήρουν τὸν σγάργκιον καὶ ἐφόρουσαν βελέσσι ξεογάργκιωτο. Φαίνεται ὅτι κατ' ἀρχὰς θὰ ἦτο ἔνδυμα τῶν εὐπόρων γυναικῶν ἢ τῶν ἰσχυρᾶς οἰκογενείας διότι ἐπιζῇ ἀκόμη ἡ φρ. «ἄμα θὰ γενοῦ κ' ἐγὼ τραγὴ θὰ φορέσω βελέσσι», ἐπὶ τῶν ἰσχυριζομένων ὅτι, ὅταν ἀποκτήσουν τὰ μέσα, θὰ ἐπιτύχουν κάτι. Πρβ. Π. ΚΑΛΟΝΑΡΟΝ, ἐνθ' ἀν. σ. 25. Εἰς τὴν Ζάκυνθον ἡ φρ. «φορεῖ βελέσσι», λέγεται ἐπὶ τῶν

39.

Προκοσώμωπον τῆς 23 Νοεμβρίου 1688. Νοτάριος ἐρεῶς Ἰωάννης Κόττης ¹⁾ (Β:βλ. 1 σ. 36).

† Ἐν ὀνόματι τοῦ Χριστοῦ ἡμῶν, ἀμήν. 1688 Νοεμβρίου 23. Ἐκ τῆς πόλεως Ζακύνθου εἰς τὸν Αἰγιαλὸν φανερὸν κάμνουσι καὶ ὁμολογοῦσι τὰ κάτω γεγραμμένα μέρη, ἀπὸ τοῦ ἑνα μέρος ἡ κεράτζα Ἀννεζίνα ²⁾ Παππαδόπουλλο ³⁾ ποτὲ μ(ισσὲ)ρ Γιώργη ἀπὸ τῆ Κρήτῃ ⁴⁾ καὶ χήρα ἀπὸ τοῦ ποτὲ Μανόλη Ξομε-

ἀνδρῶν τῶν ἀγομένων καὶ φερομένων ὑπὸ τῶν ἰδίων συζύγων. Ὁμοίως «μακρὰ ἀπὸ βελέσσι» δηλοῖ μακρὰν ἀπὸ γυναίκας. Διὰ πλείονα βλ. *Ἱστορικὸν Λεξικὸν Νέας Ἑλληνικῆς* ἐν λ.

¹⁾ *ἱερεὺς Ἰωάννης Κόττης*. Οὗτος ἐχρημάτισε συμβολαιογράφος Ζακ. ἀπὸ 4 Μαΐου 1686 ἕως 26 Αὐγ. 1692 κατήγετο δὲ ἐκ Κρήτῃς. *Ἱερεὺς Ἰωάννης Κόττης* ὑπογράφει τῷ 1672 Σεπτεμβρίου 15 πιστοποιητικὸν τοῦ πρωτοπαπᾶ Κρήτῃς Στεφάνου Παλλαδᾶ περὶ τοῦ Τζουάννε Κομηνοῦ καὶ τῶν περιπετειῶν του κατὰ τὸν πλοῦν ἀπὸ Κρήτῃς εἰς Ζάκυνθον. Ἐπίσης ὁ αὐτὸς ὑπογράφει ἐτέραν πιστοποιήσιν, τῷ 1675, δι' ἧς γίνονται γνωστὰ τὰ τῆς αἰχμαλωσίας τοῦ ἀρχοντος Νικολάου Μοθωναίου, βλ. Α. Χ. ΖΩΗ, Κρήτες ἐν Ζακύνθῳ *E.E.K.Σ.* 2 (1939) σ. 120, 131, τῷ δὲ 1683 αἰτησὶν πρὸς τὴν Βενετικὴν Γερουσίαν διὰ νὰ ἰδρυθῇ ὁ ναὸς τῆς Ἐπισκοπιανῆς. Σήμερον εἰς χωρ. Κερί ἀπαντᾷ τοπων. τοῦ Κόττη

Τὸ ἐπώνυμον τοῦτο μαρτυρεῖται καὶ ἐκ Μάνης. *Κ. Κωνσταντῖνος* ὡς ἀρχηγὸς οἰκογενείας ἡ ὁποία ἀπὸ τὸ Βοϊτύλον ἔφθασεν εἰς Γένοβαν τῷ 1675. Οἰκογ. δὲ Κόττη ἐκ Μάνης ἀπαντᾷ καὶ σήμερον εἰς τὸ Καργέζε τῆς Κορσικῆς. Βλ. Π. ΚΑΛΟΝΑΡΟΥ, Μεγάλῃ Ἑλλάδι. 132, 170, 175, 176, 177.

²⁾ *Ἀννεζίνα*. Ἀννα, Ἀννέζα. Τὸ ὄνομα ἦτο σύνθετος εἰς τὴν Κρήτην.

³⁾ *Παππαδόπουλλο*. Οἰκογ. ἐκ Κρήτῃς μαρτυρεῖται ἤδη ἀπὸ τὸ 1526. Μετὰ ταῦτα *Ἰωάννης Π.* ἀναφέρεται τῷ 1683 Νοεμβρίου 30, ὑπογράφων εἰς ἔγγραφον ἰδρύσεως ἐν Ζακύνθῳ τοῦ ναοῦ τῆς Πισκοπιανῆς. Βλ. Α. Χ. ΖΩΗ, Ναοὶ Κρητῶν ἐν Ζακύνθῳ. *E.E.K.Σ.* 3 (1940) σ. 181. *Zuanne Papadiapoulos* ὑπογράφει τὴν 15 Ἰουνίου 1675 ἔγγραφον τῆς συντεχνίας τζαγκαράδων. Βλ. Α. Χ. ΖΩΗ, Κρήτες ἐν Ζακύνθῳ. *E.E.K.Σ.* 2 (1939) σ. 131.

⁴⁾ ἀπὸ τῆ Κρήτῃ. Ὁμαδικὴ ἐγκατάστασις Κρητῶν εἰς Ζάκυνθον γίνεται μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Χάνδακος (1669), ὅτε ἀνεχώρησαν μὲ τὴν φρουρὰν πολυάριθμοι οἰκογένειαι μετὰ τῶν ἱερῶν τῶν σκευῶν καὶ ἐπίπλων. «Ἐβλέποντο εὐγενεῖς οἰκογένειαι, ἱερεῖς σεβάσμιοι, ἔμποροι εὐκατάστατοι ἐν ἐσχάτῃ ἀθλιότητι καὶ θλίψει νὰ παραιτῶσι τὸ πάτριον ἔδαφος καὶ τὰ κτήματα εἰς τὴν τυραννίαν τοῦ ἀπίστου καὶ νὰ μεταβιβάζωνται εἰς τὰ πλοῖα τῶν Βενετῶν προτιμῶντες νὰ ἀλλάξωσιν ἔδαφος καὶ κλίμα, ζῶντες ἀνέσπιοι, ἀπατρεῖς καὶ ρακενδύται ἢ νὰ ἀρνηθῶσι θρησκείαν καὶ κυριαρχίαν». Βλ. Π. ΧΙΩΤΗ, ἔνθ' ἀνωτ. τόμ. 3 σ. 230. Τούτους ἀπαντας παρεμύθησεν ὁ Μοροζίνης διανείμας ζωοτροφίας καὶ χρήματα. Ἀφαιχθεῖς ἐν Ζακύνθῳ ἀπεβίβασε τοὺς βουλομένους ἐν τῇ νήσῳ ἄλλους δὲ εἰς τὴν Κέρκυραν. Διὰ τοὺς εὐγενεῖς ἡ Γερουσία ἐνήφισε διατήρησιν τῶν πολιτικῶν αὐτῶν προνομίων, παραχώρησιν κτημάτων δημοσίων πρὸς τοὺς ὑπηρετήσαντας ἐν τῷ πολέμῳ καὶ ἄμεσον ἔγγραφον εἰς τὴν χρυσὴν βίβλον τῶν εὐγενῶν ἐκάστης κοινότητος. Πολλὰ δὲ σκευὴ ἐκκλησιῶν καὶ λείψανα ἁγίων μετεχομίσθησαν εἰς τὰς νήσους καὶ κατετέθησαν εἰς τοὺς ναοὺς τῶν ὁρθοδόξων.

Περὶ τῶν εἰς Ζάκυνθον καταφυγόντων Κρητῶν βλ. δημοσιεύματα Α. Χ. ΖΩΗ, Κρήτες κληρικοὶ ἐν Ζακύνθῳ. *Κρητικὴ Στοά* 2 (1909) σ. 94 - 96 μετὰ ἀρχαιολογικῆς βιβλιογραφίας. - Κρήτες καλλιτέχναι ἐν Ζακύνθῳ. *Αὐτόθι* (1911) σ. 70 - 71. Νικηφόρου Σωτάκη, μητροπολίτου Κρήτῃς διαθήκη. *Χριστιανικὴ Κρήτῃ* 1 (1942) σ. 507 - 518. - Κρήτες ἐν Ζακύνθῳ. *E.E.K.Σ.* 1 (1938) σ. 293 - 301. 2 (1939) σ. 119 - 133... - Ναοὶ Κρητῶν ἐν Ζακύνθῳ. *Αὐτόθι* 3 (1940)

ρίτη'), και ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ὁ μ(ισσέ)ρ Κωνσταν τῆς Νίκλος ποτὲ Ἰωάννη ἀπὸ τῇ Μάνιο, εὐρισκόμενοι ἀμφοτέρω ἐδῶ εἰς τὴν Ζάκυνθο ἀπὸ χρόνους, τὸ ἓνα μέρος ὑπὸ τοῦ ἐτέρου καὶ τὸ ἕτερο τοῦ πρώτου, ὅτι τὴν σήμερον ἦλθασιν εἰς τὸ παρὸν συνοικέσιον καὶ πολυχρόνιον εἰς παντρυγίαν εἰσὲ ὥραν καλὴν καὶ εὐλογημένην. Καὶ πρῶτας κραζοῦσι τὸ ὄνομα τῆς Ἀγίας καὶ ζωαρχικῆς Τριάδος, Πατρός, Υἱοῦ καὶ Ἀγίου Πνεύματος καὶ τῆς ὑπερευλογημένης ἐνδόξου δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας καὶ πάντων τῶν ἁγίων, ὅπου ἐξ αὐτῶν τῶν ἁγίων ὀνομάτων ἐκπορεύεται κάθε καλὸν καὶ ἀγαθὸν ἔργον, μὲ τοὺς κάτω γεγραμμένους μόδους, πάττους, τρόπους καὶ κοντετζιόνες, διότι εἰς τοῦτο προμετάρει καὶ ὀμπλιγάρει ἡ ἄνωθεν κεράτιστα Ἀννεζῖνα νὰ κάμῃ καὶ μὲ ἔργον νὰ τελειώσῃ ὡς ἡγαπημένη στὸ θέλεις θέλω²⁾, νὰ λάβῃ διὰ ἄνδρα τῆς νόμιμον καὶ εὐλογητικόν, καθὼς ὀρίζει ἡ ἁγία τοῦ Θεοῦ καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ ἐκκλησία, τὸν ἄνωθεν μεσσερ Κωσταντῇ καὶ ὁ διὰ προικίον καὶ χάριν προίκας ἐδικὸν τῆς ἄνωθεν νύμφης τάσσει καὶ προμετάρει ὅλα τὰ κάτωθε πράματα νὰ τὰ δώσῃ καὶ νὰ τὰ κονσενιάρῃ τὴν σήμερο τοῦ ἄνωθεν μ(ισσέ)ρ Κωσταντῇ, τοῦ ἀνδρός τῆς, καὶ ἡ εὐλόγησις νὰ γίνεται τζοὶ 30 τοῦ παρόντος μηνός. Ἔτι δὲ δίδει καὶ κονσενιάρει τὰ κάτωθε διὰ πρέτζια ἀνάμεσόν τους:

— δύο κρεββάτια³⁾ γεμαῖτα μὲ μαλλί, τὸ ἓνα οὐζᾶδο καὶ μία μακρονάρα καὶ τέσσερα προσκέφαλα γεμαῖτα μὲ πούπουλο..... Δουκάτα 45. σαρ. πέντε.

— ἓνα ζευγάρι σεντόνια σκούλλινα μὲ πλεκτὰ καὶ κρούσσια. Δουκ. 40 σαράντα.

— δύο ἄλλα ζευγάρια σεντόνια ἴσα, τὸ ἓνα ζευγάρι οὐζᾶδο μὲ στρούφισμα στιμάδα. Δουκ. 30 τριάντα.

— ἓνα πάλλωμα ἄσπρο οὐζᾶδο καὶ μία φελτζάδα⁴⁾ μεσκούλια. Δουκ. 15 δέκα πέντε.

σ. 179 - 160. - Κρητικὰ σημειώματα, *Αὐτόθι* 4 (1941) σ. 107 - 113. Μ. ΜΑΝΟΥΣΑΚΑ, Ἡ κρητικὴ οἰκογένεια Σκούφου, *Αὐτόθι* 2 (1939) σ. 325 - 338. - Ἡ διαθήκη τοῦ Φιλοθέου Σκούφου, *Αὐτόθι* 3 (1940) σ. 277 - 307. Κ. ΜΕΡΤΖΙΟΥ, Δύο κατάλογοι τῶν ἐν Κερκύρᾳ καὶ Ζακύνθῳ Κρητῶν προσφύγων κατὰ τὰ ἔτη 1682 καὶ 1683, *Κρητικὰ Χρονικά*, Ἡράκλειον 5 (1951) σ. 7 - 31. Πρβ. καὶ τὰ γενικώτερον εἰς τὰς σχέσεις Κρήτης - Ἑπτανήσου ἀφορῶντα δημοσιεύματα, ὅσα ἐσημείωσεν ὁ Ν. Β. ΤΩΜΑΔΑΚΗΣ, Οἰκογένεια Salamon - Σολωμοῦ ἐν Κρήτῃ. *E. E. B. Σ.* 14 (1938) σ. 163 σημ. 5.

¹⁾ *Ξωμερίτης*. Τοπων. *Ξωμερία* εἰς τὸ νότιον μέρος τῆς πόλεως

²⁾ *Θέλω θέλεις*. Ἐρωταπόκρισις τῶν νεονύμφων ὑπὸ τοῦ ἱερέως κατὰ τὴν στέφνιν.

³⁾ *κρεββάτια* = στρώματα κρεββατιῶν. Συνήθως ἐδίδοντο δύο· ἐξ ἐτέρων ἐγγράφων τοῦ 1582. (Λ. Χ. ΖΩΗ, *Byz. Neogr. Jahrb.* 13 (1936) σ. γ. δ' μ'), μαρτυροῦνται: *κρεββάτι μάλλινο, κρεββάτι πουπουλένιο, δύο πτέρινα κρεββάτια*.

⁴⁾ *φελτζάδα* (ἰταλ. feltzata). Ἐφάπλωμα μάλλινον, τὰ σκεπάσματα τῆς κλίνης (Κέρκυρα, Κεφαλληνία). Εἰς Λακωνίαν, Κύθηρα, (Πανδώρα ΙΘ, 382) καὶ εἰς Γέρμαν τῆς Μάνης εἶναι ἡ ἐλαφρὰ «πατανία». Βλ. ΚΟΡΑΗ, *Ἀτακτα Β*, 372. - G. MAYER, *Neogr. Stud.* 95. Τύποι τῆς λ. εἶναι *Φελιτσάδα* ἢ *Βελιτσάδα*.

- τέσσερες ντεμέλλες με ἐξόμπλια καὶ πλεκτά. Δουκ. 10 δέκα.
- δύο ζευγάρια κουρτίνες, τὸ ἓνα ζευγάρι παννίτικες με ἐξόμπλια καὶ τὸ ἄλλο μπολίστικες πλεκτά. Δουκ. 15 δέ(κα)π(έντε).
- δύο τορναλέττα μπολίστικα, τὸ ἓνα με πλεκτά καὶ κορωνέττα. Δουκ. 10 δέκα.
- δέκα πουκάμισα, τὰ τέσσερα μέρλα¹⁾ ὁμπρὸς καὶ τὰ δύο με ἐξόμπλια καὶ τὰ ἄλλα τέσσερα με σουφρωτὲς μανίκες. Δουκ. 70 ἑβδομήντα.
- τέσσερα βελέσσια, τὰ δύο με μέρλο κάτω. Δουκ. 45 σαρ. πέντε.
- ἓνα ροῦχο κόκκινο σταμέττο με μέρλο κάτω μαῦρο μεταξωτό. Δουκ. 20 εἴκοσι.
- μία σοιτανέλλα πλάβη ὀρμιζένια με γάλο κάτω. Δουκ. 16 δεκάξι.
- ἓνα ροῦχο σαγιά²⁾ κανελλᾶδο με τὴ καμιζόλα του σκλέτα. Δουκ. 20 εἴκοσι.
- τρία ζουπνόνια λινὰ γυναικεία με μέρλα. Δουκ. 10 δέκα.
- δύο λιτρόμπολες, ἡ μία με μέρλα καὶ ἡ ἄλλη με πλεκτά. Δουκ. 8 ὀκτώ.
- τέσσερες μπόλιες μονότρες καὶ ἑξὶ ποδιές, οἱ δύο καμπρένιες. Δουκ. 15 δέκα πέντε.
- μία φασκιά, ἡγου κάσσι³⁾, ρᾶζο πολύλογο. Δουκ. 6 ἑξί.
- ἓνα ταβλομάντηλο με πλεκτά καὶ δώδεκα πετζέττες ντὲ Φερεντζιάδες⁴⁾ πάρτε με κροῦσσα καὶ κορωνέττες. Δουκ. 6 ἑξί.
- τρία ζευγάρια καρτζόνια, τὰ δύο μπαμπακερά, ἓνα μεταξωτό. Δουκ. 4 τέσσερα.
- ἓνα δακτυλίδι χρυσὸ με κόκκινη πέτρα καὶ ἓνα λαιμὸ μαργαριτάρι τριόκλωστο με χραναῖτες καὶ ἓνα ζευγάρι βεργέττες τῶν αὐτιῶν με μαργαριτάρι, βαροῦσι με τὸ δακτυλίδι τριαήμισυ τζεκκίνια δίχως τὸ μαργαριτάρι. Δουκ. 18 δεκοκτώ.
- δύο κασσέλλες, ἡ μία καρένια με ἱτάγια καλὰ ταλπέδια. Δουκ. 9 ἑννιά.
- ἓνα ζευγάρι τρισπόδια με τζοὶ τάβλες τους. Δουκ. 3 τρία.
- τρία κονίσματα, τὸ ἓνα ἡ Παναγία, τὸ ἄλλο τρίμορφο, τὸ ἄλλο Ἅγιος Γεώργιος. Δουκ. 3 τρία.
- Τέσσερα μαντήλια, με μέρλα τὰ δύο, καὶ τὰ δύο σκέττα. Δουκ. 3 τρία.

¹⁾ μέρλα (ιταλ. merletto). Τρίχαπτον, δαντέλλα. Ἐν Ζακύνθῳ ἐτεχνεύοντο μεταξοῦφασματα καὶ ἐκ λινοῦ μέρλας τουβαλίθια καὶ σιελωτὰ λεπτά εἰς πέπλους καὶ μανδήλια διατεμνόμενα εἰς Τούνεζι καὶ γορδόνια ἀξιόλογα λεπτά, πωλούμενα εἰς Βενετίαν καὶ τὰ περίεξ. Κατεσκευάζοντο καὶ ὅλα τὰ ἐνδύματα ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν χονδρά καὶ ἐν Κεφαλληνίᾳ βαμβασκερά ὑφάσματα, ζωνάρια καὶ ἐπικαλύμματα. Βλ. Π. ΧΙΩΤΗ, ἔνθ' ἄνωτ. τόμ. 3 σ. 530-531.

²⁾ σαγιά (λατ. sagium). Εἶδος ὑφάσματος καὶ φορέματος μαλλίνου, ἐν Κύπρῳ σήμερον εἶδος χωρικοῦ φουστάνιου ἐν Μάνη καὶ ἀλλαχοῦ σά(γ)ισμα. Πρβ. σάγος· εἶδος χονδροῦ τριχίνου στρατιωτικοῦ ἐπανωφορίου. Βλ. ΗΣΥΧΙΟΝ ἐν λ. σάγη, DU CANGE, Gloss. ἐν λ., Κοραῆν, Ἄτακτα I, 238. G. MEYER, Neugr. Stud. III, 57. A. MAIDHOF, ἔνθ' ἄνωτ. σ. 62.

³⁾ κάσσι πιθανῶς πρόκειται περὶ ἱματίου. Σήμερον ἐν Μάνη, Κρήτῃ, Θήρᾳ καὶ Ἀμοργῷ λέγεται κάσσις τὸ ἱμάτιον τῶν γυναικῶν, εἴτε ποδιῆρες εἴτε προστερνίδιον. Βλ. Γ. ΧΑΤΖΙΔΑΚΙ, Ἀθηνᾶ 6(1894) 17.25 (1913) 289. Πρβ. ΗΣΥΧΙΟΝ: Κάσσιον ἱμάτιον τραχὺ καὶ παχὺ περιβόλαιον.

⁴⁾ ντὲ Φερεντζιάδες (de Firenze) = ἐκ Φλωρεντίας

— μία σκάτολα μεγάλη με κορδέλλες και μία άλλη τρακλωστή. Δουκ. 2 δύο.
— ένα σκαφίδι, καθέκλα και δύο ζευγάρια μανίκες καμπρένιες. Δουκ. 3 τρία.

Στιμάρουνσι όλα τα άνω δουκάτα του τόπου έτους τουνού από λίτρες¹⁾ πέντε το κάθε ένα τετρακόσια τριάντα τρία (433), τα όποια όλα τα άνωθεν έστιμαρ-
στηκασι από τη κεράτζα Δεσποινέττα Ρουσιανοπούλλα²⁾, κρασμένη από την άνω-
θεν κεράτζα νύμφη και από τη κεράτζα Κανέλλα Κουμανίτζα³⁾, κρασμένη από
τόν άνωθεν μ(ισσέ)ρ Κωσταντή, το γαμπρό, τα όποια όλα τα άνωθεν συμμα-
ρουνσι δουκάτα τετρακόσια τριάντα τρία, Νο 433, να μένουνε πάντα δια προι-
κίον της άνωθεν κεράτζας Άννεζίνας, της νύμφης, δια τα όποια ο άνωθεν μ(ισ-
σέ)ρ Κωσταντής, ο γαμπρός, όμπλιγάρει και υποθετικάρει όλα του τα καλά στάμ-
πιλε και μόμπελε⁴⁾, παρόντα και έρχόμενα εν κάζο γιαγερομού προικίου, όπου
ο Θεός να μην τ' όρίση. Και έτσι τα άνωθεν με τας έξης μαρτυρίας.

† Κόσμος μάνεις⁵⁾ μαρτυρώ τα άνωθεν και υπογράφω δια όνομα της στιμα-
δόρισας της άνωθεν.

† Δημήτρις μεγκενάτης μαρτυρώ τα άνωθεν και δια όνομα των στιμαδοροσών απογράφω.

† σπύρος κουρτέσης μαρτυρώ τα άνωθεν και δια όνομα τον στιμαδόρισων υπογράφω.

40.

Έταιρεία της 12 Φεβρουαρίου 1689. Νοτάριος Ν. Νορκός (Β:βλ. 20 σ. 216).

† 1689 Φεβρουαρίου 12 εις χώρα Ζακύνθου. Την σήμεραν ο πατρών Γιάν-

¹⁾ λίτρες. Η άξια της λίτρας ως νομίσματος επί Ένετοκρατίας έποίκιλλε κατά διαφό-
ρους έποχάς. Τφ 1653 το ζακυνθικόν δουκάτον ίσοδυνάμει προς 5 λίτρες.

²⁾ Δεσποινέττα Ρουσιανοπούλλα. Έκ της οίκου. Ρουσιάνου, ητις κατήγετο εκ Ναυπλίου
(1550). Δημήτριος Ρουσιάνος άναφέρεται συμβολαιογράφος Ζακύνθου από 15 Ιουνίου 1645
μέχρι 10 Φεβρ. 1658. Η κατάληξις -πούλλα είναι συνηθεστάτη πατρωνυμική κατάληξις επί
γυναικων κατά την Ένετοκρατίαν. Είτε άγαμος είτε έγγαμος διακρίνεται δια της καταλήξεως
ταύτης προστιθεμένης εις το οίκου. έπίθετον. Βλ. Χριστιανικήν Κρήτην. Α, 57. Το όνομα Δε-
σποινέττα υπό τους τύπους Δέσποινα, Δεσποινιώ, Δεσποινούλλα άπαντᾷ εν Μάνη και άλλαχού.

³⁾ Κανέλλα Κουμανίτζα. Έκ της οίκου. Κούμανη, ητις άπαντᾷ εν Ζακ από της 16 έκατ.
Παράλληλος προς την πατρωνυμικήν κατάλ. -πούλλα φαίνεται ότι ητο και η -ίτσα. Και το
όνομα Κανέλλα είναι εν Μάνη σύνθετος. Τοπων. Κουμαναίτικα εις χωρ. Λιθαζιά, Κουμανίνας
Λούμπα, εις χωρ. Άγκερικόν (Άγιον Κήρυκον). Έν Μάνη οίκ. έπων. Κουμανάκος.

⁴⁾ στάμπιλε και μόμπιλε (it. stabile, mobile) = κινητή και άκίνητος περιουσία. Λέγε-
ται δε και μετά χλεύης περί προικός μάλιστα, σπανιώτερον δε περί περιουσίας, ούδενός λό-
γου άξίας, οδον: έφας τα μόμπιλε και στάμπιλε = κατεσώτευσε τα υπάρχοντα. Βλ. Π. ΛΟΡΕΝ-
ΤΖΑΤΟΥ, Ανάμειξις, Άθηνᾶ 16 (1901) σ. 202 σημ. 1. Έν Μάνη τα μόμια = τα έπιπλα και
σκεύη της οίκιας «τα μόμια του σπ'τ'οδ».

⁵⁾ Κόσμος μάνεις. Μ. οίκου. εν Ζακ. εκ Πατρών, έτέρα εκ Ναυπλίου 1514, άλλη δε
εκ Κυθήρων. Φέρεται έγγεγραμμένη εν τη χρυσοβίβλῳ τφ 1572.

νης Νίκλος τοῦ π(ο)τ(ἐ) Μάρκου ἀπὸ τὴ Μάνη ἐσυμφώνησε μὲ τοὺς παρόντας τρεῖς συντρόφους του, τὸν μ(ισσέ)ρ Ἀναστάσι Θεοδόσι¹⁾ τοῦ π(ο)τ(ἐ) Μπενάρδου ἀπὸ τῆς Βολύμης, χωρίο Μεσινό²⁾, μ(ισσέ)ρ Σάββα Κούμανη τοῦ π(ο)τ(ἐ) Πέτρου καὶ μ(ισσέ)ρ Νικολὸ Σωμερίτη³⁾ τοῦ π(ο)τ(ἐ) Γιώργου ἀπὸ τὴν Μάνη, νὰ πάνε μὲ τὴ βάρκα του εἰς τὴν ἀρμάδα, ὅπου νὰ ἡυρίσκειται, γιὰ πραγματεία καὶ εἰς τὸ παρὸν τοὺς ἔδωσε ὁ αὐτὸς Νίκλος, ὁ καρaboκύρις, πᾶσα ἐνοῦ, ἤγουν τοῦ Θεοδόσι τζεκκίνια χρυσᾶ ρούσπιδα τέσσερα, τοῦ Κούμανη τζεκκίνια χρυσᾶ τρία καὶ τοῦ ἄνωθι Σωμερίτη τζεκκίνια χρυσᾶ τέσσερα, χωρὶς κανένα διάφορο, τόσο εἰς στοῦ ἀντάρ ὥσάν καὶ εἰς τὸ καλὸ τους στρέψιμο ἔδω εἰς τὴν Ζάκυνθο καὶ νὰν τὰ ντύσουνε καὶ νὰ πραγματεύονται εἰς τὴν βάρκα του καὶ νὰ ἀγροικοῦνται γιὰ βλησίδι⁴⁾ καὶ νὰ εἶναι ἀρίζιγο περικούλο τῶν αὐτῶνε συντρόφωνε καὶ νᾶχουν ὀμπλιγο εἰς τὴν

¹⁾ Ἀναστάσι Θεοδόσι. Τὸ ἐπώνυμον ἐκ τοῦ Ἁγίου Θεοδοσίου τοῦ τιμωμένου καὶ ἐν τῷ χωρ. Βολύμα. Ὡς ἐπώνυμον μαρτυρεῖται παλαιότερον. Ἡ οἰκ. Θ. κατήγετο ἐξ Ἀθηνῶν, μετὰ δὲ τὴν ἄλωσιν τῆς πύλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων κατέφυγεν εἰς Ἀρκαδίαν καὶ ἐκεῖθεν εἰς Ζάκυνθον. Παλαιότερα μνεία αὐτῆς τῷ 1505. Βλ. Ν. ΚΟΝΟΜΟΥ, Χρονικὸν τοῦ Γεωργιᾶ, Ἑπτανησιακὰ Φύλλα 7 (1917) 95: «Ἐγὼ ὁ παλὰς Κωσταντῆς ὁ Θεοδόσης βλέποντας τὸν Ἀγαρηνὸν πῶς ἐρχόμενος καὶ κουρσεύοντας... ἐφύγαμεν... καὶ ἤλθαμεν εἰς τὴν Ἀρκαδίαν... καὶ ἤλθαμεν εἰς τὸ παρὸν Νησί τῆς Ζακύνθου...» Ἐσφαλμένως ἀναγράφει ὁ Δ. ΚΑΜΠΟΥΡΟΓΛΟΥ, Μνημεῖα τῆς Ἱστορίας τῶν Ἀθηναίων 2 (1891) 154, ὡς χρονολογίαν τοῦ Χρονικοῦ τῷ 1405. Τοῦτο ἐδημοσίευσεν καὶ ὁ ΔΕΒΙΑΖΗΣ. Βλ. ἄνωτ. σ. 22 σημ. 4. Ἀπαντᾷ ἐπίσης Παιονίνα Γεωργίου Θεοδόσι (1726), καὶ Ἀββᾶς Ἀνατίς Θεοδόσις τῆς μονῆς τοῦ Ἁγ. Γεωργίου (1783). Βλ. Κ. ΜΕΡΤΖΙΟΥ, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 144, 162.

²⁾ Βολύμης χωρίο Μεσινό. Ἡ ὀνομασία Β. γνωστὴ ἀπὸ τοῦ 15 αἰῶνος. Οὕτω καλοῦνται τρία χωρία τοῦ τ. δ. Ἑλατίων. Ἄνω, Μέσον καὶ Κάτω. Χωρίον τῶν Βολυμῶν, ἀπαντᾷ τῷ 1517 καὶ χωρίον τῆς Βολύμης, 1519. Βλ. Α. Χ. ΖΩΗ, Τοπωνυμῖαι Ζακύνθου *H.M.E.* (1928) σ. 148.

³⁾ Νικολὸ Σωμερίτη. Ἡ οἰκογ. ἀπαντᾷ ἐν Ζακύνθῳ τῷ 1520, ἐνεγράφη δὲ ἐν τῇ χρυσοβίβλῳ τῷ 1528. Ἡ ἐκ Μάνης καταγωγὴ τῆς μαρτυρεῖται τῷ 1677. Μετὰ ταῦτα δὲ τῷ 1835 Νοεμβρίου 23 ὁ Α. Σωμερίτης ὑπογράφει ὡς μάρτυς ἐν Κερκύρα (συμβολ. Θ. Μάνης) τὴν ἰδιόγραφον διαθήκην τοῦ Δ. Σολωμοῦ (Α. Ν. ΠΟΛΙΤΟΥ, Ἡ διαθήκη τοῦ Διονυσίου Σολωμοῦ. *Γράμματα*, Ἀθῆναι 9 (1946) σ. 67). Ἡ οἰκογ. ὑπάρχει καὶ σήμερον.

⁴⁾ Βλησίδι. Περὶ τῆς λ. ἔγραψαν οἱ Β. ΦΑΒΗΣ (Ἀνάλεκτα Φιλολογικά, *Λεξικογραφικὸν Ἀρχειόν* 5 (1918 20) σ. 179-171, ἐτυμολογῶν αὐτὴν ἐκ τοῦ βλήσις-βάλλω καὶ Γ. ΧΑΤΖΙΑΚΙΣ Μεθοδολογικά καὶ ἐτυμολογικά, *Ἀθηνᾶ* 38 (1926) 6 σημ. ἐκ τοῦ βλήσις. Ἡ λ. καὶ παρὰ Δουκαγγίῳ καὶ δηλοῖ πολλαχθὺ θησαυρὸν, εἰσόδημα, ἀπὸ νομικῆς δὲ ἀπόψεως τὰς ἐκ μέρους τῆς γυναικὸς πρὸς τὸν ἄνδρα παρεχόμενας γαμικὰς παροχὰς. Πλείονα περὶ τῆς σημασίας ταύτης βλ. Ι. ΒΙΣΒΙΖΗ, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 47-49. Πλὴν τῶν σημασιῶν τούτων δηλοῖ καὶ τὸν ἀρραβῶνα (χορηματικὸν ποσόν), τὸν παρεχόμενον εἰς τοὺς ἰχθυοτρόφους ἀπὸ τοὺς προαγοράζοντας τὴν ἐλπιζομένην παραγωγὴν ἐμπούρους. Εἰς τὰ προεξίμενα ἔγγραφα ἡ λ. σημαίνει χορηματικὸν κεφάλαιον: «εἶχα ἀσημομένα βλησίδια τζεκκίνια ὀχτώ» (ἔγγραφον 1727 Μαρτίου 23), «τὸ βλησίδι, τὸ μισὸ μερτικό ὅπου ἔχω εἰς τὴν βάρκα νὰ γίνεταί τέσσερα μερτικά» (ἔγγραφον 1708, 21 Φεβρ.), «τὸ μερτικό τοῦ βλησιδίου τῶν δύο βαγγίων» (ἔγγραφον 1709 Νοεμβ. 30). Πλείονα βλ. *Ἱστορικὸν Λεξικὸν Νέας Ἑλληνικῆς* ἐν λ. βλησίδι.

παροῦσα χώρα νὰ τοῦ τὰ στρέφουνε χωρὶς κανένα διάφορο. Ἔτσι ντακκόρδο καὶ οὕτως εἰς ὑπόσχεσιν καὶ τὰ ἐξῆς εἰς μαρτυρίας τῶν κάτωθεν :

† πέτρος γούναρης ¹⁾ μαρτυρῶ.

† τζανέτος λούτζης ²⁾ μαρτυρῶ.

41.

Ἑταιρεία τῆς 18 Φεβρουαρίου 1689. Νοτάριος Ν. Νομικός (Β:βλ. 20 σ. 221).

† 1689 Φεβρουαρίου 18. Τὴν σήμερον ὁ πατρὸν Σάββας Κούμανης τοῦ π(ο)τ(ε) Πέτρου ἐσυμφώνησε μὲ τοὺς παρόντας, τὸν παρτζενέβολο Γιάννη Νίκλο, τῆς βάρκας του καραβοκύρις, ὁ ἄνωθες Κούμανης μὲ τοὺς ναῦτες του, τὸν Ἀναστάση Θεοδόσι ἀπὸ τὴν Βολύμα χωρίο Μεσινό, Δημήτρι Νομίτζη ³⁾, Νικολό Σωμερίτη, Μιχάλη Κοροβόνα ⁴⁾ καὶ Δημήτρι Καρδιανό ⁵⁾ νὰ εἶναι ὁμπλιγάδοι νὰ μισέψουν ἀπὸ τὴν παρὼν Ζάκυνθο γιὰ τὴν ἀρμάδα, καλὸ τους κατανόδιο, νὰ φέρουν ὀπίσω, θεοῦ θέλοντος, τὴν αὐτὴν βάρκα καὶ ὅ,τι ξεδούλειο ἠθέλανε κάμει νὰ τὸ μοιράζουν ἴσια πρὸς ἴσια ὡσὰν ἀδελφία καὶ ἐξώχωρα τὰ δύο μερτικὰ τῆς αὐτῆς βάρκας, μὲ πάττο ἐσπρέσσο καὶ ἅ λάχη καὶ ἀρρωστήσουνε, νὰ ἔχουν τὸ ὁμπλιγο νὰ τότε ξεφλόυνε οἱ σύντροφοι καὶ νὰ τρέχη τὸ μερτικὸ του ὡσὰν ἦτον ἀλλωνῶν ἕως νὰ στρέφουν εἰς τὴ Ζάκυνθο καὶ ὅποιος παρέβγει ἀπὸ τὴν συμφωνία καὶ χωρὶς ἀπὸ τὴν συντροφία ἢ βάρκα νὰ πάγη ἄλλοῦ, νὰ πληρῶνη ριάλια εἴκοσι τῶν συντρόφωνέ του. Ἔτσι ντακκόρδο, ὡσὰν καὶ ἂν ἤθελε λαβωθῇ, τοῦ λάχη καμμία ἄλλη ντισγράτσια ἀπὸ Θεοῦ ἢ ἀπὸ τὴ δικαιοσύνη, καὶ οὕτως ἀκόμη νὰ ἀγροικᾶται νὰ τρέχη τὸ διάφορο ἐκείνου, ὅπου ὁ Θεὸς νὰ μὴν τὸ δώση, καὶ ἤθελε ἀποθάνει διὰ νὰ τὸ κονσενιάρουνε τῆς φαμελιάς του, εἰς ὑποσχέσεις καὶ τὰ ἐξῆς ὑπὸ μαρτυρίας :

† Θεοδωρῆς λογοθέτης μαρτυρῶ.

† γιάννης Κοντονῆς μαρτυρῶ.

42.

Ἀπόδοσις ἐνεχόρου. Ἐγγράφου τῆς 26 Φεβρουαρίου 1690. Νοτάριος Ν. Νομικός (Β:βλ. 21 σ. 206).

† 1690 Φεβρ(ουαρίου) 26. Τὴν σήμερον ὁ μ(ισσέ)ρ Μιχάλης Νίκλος τοῦ

¹⁾ πέτρος γούναρης. Οἰκογ. Γ. ἐκ Βανάτου τῆς Ζακ. τῷ 1580, παρωνύμ. Μπαλαρῆ.

²⁾ Τζανέτος Λούτζης. Ἡ οἰκ. Λούντζη ἀπαντῶσα τῷ 1504 ἐνεγράφη ἐν τῇ χρυσοβίβλῳ τῷ 1755 καὶ διατηρεῖται μέχρι σήμερον.

³⁾ Δημήτρι Νομίτζη. Πιθανῶς κατάγεται ἐκ Μάνης, ἐνθα καὶ σήμερον χωρ. τοῦ Νομιστοῦ, ὁ Νομιστοῦς, τὸ Νομιστοῦ. Πρβ. Δ. Β. ΒΑΓΙΑΚΑΚΟΝ, ἐνθ' ἄνωτ. Ἀθηνᾶ. 53 (1949) σ. 192.

⁴⁾ Μιχάλη Κοροβόνα. Πιθανῶς Κοροβόνα. Ἐν Μάνη χωρίον Κορογογιάνικα, τὰ Βλ. Ν. ΝΗΦΑΚΟΝ Ἱστορία τῆς Μάνης... διὰ στίχων πολιτικῶν, ἐνθ' ἄνωτ. στίχ. 36.

⁵⁾ Δημήτρι Καρδιανό. Ἡ οἰκ. Κ. μαρτυρεῖται εἰς Μάνην παλαιότερον.

π(ο)τ(ε) Λουκᾶ δίνει τοῦ μ(ισσέ)ρ Ἀντώνι Ραφτόπουλλον ¹⁾, τοῦ π(ο)τ(ε) Ἀντρέα, ἓνα σεντόνι σκούλλινο, ὀββέρο τουρκοπάννι μὲ τὰ μετάξια στὲς μόστρες, ἓνα βρακὶ σαγιά, δύο πουκάμισα ἀντρίκια, οὐζᾶδα ὅλα καὶ ἔνανε φουτᾶ μπαρμπιρέσκο καινούριο, τὰ ὅποια τὰ ἐκράτειε σημάδι τοῦ ἀδελφοῦ του, τοῦ μ(ισσέ)ρ Ἀλέξανδρου, διὰ ριάλια τρία, τὰ ὅποια ριάλια 3 εἰς τὸ παρὸν τὰ ἔλαβε ὁ αὐτὸς Νίκλος, ὁποῦ ἔστειλε ὁ ἄνωθες μ(ισσέ)ρ Ἀλέξανδρος ἀπὸ τὸν Λεβάντε καὶ διὰ καουτζιὸ τοῦ αὐτοῦ Νίκλου ἐμπαίνει πιέτζος καὶ πριντζεπάλ μαντενιδῶρος πλευρωτῆς ὁ παρὼν ὁ μ(ισσέ)ρ Γιάννης Παρίσης ²⁾. Κεφαλλονίτης, τοῦ π(ο)τ(ε) Βεντούρα, εἰς ὑπόσχες καὶ τὰ ἐξῆς εἰς μαρτυρίας τῶν κάτωθεν.

† Τζάνης πανδῆς μαρτυρῶ.

43.

Προικοπαράδοσις τῆς 28 Ἰουλίου 1690. Νοτάριος Κωνστ. Νεδάκος (Β:βλ. 32. σελ. 169).

† Ἐν Χριστοῦ ὀνόματι ἀμήν, 1690 Ἰουλίου 28. Τὴν σήμερον ἀνακραζόμενος ἐγὼ ὁ νοτάριος ἀπὸ τὸν σ(ινιὸ)ρ Νικολὸ καὶ σ(ινιὸ)ρ Μανόλη, ἀδελφία Σαντορίνη ³⁾, διὰ νὰ παραδώσουν τὸ προικιὸ ὁποῦ ἔταξαν τῆς κυράτζας Ἀννας, θυγατῆρ νατουράλε τοῦ π(ο)τ(ε) σ(ινιὸ)ρ Γιάκουμου Σαντορίνη, τοῦ ἀδελφοῦ της, μπενεφιτζιάδα μὲ τὴν . . . ⁴⁾ τοῦ 1686 Νοεμβρίου 16 εἰς τὰ ἄτη τοῦ Τζουάννε Σκουλόγενῆ ⁵⁾, πανδρεμένη μὲ τὸν παρόντα σ(ινιὸ)ρ Προκόπιο Νίκλο, καθὼς φαίνεται ἡ ἀρεσκειά, γεναμένη εἰς τὰ ἄτη τοῦ π(ο)τ(ε) σ(ινιὸ)ρ Χριστόφαλου Βασμούλου, νοταρίου, 1689 Ἰουνίου 30 καὶ διὰ νὰ γίνη ἡ στίμα εἰς τὸν κάτωθεν ρουχισμόν καὶ ἀσημοχρύσσαφο, ἐλεγγέρανε διὰ κριτᾶδες καὶ στιμαδῶρους τὸν σπεττάμπιλ σ(ινιὸ)ρ Ἀντώνιο Μπαρτζὸ καὶ εὐγ(ενῆ) σ(ινιὸ)ρ Τζώρτζη Σβερόνα καὶ ὅ,τι στιμάρουν καὶ κηρύξουν, τὰ αὐτὰ μέρη νὰν τὸ ἔχουν καὶ κρατοῦν στερεόν, βέβαιον καὶ ἀμετάτρεπτον. Καὶ πρῶτο :

—Δύο στρωμάτζα, μία μακρυνάρα καὶ 4 προσκέφαλα, βενέτικο παννί, καινούργια, γιομαῖτα μαλλί, στιμαῖδα δουκάτα 50.

—Ἐνα ξευγάρι σεντόνια, σκούλλινα μὲ ξόμπλια καὶ γλῶσσες στὲς σπόντζες, καινούρια, δουκάτα 60.

¹⁾ Ἀντώνι Ραφτοπούλλου. Οἰκογ. ἐν Ζακύνθῳ ἀπὸ τοῦ 1504 Ἐκ ταύτης ἔχομεν συμβολαιογράφους τὸν Ἀλέξανδρον (1501 - 1552), Μάρκον (1612 - 1618), Δόριαν (1623 - 1667), Νικόλαον (1635 - 1633), Διονύσιον (1803 - 1815). Παρωνύμιον Πετροκόπος (1706) καὶ Ράπαρος (1831).

²⁾ Γιάννης Παρίσης. Οἰκογ. ἐν Ζακύνθῳ ἀπὸ τοῦ 1570.

³⁾ Σαντορίνη. Παρωνύμιον τῆς οἰκογ. Μεταξᾶ.

⁴⁾ . . . γράμματα δυσανάγνωστα.

⁵⁾ Σκουλόγενῆ: Τὸ ὄνομα μαρτυρεῖται ἐν Ζακύνθῳ ἀπὸ τοῦ 1483. Βλ. Π. ΧΙΩΤΗ, ἐνθ' ἄν. σ. 959. Ἐτέρα οἰκογ. ἐκ Μεθώνης (1545) ἐνεγράφη ἐν τῇ χρυσοβίβλῳ τῇ 1572. Τινὲς ἐκ ταύτης ὑπερέτησαν ὡς συμβολαιογράφοι.

- “Ετερο ζευγάρι σεντόνια, σκούλλινα, αντίγο λαβοραδα στὲς σπόντζες μὲ μετά-
 ξια κόκκινα καινούρια, δουκ(ᾶτα) 40.
- “Ετερο ζευγάρι σεντόνια, σκούλλινα μὲ ξόμπλια καὶ γλῶσσες στὲς σπόντζες,
 δουκ(ᾶτα) 55.
- “Ετερο ζευγ(άρι) σεντόνια σκούλλινα, λαβοραδα μὲ μετάξια κόκκινα στὲς σπόν-
 τζες, δουκ(ᾶτα) 40.
- “Ενα σεντόνι σκούλλινο, λαβοραδο μὲ μετάξια ἄσπρα στὲς σπόντζες, αντίγο, και-
 νούριο, δουκ(ᾶτα) 20.
- “Ενα παβιόνι σκούλλινο, κεντισμένο μὲ σειρὲς ὁλόγυρα καὶ μὲ γλῶσσες καὶ
 ροκκόπλεκα εἰς ὅλα τὰ φύλλα, καινούριο, στιμᾶδο δουκ(ᾶτα) 55.
- “Ενα τορναλέττο σκούλλινο, οὐζᾶδο μὲ σκιστόκοφτο, δουκ(ᾶτα) 5.
- Τριάμισυ ζευγάρια ντεμέλλες σκούλλινες, κεντισμένες μὲ ξόμπλια καὶ ροκκό-
 πλεκα, καινούριες, δουκ(ᾶτα) 25.
- Δύο πουκάμισα σκούλλινα, καινούρια δίχως μπουστοπάννι καὶ τὰ μανίκια μὲ
 ξόμπλια, δουκ(ᾶτα) 10.
- “Ετερα 8 πουκάμισα σκούλλινα μὲ διαφορετικὰ μανίκια, τὸ ἓνα ἀπὸ ταῦτα
 οὐζᾶδο, κεντισμένα μὲ ξόμπλια καὶ καβέτζα, δουκ(ᾶτα) 40.
- Δύο ποδιὲς καμπρένιες, καινούριες μὲ γλῶσσες, δουκ(ᾶτα) 8.
- Τέσσερις ποδιὲς μεταξωτές, κίτρινες μὲ γλῶσσες, οἱ δύο μὲ λουρία, φαντές, και-
 νούριες, δουκ(ᾶτα) 12.
- Δύο λουτρόμπολες σκούλλινες, καινούριες, μὲ ξόμπλια καὶ γλῶσσες, καινούριες,
 δουκ(ᾶτα) 8.
- Μία μεσάλα φακωτὴ μὲ ξόμπλια καὶ γλῶσσες καὶ ἔξι τουβαλίφια ψιλὰ, ἀ-
 σκέττι, μὲ ξόμπλια καὶ ροκκόπλεκα, καινούρια, δουκ(ᾶτα) 26.
- “Ετερες δύο μεσάλες σκούλλινες, φακωτὲς μὲ ξόμπλια καὶ γλῶσσες τοῦ βελο-
 νιοῦ, καὶ δέκα τουβαλίφια διφφερεντζιᾶδα, πάρτε κεντισμένο καὶ πάρτε
 σκέττο, καινούρια, δουκ(ᾶτα) 24.
- “Ετερη μεσάλα φακωτὴ μὲ γλῶσσες τοῦ βελονιοῦ στοὺς κεφαλάριδες καὶ μὲ
 σειρία στὶς μὲντες καινούρια, δουκ(ᾶτα) 14.
- “Ενα ἄμπιτο κανναβατζέττα ἤγουν ράζο, κάμπος κόκκινος μὲ φιόρα διβέρσα,
 τὸ τζιππουνὶ σκέττο, οὐζᾶδο, δουκ(ᾶτα) 30.
- Μία σοιτανέλλα τζαμπελοτένια, κόκκινη μὲ μέγλα δύο ἀπὸ κάτου ἀσημένια καὶ
 χρυσᾶ καὶ μὲ τὸ τζιππουνὶ λαστρέττα μὲ χρυσάφι καὶ ρουμανέττες, ἡ σοι-
 τανέλλα καινούρια καὶ τὸ τζιππουνὶ, οὐζᾶδα, δουκ(ᾶτα) 20.
- Εἴκοσι δύο μπράτζα καὶ κάρτα δαμασκέττο κολόρ δ’ ὄρο μὲ φιόκα ἄσπρα ἰν
 πέτζα, δουκ(ᾶτα) 40.

—Δύο φυλλοσέντονα κεντισμένα ατόρνο, δ(ουκᾶτ)α 18.

—*Άλλα 4 φυλλοσέντονα σκούλλινα με ξόμπλια και 24 μπράτζα γλῶσσες, δ(ουκᾶτ)α 46.

Διὰ νὰ εἶναι τάρντι κάνομε πόντο και ρισερβάρουνται αὔριο νὰ κάμουν τὴν κοντενουατζιὸν εἰς ὅλο τὸ ἄνωθεν πρᾶμα στιμᾶδο και ἔβαλα μέσα εἰς μίαν κασσέλλα και τὸ κλειδί τὸ ἔλαβε ὁ γαμπρός.

† Ἀντώνης Μπαρτζός κριτής,

† Τζώρτζης Σβερόνας κριτής.

† 1690 Ἰουλ(ίου) 29. Τὴν σήμερον τὰ ἄνωθεν ἀδέλφια, οἱ Σαντοριναῖοι, κονσενιάρουν τῆς ἄνωθεν κυράτζα Ἀννας και σ(ινιὸ)ρ Προκόπι Νίκλου τὸν κάτωθεν ρουχισμόν, τὸ ρέστο ὁμοῦ και τὸ ἀσημοχρῶσαφο, τὸ ὁποῖο στιμάρουν οἱ ἄνωθεν κριτᾶδες, ὁποῦ με τὴν ψεσινὴ κονσένια ἐστίμαραν τὸ ἐπίλοιπο και ὅ,τι στιμάρουν νὰ εἶναι καλὰ γεναμένο.

—Ἐνα ζευγάρι σεντόνια σκούλλινα, ψιλὰ, κεντισμένα ὀλοτρῶγυρα και με γλῶσσες τοῦ βελονιοῦ, καινούρια, στιμᾶδα δ(ουκᾶτ)α 80.

—Δύο τορναλέττα σκούλλινα με γλῶσσες και σειρία και με ροκκόπλεκα, τὸ ἕνα στὰ φύλλα, καινούρια δ(ουκᾶτ)α 12.

—Ἐνα σεντόνι σκούλλινο, καινούριο με ξόμπλια πλατεῖα και γλῶσσες, ὅλο τοῦ βελονιοῦ, δ(ουκᾶτ)α 54.

—Ἐνα παβιόνι μπολίστικο, λουρωτό, οὐζᾶδο με κλόσσια, στιμᾶδο δ(ουκᾶτ)α 15.

—Μία μεσάλα τῆς Φιάντρας, δαμασκίνα, μονόφυλλη, καινούρια, δ(ουκᾶτ)α 35.

—Ἐνα ζευγάρι τουβαλίφια φακωτά, μπράτζα 24 1/2, δουκᾶτα 20.

—Δύο φύλλα κουρτινέλλια με τὸ ρατζάγι και τὸ ἕνα λαβορᾶδο με τὸ βελόνι, δ(ουκᾶτ)α 20.

—Μία ντεμέλλα ἄρρεδε, λαβοράδα με μετάξι και με χουσάφι και με δύο κάμπους μεταξωτούς, φοδράδα με τζιουντάλ, δ(ουκᾶτ)α 8.

—Ἄλλες δύο μεσάλες, ἡ μία ἄρρέδε, λαβοράδα με μετάξι και ἡ ἄλλη βλαντι πράσινο με μετάξια λαβοράδα, δ(ουκᾶτ)α 8.

—Μία προσκεφαλάδα ἄρρέδε, λαβοράδα με μετάξια φοδράδα ἀπὸ μπουκασὶ κόκκινο, καινούρια, δουκᾶτα 12.

—Δύο κασσέλλες κάρινες με τὲς κλειδωνιὲς και τὰ κλειδιά τους, δ(ουκᾶτ)α 40.

—Μία σοιτανέλλα κανναβατζέττα, κάμπος κίτρινος με ἕνα τζιιπουνὶ διαρέτα με χρυσάφι και με ρουμπινέττες, οὐζᾶδα, δ(ουκᾶτ)α 14.

—Μία λουτρόμπολα σκούλλινη με ξόμπλια και γλῶσσες, καινούρια, δ(ουκᾶτ)α 7.

—Ἐνα κοβερόριο δεσέδα λαβορᾶδο με μετάξια κολορᾶδα και με τὲς φραντζέττες.

—Ἐνα τζιιπουνὶ ράζινο με μόστρες λαστρὶνὴ μπρόκα δ' ὄρο, δ(ουκᾶτ)α 33.

—Δύο πουκάμισα σκούλλινα με μανίκια μουσουλένια με μέρλα και καβέτζα και

δύο λουτρόμπολες με ξόμπλια, στιμᾶδα δ(ουκᾶτ)α 98.

Σουμάρει ὅλος ὁ ἄνωθεν ρουχισμὸς ἰνκλουῖζος καὶ τῆς κονσένιας τῆς ψει-
νῆς δ(ουκᾶτ)α 1102.

Ἔτι τοὺς κονσενιάρουν καὶ τὸ κάτωθεν ἀσημοχρῦσαφο :

—Δύο ζευγ(άρια) σχολαρίκια μεγάλη.

—Ἔτερο ζευγ(άρι) μικρά.

—Ἄλλο ἓνα ζευγάρι με μορατζίδες μαργαριταρένιες.

—Ἐνα μανίκι.

—Ἐνα λαιμὸ μπρακάνια με ὄμπρα.

—4 δαχτυλίδια με πέτρες διαφορετικές.

—Ἐνα τζογέλο με σμάλδα καὶ δύο δαχτυλίδια, τὸ ἓνα με κόκκινη πέτρα καὶ τὸ
ἄλλο με ἄσπρη, ὅλα χρυσᾶ, πεζάρουν ἰν τοῦτο τζεκκίνια 80, στιμᾶδα με τὴ
φαττούρα του, ἰν τοῦτο δ(ουκᾶτ)α 444.

—Μία σαλιέρα οὐζάδα, ἄλλη μία κουάρδα, ἓνα κανάτι τούρκικο μπροκκὶ ἀσημέ-
νιο, πεζάρουν ὀγγίες 21, στιμᾶδα με τὴ φαττούρα δ(ουκᾶτ)α 58.

Σουμάρει τὸ ἄνωθεν ἀσημοχρῦσαφο δ(ουκᾶτ)α 502. Ἀκόμη τοὺς δίδουν
καὶ κοντάρουν τζεκκίνια χρυσᾶ ρουσίπια 80. Κάνουν δ(ουκᾶτ)α 400. Ὅλον τὸν
ἄνω ρουχισμὸν κονσιστέντε εἰς δ(ουκᾶτ)α 1102, ἀσημοχρῦσαφο εἰς δ(ουκᾶτ)α 502
καὶ μετρητὰ εἰς δ(ουκᾶτ)α 400, τὰ ἔλαβαν καὶ ἐπερίλαβαν ὁ ἄνωθεν Νίκλος καὶ
ἡ κυράτσα Ἄννα, ἡ συνβία του καὶ κράζονται πλερωμένοι καὶ εὐχαριστημένοι
εἰς τὸν αὐτὸν ρουχισμὸν, ἀσημοχρῦσαφο καὶ μετρητὰ κατὰ τὴν ἀρέσκειάν τους
καὶ δὲν τοὺς ρεστάρουν ἄλλο ὅλα τὰ ὑποστατικά.

† Ἀντώνης Μπαρτζὸς κριτῆς

† Τζώρτζης Σβερώνης¹⁾ κριτῆς)

† Τζώρτζης Παντώνης²⁾ μαρτυρῶ

† Κωσταντῆς Νεράτζης³⁾ μαρτυρῶ τὰ ἄνωθεν

† Προκόπης Νίκλος βεβαιώνω τὰ ἄνωθε.

¹⁾ Σβερώνης : Ἐπὼν ἴσως ἐκ παρων. καὶ δηλοῖ τὸν μπαλωματῆν (οβερώνω=μπαλώνω).

²⁾ Τζώρτζης Παντώνης. Οἰκογ. ἐκ τῶν ἐγγεγραμμένων ἐν τῇ χρυσοβίβλῳ. Ἐκ τῆς οἰκογ.
ὕπηρετησαν ὡς συμβολαιογράφοι Ζακύνθου οἱ Ἀλέξανδρος (1544-1559), Ἰωάννης (1689 - 1690),
Γεώργιος (1709 - 1729), καὶ Ἰωάννης (1759 - 1775).

³⁾ Κωσταντῆς Νεράτζης. Οἰκογ. ἐκ Χανίων τῆς Κρήτης ἀγωνισθεῖσα ἀνδρείως κατὰ
τῶν Τούρκων ἀπὸ τοῦ 1645. Ἡ Βενετικὴ Πολιτεία ἀμείβουσα τὰς ὑπηρεσίας των παρεχώρη-
σεν εἰς αὐτοὺς τὰ κτήματα τῆς Μονῆς τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου Προδρόμου εἰς Λαγκάδα Ζακύν-
θου τῷ 1753. Ν. Παῖλος γενόμενος κληρικὸς καὶ ὀνομασθεὶς Παρθένιος ἐχρημάτισε πρωτο-
παππᾶς Ζακύνθου ἀπὸ 1804 - 1809. Βλ. Ν. ΚΑΤΡΑΜΗ, ἔνθ' ἀν. σ. 82. Ἐσπούδασεν ἐν τῷ
Φλαγγινεῖφ Φροντιστηρίῳ, διατρέψας ἐπὶ παιδείᾳ καὶ μουσικῇ καλλιφωνίᾳ. Πλεῖονα περὶ τῆς
οἰκογ. Βλ. Α. ΖΩΗ, *Λεξικὸν ἐν λ.*

44.

Διαθήκη τῆς 16 Σεπτεμβρίου 1690. Νοτάριος Νικολ. Λιβάνης¹⁾ (Β:βλ. 16. σ. 74).

† Ἐν Χριστοῦ ὀνόματι ἀμήν. 1690 Σεπτεμβρίου 16 ἕως ὥρας ἑκτη ἡμέρας τῆς ἡμέρας, ἔγινε ἀνάκραξις εἰς ἐμὲ τὸ νοτάριο καὶ εἰς τοὺς παρόντες ὑπογεγραμμένους τιμίους μάρτυρες ἀπὸ τὴν κυράντζα Ἄννα, θυγατέρα τοῦ π(ο)τ(ἐ)σ(ινιδόρ) Γιάκουμου Σαντορίνη καὶ συμβία τοῦ σ(ινιδόρ) Προκόπιου Νίκλου, διὰ νὰ ποιήσῃ τὴ παροῦσα τῆς διαθήκη καὶ ὑστερὴ τῆς διόρθωσις, ἡ ὁποία εὗρισκόμενη ἄρρωστη καὶ στὸν οἶκο, ὅπερ κατοικεῖ, στὴ σκοντράδα τῆς θείας Ἀναλήψεως μὰ μὲ τὰ ρισγάδα τοῦ σώματος, τὴν ἐρώτησα ἐγὼ ὁ νοτάριος καὶ ἔχει τὸ νοῦ καὶ τὰς φρένας ὑγείας καὶ τῆς εἶπα ἂν ἀφίνη εἰσὲ σκλάβους ἢ ὁσπετάλε κανένα πρᾶμα καὶ εἶπε οὐχί. Εἶτα λέγει: ἂν ὁ Κύριος καλέσῃ τὴ ταπεινὴ μου ψυχὴ, νὰ θάπτω τὸ ἐμὸ σῶμα εἰς τὸ ναὸ τῆς Θείας Ἀναλήψεως, εἰς τὸ κενοτάφιο τοῦ συζύγου μου. Ἔτι λέγει: ἀφίνω νὰ ἤθελε δώσῃ ἔπειτα τῆς θαντῆς μου διὰ μία βολὰ τόσο εἰς τὸν ἄνωθε ναὸ τῆς Ἀναλήψεως ἕνα σαρανταλείτουργο νὰ μοῦ τὸ ψάλουν διὰ τὴ ψυχὴ μου. Ἔτι λέγει: ἀφίνω ὅλο μου τὸ ἐδικό, τόσο μόμπιλε ὅσο καὶ στάμπιλε, ὅ,τι ἄρατος καὶ ἂν ἔχω νὰ μοῦ ἀπαρθενεὺ τοῦ ἄνωθε συμβίου μου, τοῦ σ(ινιδόρ) Προκόπη Νίκλου, νὰ τὸ ἔχη καὶ κάμῃ το, ὥς θέλει καὶ βούλῃται, τὸν ὁποῖον ἰστιτουῖρω καὶ διὰ κληρονόμο μου. Καὶ οὕτως ἔκαμε τέλος μὲ ὁμπλῖγο ὅτι νὰ κάμῃ ὁ ἄνωθός μου συμβίος τὰ καλὰ τῆς ψυχῆς μου καὶ τὴν ἔξοδο τῆς θαντῆς μου κατὰ τὴν τάξιν τῶν Χριστιανῶν, ἡ ὁποία μου διαθήκη νὰ ἔχη τὸ στέριο, βέβαιο καὶ ἀπαρασάλευτο εἰς τοὺς αἰῶνας. Εἰς μαρτυρίας τοῦ εὐλαβεστάτου παπᾶ Δημητρίου Ἀνδρονίκου καὶ σ(ινιδόρ) Νικολοῦ Κοπέου.

† δημήτριος ἱερεὺς ὁ Ἀνδρόνικος²⁾ μαρτυρῶ τὰ ἄνωθε

† νικολὸς κοπέος μαρτυρῶ τὰ ἄνωθε

45.

Ἀνώγειον ἀνάλλαγμα τῆς 2 Ὀκτωβρίου 1690. Νοτάριος Ν. Νομικός (Β:βλ. 4 σ. 25).

† Ἐν Χριστοῦ ὀνόματι ἀμήν. 1690 Ὀκτωβρίου 2. Τὴν σήμερον ὁ κύρ Δημόμος Νίκλος ἀπὸ τὴ Μάνη ἐσυμφώνησε μὲ τὸν παρόντα μ(ισσέ)ρ Δημήτρις Σαμόλης³⁾ μαραγκὸς καὶ τοῦ δίδει τὸ παιδί του, ὀνόματι Λεούτζης, διὰ νὰ σταθῇ

¹⁾ Νικολ. Λιβάνης. Συμβολαιογράφος ἀπὸ 8 Μαΐου 1664 - 19 Μαρτίου 1710. Ἐκ τῆς οἰκογ. ταύτης ἀπὸ τοῦ 1586 ἔχουμεν συμβολ. τοὺς Νικόλαον ἱερέα καὶ Ἀννοτάσιον. Καὶ τοπων. τοῦ Λιβάνη εἰς περιοχὴν χωρίου Ἀγίου Δημητρίου.

²⁾ Ἀνδρόνικος. Οἰκογ. τότε ἐν τῇ νήσῳ ἔχουσα μετὰ ταῦτα τὸ παρων. Λάουρα.

³⁾ Δημήτριος Σαμόλης. Ἡ οἰκογ. Σ. μαρτυρεῖται ἐν τῇ νήσῳ ἀπὸ τοῦ 1683· ἑτέρα τοιαύτη ἐκ Φιλιατρῶν τῷ 1783. Παρωνύμ. οἰκογ. Μάνεση.

χρόνους ὁχτῶ μὲ τὸν αὐτὸν Σαμόλη διὰ νὰ τόνε μάθῃ τὴν τέχνη τῆς μαραγκοσύνης καὶ νὰ τοῦ κάνῃ τὰς ἐξοδες καὶ ροῦχα καὶ πιδεμὴ καὶ πᾶσα ἄλλο χρειάζομενο, καὶ ὁ αὐτὸς Νίκλος ὁμπλιγάρεται νὰ τόνε δουλεύσῃ εἰς τὴν αὐτὴν τέχνη καὶ πᾶσα ἄλλη δουλειά, ὅπου νὰ ἤθελε τόνε προστάξῃ μπιστεμένα· καὶ ὁ ἄνωθεν μάστορας ὑπόσχεται νὰ τόνε ἐβγάλλῃ μάστορα στὸ ἄνωθε τέρμινο καὶ νὰ τοῦ δίδῃ καὶ τὰ σύνεργα τῆς τέχνης, κατὰ τὸ ξεταχτὸ τῶν μαθητᾶδων. Καὶ οὕτως ὑπόσχονται ρετζιπροκαμέντε νὰ μαντενίρουνε ὑπὸ μαρτυρίας τῶν κάτωθεν.

† σταματέλος λούτζης μαρτυρο τα ανοθε

† στέφανος κάκλης¹⁾ μαρτυρο τα ἀνοθε.

46.

Διαθήκη τῆς 9 Μαρτίου 1696. Νατάριος Ἰω. Μάτσης²⁾ (Β:βλ. 9 σ. 36).

† Ἐν Χριστοῦ ὀνόματι, ἀμήν. Ἔτη ἀπὸ τῆς Αὐτοῦ γεννήσεως 1696 Μαρτίου 9 εἰς τὴν κοντραδά τῆς Ἀγίας Αἰκατερίνης τοῦ Γριπάρι³⁾, εἰς τὸν οἶκον

¹⁾ στέφανος κάκλης. Κάκλης Μιχαὴλ συμβολαιογράφος Ζακύνθου ἀπὸ 19 Φεβρουαρίου 1639 ἕως 25 Ἀπριλίου 1660. Βλ. καὶ ἀνωτ. σ. 42 σημ. 1.

²⁾ Ἰω. Μάτσης. Οἰκογ. ἐκ Μορέως ἐν Ζακ. περὶ τὸ 1520, ἐγγεγραμμένη ἐν τῇ χρυσοβίβλῳ τῷ 1572. Ἰωάννης Μ. ὑπῆρξε συμβολαιογράφος ἀπὸ 4 Σεβρίου ἕως 10 Φλρίου 1716. Πέτρος Μ. ἀπὸ 9 Ὀκτωβρίου 1742 ἕως 19 Μαΐου 1743. Ἀντώνιος Μ. ἐγεννήθη τῷ 1794 καὶ ὑπῆρξε συμμαθητὴς τοῦ Σολωμοῦ. Συνέγραψεν ἀρχετὰ ἐν οἷς καὶ κωμωδίαν Ὁ Βασιλικός, ὅπου διακωμωδοῦνται τὰ ἤθη καὶ ἔθιμα τῆς Ζακ. ἐπὶ Ἐνετοκρατίας. Ἡ οἰκογ. ἀπαντᾷ μέχρι σήμερον ἐν Ζακύνθῳ.

³⁾ Τῆς Ἀγίας Αἰκατερίνης τοῦ Γριπάρι. Ναὸς εἰς τὴν πόλιν παρὰ τὴν ὁδὸν τὴν ἄγουσαν εἰς Ψήλωμα καὶ ἄνω τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀγίου Ἰγνατίου. Ἡ Αἰκατερίνη Γ. πιθανῶς ἐγεννήθη ἐν Χανίοις καὶ ἔπειτα ἦλθεν εἰς Ζακ. Αὕτη φέρεται ὡς σύζυγος τοῦ Κων/νου Σκούφου. Ἡ ὑπαρξὶς ἐν Χανίοις οἰκογ. Γριπάρι (Gripari) κατὰ τὴν περίοδον τῆς Ἐνετοκρατίας εἶναι ἱστορικῶς μεμαρτυρημένη, ἀλλὰ καὶ ἐν Ζακύνθῳ ὑπῆρχον οἶκ. Γ. ἐκ διαφόρων τόπων ἐλθοῦσαι. Βλ. Μ. ΜΑΝΟΥΣΑΚΑ, Ἡ κρητικὴ οἰκογένεια Σκούφου Ε.Ε.Κ.Ε. 2 (1939) σ. 331-332. Τὸ ἐπὶ τῶν Γριπάρι προῆλθεν ἐκ τοῦ επαγγελματικοῦ γριπάριος (ὁ ἐργαζόμενος εἰς τὸν γριπὸν, ὁ κατασκευάζων γριποὺς, ὁ ψαράς· γριπὸς δὲ εἶναι εἶδος δικτύου πρὸς ἀλιεῖαν εἰς βαθέα ὕδατα). Φ. ΚΟΥΚΟΥΛΕ, Ἐκ τοῦ ἀλιευτικοῦ βίου τῶν Βυζαντινῶν. Ε.Ε.Β.Σ. 18 (1948) σ. 29. Ὡς επαγγελματικὸν μαρτυρεῖται τῷ 1698 ἐν Ζακύνθῳ εἰς κώδικα περιέχοντα λόγους καὶ βίους ἁγίων: Ἐτούτη ἡ βίβλος ἦτο ἐμοῦ Καλογήρου τὸ ἐπίκλη Γριπάρι καὶ τὸ ἄφησα εἰς τὸ μοναστήρι [τῶν Στροφάδων]. Βλ. Ν. ΚΑΤΡΑΜΗ, ἔνθ' ἂν. σ. 157. Ἐν ἔτει 1738 μαρτυρεῖται ἐν Ζακύνθῳ Αἰκατερίνη Ἀναστασίῳ Γριπάρι, τῷ δὲ 1774 συναντῶμεν ἐφημέριον καὶ νοικοκύριν τοῦ ναοῦ τῆς Ἀγίας Αἰκατερίνης Ζακ. τὸν ἱερέα Πέτρον Γριπάρι. Βλ. Κ. ΜΕΡΤΖΙΟΥ, ἔνθ' ἂν. σ. 151, 159. Ὁ Α. ΖΩΗΣ, Λεξικόν, ἐν λ. ἀναφέρει καὶ ἁγιογράφον Ἀλέξανδρον Γ. Ἐν Ζακ. εὑρεται καὶ τοπων. Γριπαρωτὰ τά, ὅπισθεν τοῦ Σκοποῦ καὶ πλησίον τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀγίου Ἀνδρέου. Ἐκ τοῦ ναοῦ τοῦτου μαρτυρεῖται καὶ τότε τὸ ἐπίγραμμα: Αἰκατερίνης μάρτυρος τῆς πανσόφου / κλέος μέγα πέφνκε καὶ Ζακυνθίους Βλ. ΑΝΑΣ. ΓΟΡΑΙΟΥ Ἀπαρίθμησις τῶν ἐν τῇ πόλει Ζακύνθου ἐκκλησιῶν μετ' ἐπιγραμμάτων διστίχων λαμβικῶν ἐν ἔτει 1689. Ἀνακοίνωσις Κ. ΔΥΟΒΟΥΝΙΩΤΗ, Πρακτικὰ Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν 8 (1933) σ. 52. Ὡς ἐπὶ νησιωτικῶν οἰκογ. τὸ ὄνομα Γριπά-

ὄνπερ κατοικεῖ τὴν σήμερον ὁ μ(ισσέ)ρ Γιάννης Νίκλος ἀπὸ τὴ Μάνη τοῦ ποτὲ Θεοδώρη, ἀνακραζόμενος ἐγὼ ὁ νοτάριος καὶ οἱ κάτωθεν τίμιοι παρακαλεστοὶ μάρτυρες ἀπὸ τὸν ἄνωθεν μ(ισσέ)ρ Γιάννη διὰ νὰ ποιήσῃ τὴν παροῦσα του διαθήκη καὶ ὑστερή του διόρθωσι, κατακείμενος εἰς τὸ κρεβάτι ἀπὸ ὀρρώστεια, μὰ ἔχοντας, χάριτι Χριστοῦ, τὸν νοῦν καὶ τὰς φρένας ὑγιεῖς, ἐρωτήθη ἀπὸ ἐμὲ τὸν νοτάριον ἂν ἀφίνη εἰς ἐσὲ σκλάβους, ὁσπιτάλε καὶ ὀρφανὰ¹⁾ καὶ εἶπε δὲν ἀφίνω. "Ετι λέγει: θέλω καὶ ὀρίζω ὅτι, ἂν μοῦ ἔλθῃ θάνατος, νὰ κηδεύσουν τὸ πῆλινόν μου σῶμα εἰς τὸν ναὸν τῆς ἁνωθεν θείας Αἰκατερίνης, εἰς τὸ κοινοτάφιόν μου. "Ετι λέγει: θέλω καὶ ὀρίζω καὶ ἀφίνω διὰ κληρονόμα μου εἰς ἐσὲ ὅτι μοῦ ἡυρίσκειται νὰ ἔχω, τόσο μόνιμιλε ὥσάν καὶ στάμπιλε, τὴν συμβία μου, ὀνόματι Ρόδω²⁾, τυχαίνοντας νὰ κἀνῃ καὶ τὰ καλὰ τῆς ψυχῆς μου καὶ τὸ ἀμπέλι, ὄνπερ ἔχω εἰς τόπο λεγόμενο 'Αγία Λεοῦσα³⁾ στοὺς "Αμμοῦς⁴⁾, σύμπλιον τοῦ σ(ινι)δρ 'Αντωνίου Μαυροκέφαλου⁵⁾, νὰν τὸ ἔχῃ καὶ γοδέρη ἡ ἁνωθέν μου συμβία ἕως ζωῆς της καὶ μετὰ τὸν θανάτὸν της νὰ μεινέσκη εἰς τὸν ἁνωθεν ναὸν τῆς 'Αγίας Αἰ-

ρις ἀπαντᾷ ἐν Σίφνῳ, Πάρῳ, Τήλῳ καὶ Μυκόνῳ ὅπου ἡ λ. δηλοῖ καὶ τὸ πλοῖον. Βλ. Τ. ΕΥΛΓΕΛΙΑΔΗ, Μύκονος, 'Αθῆναι 1912 σ. 246. Οὗτος ἀναφέρει ὅτι, κατὰ τὸν Pellegrini, οἱ Γριπάραι ἦσαν Σικελιωτικῆς καταγωγῆς καὶ ἀπαντῶσι τὸ πρῶτον ἐν ἔτει 1182. 'Εξ 'Ιταλίας μετῴκησαν εἰς τὴν Πελοπόννησον (Κορώνην) ὅπου καὶ ἐπεδόθησαν εἰς ἐμπορίαν. Τὸ 1498, τῶν Τουρκῶν καταλαβόντων τὴν πόλιν, ἀπῆλθον εἰς Κρήτην (Χανιά), ὅπου διέπρεψαν εἰς διαφόρους κλάδους τῆς δημοσίου Βενετικῆς ὑπηρεσίας μέχρις οὗ, τῷ 1665, ὁ Δομένικος Γρ. μετηνάστευσεν εἰς Μύκονον, ἔνθα, τῷ 1769, προεξάρχει ἐκ τοῦ γένους ὁ 'Ιωάννης Γ. Βλ. Σ. ΜΑΝΕΣΗ, 'Η ἐν Μυκόνῳ μονὴ τοῦ 'Αγίου Παντελεήμονος. 'Επετηρὶς τοῦ Μεσαιωνικοῦ 'Αρχείου 4 (1953) σ. 95 - 96 σημ. 2. 'Εν Κύπρῳ εὗρηται καὶ ὁ τύπος *γριπαρία* (εἶδος πλοίου) Βλ. Α. ΜΑΧΑΙΡΑ, Χρονικὸν (ἐκδ. R. Dawkins), Oxford 1934 § 133: *παραῖτα ἀρμάτωσεν μίαν γριπαρίαν*.

¹⁾ 'Ορφανὰ. 'Η περιθαλψὶς τῶν ὀρφανῶν ἐγένετο εἰς τὸ 'Ορφανοτροφεῖον ἢ Νοθοτροφεῖον ἢ 'Εκθετοτροφεῖον ἢ Σπιτάλο ἢ Μεγάλο Σπίτι. Εἰς τὴν Ζάκυνθον πρῶτος ὁ Γενικὸς Προνοητὴς Ζένο ἐφρόντισε νὰ ὑποδείξῃ τὴν ἀνάγκην συστάσεως 'Εκθετοτροφείου. 'Επειδὴ — ἔγραφεν εἰς τὴν ἐκθεσίν του — τὰ νόθα τέκνα ῥίπτονται εἰς τοὺς δρόμους κατασπαρασσόμενα ἀπὸ τοὺς σκύλλους καὶ διεμαρτύρετο ὁ Λαός, διὰ τοῦτο συνιστάται ἡ ἰδρυσις ἐπὶ τούτῳ 'Ορφανοτροφείου. Τῷ 1649 ἐξεδόθη διαταγὴ περισυλλογῆς τῶν ἐκθέτων, τῷ δὲ 1667 ὁ Γενικὸς προνοητὴς 'Ανδρέας Κορνέρ ἐκανόνισε τὰ εἰσοδήματα τοῦ 'Εκθετοτροφείου. Πλείονα βλ. Α. Χ. ΖΩΗ, Τὸ 'Εκθετοτροφεῖον. 'Εφημ. Ζακύνθου 'Εποχὴ, 1892 ἀριθ. 13 - 19. Κ. ΚΑΙΡΟΦΥΛΛΑ, ἐνθ' ἀνωτ. σ. 333 - 335.

²⁾ Ρόδω. 'Ονόματα γυναικῶν ἐξ ἀνθέων ἢ φυτῶν ἔχοντες ἐπίσης τὰ *Γαρουφαλέα*, *'Ανθή*, *Μηλέα*, *Τριανταφυλέα*, *Δάφνη* κ. ἄ. Πρβ. Μ. ΔΕΝΔΙΑΝ, 'Ιωσάκιμ ἐπίσκοπος 'Αμυκλῶν. Η.Μ.Ε. 1928, σ. 115. Α. ΜΠΟΥΤΟΥΡΑΝ, Τὰ νεοελληνικά κύρια ὀνόματα, ἐν 'Αθήναις 1912 σ. 135 - 143. Κ. ΑΜΑΝΤΟΝ, Βυζαντινὰ καὶ Νεοελληνικά ὀνόματα γυναικῶν. Η.Μ.Ε., 1929 σ. 117 - 119.

³⁾ 'Αγία Λεοῦσα, ναὸς ἐν τῇ περιφερείᾳ Τσιλιβῆ.

⁴⁾ στοὺς "Αμμοῦς, συνοικία παραθαλασσίᾳ πρὸς Ν. τῆς πόλεως.

⁵⁾ 'Αντωνίου Μαυροκέφαλου. 'Ως ἐπώνυμον μετὰ ταῦτα μαρτυρεῖται τῷ 1772. Βλ. Κ. ΜΕΡΤΖΙΟΥ, ἐνθ' ἀν. σ. 158.

κατερίνης, ὅνπερ μέλλει νὰ θαφτῶ διὰ μνημόσυνο ἑδικό μου, τῶν γονέων μου καὶ τῆς γυναικός μου καὶ νὰ μοῦ ψάλλουνε αἰωνίως ἓνα τρισάγιο εἰς τὸ μνήμα μου κάθε Κυριακή. Εἰς τὸν ὅποιον ναὸν ἀφίνω ἓνα σαρανταλείτουργο¹⁾ νὰ δίνη ἡ γυναῖκα μου τοῦ ἄνωθε ἐφημερίου ὅλον τὸν Νοέμβριον, τὸν παρόντα ἐρχόμενον ριάλια τέσσερα. Καὶ οὕτως ἔκαμα τέλος τῆς παρούσης διαθήκης θέλοντας νὰ ἔχη τὸ στερεὸν καὶ ἀμετάτρεπτο εἰς τοὺς αἰῶνας. Ὑπὸ μαρτυρίας τοῦ εὐλαβεστάτου κυρίου Ἰωάννου Μαλάκη²⁾ καὶ σπεττάμπιλ σ(ινιό)ρ Σταματέλλου Ρούσου³⁾ καὶ εὐγενῆ σ(ινιό)ρ δὸν Ἀντωνίου Μαυροκέφαλου.

† Ἰωάννης ἱερεὺς ὁ μαλάκις μαρτυρῶ ἄνωθε

¹⁾ *σαρανταλείτουργο*. Αἱ κατὰ συνέθειαν σαράντα λειτουργίαι καθ' ὅλον τὸ τεσσαρακονθήμερον πρὸς ἀνάπαυσιν τῶν ψυχῶν τῶν τεθνεώτων συγγενῶν. Ἐν Μάνῃ παλαιότερον ἔδιδον πρὸς τοῦτο εἰς τοὺς ἱερεῖς καὶ κτήματα τὰ λεγόμενα *σαρανταίρια*, τὰ. Βλ. Γ. Κ. ΣΠΥΡΙΔΑΚΗ, Ὁ ἀριθμὸς τεσσαράκοντα παρὰ τοῖς βυζαντινοῖς καὶ νεωτέροις Ἑλλήσιν. Ἐν Ἀθήναις 1939, σ. 32, 34.

²⁾ *κυρίον Ἰωάννου Μαλάκη*. Οἰκογ. ἐν Ζακύνθῳ. Μ. Γαλεάτσος, εὐγενὴς καὶ λογιώτατος ἀπαντᾷ ἐν τῇ νήσῳ τῇ 1653. Τὸ ὄνομα ἀναφέρεται καὶ παρὰ ΜΙΚΛΟΣΙΧ - ΜÜLLER, Acta 3, 247, 248, «ὁ τῆς πόλεως τῶν Κορυφῶν καὶ τῆς ὁλῆς νήσου νομικὸς σεβαστὸς Δημήτριος ὁ Μαλάκης». Γιακουμῆς Μαλάκης ὁ Κορὴς μετέφρασεν ἐκ τοῦ ἰταλικοῦ Παύλῳ Φαντασίας, ἐκδοθέντα ἐν Βενετίᾳ 1711 καὶ 1789. Βλ. E. LEGRAND - PERNOT, Bibliographie Ioniennne A. Paris 1930 σελ. 80. Κ. ΣΑΘΑ, Νεοελλ. Φιλολ. σελ. 595. Μαλάκης Νικηφόρος Δούκας Παλαιολόγος, ἱατρός, μνημονεύεται ἐν Ν. Ἑλληνομν. 4 (1907) σ. 181 κ. ἐξ., 11 (1914) σ. 274. Πρβ. Α. ΚΑΤΣΩΡΗΝ, Ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ἐπιδαύρου Λιμηρᾶς Μακάριος Μελισσηνός. Κροκεαὶ (Μηνιαία Κροκεατικὴ Ἐπιθεώρησις) 1929 Φύλλ. 9 σ. 5, Μαλάκις Δούκας ἀναφέρεται τῇ 1569 εἰς βεβαιωτικὸν μητροπολιτικὸν γράμμα τοῦ Θεσσαλονίκης Ἰωάσαφ. Βλ. Β. ΜΥΣΤΑΚΙΔΟΥ, Διάφορα ἐκ Θεσσαλονίκης σημειώματα. Περιοδ. Φιλολ. Σουλ. Κωνσταντινουπόλεως 27 (1895 - 1899) σ. 377. Εἰς σιγίλλιον Νεοφύτου τοῦ Ζ' (1791) ἀναφέρεται ὁ Θεοφάνης Μ. μητροπολίτης Βεροῖας ὅστις ἰδίῳις χρήμασιν ἠγόρασε τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου καὶ ἀφιέρωσαν αὐτὸν εἰς τὴν μονὴν τῶν Βλατταίων βλ. Α. Ζακυνθηνοῦ, Ἀνέκδοτα πατριαρχικά ἐγγραφα τῶν χρόνων τῆς Τουρκοκρατίας, Ἑλληνικά 5 (1932) σ. 192. Πρβ. Α. Παπαδόπουλον - Κεραμέα, Ἱεροσολυμιτικὴ βιβλιοθήκη ἐν Περουπόλει 1 (1891) σ. 338. Ἄλλος Κωνσταντῖνος Μ. ὑπογράφεται εἰς τὸν ὑπ' ἀριθμὸν 30 (260) κώδικα (18 αἰ.) τῆς βιβλιοθήκης τῆς ἐν Τεργέστῃ ἐλληνικῆς κοινότητος, βλ. Σ. ΛΑΜΠΡΟΥ, Οἱ κώδικες τῆς βιβλιοθήκης τῆς ἐν Τεργέστῃ ἐλληνικῆς κοινότητος, Ν. Ἑλληνομν. 6 (1909) σ. 75. Ἐν Κρήτῃ εὐρῆται καὶ χωρίον Μαλάκι τό. Α. ΒΟΥΡΔΟΥΜΠΑΚΙ Κρητικὰ ἐγγραφα ἐκ τῆς ἐνετοκρατίας καὶ τουρκοκρατίας. Χριστιανικὴ Κρήτη 2 (1913) σ. 394. Ἐτερον χ. εἰς ἐπαρχίαν Βόλου. Εὐθύμιος Μαλάκης ὁ μητροπολίτης, Νέων Πατρῶν, ἐκφωνεῖ πανηγυρικὸν ὑποδεχόμενος τὸν αὐτοκράτορα Μανουὴλ Κομνηνὸν (1143 - 1180). Βλ. Δ. ΜΠΑΛΑΝΟΥ, Ἐκκλησία καὶ Ἔθνος. Πρακτικά Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν 13 (1938 σ. 213), Κ. ΜΠΟΝΗ, Εὐθυμίου τοῦ Μαλάκη μητροπολίτου νέων Πατρῶν (Ὑπάτης) τὰ σφζόμενα. Ἐν Ἀθήναις 1937, ἔνθα καὶ βιβλιογραφία.

³⁾ *Σταματέλλου Ρούσου*. Ρ. οἰκογ. ἐκ τῶν ἐγγραφεισῶν ἐν τῇ χρυσοβίβλῳ Ζακύνθῳ τῇ 1572. Ἐκ ταύτης μαρτυροῦνται τρεῖς συμβολαιογράφοι ἐξ ὧν ὁ Σταματέλλος ἀπὸ 2 Ἀπριλίου 1674 - 2 Μαΐου 1724. Πρβ. Π. ΧΙΩΤΗΝ, ἐνθ' ἄνωτ. τόμ. 3 σ. 959. Ρούσου. Τοπων. εἰς περιοχὴν χ. Τραγάκι. Ρούσου. Παρων. τῆς οἰκογ. Βούλγαρι.

† σταματέλος Ροῦσσοις μαρτυρῶ τὰ ἄνωθεν

† Δὸν αντώνιος μαυροκέφαλος μαρτυρῶ τὰ ἄνωθεν.

[Ἐπὶ τοῦ περιθωρίου]

1696 Ματίου 13.

Ἀπέθανε ὁ ἀντικρὺς Γιάννης Νίκλος Μανιάτης καὶ ἐπουμπλικαρίστη ἡ ἀντικρὺς του διαθήκη εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἁγίας Αἰκατερίνης τοῦ Γριπάρι ἀπάνω ἀπὸ τὸ λείψανό του, ἐκεῖ παρὼν πολλοὶ καὶ ἀγροικῶντάς την.

47.

Παραίτησις ἀγωγῆς τῆς 2 Ἰανουαρίου 1697. Νοτάριος Γ. Πυρρῆς¹⁾ (σ. 176).

† 1697 adi 2 Gennaro il giorno d'hoggi comparse alla presenza di me nodoro et sottoscritti testimoni il presente m. Dimitri Niclo q^m Janni il quale m'insto inscrivere qualmente si remove da ogni scrittura d'indoluzionne presentata da suo contro Soffiano Margari²⁾ q^m Theodoro suo genero in questa Cancellaria non pretendendo altro dalui, anzi supplica la giustizia di non proseguir più altre, ma il tutto poner in obliozione ecc^a

† Zorzi Martelao³⁾ testifico

† Γεώργιος Ρούσμελης⁴⁾ μαρτυρῶ.

[Κατὰ μετάφρασιν κ. Α. Χ. Ζώη ἔχει οὕτω:

† 1697 τῇ 2 Ἰανουαρίου. Τὴν σήμερον παρουσιάσθη ἐνώπιον ἐμοῦ νοταρίου καὶ ὑπογεγραμμένων μαρτύρων ὁ παρὼν κ. Δημήτρις Νίκλος π(ο)τ(ε) Γιάννη

¹⁾ Γ. Πυρρῆς. Οἰκογέν. Πυρρῆ ἐν Ζακ μαρτυρεῖται ἐξ Ἀθηῶν, Θηβῶν καὶ Μάνης (1653). Ἐκ ταύτης ἔχομεν συμβολαιογράφους ἐν οἷς καὶ τὸν Γεώργιον ἀπὸ 27 Ἀπριλίου 1692 ἕως 13 Ἰανουαρίου 1737. Π. Δημήτριος, ἐκ τῶν λογίων τῆς Ζακύνθου, ἤγμισσε περὶ τὸ 1750 καὶ συνέγραψε κανόνας, τροπάρια καὶ ἀπολυτίκια ἁγίων. βλ. Ν. ΚΑΤΡΑΜΗ, ἔνθ' ἀνωτ. σ. 189, 371. Π. Ἑμμανουήλ, λογιώτατος ἐν Ἱερουσολαίμ, ἀπέθανε τῇ 8 Μαΐου 1764.

²⁾ Soffiano Margari ἡ οἰκογ. Μάργαρη ἀπαντᾷ ἐν Ζακ. τῷ 1535, ἔκτοτε δὲ μέχρι σήμερον. Περὶ Μ. Κωνσταντίνου βλ. Ν. ΚΑΤΡΑΜΗ, ἔνθ' ἀνωτ. σ. 450 - 452.

³⁾ Giorzi Martelao. ἡ οἰκογέν. Μαρτελάων ἐνεγράφη ἐν τῇ χρυσοβίβλῳ τῷ 1485. Μ. Πέτρος πρωτοϊατρός ἐν Ζακύνθῳ τῷ 1529. Τινὲς ἐκ τῆς οἰκογ. ταύτης ὑπερέστησαν ὡς συμβολαιογράφοι, ὁ δὲ Ἀντώνιος, ἐνδυθεὶς τὸ ράσον παιδιόθεν, συνέστησεν σχολεῖον εἰς τὸ ὁποῖον ἐμαθήτευσαν οἱ Φώσκολος, Σολωμός, οἱ υἱοὶ τοῦ Θ. Κολοκοτρώνη καὶ ἄλλων προσφύγων. Ὁ Μαρτελάος ὑπῆρξεν ὁ δημοτικώτερος ποιητὴς τῆς ἐποχῆς του, ὅστις ἐξεθείασε τὴν «ἀπὸ τὰ παλαιά, ἀνδρειωμένα καὶ ἐσκορπισμένα κόκκαλα ἐξελεῖσθαι τοῦ γένους τιμὴν» ὁ δὲ Σολωμός ὕμνησε τὴν «ἀφ' τὰ ἱερὰ τῶν Ἑλλήνων κόκκαλα εὐγαλμένην ἐλευθερίαν». Πλείονα περὶ τούτου βλ. Ν. ΚΑΤΡΑΜΗ, ἔνθ' ἀνωτ. σ. 411 - 418. Α. Χ. ΖΩΗ, Λεξικόν, ἔνθα καὶ βιβλιογραφία.

⁴⁾ Γεώργιος Ρούσμελης. ἡ οἰκογ. μαρτυρεῖται ἀπὸ τοῦ 1516. Περὶ τῶν ἐκ ταύτης λογίων Μιχαήλ καὶ Θεοδώρου βλ. Ν. ΚΑΤΡΑΜΗ, ἔνθ' ἀνωτ. 321 - 324. Ρ. Σαβόγιας τοῦ Ἀντωνίου, στιχουργός, περὶ τὰ τέλη τῆς 18 ἑκατ. ἔγραψε σὺν τοῖς ἄλλοις καὶ τὸ ἐπικὸν ποίημα Φιορέντσα κατὰ μίμησιν τοῦ Ἑρωτοκρίτου. Πρβ. Π. ΧΙΩΤΗΝ, ἐν Μούσαις, ἀριθ. 1.

ὁ ὁποῖος μοῦ ὑπηγόρευσε νὰ γράψω ὅτι ἀποσύρεται πάσης γραφῆς δολιότητος κατὰ τοῦ Σοφιανοῦ Μάργαρη π(ο)τ(ε) Θεοδώρου, γαμβροῦ του, εἰς τὸ δικαστήριον, οὐδὲν ἀξιῶν παρ' αὐτοῦ, μάλιστα δὲ παρακαλεῖ τὴν δικαιοσύνην νὰ μὴ προβῇ περαιτέρω, ἀλλὰ τὰ πάντα νὰ λησμονηθοῦν κ.τ.λ.

† Τζώρτζης Μαρτελάος μαρτυρῶ.

† Γεώργιος Ρούσμελης μαρτυρῶ.].

48.

Δάνειον τῆς 29 Ἰανουαρίου 1699. Νοτάριος X. Βασιμῶλος (Β:βλ. 1ον).

† 1699 Γεναρίου 29. Τὴν σήμερον ὁ σ(ινι)δρ Προκόπης Νίκλος δίδει τοῦ παρόντος μ(ισσ)δρ Δημήτρι Γονέμη¹⁾ τοῦ π(ο)τ(ε) Ἀνδρέα, κάτοικος εἰς τὸ Χαλικερὸ²⁾, εἰς τὸ σπίτι τοῦ σ(ινι)δρ Νικολέττου Σαντορίνη³⁾, εἰς τόσα μετρητὰ τὴν σοῦμμα ριάλια εἴκοσι, Νο 20, τὰ ὅποια ὑπόσχεται ὁ ἄνωθεν Γονέμης νὰ τὰ ἐπιστρέψῃ τοῦ αὐτοῦ σ(ινι)δρ Νίκλου εἰς κάθε του καλὴν ἀναζήτησιν, κατὰ τὴν ντερμινάζιον Κορνάρα, ὑπόσχοντας τὰ καλά του καὶ σωματικῶς εἰς μαρτυρίας.

† δημήτρις κουρούμαλος μαρτυρῶ τὸ ἄνωθεν.

† γιάννης φλαμπουριάρης⁴⁾ μαρτυρῶ τὰ ἄνωθεν.

[Ἐπὶ τοῦ περιθωρίου]

1700 Νοεμβρίου 30. Ὁ ἄντικρυς σ(ινι)δρ Προκόπης Νίκλος ἔλαβε ἀπὸ τὸν ἄντικρυς Γονέμη ἀκόντο τοῦ ἄντικρυς κρέτιτου του ριάλια δεκαφτά, Νο 17, κατὰ τὴν ἄντικρυς γραφὴ καὶ τὰ ρέστα ὡς ἄντικρυς καὶ βεβαιώνω.

† προκόπης νίκλος βεβαιώνω.

¹⁾ Δημήτρι Γονέμη. Οἰκογ. τοῦ ἔπων. τούτου μαρτυρεῖται ἐν Βενετίᾳ ἐκ Κύπρου. Τοῦ Βερνάρδου Γονέμη τὴν κόρην Μαρίαν, ἔλαβεν εἰς δεῦτερον γάμον ὁ Θ. Φλαγγίνης. Βλ. Κ. ΜΕΡΤΖΙΟΥ, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 7. Ἐτέρα ἐκ Κερκύρας, ἐξ ἧς ὁ Κάρολος τοῦ Στεφάνου εἰσῆλθεν ὡς ὑπότροφος τοῦ Φλαγγινεῖου Φροντιστηρίου τῇ 2 Ἰουλίου 1680. Αὐτόθι σ. 121. Αἰκατερίνη Γονέμη, πενθερὰ τοῦ Φλαγγίνη καὶ Νικόλαος γυναικάδελφός του ἀναφέρονται ἐν τῇ διαθήκῃ τοῦ Φ., αὐτόθι σ. 32.

²⁾ Χαλικερὸ. Τοπων. Ζακ. 1478· ἄλλοτε *Λεύκη καλούμενον*. Νῦν καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος.

³⁾ Νικολέττου Σαντορίνη. Σαντορίνη· παρωνύμιον οἴκου. Μεταξᾶ.

⁴⁾ γιάννης Φλαμπουριάρης. Φλαμπουριάρις εἶναι ὁ κρατὼν τὸ Φλάμπουρο (flammiulum), σημαῖαν, ὁ σημαιοφόρος. Ἡ λ. παρὰ Δουκαγγίω (φλαμπουριάρις, φλαμπουριάρις). Μαρτυρεῖται ἐπίσης καὶ εἰς τὸ Χρονικὸν τοῦ Μορέως (ἐκδ. J. Schmitt, H. 135, 923, 1175). Ὁ σημαιοφόρος οὗτος παρίστατο καὶ εἰς τοὺς γάμους προπορευόμενος τῆς πομπῆς, ὡς ἐν Στερεῇ Ἑλλάδι, Πόντῳ κ. ἄ.: Κυρὰ - Βδοκιά 'ς τὸ γάμο σου πολλὰς θὲ νὰ καλέσω / Τὸ βασιλᾶ παράγαμπος τὸ γιὸ του φλαμπουριάρις. *Ἀρχεὶον Πόντου* 12 (1946) σ. 166. Ὡς ἔπων. ἐν Ζακύν. ἀπαντᾷ τῷ 1533 καὶ ὡς παρων. τῆς οἰκογ. Πολίτη. Ἀλλὰ καὶ ἀλλαχοῦ, ἐν Κρήτῃ (*Λαογραφία* 7 (1923) 383), Κεφαλληνίᾳ (Α. ΜΗΛΙΑΡΑΚΗ, Γεωγραφία πολιτικὴ νέα καὶ ἀρχαία τοῦ Νομοῦ Κεφαλληνίας, Ἐν Ἀθήναις 1890 σ. 125). Ἐν Μάνῃ ἀπαντᾷ καὶ τοπων. *Φλαμπουριάρις*, ὁ (X.I.A. 485α, 51).

49.

Διαθήκη τῆς 26 Μαΐου 1699. Νοτάριος Ν. Αιδάνης (σ. 54).

Ἐν Χριστοῦ ὀνόματι ἀμήν. 1699 Μαΐου 26 ἀνακραζόμενος ἐγὼ ὁ νοτάριος καὶ οἱ κάτωθε ὑπογεγραμμένοι καὶ παρακαλεσμένοι τίμιοι μάρτυρες ἀπὸ τὴν κυράτσα Βιτώρια, θυγατέρα τοῦ π(ο)τ(ἐ) μισσέορ Συναδινού Μπούλιτζου καὶ χήρα γυνὴ τοῦ π(ο)τ(ἐ) σ(ινιό)ρ Μιχάλη Νίκλου, διὰ τὴν ποιήσῃ τὴν παροῦσα τῆς διαθήκης καὶ ὕστερῇ τῆς διόρθωσι, ἣ ὁποία εὗρισκομένη ἄρρωστη στὸν οἶκον ὅπερ κατοικεῖ εἰς τὴ σκοντράδα τῆς Ἀναλήψεως, μὰ χάριτι Χριστοῦ, ἔχει τὸν νοῦν καὶ τὰς φρένας ὑγιεῖς καὶ τὴν ἐρώτησα ἐγὼ ὁ νοτάριος ἂν ἀφίνη εἰσὲ σκλάβους, ὃ σὲ ὀσπιτάλε κανένα πρᾶμα καὶ εἶπε: ἀφίνω διὰ μία βολὰ τόσο διὰ τὴ ψυχὴ μου δουκάτα τρία, ἀσημένια, βενέτικα, στὴ φυλακὴ καὶ ἄλλα τρία στὸ ὀσπιτάλε. Ἐτι λέγει: ἂν μοῦ ἔλθῃ θάνατος, νὰ θάψουν τὸ ἐμὸ σῶμα εἰς τὸν ναὸν τῆς θείας Ἀναλήψεως, εἰς τὸ κοινοτάφιό μας καὶ ἀφίνω εἰς τὸν ἄνωθε ναόν, ὅπου μέλλει νὰ θαπτῶ ἓνα σαρανταλείτουργο γιὰ μίαν βολὰ τόσο νὰ μοῦ τὸ ψάλουν γιὰ τὴ ψυχὴ μου καὶ γιὰ τὴν ψυχὴ τῶν γονέων μου, τὰ ὁποία νὰν τὰ δώσουνε τὰ παιδιά μου καὶ νὰ δώσουνε καὶ ἕτερο μισὸ σαρανταλείτουργο εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου, τοῦ σ(ινιό)ρ Λογοθέτη, νὰ μοῦ τὸ ψάλλῃ γιὰ τὴ ψυχὴ μου καὶ γιὰ τὴ ψυχὴ τῶν γονέων μου, τὰ ὁποία νὰν τὰ δώσουνε μὲ τὸ κόμοδό τους. Ἀκόμα ἀφίνω καὶ εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Ἀναστασίου¹⁾ διὰ μία βολὰ μισὸ σαρανταλείτουργο νὰ μοῦ τὸ ψάλουν καὶ αὐτὸ διὰ τὴν ψυχὴ μου. Ἐτι λέγει: ἀφίνω τῆς θυγατέρας μου, τῆς Καλίτζας, τὸ ἀμπέλι μου ὅπου ἔχω στοῦ Σκανταλιοῦ²⁾ μὲ τὲς ἐλιές του, νὰν τὸ ἔχῃ καὶ ποσσεδέρῃ ἕως ζωῆς τῆς καὶ μετὰ τὸ θάνατόν της νὰ πηγαίνει τότες στὰ παιδιά μου, τὰ ἀρσενικά καὶ εἰς τὴ κληρονομία τους. Ἀκόμα τῆς ἀφίνω καὶ ἔξι βατσέλια χωράφια, ὅπου ἔχω εἰς τὸ Λεῦκο³⁾, ὅσα εἶναι καὶ ἡύρισκονται. Ἀκόμα τῆς ἀφίνω καὶ ἓνα κομμάτι σταφίδα ἀξιναρίων τεσσάρων μὲ δύο ποδάρια ἐλιές, κείμενη στοῦ Λυκούδη νὰν τὰ ἔχῃ ἢ ἄνωθεν ἕως ζωῆς της καὶ μετὰ τὸν θάνατό της νὰ πηγαίνουν στὰ ἄνωθέ μου παιδιά καὶ στὴ κληρονομία τους. Ἐτι λέγει: ἀφίνω τοῦ υἱοῦ μου, τοῦ Θωδωρῆ, τὸ ἀμπέλι μου, τὸ ἀπάνου εἰς τὸ Καλαμάκι⁴⁾ μὲ ὅλες τὲς ἐλιές ὅπου ἔχει μέσα. Ἐτι λέγει:

¹⁾ Ἁγιος Ἀναστάσιος. Γνωστὸς ὡς Ἁγ. Α. τοῦ Παλαδᾶ, ναὸς ἐν τῇ πόλει, μεταξὺ τῶν ναῶν Ἀναλήψεως καὶ Ἁγ. Παντελεήμονος, κτισθεὶς ὑπὸ τοῦ πρωτοπαπᾶ Κρήτης Στεφάνου Παλαδᾶ λήγοντος τοῦ 17 αἰῶνος.

²⁾ Σκανταλιοῦ. Τοπων. εἰς περιφ. χωρίων Γαϊτάνι καὶ Λιθακιάς γνωστὸν τῷ 1478.

³⁾ Λεῦκο. Τοπων. ἐν τῇ Λίρνῃ Μακρῇ (1678).

⁴⁾ Καλαμάκι. Ὡς τοπων. γνωστὸν ἀπὸ τοῦ 1513. Μικρὰ κόμη τοῦ τ. δ. Λιθακιωτῶν. Τὸ τοπων. γνωστὸν πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος.

ἀφίνω καὶ τοῦ υἱοῦ μου, τοῦ σ(ινιὸρ) Προκόπι, τὸ ἀμπέλι μου τὸ κάτου καὶ δύο στάσες ὅπου εἶναι φυτεμένο, κείμενο στὸ Καλαμάκι καὶ αὐτό. "Ἐτι λέγει: ἀφίνω ὅ,τι μεσσαρία καὶ μόμπιλε μοῦ εὐρεθῇ στὸ σπίτι μου, νὰν τὰ μοιράζουν τὰ τρία μου παιδιά, Προκόπισ, Θοδωρῆς καὶ Καλίτζα· διὰ προτιμὴ της τὸ κρεβάτι μου, φουρνίδο μὲ τὸ σεντόνι, πάπλωμα καὶ ὅ,τι ἄλλο τοῦ τοκκάρει καὶ μὲ ὄμπλιγο τὰ ἄνωθέ μου παιδιά, τὰ σερνικά, νὰ ἀγαποῦνε τὴν ἄνωθε ἀδελφή τους καὶ νὰ ἔχουνε καὶ τὴν ἐγνοιά της ὡσὰν καλοὶ ἀδελφοί· καὶ ἰν κᾶζο, ὅπου πεθάνει τὰ ἄνωθέν μου παιδιά δίχως κληρονομία, τότε τὸ ἄνωθε ἐδικό μου νὰ πηγαίνει στὰ ἀνιψίδια μου καὶ στὴ κληρονομία τους, ἤγουν στὸ Θοδωρῆ καὶ σιμοτινοὺς ἀδελφοὺς Μπαρζαίους, κάνοντάς μου τὰ καλὰ τῆς ψυχῆς μου καὶ τὴν ἔξοδο τῆς θανῆς μου τὰ ἄνωθέ μου τρία παιδιά, τοὺς ὁποίους καὶ ἰστιτουῖρω διὰ κληρονόμους μου μὲ τὲς ἄνωθεν φόρμες καὶ κοντιτζιόνες. Καὶ ἔτσι ἔκαμε τέλος θέλοντας ὅτι ἡ παροῦσα της διαθήκη νὰ ἔχη τὸ στέρεο, βέβαιο εἰς τοὺς αἰῶνας καὶ ὅσες διαθήκες ἢ κοντίκελλα ἔκαμα πρωτύτερα θέλω νὰ μὴν ἀξίζουμε, ἡ παροῦσα μου νὰ ἔχη τὸ στέρεο ὡς ἄνωθε εἰς μαρτυρίας τοῦ σ(ινιὸρ) Ἀλέξαντρο Ζαβραδινοῦ¹⁾ καὶ σ(ινιὸρ) Σταμάτη Σκορδίλη.

Ἀλεξανδρος ζαβραδινὸς μαρτυρῶ τὰ ἄνωθε

σταμάτης σκορδίλης μαρτυρῶ τὰ ἄνωθε.

[Ἐπὶ τοῦ περιθωρίου]

1699 Ἰουλίου 26. ἀπέθανε ἡ ἀντικρυς Βιτώρια καὶ ἐπουμπλικαρίστη ἡ ἀντικρυς διαθήκη της στὸν ναὸν τῆς θείας Ἀναλήψεως ἀποψάλλοντάς την οἱ ἱερεῖς.

50.

Κωδὶκελλος τῆς 26 Μαΐου 1699. Νοτάριος Ν. Λιδάνης (σ. 55).

† Ἐν Χριστοῦ ὀνόματι, ἀμήν. 1699 Μαγίου 26, ἀνακραζόμενος ντὰ νόβο ἐγὼ νοτάριος καὶ οἱ κάτωθε τίμιοι μάρτυρες ἀπὸ τὴν κυράτζα Βιτώρια, χήρα τοῦ π(ο)τ(ῆ) σ(ινιὸρ) Μιχάλη Νίκλου, διὰ νὰ ποιήσῃ τὸ παρόν της κωντίκελλο, ἡ ὁποία θέλει νὰ εἶναι σιμὰ εἰς τὴ διαθήκη της, ὅπου ἔκαμε τὴν αὐτὴ εἰς τὰ ἄτη μου καὶ νὰ ἀγροικᾶται τῆς αὐτῆς. Ἐξεκαθαρίζει καὶ λέγει ὅτι, τὸ πρᾶμα ὅπου ἄφησε τῶν παιδιῶν της Προκόπι καὶ Θοδωρῆ, τοὺς τὸ ἀφίνει εἰς τὴν ἐξουσία τους νὰν τὸ κάνουνε ὡς θέλουν καὶ βούλονται, δίχως καμμίας λογῆς κοντιζιὸν καὶ τὸ μερικὸ ὅπου ἄφησε τῆς Καλίτζας, τῆς θυγατέρας της, νὰν τὸ ἔχη ἕως ζωῆς της καὶ μετὰ τὸ θάνατό της νὰ εἶναι καὶ αὐτὸ τοῦ ἄνωθε Προκόπι καὶ Θοδωρῆ νὰν τὰ κάνουν καὶ αὐτὸ ὡς θέλουν καὶ βούλονται. Καὶ ἔτσι ἔκαμε τέλος θέλοντας νὰ ἔχη

¹⁾ Ζαβραδινοῦ. Οἶκον. Ζ. μαρτυρεῖται ἀπὸ τοῦ 1553.

τὸ παρὸν τῆς κωντίκελλο νὰ ἔχη τὸ στέρεο, βέβαιο εἰς τοὺς αἰῶνας εἰς μαρτυρίας τοῦ σ(ινιὸρ) Δημήτρι Ρουμανοῦ καὶ σ(ινιὸρ) Θεοδώρου Μεταξᾶ.

† δημήτρις ρουμανὸς ¹⁾ μαρτυρῶ τὰ ἄνωθε

† Θεόδωρος ὁ μεταξᾶς ²⁾ μαρτυρῶ τὰ ἄνωθεν μὲ μία ἀποστήλα.

[Ἐπὶ τοῦ περιθωρίου]

1699 Ἰουλίου 26, ἐπουμπλικαρίστη τὸ ἄντικρυς κωντίκελλο τῆς ἄντικρυς χήρας Νίκλου καὶ τὰ ἐξῆς.

51.

Ἐργολαβία τῆς 12 Ὀκτωβρίου 1699. Νοτάριος Χ. Βαζμοῦλος (Β:βλ. Α').

† 1699 Ὀκτωβρίου 12. Τὴν σήμερον ὁ μάστορ-Γιῶργος Δημάρης, καλαφάτης καὶ μ(ισσέ)ρ Γιάννης Νίκλος ἐσυμφώνησαν ὥς κάτωθεν, ἡγουν ὁ αὐτὸς μ(ισσέ)ρ Γιῶργος ὑπόσχεται νὰ φτειάσῃ τοῦ αὐτοῦ Νίκλου μία βάρκα ἕως ποδάρια εἴκοσι ἑννὰ μὲ ἄγρια ξύλα, ἑδικά του τὰ παῖδια καὶ σκαπίνια καὶ παρίνεα, καὶ διὰ τοὺς κόπους τοῦ αὐτοῦ μάστορ-Γιῶργο ὑπόσχεται νὰ τοῦ δώσῃ ριάλια δεκαξήμισυ, Ν° 16 ¹/₂, καὶ μισὸ βατσέλι ³⁾ φακῆ, κάνοντας τὴ σπέζα ὅλη ὁ Νίκλος, ὅπου χρειάζεται διὰ τὴν αὐτὴν βάρκα, ἔξω ἀπὸ τὴν ἄνωθεν ξυλή, φθειάνοντας αὐτὴ τὴ βάρκα ὁ μάστορας μὲ τὰ κουπία τῆς καὶ κατάρτια ὅπου χρειάζονται καὶ ὅποιο ξύλο θέλει εἴστε σάπιο καὶ κομμένο νὰ μὴν μπορῇ ὁ μάστορας νὰ τὸ βάνῃ καὶ νὰ βάνῃ χερικὸ τὴν αὐτὴν βάρκα ὁ αὐτὸς μ(αστρο)Γιῶργος, νὰ τὴν στέλνῃ τὸ παρὸν ἀπότις ὁ ἄνωθεν Νίκλος γυρίσῃ ἀπὸ τὸ βιάτζο, ὅπου εἰς τὸ παρὸν μέλλει νὰ κάμῃ καὶ εἰς τὸ παρὸν ὁ αὐτὸς μ(ισσέ)ρ Γιάννης δίδει διὰ καπάρρο τοῦ αὐτοῦ μαστόρου δουκάτα ἀσημένια τέσσερα καὶ τὰ ἐπίλοιπα, ἕως τὰ ριάλια Ν° 16, ὅπου ἐσυβάστησαν ⁴⁾ νὰ τοῦ τὰ δίδῃ εἰς τὸν καιρὸν ὅπου δουλεύει. Καὶ οὕτως ἐσυμφώνησαν εἰς ὑποσχέσεις καὶ τὰ ἐξῆς διὰ τὸ ἀδεπιμέντο τῆς παρούσης εἰς μαρτυρίας.

† Θεοδωρῆς λιδιακὸς ⁵⁾ μαρτυρῶ

¹⁾ Ρουμανὸς καὶ Ρωμανός. Οἰκογ. ἐκ τῶν ἐγγεγραμμένων ἐν τῇ χρυσοβίβλῳ τῷ 1577. Ρωμανοῦ οἰκογ. μαρτυρεῖται καὶ ἐκ Μάνης εἰς Ζάκυνθον τῷ 1694. Ἐκ ταύτης ἀναφέρονται τινές ὡς συμβολαιογράφοι, εἰς δὲ ὀνόματι Λουκάς ὡς διδάσκαλος τῆς ζωγραφικῆς (1605).

²⁾ μεταξᾶς. Οἰκογ. ἐκ τῶν ἐγγεγραμμένων ἐν τῇ χρυσοβίβλῳ τῷ 1572. Ἡ ἐκ Κεφαλληνίας καταγωγή τῆς μαρτυρεῖται τῷ 1596. Ἐκ Τρίκκης ἀναφέρεται ἄλλη τῷ 1672. Πρβ. Α. Χ. ΖΩΗΝ, Σημειώματα περὶ τῆς οἰκογ. Μεταξᾶ. *Παγκεφαλληνιακὸν Ἡμερολόγιον* 4 (1947) σ. 82-87. Νικόδημος Μεταξᾶς ἐπίσκοπος Κεφαλληνίας - Ζακύνθου ἀναφέρεται τῷ 1591, ἕτερος δὲ Ν.Μ. τῷ 1628. Πλείονα βλ. Ε. ΚΡΙΑΡΑ, Ἀνέκδοτος κατάλογος ἱεραρχῶν Κεφαλληνίας, Ζακύνθου καὶ Ἰθάκης. *Ἐπετηρὶς τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἀρχείου* 2 (1950) σ. 5, 11-13.

³⁾ Βατσέλι μέτρον χωρητικότητος ἰσοδυναμοῦν πρὸς 70 λίτρας περίπου, εἶναι δὲ καὶ μέτρον ἐκτάσεως ἴσον πρὸς δύο ἀξινάρια.

⁴⁾ ἐσυβάστηκαν συνεφώνησαν.

⁵⁾ Θεοδωρῆς λιδιακός. Ἐκ τῆς οἰκογ. ταύτης ἔχομεν συμβολαιογράφους Ζακύνθου τοὺς

† φραντζέσκος τζαγκαρόπουλος¹⁾ μαρτυρῶ.

52.

Ἀνταλλαγή ἀκινήτων τῆς 18 Σεπτεμβρίου 1705. Νοτάρ:ος Ἰω. Δενόρζος²⁾ (Βιβλ. 5 σ. 44).

† Ἐν Χριστοῦ ὀνόματι, ἀμήν. 1705 Σεπτεμβρίου 18. Τὴν σήμερον ἐνεφανίστησαν παρόντες σωματικῶς ὁ σ(ινιὸ)ρ Προκόπις, ὁ μ(ισσέ)ρ Θεοδωρῆς καὶ κυράτσα Καλίτσα, ἀδελφία Νικλαῖοι τοῦ π(ο)τ(έ) μ(ισσέ)ρ Μιχάλη, τὰ ὁποῖα μέρη, θεληματικῶς τρόπου ἐσυμφώνησαν καὶ κάνουν τὴν παρὼν ἀλλαξίαν, ἥγουν ποσσεδέρουν τὰ ἄνωθεν τρία ἀδελφία ἓνα κομμάτι κοζανίτη³⁾ κείμενον στὸν Ἅγιον

Ἰωάννην (1656 - 1690) καὶ τὸν Λέοντα (1713 - 1725).

¹⁾ φραντζέσκος τζαγκαρόπουλος. Ἡ οἰκογ. ἐγκατεστάθη ἐν τῇ νήσῳ ἐκ Πελ/νήσου. Νικόλαος Τ. εὑρίσκεται τῷ 1510 εἰς τὸ χωρίον Κερί, τῷ δὲ 1521 εἰς χ. Πισινῶντα. Ἐτερεὶ οἰκογέν. μαρτυροῦνται ἐκ Καλαμῶν 1584 καὶ ἐκ Κρήτης 1587. Ἐν ἔτει 1572 ἡγούμενος τοῦ μοναστηρίου τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίου τοῦ Βροντησίου εἰς τὴν Κρήτην μαρτυρεῖται ὁ Γεράσιμος Τζαγκαρόπουλος. Βλ. Κ. ΜΕΡΤΖΙΟΥ, Θωμᾶς Φλαγγίνης σ. 32, σημ. 1. Τ. Ἀθανάσιος ἤκμασε περὶ τὸ 1698, ἐγένετο ἱερομόναχος καὶ ἐσπούδασε ἐν Ἰταλίᾳ ἐπιμεληθεὶς καὶ τῶν παρὰ Νικολάφ Γλυκεὶ καὶ Μιχαήλ τῷ Βαρβωνίφ τυπωθέντων συγγραμμάτων τοῦ Βαρούχα. Βλ. Ν. Κατραμῆ, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 350 - 351. Τ. Ἰωάννης λόγιος ἐγένετο δις πρωτοπαπᾶς Ζακύνθου, τῷ 1720 - 1725 καὶ 1734 - 1745. Διὰ πλείονα βλ. Ν. ΚΑΤΡΑΜΗ, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 350 - 358. Ἐκ τῆς οἰκογ. ταύτης συμβολαιογράφοι Ζακ. Τιμόθεος 1551 - 1608 καὶ Δημήτριος 1557 - 1568.

²⁾ Συμβολαιογράφος ἀπὸ 30 Δεκεμβρίου 1699 μέχρι 13 Νοεμβρίου 1734.

³⁾ κοζανίτη. Εἶδος λευκῆς σταφυλῆς· Κοζανίτον οἰκογ. καὶ Κοζανίτη τοπων. ἐν τῇ περιφερείᾳ χωρίου Λαγοπόδου.

Χαρακτηριστικὸν εἶναι ἐν Ζακύνθῳ τὸ πλῆθος τῶν ὀνομάτων τῶν σταφυλῶν. Ἐν τέλει κώδικος τῆς μονῆς Ἰωάννου τοῦ Προδρομοῦ (Καταστάρι) φέρεται γεγραμμένον τὸ ἑξῆς ποίημα:

• Σταφύλια μὲς' στὴ Ζάκυνθο εἶναι ὁ Κοζανίτης,
Μυγδάλι, Φλέρι, Ραζακιά, Χλώρα καὶ Μορωνίτης.
Λαρόδερα καὶ Σκυλλόκλημα, Βοήθαμος, Φτερουγάτης,
Τραγάνα, Πετροκόριθο, Παῦλος καὶ Χουχουλιάτης.
Ἄλλ' εἶν' τὰ ὁμορφότερα Ρομποῦλα κι' Ἀητονόχι,
Μοσκάτο, Ἀμπελοκόριθο, Φτάκοιλος καὶ Ξυρίχι,
Κατσακούλιας, Κοντοκλάδι, Κακοτρώγι, Βοῖδομμάτης,
Γλυκερήθρα, Λιανορούδι, Γουστονλίδι κι' Ἀγονοσιάνης,
Γλυκοπάτι . . . Βόσος καὶ τὸ Κοντζουμπέλι,
Καὶ τὸ Νέχι τοῦ κοκόρου ποὺ στολίζει τὸ ἀμπέλι.
Ἦτοτε ἀπ' ὅλα τοῦτα ἔρχεται ὁ Σκυλλοπνίχτης.
Μὰ κ' εἰς ποῦλα τὰ φουμίζει εἶν' ὁ κόκκινος Ροῦδίτης
1601 Ὀκτωβρίου 5 ἔγραφα τὸ παρόν.

Βλ. Ν. ΚΑΤΡΑΜΗ, ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 168. Πλὴν τῶν ἀνωτέρω μαρτυροῦνται καὶ ἄλλα εἶδη τὰ ἑξῆς: Ἀλουπόδι, Ἀσπροκόριθο, Ἀσπροῦδι, Βιολεντό, Γυφτοκόριθο, Γυφτοπούλλα, Ζομπέλλα, Κομινό, Κοπελλούλλες, Κορφιάτης, Κορίθι, Λιανοβέργι, Μαλοῦχο, Μανροσταφύλο, Μερτίνικο, Μοσκατέλο, Μοσχατόφλερο, Μοραίτικο, Μοσχόφλερο, Ξεροποδιές, Παππαδίτσα, Πετρίτης, Πιντινιόλα,

Ταξίαρχη, εἰς τοὺς Ἀσωμάτων¹⁾, τόπος βάκουος²⁾, ἀξιναρίων δεκαπέντε, ὅσος καὶ ἂν εὐρίσκεται, πλείότερο ἢ λιγώτερο, ὅπου τοὺς ἐμπενεφρτζιάρισε ἡ ποτὲ κυράτζα Ἀναστασοῦλλα, ἡ ἀδελφή της, μετὰ τὴν διαθήκη της, τὸ ὁποῖο ἀμπέλι, κοζανίτη ὡς ἄνωθεν, τὸ δίνουν εἰς ἀλλαξίαν πρὸς τὸν ἕναν ἀδελφόν των σ(ινιὸ)ρ Θεοδωράκη καὶ ὁ σ(ινιὸ)ρ Θεοδωράκης τοὺς δίνει ἕνα κομμάτι ἀμπέλι ὅπου εὐρίσκεται νὰ ἔχη ἐδικό του ὅπου τοῦ ἐπαράτησε ἡ μάνα τους, ἡ π(ο)ι(ἐ) κυράτζα Βιτώρια, μετὰ τὴν διαθήκη της ἀξιναρίων δέκα, ὅσον εἶναι καὶ εὐρίσκεται μετὰ ἑλῖες ποδάρια ἐννιά, κορωνέικες καὶ ἐντόπικες, εἰς τόπον εἰς τὸ Καλαμάκι, τόπος βάκουος καὶ διὰ νὰ ἐξεκβίρουν τὰς αὐθεντικὰς τερμιναισιόνες, ἡξίωσαν κριτᾶδες καὶ στιμαδῶρους τοὺς Νικολὸν Φαρακλὸν³⁾ καὶ σ(ινιὸ)ρ Νικολὸν Καπέον, οἱ ὁποῖοι, κατὰ τὴν ἐξουσίαν ὅπου ἔλαβαν στοματικῶς, ἐπῆγαν ἐπάνω εἰς τὸν τόπον τῶν ἄνωθεν ὑποστατικῶν καὶ τὰ ἐμέτρησαν καὶ ἠῦραν ὡς ἄνωθεν καὶ καλῶς σιοχαζόμενοι στιμάρουν νὰ ἀξίῃ τὸ ἄνωθεν ἀμπέλι κοζανίτη, ὡς εὐρίσκεται, ριάλια ἑκατὸν πενήντα, Ν° ρ(ιάλι)α 150· ὁμοίως καὶ τὸ ἀμπέλι ὅπου ὁ σ(ινιὸ)ρ Θεοδωράκης τοὺς δίνει εἰς ἀνταλλαγὴν, ὡς ἄνωθεν μετὰ τὰς ἑλῖες στὸ Καλαμάκι, τὸ στιμάρουν νὰ ἠῦρῃσεται μετὰ τὰς ἑλῖες διὰ ἕτερα ριάλια ἑκατὸν πενήντα, Ν° ρ(ιάλι)α 150· καὶ οὕτως ἐρρεφερόραν εἰς τὴν συνείδησίν τους, τὴν ὁποίαν στίμα τὰ μέρη βλέποντάς τηνε ἴσια πρὸς ἴσια νὰ εἶναι, θέλουν καὶ τὴν ἀτζετάρουν, λαουδάρουν, ἀππροβάρουν καὶ ρατιφικάρουν ὥσπερ νὰ ἔχη γίνει δεύτερη καὶ τρίτα, ρεφουδάροντας τὸ μπενεφρτζιο τῶν αὐτῶν καὶ κάθε πάρτε καὶ νόμον ἱνκοντράριον τῆς παρουσίας καὶ ἀπὸ τὴν σήμερον τὰ ἄνωθι ἀδελφία ἐγδύνονται ἀπὸ τὸ ἀιτουάλ κορποράλ ποσσέσσο τοῦ ἄνωθεν ἀμπελιοῦ κοζανίτη καὶ δίνει τοῦ ἄνωθεν Θεοδωρῆ, κληρονόμων καὶ διαδόχων του νὰ κἀνῃ ὡς θέλει καὶ βούλεται ὁμοίως καὶ ὁ αὐτὸς Θεοδωρῆς ἐγδύεται ἀπὸ τὸ ἄνωθεν ἀμπέλι μαῦρο καὶ ἑλῖες του ὡς ἄνωθεν καὶ δίνει το τῶν ἄνωθι ἀδελφῶν του Προκοπίου καὶ κυράτζας Καλίτζας νὰ τὸ ἔχουν καὶ κἀνουν, ὡς θέλουν καὶ βούλονται, μετὰ τοὺς κληρονόμους διαδόχους τους τὸ μερτικό του ὁ καθέ-

Πιτερῶνος, Προβατῖνα, Ργγῖνα, Σαλαμίνα, Σαούτζη, Σκιαδόπουλλο, Σουρτανῖνα, Σταφιδάμπειλο, Τιντόμεις, Τουρκοπούλλα, Τσαούση. Βλ. Α. Χ. ΖΩΗ, *Λεξικὸν* σ. 1055. Πρβ. SALVATORE, *Zante* 1906 σ. 509, 610. Σ. ΔΕΒΙΑΖΗΝ, ἐνθ' ἄνωτ. *Παροισσός* 15 (1892) σ. 935. Β. ΚΡΙΜΠΑΝ, Ἑλληνικὴ Ἀρτελογραφία, Ἀθῆναι τόμ. Α (1943), τόμ. Β (1944), ἐνθα περιγράφονται ἐπιστημονικῶς πολλὰ τῶν εἰδῶν τῆς ἐν Ζακύνθῳ καλλιεργουμένης ἀμπέλου.

¹⁾ Ἀσωμάτων. Τοπων. ἐν τῇ περιφερείᾳ γ. Καλυτέρου, κληθὲν οὕτω ἐκ τῆς μονῆς τῶν Ἀρχαγγέλων. Ἀπαντᾷ ἤδη τῷ 1605.

²⁾ τόπος βάκουος (ἰταλ. vacuo): Τόπος ἄνευ ιδιοκτητοῦ. Κατὰ τὴν ἐνετοκρατίαν ὑπῆρχον ἐν Ζακύνθῳ τοποθεσίαι ἀδέσποτοι (Luoghi vacui) οὐδὲ εἰς τὴν δικαιοδοσίαν κώμης ἀνήκουσαι. Ἐνεκα τούτου πολλὰκις ἤρχοντο εἰς ἐριδας οἱ κάτοικοι τῶν πλησίον κωμῶν.

³⁾ Νικολὸν Φαρακλὸν. Οἶκον. ἐκ Κεφαλληνίας ἀναφερομένη τῷ 1599. Φ. Ἀνδρέας, συμβολαιογράφος ἀπὸ 1616 - 1618.

νας ρεστάροντας τὸ ἕτερο μερτικὸ τοῦ αὐτοῦ σ(ινιὸ)ρ Θωδωρῇ νὰ τὸ κάνη καὶ αὐτὸς ὡς θέλει καὶ βούλεται μὲ τοὺς ἐρχομένους καὶ ὑπόσχονται ρετζιπροκαμέντε τὰ μέρη νὰ μαντενίζονται καὶ συλλεβάρουνται εἰς τὸ παντοτινὸ ποσσέσο τῆς παρὸν ἀλλὰ-ξίας ὡς ἄνωθεν καὶ ἀπὸ κάθε ἐναντιότητα, ἐξόδια, ἰντερέσσα καὶ μεγιοραμένα μὲ τὰ καλὰ τους τὰ ἕτερα κινητὰ καὶ ἀκίνητα καὶ τὰ ἐξῆς ὁμοῦ καὶ ἰνσόλιδουμ. Πλησιάζει ὁ κοζανίτης ἀπὸ τὸ Λ. ἀμπέλι τοῦ Δημήτρι Μουνέλου¹⁾, Π. χωράφι τῆς κληρονομίας τοῦ π(ο)τ(ῆ) Τζώρτζη²⁾ Ἀρακλεώτη³⁾, Ο. ⁴⁾ τῆς αὐτῆς κληρονομίας καὶ ἀπὸ τῆς Τ. ἀμπέλι τοῦ παπᾶ Μπεφάνη, γυναικίφ ὀνόματι, φυλαζόμενοι καὶ τὰ ἐξῆς. Καὶ τὸ ἀμπέλι μαῦρο πλησιάζει ἀπὸ τὸν Λ. ἀμπέλι τοῦ κὺρ Σταμάτη Ρούσου, Π. τῆς κληρονομίας τοῦ π(ο)τ(ῆ) Γιαννούλη Ντεπάστη⁴⁾ καὶ ἀπὸ τὴν Τ. ἀμπέλι τοῦ εὐλαβεστάτου παπᾶ Κουκουλομάτη⁵⁾ φυλαζόμενοι οἱ πλέον βέβαιοι καὶ ἀληθινοὶ πλησιασμοὶ τῶν ἄνωθεν ὑποστατικῶν. Καὶ οὕτως ἔμειναν εὐχαριστημένα τὰ μέρη καὶ βεβαιώνουν εἰς μαρτυρίας ἐξεκαθαρίζοντας ὅτι πὲρ Ο. πλησιάζει ἀμπέλι τῆς ἄνωθεν κυράτζας Καλίτζας Νίκλο, ἀδελφῆς τῶν ἄνωθεν εἰς μαρτυρίας.

† νικολὸς φαρακλὸς κριτής,

† νικολὸς καπέος κριτής,

† προκόπης νίκλος βεβαιώνω τὰ ἄνωθε.

† ἀναστάσης μαρόπουλος ἀπογράφω γιὰ τὴν κυράτζα Καλίτζα παρακαλε-
στός μὲ τὸ διὰ νὰ μὴν ξέρη νὰ γράφῃ καὶ μαρτυρῶ.

† Nicolo Venier⁶⁾ fui presente.

53.

Πώλησις ἀκινήτων τῆς 18 Σεπτεμβρίου 1705. Νοτάριος Ἰω. Δενόρες (Βιβλ. 5 σ. 85).

† Ἐν (Χρ(ιστοῦ) ὀνόματι ἀμὴν 1705 Σεπτεμβρίου 18. Τὴν σήμερον ἐνε-

¹⁾ Δημήτρι Μουνέλου. Τὸ ἐπώνυμον ἐκ παρωνυμίου. Μουνέλος, ὁ ἀρεσκόμενος νὰ συν-
αναστρέφεται μετὰ γυναικῶν καὶ φέρεται ὡς αὐταί.

²⁾ Τζώρτζη Ἀρακλεώτη. Μία τῶν ἀρχαιοτέρων οἰκογ. τῆς Ζακύνθου ἐγγραφεῖσα κατὰ
τάς ἀρχὰς τῆς ἐνετοκρατίας ἐν τῇ χουσοβίβλῳ.

³⁾ Ο = Ostria = νότος

⁴⁾ Γιαννούλη Ντεπάστη. Οἰκογ. μαρτυρουμένη τῷ 1657.

⁵⁾ Κουκουλομάτη. Οἰκογ. ἐν Ζακύνθῳ ἐκ Κρήτης τῷ 1674. Βλ. Α. Χ. ΖΩΗ, Κρήτες
ἐν Ζακύνθῳ, Ε.Ε.Κ Σ. 2 (1939) σ. 125 καὶ τοπων. χωρ. Μπελούσι. Οὕτω καλεῖται ὁ ἔχων τὰ
βλέφαρα μεγαλύτερα τοῦ συνήθους καὶ ὡς ἐκ τούτου καλύπτοντα παρὰ πολὺ τοὺς ὀφθαλμούς.
Τὸ ὄνομα ὡς ἐπών. ἐν Μάνη: Κουκουλομάτης Κοτομυχαλάκης, εἰς τὸ Ἑμερολόγιον τοῦ ἱα-
τροῦ Παπαδάκη. Ν. Ἑλληνομ. 14 (1917 20) σ. 4. Ὡς παρωνύμ. καὶ ἐν Ἀθήναις Χ.Ι.Α. 573, 53.

⁶⁾ Nicolo Venier. Οἰκογ. ἐν Ζακύνθῳ ἐξ ἧς ὁ Ἰωάννης - Ἀντώνιος ὑπῆρξε προβλεπτής
τῷ 1581 - 1585 οἱ δὲ Ἀναστάσιος καὶ Ἰωάννης συμβολ. (1750 - 1780, 1790 - 1797). Οἱ Λορένζος,
(8 Ὀκτωβρ. 1709) καὶ Ἀλέξανδρος (26 Φεβρ. 1738) μαρτυροῦνται ὡς ὑπότροφοι τοῦ Φλαγγι-
νείου Φροντιστηρίου. Βλ. Κ. ΜΕΡΤΖΙΟΥ, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 123, 126.

φανίστησαν παρόντες σωματικῶς ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος ὁ σ(ινιὸ)ρ Τζουάννες Ντζές¹⁾ τοῦ (π(ο)τ(ε)) Κωσταντίν(ου) καὶ ἀπὸ τὸ ἕτερο ὁ σ(ινιὸ)ρ Θεοδωρῆς Νίκλος τοῦ π(ο)τ(ε) Μιχάλη, τὰ ὁποῖα μέρη ἐσυμφώνησαν ὡς κάτωθεν: ἤγουν πηγαίνει κρεδι-
τῶρος ὁ ἄνωθεν Τζουάννες Ντζές ἀπὸ τὸν αὐτὸν σ(ινιὸ)ρ Θεοδωρῆ, τὸν κουνιά-
δον του, τὴν σοῦμμα ριάλια ἑκατὸ τριάντα, Νο ρ(ιάλι)α 130, ὡς φαίνεται με
γραφῇ γεναμένη εἰς τὰ ἄτη τοῦ σ(ινιὸ)ρ Ἀτζόλου Συρίγου νοταρίου, 1696 Ἀγού-
στου 19, διὰ ριάλια ὀγδοήντα, Νο 80, καὶ ἕτερα ριάλια σαράντα, ὡς φαίνεται
εἰς τὰ ἄνωθεν ἄτη Μαρτίου 13/1698 καὶ ἄλλα δέκα στὰς 20 Μαρτίου 1699,
κατὰ τὴν τερμινατοῖον Κορνάρα, καὶ βεβαιωμένες διὰ χειρὸς τοῦ αὐτοῦ σ(ινιὸ)ρ
Θεοδωρῆ καὶ ὡς εἰς αὐτές, ὅπου κάνουν ὅλην τὴν σοῦμμα τὰ ριάλια ἑκατὸ τρι-
άντα ὡς ἄνωθεν, ρεγκιστράδο τὸ αὐτὸ κρέντιτο στὰ ἄτη τῆς Καντζελλαρίας 1700
στὰς 18 Δεκεμβρ(ίου), ὅπου μὲ ἕτερα ριάλια εἴκοσι ῥέστος ἀπὸ τὸ διάφορον τῶν
ἄνωθεν ἄσπρων²⁾ κάνουν ὅλο ριάλια ἑκατὸ πενήντα, ρ(ιάλι)α 150, τὰ ὁποῖα μὴν
ἔχοντας τὸ μῶδο νὰ εὐχαριστήσῃ ὁ αὐτὸς σ(ινιὸ)ρ Θεοδωρῆς τὸν ἄνωθεν Ντζέν,
τὸν κρεδιτῶρον, εἰς ἄλλες τόσες ἐφφετιβες γαζέτες³⁾, καθὼς τὲς ἔλαβε θεληματι-
κῶς τρόπου τὴν σήμερον, κάνοντας διὰ λόγου του καὶ ἐρχομένους, δίνει εἰς καθά-
ρια πούλησίᾳ πρὸς τὸν αὐτὸν σ(ινιὸ)ρ Τζουάννε Τζέν ἕνα κομμάτι ἀμπέλι κοζα-
νίτη, ἀξιναρίων δεκαπέντε, Νο 15, ὅσον εἶναι καὶ ἡυρίσκεται πλειότερο ἢ ὀλιγώ-
τερο, κείμενο εἰς τὸν Ταξιάρχην εἰς τοὺς Ἀσωμάτους· εἶναι ἐκεῖνο ὅπου ἔλαβε ἀπὸ
ἀλλαξίαν ἀπὸ τὰ ἀδέλφια του Προκόπι καὶ κυράτσα Καλίτσα, ὡς φαίνεται τὴν σή-
μερον στὰ ἄτη μου καὶ στὴν συμφωνία, ὅπου περιέχει ἡ αὐτὴ ἀλλαξία, σιμιᾶδο
ἀπὸ τοὺς κριτᾶδες, ὅπου ἔβαλαν τὰ μέρη, διὰ ριάλια ἑκατὸν πενήντα ρ(ιάλι)α 150,
μὲ τὴν ὁποίαν στίμα εὐχαριστοῦνται τὰ αὐτὰ μέρη ρεφουδάροντας κάθε πάρτε

¹⁾ Τζουάννες Ντζές, Οἰκ. ἐκ Κρήτης. Ἰάκωβος Τζές, ζωγράφος, υἱὸς τοῦ Ἰωάννου Τζέ, ζωγράφου ἐπίσης ἀπὸ Κάστρον τῆς Κρήτης, μαρτυρεῖται ἐν Βενετία τῷ 1678 Νοεμβρίου 3. Βλ. Κ. ΜΕΡΤΖΙΟΥ, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 244.

Τὸ ἐπώνυμον τοῦτο εἶναι τὸ Ἑνετικὸν Zen, ὄνομα εὐγενοῦς Ἑνετικῆς οἰκογενείας, πολ-
λάκις ἀναφερόμενον καὶ εἰς τὰ Κρητικὰ συμβόλαια. Ὑπὸ τὸ ἐπώνυμον τοῦτο ἀπαντοῦν καὶ Ἑλ-
ληνες ὀρθόδοξοι. Ὁ πρῶτος ἡγούμενος τοῦ Ἀρετίου εἶναι ὁ Ἰωσήφ Τζές. Ὡς οἰκογενειακὸν
διετηρήθη μέχρι σήμερον ἐν Μυλοποτάμῳ καὶ Ρεθύμνῳ καὶ ὡς τοπων. Τζέ παρὰ τὴν Φουρ-
νὴν καὶ Κάτω Ἀρχάνες. Βλ. Σ. ΞΑΝΘΟΥΜΙΔΟΥ, Χριστιαν. Κρήτη 1. σ. 29 Ὁ τύπος Ντζές καὶ
ἐν Κρήτῃ. Αὐτόθι σ. 92 (τοῦ 1622).

²⁾ ἄσπρων. τὸ ἄσπρον εἶχεν ἀξίαν ἴσην πρὸς $\frac{1}{20}$ τοῦ τουρκικοῦ γροσίου. Ὁ Ἰωαννίκιος
Καρτᾶνος εἰς τὸν περὶ φιλαργυρίας λόγον του ἀναφέρει ὅτι 200 ἄσπρα ἰσοδυνάμουν πρὸς τέσ-
σαρα δοκᾶτα ἢ χρυσᾶ ἑνετικά νομίσματα. Κατὰ τὴν 16 ἑκατ. 4 ἄσπρα ἰσοδυνάμουν πρὸς 1
δραχμὴν, 51 δὲ πρὸς ἕν χρυσὸν σουλτάνιον ἴσον πρὸς τὸ βενετικὸν χρυσὸν νόμισμα.

³⁾ γαζέτες. ἔνετ. Газета. Νόμισμα χαλκοῦν ἑνετικὸν ἐνὸς περίπου ἑβδόμου τοῦ γροσίου.
Ἐξ αὐτῆς ἐκλήθη καὶ ἡ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 17 αἰῶνος ἐμφανισθεῖσα ἐν Ἑνείᾳ τὸ πρῶτον
ἐφημερίς, ἐκ τοῦ νομίσματος ἀντὶ τοῦ ὁποίου ἐπώλετο. Πρβ. Κ. ΚΑΙΡΟΦΥΛΑΝ, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 341.

καὶ νόμον κοντράριον τῆς παρούσης καὶ ἀπὸ τὴν σήμερον εἰς ἀσφάλεια τοῦ αὐτοῦ χρέους του ὁ αὐτὸς σ(ινιὸ)ρ Θεοδωρῆς δίνει τὸ αὐτὸ ἀμπέλι, ὡς ἄνωθεν, τοῦ αὐτοῦ σ(ινιὸ)ρ Ντζέν καὶ κραῖζεται πλερωμένος καὶ εὐχαριστημένος διὰ τὸ ἄνωθεν του κρέδιτο· καὶ οὕτως ἐγδύεται ὁ ἄνωθεν Θεοδωρῆς ἀπὸ τὸ ἀττουάλ καὶ κορποράλ ποσσέσσο τοῦ ἄνωθεν ἀμπελιοῦ κοζανίτη, ἀξίναριων δεκαπέντε, Νο 15, ὡς ἄνωθεν, καὶ δίδει το καὶ παραδίδει το τοῦ ἄνωθεν Τζουάννε, τοῦ κουνιάδου του, κληρονόμων καὶ διαδόχων του, νὰ κάνη ὡς θέλει καὶ βούλεται· καὶ τὴν ἅπασαν φοράν ὅπου ἤθελε λάβει καμμίαν πείραξι ὁ ἄνωθεν Ντζές καὶ κληρονόμοι διάδοχοί του, ὑπόσχεται ὁ αὐτὸς (σινιὸ)ρ Θεοδωρῆς μὲ τὰ ἑτερά του καλὰ κινήτὰ καὶ ἀκίνητὰ, παρόντα καὶ μέλλοντα καὶ σωματικῶς νὰ τόνε μαντενίρῃ εἰς τὸ παντοτινὸ ποσσέσσο καὶ σολλεβάρῃ ἀπὸ κάθε ἐναντιότητα, ἔξοδα, δάννα, ἐντερέσσο καὶ μεγαυραμένα καὶ μάλιστα διὰ τὰ ἄνωθεν ρ(ιάλι)α 150, ὅπου ἐσφαλκάρησε. Καὶ οὕτως ἔμειναν εὐχαριστημένα τὰ μέρη καὶ βεβαιώνουν.

† ὁ σ(ινιὸ)ρ Θεοδωρῆς εἰς μαρτυρίας

† Μιχαὴλ ἱερ. ὁ Βαρζὸς¹⁾ μαρτυρῶ

† ἀναστάσης Πολίτης²⁾ μαρτυρῶ

† Θεοδωρῆς νίκλος βεβαιώνω τὰ ἄνωθε.

54.

Ἰστορία πωλησιᾶ τῆς 17 Ὀκτωβρίου 1706. Νοτάριος Ἰω. Δενόρρε (Βιβλ. 6 σ. 6).

† 1706 Ὀκτωβρίου 17. Τὴν σήμερον ὁ μ(ισέ)ρ Ματιὸς Μπρόν³⁾ πρωτομάστορας τῆς τέχνης τῶν τζαγκαράδων καὶ ὁ πατὴρ Γιάννης ὑπόσχεται νὰ φέρῃ ἀπὸ τὴν Μάνη τόσον βελανίδι⁴⁾ ὅσον ἡμπορεῖ νὰ χωρέσῃ ἡ βάρκα του, νὰ εἶναι παστροκὸ, ὁμορφο χαμᾶδο καὶ στεγνόν, τὸ ὅποιο ὅλο νὰ γροικᾶται διὰ τὸν ἄνωθι πρωτομάστοραν καὶ αὐτὸς νὰ ἔχῃ ὁμπλιγο νὰ τοῦ τὸ πληρώνῃ πρὸς τὴ χιλιάδα δουκάτα δώδεκα ἡγουν κορρέντε⁵⁾ τὴ χιλιάδα· ἔτσι συμφωνησμένοι καὶ τοῦτο ὡς τέρμινο, ἡγουν νὰ μὴν κάμῃ ἄλλο βιάτζο πάρεξ ὁ αὐτὸς καραβοκύρις νὰ διατηρήσῃ τὸ βιάτζο ἀντριτούρα διὰ τὸ αὐτὸ φόρωμα βγάνοντας ἀπὸ Θεοῦ καὶ αὐθεντία⁶⁾ καὶ φέροντάς το ὑπόσχεται ὁ ἄνωθεν Ματιὸς νὰ τοῦ κορρυσποντέρῃ

¹⁾ Βαρζός. Βλ. ἄνωτ. Μπαρτζός (ἔγγραφα 1686, 1690).

²⁾ Ἀναστάσης Πολίτης. Οἶκογ. ἐν Ζακύνθῳ ἀπὸ τοῦ 1675. Τὸ ἐπών. Πολίτης καὶ ἐν Μάνῃ καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος.

³⁾ Ματιὸς Μπρόν. Οἶκογ. Μπρόν ἐκ Ρότερδαμ ἐν Ζακ. τῷ 1687. Τὸ ὄν. Ματιὸς ὡς ὑποκορ. τύπος τοῦ Στάματιος, Σταματιός, Ματιὸς ἢ Μαθιός. Βλ. Α. ΜΠΟΥΤΟΥΡΑ, ἐνθ' ἄν. σ. 169.

⁴⁾ Διὰ τὸ ἐμπόριον βελανιδίου ἐκ Μάνης βλ. ἄν. σ. 6.

⁵⁾ δουκάτα κορρέντε=δ. κυκλοφοροῦντα. Ὑπάρχον δύο εἶδη, τὸ κυρίως δουκάτον, ἴσον πρὸς 8 λίρας καὶ τὸ ducato corrente ἀντιστοιχοῦν πρὸς 6 λίρας καὶ 4 σολδία.

⁶⁾ Βγάνοντας ἀπὸ Θεοῦ καὶ αὐθεντία=ἐκτὸς ἀνωτέρας βίας. Βλ. ἄνωτ. ἔγγρ. 1659 σημ. 7.

ὅλες τὲς γαζέτες ὅπου θέλει ἱμπορτάρει τὸ φόρτωμα πρὸς δώδεκα δουκάτα τὴ χιλιάδα ὡς ἄνωθεν, χωρὶς ἄλλες ἐξοδίες· εἰσὲ ντατζία ὑπόσχεται τὰ καλὰ του καὶ τὰ ἐξῆς καὶ ρετζιπροκαμέντε ὁ ἄνωθεν πατρὸν Γιάννης διὰ τὸ ἀδεμιμέντο ὡς ἄνωθεν εἰς μαρτυρίας.

† θοδωρῆς μουζάκης¹⁾ μαρτυρῶ

† ἀναστάσις ρουσίας μαρτυρῶ.

55.

Ἐξόφλησις τῆς 26 Φεβρουαρίου 1707. Νοτάρως Ἰω. Δεγόρως (B:6λ. 6. σ. 66).

† 1707 adi 26 Febbrajo S. V. Zante il giorno d'oggi confessa s(igno)r Pietro Niclo, marito della signora Antonia Bozza²⁾, d'haver ricevuto da signor Georgio Piropulo³⁾ sive di piccoli cinque cento e novanta nove o 533 del signor Anastasio Piropulo figlio di detto s(igno)r Georgio per altrettante tenute dal signor Anastasio Tagliapiera⁴⁾ in Venetia e come la lettera di Cambio presentata il giorno d'hoggi negli atti miei di primo Febbrajo 1706 le dette lire furono scosse dal detto s(igno)r Tagliapiera dal 1 Maggio per li hospidali in pagamento della gracia tocata alla consorte di s(igno)r Niclo nominata sig(nor)a Antonia Bozza per maritarsi, havento inoltre scosso per intero di detta graria oltre le suddette lire N° 599, lire venti una, che furono applicate in spese per l'esatione di detta gratia, onde esso Niclo gli le bonifica a detto s(igno)r Tagliapiera e si chiama pagato e soddisfatto intieramente per essa grazia e di detta lettera di Cambio tanto per il pagamento stesso ecc.

† Zorzi Logotetti testifico

¹⁾ θοδωρῆς μουζάκης. Οἶκογ. Μουζάκη ἀναφέρεται τῷ 1511. Μουζάκης Γεώργιος στρατιώτης ἐκ Ναυπάκτου ἀφίκετο μετ' ἄλλων στρατιωτῶν εἰς Ζάκυνθον τῷ 1498 ταχθεὶς εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς Βενετίας. Βλ. Κ. ΣΑΘΑ, Monumenta V, 17. Τούτῳ παρεχωρήθη ἐξοχικὴ τις τοποθεσία ὅπου μετὰ ταῦτα ἐκτίσθη τὸ χωρ. Μουζάκι. Πλείονα βλ. Α. Χ. ΖΩΗ, Λεξικὸν ἐν λ.

²⁾ Antonia Bozza Ἡ οἶκογ. προσερχομένη ἐκ Κρήτης μαρτυρεῖται ἐν Ζακ. τῷ 1674. Ἐν ἔτει 1685 «ὁ Μάριος ὁ εὐγενὴς υἱὸς τοῦ ἐντημοτάτου αὐθέντη Μπριζα καὶ τῆς εὐγενεστατῆς Κυρίας Πετρίνας Προτονοταροπούλας ἀπὸ τὸ Κάστρο τῆς Κρήτης εἰλαβε διὰ γυνέκα τὴν κυρίαν Αντώνια θυγατέρα του ποτε διδασκάλου Ζωγράφου Κωνσταντίνου Τζανε λεγομένου μπουναλῆ ἀπὸ τὸ ῥέθειμος...» Βλ. Κ. ΜΕΡΤΖΙΟΥ, Θωμᾶς Φλαγγίνης σ. 240.

³⁾ Georgio Piropulo. Ἡ οἶκογ. μαρτυρεῖται ἐν Ζακ., τῷ 1681, ἐκ Μεθώνης δὲ τῷ 1789.

⁴⁾ Anastasio Tagliapiera. Ἡ οἶκογ. ἀπαντᾷ τῷ 1506. Τ. Διονύσιος ἐγεννήθη τῷ 1777 καὶ ἐδιδάχθη Ἑλληνικὰ ἀπὸ τὸν Μαρτελάον. Μετέβη εἰς τὴν Γαλλίαν ἐσπούδασε ζωγραφικὴν καὶ ἱατρικὴν εἶτα ἐπανήλθεν εἰς Ζάκυνθον τῷ 1814 καὶ μετὰ ταῦτα ἐγένετο ἱατρός τοῦ Ἀλῆ πασᾶ. Ἐπανελθὼν εἰς Ζάκυνθον ἀπέθανε τῷ 1842. Ὁ Βιλαρᾶς ἔγραψε τὰς «Τηγανίτας» τοῦ Ταγιαπιέρα, ὁ δὲ Σολωμὸς τὸν σατιρίζει εἰς «Ἱατροσυμβούλιον» ὡς ὁμιλοῦντα γαλλιστὶ «ὁ γιὰ τὸν ὁ Ταγιαπιέρα | μὴ τὸ ναῖς, ὅπου ναὶ τέρας». Ἐκαλεῖτο δὲ κοινῶς «στραβὸς» ὡς πάσχων τὸν ἓνα ὀφθαλμόν.

† Demetrio Pirri¹⁾ testifico.

[Μετάφρασις ὑπὸ Λ. Χ. Ζώη]

† 1707 τῇ 26 Φεβρουαρίου ἔτος παλαιὸν Ζάκυνθος . . σήμερον ὁμολογεῖ ὁ κ. Πέτρος Νίκλος, σύζυγος τῆς κυρ Ἀντωνίας Μπότζα, ὅτι ἔλαβε παρὰ τοῦ κ. Γεωργίου Πυροπούλλου λίρας ἀπὸ τὰς μικρὰς (;) 599 καὶ 533 παρὰ τοῦ κ. Ἀναστασίου Πυροπούλλου, υἱοῦ τοῦ εἰρημένου κ. Γεωργίου, διὰ τὸ αὐτὸ ποσὸν ληφθὲν παρὰ τοῦ κ. Ἀναστασίου Ταγιαπιέρα ἐν Βενετία καὶ ὥς ἡ συναλλαγματική, παρ-
ουσιασθεῖσα (καταχωρισθεῖσα) σήμερον εἰς τὰ πρακτικά μου τῆς 1 Φεβρ. 1706. Αἱ ἐν λόγῳ λίραι εἰσεπράχθησαν παρὰ τοῦ εἰρημένου κ. Ταγιαπιέρα ἀπὸ τῆς 1 Μαΐου διὰ τὰ νοσοκομεῖα εἰς πληρωμὴν δωρεᾶς, ἀνηκούσης εἰς τὴν σύζυγον τοῦ κ. Νίκλου, ὀνόματι κυρ. Ἀντωνίαν Μπότζα, διὰ τὰ ὑπανδρευθῆναι, εἰσπραχθεῖσων πρὸς τούτοις δι' ὀλοκληρώσιν τῆς αὐτῆς δωρεᾶς, πλὴν τῶν εἰρημένων 599 λιρῶν καὶ λιρῶν 21, κατατεθεισῶν διὰ τὰ ἔξοδα τῆς εἰσπράξεως τῆς ἐν λόγῳ δωρεᾶς. Ὅθεν ὁ αὐτὸς Νίκλος τὰς ἔξοφλεῖ πρὸς τὸν εἰρημένον κ. Ταγιαπιέραν καὶ κρέ-
ζεται πληρωμένος καὶ εὐχαριστημένος καθ' ὀλοκληρίαν διὰ τὴν αὐτὴν δωρεάν καὶ τὴν εἰρημένην συναλλαγματικήν, ὥς πρὸς τὴν πληρωμὴν αὐτῆς.

Ἐγὼ ὁ γεώργιος Λογοθέτης μαρτυρῶ,

Δημήτριος Πυροῦς μαρτυρῶ.

56.

Ἀγροληξία τῆς 16 Ἰουλίου 1707. Νοτάριος Ἰω. Δεσφρὲς (Β:βλ. 6. σ. 105).

† 1707 Ἰουλίου 16. Τὴν σήμερον ὁ σ(ινιὸ)ρ Προκόπις Νίκλος δίδει τοῦ πα-
ρόντος κ(υρίου) Δήμου Ρουμελιώτη τοῦ Θεοφίλου, κάτοικος εἰς τὴν κοντραδά τῆς Ἀγ. Αἰκατερίνης τοῦ παπᾶ Γριπάρει, εἰς ἀποκοπὴ ἓνα κομμάτι χωράφι [τὸ ὁποῖον] ἔτυχε νὰ ἔχη στοῦ Μανουῦ, τόπος βάκουος, βατζελίων τριῶν διὰ χρόνους δύο, πρώτους ἐρχομένους καὶ διὰ ἀποκοπὴ ἔμειναν ντακόρδο νὰ δίνη ὁ ἄνωθε Ρου-
μελιώτης πρὸς τὸν ἄνωθεν σ(ινιὸ)ρ Προκόπιν σῆμα παστρικό τὸν χρόνον βατζέ-
λια τρία κάθε τὸν μῆνα τὸν ἁλωνάριν καὶ ἰν κάζο καὶ δὲν δώση ποντουαλμέντε τὴν ἀποκοπὴ, νὰ τὸ πλερώνη στὰ καλύτερα πρέτζια, ὅπου θέλει τρέχει τότες. Ὑπό-
σχεται τὰ καλά του καὶ σωματικῶς διὰ τὴν κορρινσπονσιὸν τῆς ἀποκοπῆς καὶ
ρετζιπροκαμέντε διὰ τὸ μαντενιμέντο τῆς παρούσης εἰς μαρτυρίας

† Μαρίνος ἱερ. ὁ λαμπυρόπουλος μαρτυρῶ.

¹⁾ Demetrio Pirri. Ἡ οἰκογένεια μαρτυρεῖται ἐν Ζακύνθῳ ἐξ Ἀθηνῶν, Θηβῶν καὶ Μά-
νης 1653. Ἐκ ταύτης ἔχομεν συμβολαιογράφους τοὺς Γεώργιον 1692 - 1737, Στέφανον 1739 -
1744, Γεώργιον 1751 - 1791. Π. Δημήτριος ὑπῆρξεν ἐκ τῶν λογίων Ζακυνθίων ἀκμάσας περὶ
τὸ 1750, συγγράψας κανόνας, τροπάρια, ἀπολυτίκια ἁγίων καὶ ἐγκώμια ψαλλόμενα κατὰ τὴν
μνήμην τοῦ Ἁγίου Διονυσίου τοῦ Νέου, Ἀρχιεπισκόπου Αἰγίνης. Βλ. Ν. ΚΑΤΡΑΜΗ, ἐνθ' ἂν.
σ. 371. Λόγιος ὑπῆρξεν ἐπίσης καὶ ὁ Π. Ἐμμανουὴλ ἀποθανὼν τῷ 1764.

† Τζονάνες μαρούδας¹⁾ μαρτυρῶ.

[Ἐκ τοῦ περιθωρίου]

1709 Ἰουλίου 19 ὁ ἀντικρὺς Προκόπις ἔλαβε τὴν ἀντικρὺ ἀποκοπὴν καὶ κράζεται πληρωμένος ὡς ἀντικρὺ διαλαμβάνει, μνέσκοντας πλέον ἀννουλάδα νὰ ἤμπορῇ νὰ δεσπονέρῃ, ὡς θέλει καὶ βεβαιώνει.

† Προκόπις ὁ νῆκλος.

57.

Δάνειον τῆς 3 Ὀκτωβρίου 1707. Νοτάριος Α. Μαροκέφαλος (Β:βλ. 3. σ. 179).

† 1707 Ὀκτωβρίου 3. Τὴν σήμερον ἐνεφανίσθη ἐνώπιόν μου καὶ μαρτύρων ὁ μ(ισεῖ)ρ Γεωργάκις Νίκλος, φούρναρις, ὁ ὁποῖος ὁμολογεῖ, πῶς ἔλαβε ἀπὸ τὸν παρόντα σ(ινιὸρ) Κωσταντῇ Μπαρμπία²⁾ ριάλια δεκαοκτώ, Ν° 18, δανεικά, χωρὶς σημάδι, τὰ ὁποῖα ὑπόσχεται μὲ τὰ καλὰ του νὰν τὰ ἐπιστρέψῃ εἰς κάθε καλὴ ἀναζήτησι τοῦ αὐτοῦ σ(ινιὸρ) Μπαρμπία μὲ τὸ διάφορόν τους, κατὰ τὴν τερμιναντίζιον Κορνάρα. Ἐτῇ ὁμπλιγάζεται μὲ τὰ καλὰ του καὶ σωματικῶς εἰς μαρτυρίας

† Φίλιπος Τζιμπλέτης³⁾ Ἀρ. μαρτυρῶ τὰ ἄνωθεν.

† Stefano Balsamo⁴⁾ fui presente.

¹⁾ Τζονάνες μαρούδας. Οἶκογ. μαρτυρουμένη ἐν Ζακύνθῳ ἐν χωρίῳ Κοιλιωμένῳ τῷ 1550. Μ. Πορφύριος γεννηθεὶς αὐτόθι τῷ 1831 ὑπῆρξεν ἀρχιεπίσκοπος τοῦ Σινᾶ.

²⁾ Κωσταντῇ Μπαρμπία. Οἶκογ. ἐν Ζακ. ἀπὸ τοῦ 1533 καὶ τοπων. εἰς Καταστάρι.

³⁾ Φίλιπος Τζιμπλέτης. Οἶκογ. ἐκ τῶν ἐγγεγραμμένων ἐν τῇ χρυσοβίβλῳ τῷ 1583. Ἐτερος Φίλιπος διετέλεσεν ἐπίτροπος καὶ ἐπιμελητὴς κατὰ τὸ 1636 τοῦ ἐν Βενετίᾳ ναοῦ καὶ πρόεδρος τῆς κοινότητος, βλ. Κ. ΜΕΡΤΖΙΟΥ, ἐνθ' ἀν. 35. Ἰούλιος Τ. τῷ 1669 εἶναι ὑποψήφιος διὰ τὴν ἐλληνικὴν σχολὴν τῆς Βενετίας, βλ. Κ. ΜΕΡΤΖΙΟΥ, ἐνθ' ἀν. σ. 179. Ὁ Θωμᾶς Φλαγγίνης εἰς τὴν διαθήκην του μεταξὺ τῶν ἄλλων ἀναγράφει: «ἔχω μεγάλας πιστώσεις μὲ τὸν οἶκον Γονέμη ἀπὸ δάνεια κοινοποιημένα τὰ ὁποῖα τοῖς ἐδόθησαν εἰς καιρὸν πού εἶχον ἀνάγκη ἰδίᾳ ἵνα ἐπανδρεύσουν τὴν κ. Ἑλένην Τζιμπλέτη, βλ. Κ. ΜΕΡΤΖΙΟΥ, ἐνθ' ἀν. σ. 35. Ἐκ τῆς οἶκογ. Τζ. ἔχομεν συμβολαιογράφους τὸν Εὐθύμιον (1570 - 1612), Βενέδικτον (1609 - 1623) καὶ Ἰούλιον (1674 - 1692). Πλείονα περὶ τοῦ Εὐθυμίου, γενομένου μοναχοῦ ἐν τῇ μονῇ τοῦ Ἀγίου Γεωργίου Ζακύνθου τῷ 1620, διαλαμβάνει ὁ Ν. ΚΑΤΡΑΜΗΣ, ἐνθ' ἀν. σ. 308 - 310.

⁴⁾ Stefano Balsamo. Β. Μία τῶν ἀρχαιοτέρων οἰκογενειῶν τῆς Ζακύνθου ἐγγεγραμμένη ἐν τῇ χρυσοβίβλῳ. Ἐκ ταύτης ὁ Ἀντώνιος, διακριθεὶς εἰς τοὺς Βενετικὸς πολέμους, ἔλαβε τιμᾶριον ἐν Ζακύνθῳ τῷ 1530. Β. Γεώργιος, λόγιος, ἦτο εἰδήμων τῆς Ἑλληνικῆς καὶ Λατινικῆς βλ. Ν. ΚΑΤΡΑΜΗ, ἐνθ' ἀνωτ. σ. 298-300. Β. Δημήτριος, λόγιος, ἱερέυς, ἐξάδελφος τοῦ Εὐγενίου Βουλγάρεως, ἐστεφάνωσε τῷ 1736 Σβρίου 20, ἐν Ζακύνθῳ τὴν Ἀναστασίαν, θυγατέρα τοῦ Μαρίνου Βαλσαμόν, μὲ τὸν Ἀντώνιον Βάλσαμον τῆς Κοινότητος Βαλσαμάτα (Κεφαλληνίας), τῷ δὲ 1751 προσελήφθη ὡς ἐφημέριος τοῦ ἐν Βενετίᾳ ναοῦ τοῦ Ἀγίου Γεωργίου τῶν Γραικῶν. Βλ. Ν. ΚΑΤΡΑΜΗ, ἐνθ' ἀν. σ. 379. Κ. ΜΕΡΤΖΙΟΥ, ἐνθ' ἀν. σ. 150. Β. Κωνσταντῖνος ἦτο πρωτοπαπᾶς Ζακύνθου τῷ 1668 - 1673. Ν. ΚΑΤΡΑΜΗ, ἐνθ' ἀν. σ. 81. Ὡς ὑπότροφοι δὲ τοῦ Φλαγγινείου Φροντιστηρίου μαρτυροῦνται οἱ Πέτρος τοῦ ποτὲ Βαλσαμάκη ἐκ Κεφαλληνίας 1742 καὶ Ἀνδρέας Βίλαμος (1743). Ἐμπορος δὲ ἐν Τεργέστῃ ὁ Ἀνδρουτσός Β. (1747). Βλ. Κ. ΜΕΡΤΖΙΟΥ, ἐνθ' ἀν. σ. 126, 127.

ΝΟΜΙΚΑ ΕΓΓΡΑΦΑ ΤΗΣ ΕΠΙ ΤΗΣ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑΣ ΤΗΣ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΗΣ ΕΠΟΧΗΣ*

Ὡς γνωστόν, κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας ἐν τῇ κυρίως Ἑλλάδι (ἐν Μολδαβίᾳ διεκρίθη ὁ Ἀνανίας Κουζάνος) οὐδεὶς ἐπιστήμων νομικὸς ἐμφανίζεται, οὔτε ἐπομένως ὑφίσταται καὶ θεωρητικὴ ἐπὶ τοῦ δικαίου κίνησις. Τὸ πρῶτον κατὰ τὸν ἀπελευθερωτικὸν Ἀγῶνα διὰ τὼν κατελθόντων εἰς τὴν ἐπαναστατημένην Ἑλλάδα ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ καὶ τῶν Ἰονίων Νήσων Ἑλλήνων νομικῶν, ὡς τοῦ Νέγρη, τοῦ Κλονάρη, τοῦ Θεοτόκη καὶ ἄλλων, ἔτι δὲ καὶ τινων ξένων, καθὼς τοῦ Ἀ. Πάλμα, ἀρχίζει τὸ πρῶτον νομικὴ ἐπιστημονικὴ δρᾶσις, ἡ ὁποία καθίσταται περισσότερον ἐκδηλὸς, ἐπὶ τῆς Καποδιστριακῆς ἐποχῆς. Ἐκ τῶν ἀντιπροσωπευτικῶν ἐγγράφων τῆς θεωρητικῆς ταύτης προσπαθείας, πλὴν τῶν δημοσιευθέντων ἤδη εὐαρίθμων τοιούτων¹⁾ ἐκρίθη σκόπιμος ἡ δημοσίευσίς καὶ ἄλλων, τῶν σπουδαιότερων, ἐξ ὧν θέλει καταδειχθῇ τὸ ἀξιόλογον τῆς δογματικῆς περὶ δικαίου κινήσεως τῆς ἐποχῆς ταύτης, εἰς τὴν ὁποίαν πρωτοστατοῦν ὁ Ἰωάννης Γενατᾶς, ὁ Πάλμας καὶ ἐν μέρει ὁ Βιάρος Καποδίστριας.

Α.

Ὡς πρῶτον δείγμα δημοσιεύεται ἀξιόλογος γνωμοδότησις, ἔτους 1831, τοῦ Ἰωάννου Γενατᾶ ὡς Γραμματέως ἐπὶ τῆς Δικαιοσύνης πρὸς τὸν Κυβερνήτην περὶ τῆς ἐπιδράσεως, ἣν ἀσκει ἡ ἀξιομοίωσις τῆς ἀξίας τοῦ νομίμου νομίσματος ἐπὶ τὰς ἐκκρεμεῖς συμβάσεις.

Ἀφορμὴν εἰς τὴν γνωμοδότησιν ταύτην ἔδωσαν διακοινώσεις τῶν Ἀντιπρέσβων τῆς Ἀγγλίας, Γαλλίας καὶ Ρωσσίας πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν, δι' ὧν ἀπήτουν οὗτοι τὴν μεταρρύθμισιν τοῦ ὑπ' ἀρ. 188 τῆς 5 Ὀκτωβρίου 1830²⁾ Ψηφίσματος τοῦ Κυβερνήτου περὶ τρόπου ἐξοφλήσεως τῶν πρὸ τῆς διατιμῆσεως τοῦ 1828 δανείων τῶν γενομένων εἰς τουρκικὰ νομίσματα, δι' οὗ ψηφίσματος εἶχεν ὁρισθῇ ὅτι οἱ ὀφειλέται ὑποχρεοῦνται εἰς τὴν ἀπόδοσιν τῆς δανεισθείσης ἀριθμητικῆς

* Ἐκδίδονται ὑποδείξει τῆς Ἐφορευτικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Ἀρχείου.

¹⁾ Βλέπε γνωμοδοτήσεις τοῦ Γραμματέως τοῦ Δικαίου Ι. Γενατᾶ εἰς Ι. ΒΙΣΒΙΖΗ, Τινὰ περὶ τῶν νομικῶν ἐθίμων ἀπὸ τῆς Τουρκοκρατίας μέχρι καὶ τοῦ Β. Διατάγματος τῆς 23 Φεβρουαρίου 1835 (περιόδ. Ἀθηνᾶ, τόμ. ΝΓ' (1949), 250 - 252), εἰς τοῦ ΑΥΤΟΥ, Αἱ βολαὶ τῆς νήσου Κέας (Ἐπειρεῖς Ἐταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν, τ. ΙΘ' (1949), 70 - 73) καὶ εἰς Τ. ΓΡΙΤΣΟΠΟΥΛΟΥ, Περὶ ὄρκου (Ἀρχεῖον Ἐκκλησιαστικοῦ καὶ Κανονικοῦ δικαίου, τ. Ζ', τεύχ. 2 (1952) (καὶ εἰς ἀνάτυπον), 17 ἐπ.

²⁾ Βλέπε τοῦτο εἰς Γενικὴν Ἐφημερίδα τῆς Ἑλλάδος, Ἔτος Ε', Ἀρ. 82 τῆς 18 Ὀκτωβρίου 1830.

ποσότητος (μη λαμβανομένης ὑπ' ὄψιν τῆς ἀξιομειώσεως τῶν νομισμάτων τούτων)¹⁾.

Ἡ γνωμοδότησις αὕτη ἔχει οὕτως:

Ἐξοχώτατε!

Ἐπειδὴ ἡ Ὑ. Ε. με διέταξε νὰ υποβάλλω τὴν γνώμην μου ἐπὶ τῶν ἐνδιαλαμβανομένων εἰς τὰ τρία ἔγγραφα τῶν Ἀντιπρόσβρων Ἀγγλίας, Γαλλίας καὶ Ρωσσίας, δι' ὧν ἀπαιτοῦσι τὴν μεταρρύθμισιν τοῦ ὑπ' ἀρ. 188 ψηφίσματος περὶ τῆς ἀξιομειώσεως τῶν Τουρκικῶν Νομισμάτων πρὸς ὠφέλειαν τῶν δανειστῶν ὑπηκόων τῶν εἰρημένων Δυνάμεων.

Σπεύδω νὰ καθυποβάλλω παρατηρήσεις τινὰς ἐπὶ τῶν ἐπιχειρημάτων αὐτῶν.

Στηρίζουσι τὸ ἀντικείμενόν των ἐπὶ τοῦ ὅτι τὸ ψήφισμα καταπολεμεῖται,

1ον ἀπὸ τὸ Ρωμαϊκὸν δίκαιον

2ον ἀπὸ τὴν Νομοθεσίαν τῶν Βασιλικῶν

3ον ἀπὸ τὴν Γαλλικὴν Νομοθεσίαν

4ον ἀπὸ τὴν ἔλλειψιν ὁποιασδήποτε νομίμου βάσεως·

προσθέτουν

ὅον ὅτι ὁ νόμος αὐτὸς θεωρούμενος ὡς νέος Νόμος, δὲν δύναται νὰ ἔξη ὀπισθενεργὸν δύναναι καὶ

ὅον ὅτι ἀντιβαίνει εἰς τὴν ἀμοιβαιότητα, καθ' ἣν εἰς ἕκαστον τῶν εἰρημένων τριῶν ἔθνων οἱ Ἕλληνες ἤθελαν χαίρει τὸ κέρδος τοῦ ἐναντίου συστήματος, ἐνῶ εἰς τὴν Ἑλλάδα οἱ ὑπήκοοι αὐτῶν ἤθελαν στερηθῇ τὰ παρόμοια.

Συμπέρασμα.

ἀπαιτοῦσι τὴν μεταρρύθμισιν.

Παρατηρήσεις ἐπὶ τοῦ 1ου ἐπιχειρήματος.

Τὸ Ρωμαϊκὸν δίκαιον συμφωνεῖ μετ' τὸ ψήφισμα.

Εἶναι τῆς ἀνάγκης νὰ προσεκθέσω γνώσεις τινὰς, ἵνα δι' αὐτῶν εὐκολυνθῇ ἡ ἔννοια τῶν Νόμων.

Εἰς τὴν ὑπερτάτην ἀρχὴν τοῦ Κράτους ἀνήκει νὰ προσδιορίσῃ τὴν ἐσωτερικὴν καὶ ἐξωτερικὴν καλλονὴν τοῦ νομίσματος, ὡς σημεῖον τῆς τιμῆς τῶν πραγμάτων.

Δύο ἀξίαι ὑπάρχουν εἰς τὰ νομίσματα.

Ἀξία ἐσωτερική, οἷον ἡ τῆς ὕλης.

Ἀξία ἐξωτερική, οἷον ἡ παρὰ ῥητοῦ νόμου προσδιορισθεῖσα τιμὴ εἰς τὸ εἶδος τοῦ νομίσματος²⁾.

¹⁾ Περὶ τοῦ ζητήματος τούτου καὶ περὶ τῆς γνωμοδοτήσεως ἴδε Κ. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΠΟΥΛΟΝ, *Πρακτικὰ Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν* 1948, 482.

²⁾ Il y a deux valeurs dans les monnaies, la valeur intrinsèque, ou celle de la

Ὁφείλει ὁ Ἡγεμών, διὰ τὸ καλὸν τοῦ ἐμπορίου του, νὰ δώσῃ εἰς τὰ νομίματα του, χρυσὰ τε καὶ ἀργυρᾶ, τὴν ὀφειλομένην ποιότητα καὶ ζύγιον ὅπου ἀπαιτεῖ ὁ κοινὸς τῶν ἀνθρώπων· ἀλλ' ἐὰν ἄλλως πράττῃ ζητῶν νὰ ὠφεληθῇ, οἱ ξένοι, εἰς τὰ συναλλάγματά των, ἐμποροῦν νὰ μὴ δεχθῶσι τὰ νομίσματά του, καὶ νὰ ζητήσωσι ξένα· οἱ δὲ ὑπήκοοι χρεωστοῦν νὰ τὰ δέχωνται, καὶ οἱ ξένοι παραμοίως ὅταν μὲ τὰ αὐτὰ νομίσματα ἐμπορεύωνται εἰς τὸ αὐτὸ Κράτος.

Ἄλλο εἶναι τὸ ἀντικείμενον περὶ τοῦ τρόπου τῆς ἐξαργυρώσεως χρέους τινὸς εἰς προσδιορισμένον εἶδος νομίσματος, καὶ αὐτὸ καταργεῖται πρὶν τῆς συμφωνηθείσης καταβολῆς, ἢ παρελθούσης αὐτῆς.

Ἄλλο εἶναι τὸ ἀντικείμενον, ἐὰν προσδιορισθέντος τοῦ εἶδους δύναται ὁ ὀφειλέτης νὰ καταβάλῃ ἄλλο εἶδος νομισμάτων εἰς τὰς διορισθείσας τιμὰς παρὰ τοῦ ἡγεμόνος.

Ἄλλο εἶναι ἐὰν τὸ εἶδος *εὐάροχη*, πλὴν ἔλαβεν ἐν τῷ μεταξὺ καιρῷ μεταβολὴν εἰς τὴν ἐσωτερικὴν ἢ εἰς τὴν ἐξωτερικὴν τιμὴν κατ' ἀνωτέραν διαταγὴν.

Τὸ τελευταῖον τοῦτο εἶναι τὸ ἀντικείμενον τῆς φιλονεικίας καὶ Περιπλέον.

Ζητοῦν οἱ δανεισταὶ νὰ γενῇ ὁ ὑπολογισμὸς τῆς διαφορᾶς μεταξὺ τῆς προϋπαρχούσης καλλονῆς μὲ τὴν τορινήν, ποῖος θέλει μὲ τὴν ἀξίαν τοῦ Διστύλου, ποῖος μὲ τὴν ἀξίαν τῆς Ἀγγλικῆς λίρας, καὶ ποῖος μὲ τὴν ἀξίαν τοῦ Λουίγχιου· ἐν ἐνὶ λόγῳ, νὰ γενῇ μὲ τὴν συμπαραβολὴν ξένων νομισμάτων.

Δύο ἄρα εἶναι αἱ φιλονεικίαι· ἀρκεῖ νὰ νικήσωμεν τὴν πρώτην.

Τί λέγει τὸ Ρωμαϊκὸν δίκαιον;

Ἄς τὸ ἐξετάσωμεν.

Εἰς τὸ περὶ δανείου συνάλλαγμα, ὅταν πρόκειται περὶ ἀναλωσίμων πραγμάτων, διακρίνονται :

1ον Τὰ πράγματα τὰ ὅποια φυσικῶς ἀναλίσκονται, ὥς ὁ οἶνος, τὸ ἔλαιον, οἱ δημητριακοὶ καρποὶ κ. λ.

2ον Τὰ πράγματα τὰ ὅποια πολιτικῶς ἀναλίσκονται, ὥς τὰ νομίσματα, τὰ ὅποια ὁ κατέχων ἀναλίσκει εἰς τ' ἀνταλλάγματά του. Ὁ Γενικὸς κανὼν τοῦ Νόμου 3 ff. De Rebus Creditis.

«Cum quid mutuum dederimus, et si non cavimus, ut aequè bonum nobis reddere tur; non licet debitori deteriore rem, quae ex eodem genere sit, reddere, veluti vinum novum pro vetere: Nam in contrahendo quod agitur, pro cauto habendum est, id autem agi intellegitur, ut ejusdem generis, et eadem bonitate solvatur, qua datum sit».

matière; la valeur extrinsèque ou cette qui est attachée par la Loi à chaque espèce de monnaie (Traité des Contrats par Duranton).

ἐφαρμόζεται εἰς τὰ εἶδη τῆς Α' Κλάσεως, καὶ εἰς τὰ αὐτὰ πρὸς ὠφέλειαν τοῦ ὀφειλέτου ὑπάρχει νόμος οὕτως διατάττων 22 ff. De Rebus Creditis.

«Vinum, quod mutuum datum erat, per judicem petitum est: Quaesitum est, cu-
 » jus temporis aestimatio fieret utrum cum datum esset, an cum litem contestatus fuisset,
 » set, an cum res judicaretur. Sabinus respondit, si dictum esset, quo tempore redderet-
 » tur, quanti tunc fuisset: si dictum non esset, quanti tunc fuisset, cum petitum esset.
 » Interrogavi, cujus loci precium sequi oporteat, respondit, si convenisset, ut certo loco
 » redderetur, quanti eo loco esset, si dictum non esset, quanti ubi esset petitum».

Ἀλλὰ διὰ τὰ νομίσματα ὑπάρχει ἰδιαίτερος κανὼν, διατάττων ὅτι θεωρεῖται ὁ ἀριθμὸς καὶ οὐχὶ ἡ ἐσωτερικὴ τιμὴ. Ἴδου ὁ κανὼν εἰς τὸν Νόμον 1 L. De contrahenda emptione.

«Origo emendi vendendique a permutationibus coepit. Olim enim non ita erat
 » nummus: neque aliud merx, aliud pretium vocabatur: sed unusquisque secundum necessitatem
 » temporum, ac rerum utilibus inutilia permutabat, quando plerumque evenit,
 » ut quod alteri superest, alteri desit, sed quia non semper nec facile concurrebat, ut,
 » cum tu haberes quod ego desiderarem, invicem haberem quod tu accipere velles, electa
 » materia est, cujus publica ac perpetua aestimatio difficultatibus permutationum, aequalitate
 » quantitatis subveniret: eaque materia forma publica percussa, usum dominium-
 » que non tam ex substantia praebeat, quam ex quantitate nec ultra merx utrumque, sed
 » alterum pretium vocatur».

Ἄρα, οὐχ ἡ ἐσωτερικὴ εἴτε ἐξωτερικὴ διαταχθεῖσα καὶ προϋπάρχουσα καλ-
 λωνὴ θεωρεῖται εἰς τὰ νομίσματα, ἀλλ' ὁ ἀριθμὸς, ὅποιαδήποτε καὶ ἂν εἶναι ἡ
 μεταβολή. Ἐπειδὴ ἡ ὕλη, forma publica percussa, δίδει τὴν ἀξίαν εἰς τὰ πρά-
 γματα κατ' ἀνωτέραν διαταγήν.

Δὲν εἶναι ὁ Εἰσηγητὴς Ἐϊνέκιος ὅστις φιλονικεῖ ἐρμηνεύων τὸν νόμον κατὰ
 τὴν ἀρέσκειάν του. Εἶναι πολλοὶ ἄλλοι Νομοδιδάσκαλοι. Πλὴν ὑπάρχουν μύριοι
 ἄλλοι ἀνταγωνισταὶ ἐμβριθεῖς.

Ἄς ἀκούσωμεν τὸν Βοέν, Tit. De Rebus Creditis § 22.

«Quibus praemissis, ajo, bonitatem internam et externam nummorum mutatam,
 » ipsamque etiam mutationem valoris metalli seu materiae, quae mutationibus superio-
 » ribus occasionem praeberet, cedere lucro et damno debitoris, praecipue mutuatarii,
 » ad reddendam pecuniam devincti: sit ut ille, aucto publico nummorum valore, liberari
 » possit, pauciores reddendo: quam mutuos acceperat: eo vero diminuto plures pro rata
 » restituere teneatur: et si forte ex metallo puriore constantes acceperit, reddere deinde
 » possit alios ex materia viliori, per quandam tolerantiam aut conniventiam aut abusum
 » factos, quamdiu nummis istis intrinsecae bonitatis intuitu vilioribus sua potestas au-
 » toritate publica adempta non est, ipsisque vel in totum reprobati vel externo diminuti
 » valore. confer. christinaeum vol. 3 decis. 1. num. 1, Molinaeum de usuris quaest. 96.
 » num. 729. et seqq. Neostadium curiae holl. dec. 37. Grotium manud ad jurisprudentiam holl.
 » lib. 3 cap. 10. nu. 18.19 et cap. 14 num. 39.40.41. Wassenaar praet. judiciale. cap. 11:

» n. 102.103.104. Responsa jurisc. holland. part. 2. consil. 125 et 290.291.292. Quarum omnium assertionum fundamentum in praecognitis supra enarratis invenitur; puta, quia pecunia, qua talis usum dominiumque non tam ex substantia, quam quantitate praeber, quae quantitas ita auctoritate publica definitur ut illa solla. et nulla alia, in expendendo, inque commercio inter homines, spectanda sit, d. l. 1. tit. de contrah. emt. Quod et multis ordinum generalium circa monetam edictis firmatur».

Θέλομεν ὁσονούπω ἀκούσει πόσοι ἄλλοι ἐντόνως ὑπεστήριξαν τὴν ἀρχὴν τοῦ Ρωμαϊκοῦ Δικαίου, καὶ ἐπομένως ὅτι εἰς τὸ Ρωμαϊκὸν Δίκαιον ὑπάρχει ἡ ἀρχὴ αὐτὴ τοῦ ψηφίσματος.

Παρατηρήσεις ἐπὶ τοῦ 2ου ἐπιχειρήματος.

Ἐσημείωσαν τὴν 52 Νεαράν τοῦ Λέοντος ὡς ἀντιβαίνουσαν εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ ψηφίσματος.

Ἀς τὴν ἀκούσωμεν.

«Si pecuniarum numerus sufficiens et copiosa illarum materia est, remque publicam pecuniarum vis stabilit, recte profecto veteres defectum, velut morbum quendam ac tamen, inde profugarunt, dum omne genus numismatis, et si ad veteres et priscos principes referretur, similiter valere voluerunt. Verum egregium hoc institutum haud scio qua de causa posteriores principes in eadem forma consistere non permiserint, ac tanquam subditorum opulentiae inviderent, quae numismata superiorum principum effigiem ferrent iis publico usu interdixerunt: sua vero sola in communi commercio esse voluerint: Nae illi, quantum hinc in communibus negotiis novitatis, quantum item detrimenti, quod cum ad omnes, tam praecipue ad pauperiores potiusque auxilio et defensione indigentes pertinent, existeret, intelligere noluerunt. Certe mercatorum vulgus, quique alioqui manibus victum quaeritant, et demum universa rusticorum natio, dum, antiqua ea qua hactenus usi sunt pecunia, alio modo res necessarias sibi parare non possunt, in perquam angustas adiguntur angustias. Ea propter nos nove recentiorum placito non aequiescentes, veterum autem providentiam sequentes, sancimus, ut secundum benignum rei publicae commodissimum iudicium, numismatis omne genus (quod quidem formam materiamque non adulteratam et plenum pondus habeat), sive vetustioris cuiuspiam principis sive recentioris sit, aequaliter et aestimetur, et in re publica tractetur. Poena vero eorum qui rebeli animo decretum hoc contemnent, fuerit, ut flagris caedantur, et cute tenus tondeantur, insuperque libras auri tres de-
pendant¹⁾.

¹⁾ Μετάφρασις εἰς τὸ Γαλλικὸν παρὰ τοῦ Βερρεγγέρον εἰς τὸ 1810.

« Si les monnaies existantes sont de bonne matière, et en renferment assez, et si une grande quantité d'argent monnoyé donne une forte consistance à l'état, les anciens ont eu grandement raison d'en prévenir la disette comme une maladie dangereuse qui anéantit toutes ses forces, en décidant que toute espèce de monnaie, même celle à l'effigie des anciens princes serait également reçue dans le commerce mais je ne sais par quel motif leurs successeurs n'ont pas voulu laisser subsister aussi ce sage règlement, et, comme s'ils avaient porté envie à l'opulense de leurs sujets, ont démonétisé

Δυνάμει τοῦ αὐτοῦ Νόμου, ὁ Νομοθέτης συγχωρεῖ τὴν κυκλοφορίαν τῶν νομισμάτων τῶν προκατόχων ἡγεμόνων καὶ παύει τὴν κατάργησιν τῶν νομισμάτων αὐτῶν.

Διατάττει ὅτι εἶναι δεκτὰ ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα φυλάττουν τὰς αἰρέσεις τοῦ τύπου, τῆς ποιότητος, τοῦ ζυγίου, καὶ τὴν εἰκόνα ¹⁾).

Αὐτὸς εἶναι ὁ νόμος ὅστις διατάττει ὅτι ὁ ὀφειλέτης χρεωστεῖ τὴν ἐξαργύρῳσιν τῆς ὁμολογίας του μὲ νομίσματα κατὰ τὴν ἀξίαν των εἰς τὸν χρόνον τοῦ δανείου, καὶ οὐχὶ κατὰ τὴν ἀξίαν των εἰς τὸν χρόνον τῆς καταβολῆς;

Ἀπορῶ πῶς ἐσημειώθη ὁ αὐτὸς Νόμος ὥς τείνων εἰς τὸ φιλονεικούμενον ἀντικείμενον.

Ἄς ἐξετάσωμεν περαιτέρω καὶ βασιμότερος τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος ὑπόθεσιν κατὰ τὰ Βασιλικά.

Δὲν θέλω ἐπικαλεσθῇ τοὺς φιλόλογους, οἵτινες ἐκτραγωδοῦν τὴν εἰς τὰ σωζόμενα Βασιλικά ἔλλειψιν οὐ μόνον Κεφαλαίων, ἢ Τίτλων, ἀλλὰ καὶ Βιβλίων ὁλοκλήρων, ὅλα παρανάλωμα, ὥς λέγει ὁ Καλλιμάχης, «φεῦ! τοῦ πανδαμάτορος χρόνου μετὰ καὶ ἄλλων πολλῶν καλῶν καὶ ἀγαθῶν τῆς ἀρχαιότητος ὑπομνημάτων· ἀλλ' ἐκ τῶν σωζομένων αὐτῶν θέλομεν ἐρανίσαι τὴν φιλονεικουμένην ἀρχήν».

Καὶ εἰς τὰ σωζόμενα Βασιλικά εὐρίσκομεν τὸν Ρωμαϊκὸν Γενικὸν Κανόνα περὶ δανείου «ἐν τῷ δανείῳ σιωπηρῶς συμφωνεῖται, τὸ δοδὲν ἀποδοθῆναι τοῦ αὐτοῦ γένους καὶ τῆς αὐτῆς καλλονῆς». Βασιλ. Βιβλ. 23. Τίτλ. . .

Δὲν ἐπαναλαμβάνομεν ὅσα περὶ τῆς ἐφαρμογῆς αὐτοῦ ἐλαλήσαμεν.

Ὅταν πρόκειται περὶ καταβολῆς νομισμάτων, ὑπάρχει ὁ νόμος, ὁ ὁποῖος ἀπο-

» toutes les pièces à l'effigie des anciens princes, et n'ont voulu laisser que les leurs
 » dans la circulation sans doute ils n'ont pas voulu considérer quel dérangement cela cau-
 » serait dans les relations privées, et quelles pertes il en résulterait surtout pour la classe
 » la plus indigente de la société, qui est celle qui a le plus besoin de secours, il est cer-
 » tain que si les petits marchands, tous ceux qui ne vivent que du travail de leurs
 » mains, et enfin la classe nombreuse des paysans, ne peuvent plus acheter ce pui leur
 » est nécessaire avec l'ancienne monnaie dont ils se sont servis jusqu'alors, ils doivent
 » se trouver réduits à la plus dure nécessité. — Aussi rejetant ce nouveau règlement, et
 » approuvant entièrement celui des anciens, nous statuons, d'après leur décision aussi
 » bienfaisante qu'avantageuse à l'état, que toute espèce de monnaie, pourvu que la forme
 » ni la matière n'en ait point été altérée, et qu'elle ait le poids nécessaire, qu'elle porte
 » d'ailleurs l'effigie d'un ancien ou d'un nouveau prince sera également bonne et reçue
 » dans la circulation: et ceux qui ne se soumettraient point à cette loi seront battus de
 » verges, rasés, et condamnés en outre à payer trois livres d'or».

¹⁾ Ὁ Λέων ἐπράξεν, ὥς εἶχε πράξει ὁ προκατόχος του Ἰουστινιανὸς εἰς τὸ Βιβλίον II Τίτλος 10. De veteris numismatis potestate.

βλέπει, ὅταν εἰς τὴν καταβολὴν ὁ ὀφειλέτης προσφέρει ἄλλου εἴδους νομίσματα, παρὰ τὸ συμφωνημένον. Καὶ λέγει ὁ Νόμος :

«ὁ δανειστής οὐκ ἀναγκάζεται ἄλλον τύπον νομίσματα λαβεῖν, ἐὰν ἐκ τούτου βλάβηται». Βασιλ. Βιβλ. 26 Τίτλ. . .

Ἄρα, ἐὼν ὁ ὁ αὐτὸς τύπος ὑπέφερον αὐξομείωσιν, εἴτε ἐσωτερικὴν, εἴτε ἐξωτερικὴν, ἂν καὶ βλάπτεται, ὀφείλει αὐτὰ λαβεῖν.

Καὶ ὅτι τὰ Βασιλικά συμφωνοῦσι μὲ τὸ Ρωμαϊκὸν δίκαιον, τὸ ἐξάγομεν ἀπὸ τὴν νομοθεσίαν τῆς Μολδαβίας (μέρους τοῦ Ὁθωμανικοῦ Κράτους) εἰς τῆς ὁποίας τὸν Πολιτικὸν Κώδικα οὕτως ἐκφράζεται ὁ ἡγεμὼν Καλλιμάχης, ὅταν προκηρύττῃ τὸν Κώδικα.

«Καὶ δὴ ἐνεχειρίσαμεν τῷ ἔργῳ, καὶ εἰς πέρας ἡγάγομεν αὐτό, θεοῦ δέησι
» συναντιλαμβανομένου τοῦ πάντων τῶν ἀγαθῶν αἰτίου, βάσιν ἔχοντες εἰς τοῦτο
» τὰ Βασιλικά, ἅπερ ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ δεκάτου πέμπτου αἰῶνος μετεκομίσθησαν
» ἐνταῦθα ὑπὸ τοῦ αἰοιδίμου, ὡς ἔφημεν, Ἀλεξάνδρου τοῦ πρώτου, τοῦ ἐπονομα-
» σθέντος ἀγαθοῦ».

Ἴδου ὁ Νόμος :

«ἄρθρον 1327 – Ἐὰν ὁ δανειστής συνεφώνησεν νὰ λάβῃ τὰ δανεισθέντα παρ’
» αὐτοῦ χρήματα εἰς τὸ εἶδος τῶν νομισμάτων, εἰς τὸ ὁποῖον ἐδάνεισεν αὐτά, πρέ-
» πει νὰ γένῃ ἡ καταβολὴ αὐτῶν εἰς τὸ αὐτὸ εἶδος».

«ἄρθρον 1328 – Αἱ νόμιμα μεταβολαὶ τῆς ἐξωτερικῆς τῶν νομισμάτων τι-
» μῆς, λογαριάζοντας εἰς κέρδος ἢ ζημίαν τοῦ δανειστοῦ, δέχεται λοιπὸν αὐτὸς τὴν
» καταβολὴν τῶν κεφαλαίων εἰς τὸ δοθὲν παρ’ αὐτοῦ εἶδος τῶν νομισμάτων, ἐὰν
» δὲν συνεφώνησεν ἄλλως πως, εἴτε ἀνέβῃ, εἴτε κατέβῃ ἡ τιμὴ αὕτη ἐν τῷ με-
» ταξὺ καιρῷ. Ἐὰν ὅμως μετεβλήθῃ ἡ ἐσωτερικὴ τοῦ νομίσματος τιμὴ, ὁ χρεώ-
» στης δὲν ὑποπίπτει εἰς ἐνοχλήν».

Παρατηρήσεις ἐπὶ τοῦ 3ου ἐπιχειρήματος.

Ἡ Γαλλία διετήρησε τὴν αὐτὴν ἀρχήν, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἔκπαλαι, εἰς τὸν τελευταῖον Κώδικά της, ἄρθρον 1895.

«L'obligation qui résulte d'un prêt en argent, n'est toujours que de la somme nu-
» merique énoncée au contrat. S'il y a eu augmentation ou diminution d'espèces avant
» l'époque du paiement, le débiteur doit rendre la somme numérique prêtée, et ne doit
» rendre que cette somme dans les espèces, ayant cours au moment du paiement».

Λέγουν οἱ τρεῖς Ἀντιπρόσβεις ὅτι τὸ ἄρθρον αὐτὸ ὑπάγεται εἰς τὴν ἐπι-
πρόσθεσιν (aggio) τὴν ὁποίαν ὀνομάζουν ὀξίαν ἐξωτερικὴν¹⁾.

¹⁾ Ἡ ἀξία ἡ ἐξωτερικὴ εἶναι ἡ ἐπιπρόσθεσις (aggiotage); Ἄν τὸ ἄρθρον αὐτὸ ἀπο-

Ἄς ἀκούσωμεν τὸν αὐτὸν Νομοθέτην.

Καθεὶς ἡξεύρει, ὅτι ὁ γνωστὸς Κώδης τῆς Γαλλίας περιέχει τοὺς εἰς διαφόρους χρόνους ἐκδιδομένους νόμους.

Ὁ περὶ Δανείου Νόμος εἶναι τοῦ 12 - ἔτους τῆς Γαλλικῆς Πολιτείας. Discours prononcé au Corps Legislatif par le citoyen Albisson Orateur du Tribunal, sur la loi relative au Prêt-Séance du 18 Ventose an 12.

Citoyens Legislateurs!

Le Tribunat a voté l'adoption du projet de loi relatif au Prêt, que vous lui avez transmis le 11 - de ce mois; nous venons, en son nom, vous exposer ses motifs

. . (Ommissis)

L'article 29 - oblige l'emprunteur à rendre les choses prêtées, en même quantité et qualité et au terme convenu; et l'article 30: porte que «S'il est dans l'impossibilité d'y satisfaire, il doit en payer la valeur, en égard au tems et au lieu où la chose doit être rendue d'après la convention».- et enfin que «Si ce tems et ce lieu n'ont pas été réglés, le paiement se fait au prix du tems et du lieu où l'emprunt a été fait».

Ici vient se placer, comme expection à l'article 29, qui veut que les choses prêtées soient rendues en même quantité et qualité, et à l'article 19, qui soumet l'emprunteur à l'obligation de rendre autant en même espèce et qualité, la disposition de l'article 22, qui porte que «l'obligation qui résulte d'un prêt en argent, n'est toujours que de la somme numérique énoncée au contrat», et que, «S'il a eu augmentation ou diminution d'espèces avant l'époque du paiement, le débiteur doit rendre la somme numérique prêtée, et ne doit rendre que cette somme dans les espèces ayant cours au moment du paiement».

Les cas supposé par cet article avait donné lieu à quelques distinctions plus subtiles, que solides, quoique revêtues d'une apparence d'Équité¹⁾; mais sa disposition est conforme à la jurisprudence reçue, et au Droit Romain sur le quel elle était fondée²⁾.

Ἄς ἀκούσωμεν τὰς Γαλλικὰς Πανδέκτας, ἐπὶ τοῦ ἀριθμοῦ 1895.

Observations

73 - Cette disposition résout une question qui a été autre fois très controversée entre les auteurs. Elle la décide conformément au dernier état de notre jurisprudence.

Plusieurs auteurs prétendaient que le débiteur devait payer, non pas la somme numérique, mais celle réelle qu'il avait reçue. ils se fondaient sur le principe que le preteur ne devait recevoir ni plus ni moins que ce qu'il avait donné³⁾; ils ajoutaient qu'en cas d'augmentation de valeur, si le prêteur eût gardé ses espèces il en aurait

βλέπη τὴν ἐπιπρόσθεσιν (agiotage) ἢ τὴν παρὰ τοῦ ἡγεμόνος προσδιορισθεῖσαν τιμὴν, θέλουν ἀποκριθῇ οἱ ἴδιοι Γάλλοι Νομοθέται καὶ Νομοδιδάσκαλοι.

¹⁾ Puffendorf. Droit de la nature et des gens, li. 5 chap. 7 § 6 et 7; et Barbeyrac dans ses notes sur cet endroit.

²⁾ Leg. 1. tit. de contrah. emp. Leg. 94 § 1. tit. de solut.

³⁾ Guy Pape, Rachin. Ferr. in quaest. 493. Imbert. in Enchyrid. in verb. Monetæ usus. crimandet. Traité des monnaies, chap. 14.

profité; et qu'en les recevant suivant leur valeur numérique, il se trouve moins riche qu'auparavant, et d'autant moins que les choses nécessaires à la vie augmentent en proportion de l'exhaussement des monnaies.

Il paraît que cette opinion a été suivie autrefois on trouve dans Mynsinger ¹⁾ un Arrêt conforme de la Chambre impériale du 23 Décembre 1552. Grimandet en rapporte un autre du Parlement de Paris ²⁾, et le Président de Nesmond en cite un troisième du Parlement de Bordeaux du mois du Janvier 1603.

74. - D'autres auteurs avaient embrassé l'opinion contraire, et enseignaient que l'emprunteur ne devait rendre que la somme nominale qu'il avait empruntée, c'est - à - dire, former cette somme avec les espèces en usages au tems du paiement, sans faire attention à la diminution ou augmentation qu'elles avaient pu éprouver depuis le Prêt ³⁾. Leur raison était que l'emprunteur étant devenu propriétaire des espèces qui lui avaient été livrées, leur augmentation devait être pour lui.

Il faut convenir que cette raison est plus spécieuse que solide, et M. Pothier y répond d'une manière très satisfaisante ⁴⁾.

Quoiqu'il en soit, cette opinion a été consacrée par un Édit de Henry IV du mois de Septembre 1602 et depuis elle n'a plus éprouvé de contradiction.

Cependant Barbeyrac ⁵⁾ fait encore une distinction entre le prêt simple et le prêt à intérêt. il prétend que cette règle doit être suivie pour le second seulement, parceque le prêteur au moyen des intérêts qu'il retire du prêt, doit courir les risques de la diminution ou augmentation des espèces. ce sentiment n'a point été reçu, et ne peut l'être en vertu de notre article, qui rejette cette distinction, car cela seul est qu'il ne distingue point.

Ἰακωβὸς Δημόπουλος
 Ἄς ἀκούσωμεν τὸν Μαλεβίλην εἰς τὴν αἰτιολογημένην ἀνάλυσιν τῆς περὶ τὸν Πολιτικὸν Κώδικα συζητήσεως μεταφρασθεῖσαν ἀπὸ τὸν Ρεκίναν Τόμ. 9. Ἐπαναλαμβάνει τὸ ἄρθρον 1895 καὶ ἐπιφέρει ἀμέσως.

«Cioè a dire, che se voi m'avete prestati degli scudi che valevano sei franchi al tempo del prestito, e che dappoi per un aditto il loro valor numerico sia portato a dodici, io soddisferò al mio debito restituendovi la metà degli scudi da voi ricevuti, e viceversa, degli scudi valevano dodici franchi quando me li avete prestati, e poscia sia stato ribassato a sei franchi il loro valore, io dovrò restituirvi una doppia quantità di scudi. ciò non è rigorosamente giusto, ma così vuole la ragion di Stato ⁶⁾».

¹⁾ Cent. 5. observ. 1.

²⁾ Traité des monnaies ch. 13.

³⁾ Bouchel. liv. 1. ch. 11. D'olive en ses arrêts liv. 2 ch. 10. Boerins. Decis. 327. n° 4. 8. y 13. Cujac. ad leg. 59 ff. de Verber. oblig. Papon in ses arrêts liv. 10. tit. 5 art. 2. Robert. rer. judic. liv. 1. cap. ull. charondas, en ses Rép. liv. 2. ch. 73. Pelens en ses Quest. illust. quest. 113 Baron. ad guyd. Pap. quest. 493.

⁴⁾ Traité du Prêt de consopion part. 1 ch. 2. art. 2 § 3.

⁵⁾ Sur Puffendorf.

⁶⁾ La necessità delle combinazioni fa sottostare il mutuante a questo danno, e niuno ha diritto di lagnarsi della necessità. Oltracciò l'aumento, o l'abbassamento della moneta produce un'effetto generale sopra tutte le cose e sopra tutte le persone. con qual

Ἐξ ἀκούσωμεν τὸν Γῆν ἐξ τὴν αἰτιολογημένην ἀνάλυσιν τοῦ Γαλλικοῦ Πολιτικοῦ Δικαίου μὲ τὴν συμπαραβολὴν τῶν Ρωμαϊκῶν Νόμων, μεταφρασθεῖσαι παρὰ τοῦ Θ. Νάννη, τομ. 6.

«Accadde aumento o diminuzione nelle monete prima chesiada il termine del pagamento, il debitore deve restituire la somma numerica prestata, e non è obbligatto a restituire questa somma che nella specie in corso al tempo del pagamento», ibid. art. 1895¹⁾.

É questa la naturale conseguenza della natura del mutuo, il quale non produrrebbe veruno inconveniente, se le due qualità dei metalli considerati come mescolanza, e come segni dei valori conservassero invariabilmente la proporzione che stabilisce la loro abbondanza o scarsezza. la verga sarebbe la materia del cambio l'impressione del segno monetario ne indicherebbe il relativo valore.

Ἐξ ἀκούσωμεν τὸν Ἰ. Σ. Δ. Βερνάδην ἀρχηγὸν τοῦ Πολιτικοῦ Τμήματος παρὰ Ὑπουργείῳ τοῦ ἐπὶ τῆς Δικαιοσύνης Τομ. 4.

ragione si avrebbero dunque ad accettare i prestiti di danaro? e se si esercitasse una rigorosa giustizia verso il mutuante, non si verrebbe per avventura a commettere una qualche ingiustizia verso il mutuatario? a ciò noi brameremmo, che si porgesse seria considerazione. è assioma incontrastabile. quando il legislatore non può tenere un imparziale bilancia fra le parti, lascia libero il corso alle circostanze. Ognuno corre allora il destino suo, ed è un colpo della sorte se questi anzi che quegli viene ad essere danneggiato. Barbeyrac desiderava che si distinguesse il prestito semplice dal prestito ad usura. Nel prestito semplice non voleva che il mutuante avesse a risentire alcun danno dall' aumento della moneta, ma nel prestito ad usura, poichè secondo lui gl'interessi del danaro prestato servivano a compensare il rischio dello vicende della moneta. specioso ritrovamento, ma nulla più, essendo uguale il diritto di riavere l'identica somma prestata nel nutricante che presta senza interesse.

(Il Traduttore)

¹⁾ Questa disposizione taglia alla radice le molteplici dispute sull'aumento e sul decremento della moneta in corso, cioè se dovesse cadere in utilità e danno del creditore viceversa. pareva per altro che bene esaminato il carattere del danaro, e riconosciuto sotto i rapporti espressi da Paulo Giureconsulto nel suo elegantissimo testo alla L. I. D. de contrah. empt. non si potesse giammai dubitare della verità e giustizia della riportata disposizione. Il dottissimo Averanio ha trattata cotesta materia con argomenti così chiari ed incontestabili che converrebbe soffocare il grido della ragione civile per lasciarsi amare imporre dai sofismi di cui è infetta la contraria dottrina. Sed quia non semper, nei facile concurrebat, ut, cum tu haberes quod ego desiderarem, invicem haberem, quod tu acciperes velles, electa materia est, cuius publica ac perpetua restitatio difficultatibus permutationum, aequalitate quantitatis subveniret: aequae materia forma publica percussa usum dominumque non tam ex substantia praebet, quam ex quantitate, cit. I. I.

(Nota del Traduttore Nani)

«L'obbligo che risulta da un prestito di denaro non è mai altro che la somma numerica nel contratto enunciata.

Se avviene un aumento od una diminuzione di specie avanti l'epoca del pagamento, il debitore non deve che la somma numerica e nelle specie in corso al tempo del pagamento medesimo.

Si fatta regola cessa, se il prestito è fatto in verghe d'oro ed argento, o in derrate. il debitore allora de rendere la medesima quantità e qualità ¹⁾».

Ἄς ἀκούσωμεν τὸν Δουραντιὸν εἰς τὴν περὶ Συναλλαγμάτων καὶ χρεωστικῶν ὁμολογιῶν ἐν γένει πραγματείαν του. Τόμ. 3.

X^o Règle

Le paiement doit être fait de la somme numérique portée au contrat, soit qu'il ait en depuis augmentation ou diminution de valeur dans les espèces.

768 - La question de savoir si, en cas de diminution ou augmentation de valeur dans les espèces monnayées, l'obligation doit être acquittée suivant la somme numérique portée au contrat, ou bien suivant la valeur qu'elles avaient au moment de l'obligation est une des plus célèbres et des plus épineuses du droit. Elle a partagé jadis les plus illustres jurisconsultes comme nous le verrons tout-à l'heure. Avant de la traiter, nous croyons devoir faire quelques observations générales sur ce sujet. Nous dirons cependant que le Code l'a décidée dans le premier sens, en matière de prêt de consommation (art. 1895).

Mais il garde le silence à cet égard au titre des obligations conventionnelles en général, où la disposition eût été assurément mieux placée. toutefois nous pensons que le principe doit s'appliquer également aux autres contrats: la raison qui l'a fait admettre pour le prêt est la même pour les autres cas: et Pothier, Contrat de Prêt No 36, est aussi de ces sentimens.

Le principe néanmoins ne s'applique pas au dépôt (art. 1932), et il souffre quelques modifications dans d'autres cas, ainsi que nous allons le voir.

769 - Il ya deux valeurs dans les monnaies: la valeur intrinsèque, ou celle de la matière: la valeur extrinsèque, ou celle qui est attachée par la loi à chaque espèce de monnaie.

L'augmentation ou la diminution dans les espèces peut avoir lieu par rapport à l'une ou à l'autre de ces valeurs. Ainsi, quant à l'augmentation, il est possible, que cette espèce de monnaie soit à l'avenir d'une plus grande quantité de matière, ou simplement d'une matière supérieure en qualité, et que la pièce ne subisse aucune augmentation de valeur légale; il est possible aussi que la même monnaie, sans éprouver de changement dans la quantité ou la qualité de sa matière, en subisse néanmoins dans la valeur qui y est attachée par la Loi. Faites le même raisonnement en sens inverse quant à la diminution.

Il faut observer que lorsqu'il y a augmentation ou diminution de valeur extrinsèque dans les monnaies, il en est toujours une qui ne doit pas varier: C'est le point de départ, c'est la première dans l'échelle; par exemple, le centime, car il faut un connu pour arriver à l'inconnu, et nulle appréciation ne saurait avoir lieu sans objet de comparaison.

¹⁾ Cod. civ. art. 1896.

On a réduit dans ces derniers temps les pièces de six livres à 58 décimes; si on avait réduit également le décime à 8 centimes, et le centime aussi. 4 cinquièmes de sa valeur, la pièce de six livres aurait subi une triple réduction celle appelée décime en aurait subi une double, et le centime une simple en sorte que les 58 décimes ne valant plus que 461 centimes, et ces 461 centimes n'en valant plus que 371 la pièce de six livres se serait trouvée réduite à cette dernière valeur: ce qui n'est pas.

770 - Lorsqu'il y a augmentation ou diminution de valeur dans les espèces, plusieurs jurisconsultes avons-nous dit, notamment Dumoulin *Tractatus de usur.* N° 693 et *Seqq.* holoman illust. quæst. 15; Donellus ad *Leg. 3 de Rebus credit. num.* 10 et 11. soutiennent que le débiteur doit payer la somme numérique portée au contrat, suivant la valeur des espèces au jour du paiement. Ainsi, supposez qu'un prêt de 600 livres ait été fait en pièces de six livres, avant la réduction légale que cette espèce de monnaie a subie dans ces derniers tems; que les pièces n'aient point été prêtées comme lingots, mais bien simplement, comme formant la somme de 600 livres: si le débiteur voulait aujourd'hui se libérer avec des pièces de la même espèce, bien mieux, avec les mêmes qu'il n'a pas employées, il serait obligé d'ajouter à chaque pièce de 6 livres le 2 décimes dont elle a subi la réduction. En sens inverse si les mêmes pièces avaient éprouvé une augmentation de 2 décimes, le débiteur aurait d'autant moins à payer pour se libérer. c'est le système que le Code a adopté. Quia in pecunia non corpora quis cogitat, sed quantitatem; L. 94 § 1 tit. de solut. Les pièces de monnaie, en effet, ne sont que le signe public de cette valeur, qui seule est considérée: Ea materia forma publicè percussa usum dominiumque non tam ex substantia proebet, quam ex quantitate; L. 1 tit. de contrah. empt.

D'autres pensaient, au contraire, que le débiteur aurait dû, dans l'espèce, restituer cent pièces de six francs, soit qu'elles eussent subi une diminution ou une augmentation de valeur extrinsèque, ou bien leur valeur représentative au tems du contrat, attendu que de cette manière il aurait restitué ce qu'il avait reçu quant à la valeur réelle et matérielle: car pour ces derniers, la valeur de convention n'était pas seulement ce qu'il y avait à considérer dans les monnaies, puisque, disaient-ils, si le débiteur paie avec des espèces inférieures en poids ou en titre à celles qu'il a reçues, ou même en espèces semblables mais en moindre quantité, par ce qu'elles ont subi une augmentation de valeur extrinsèque, le créancier ne reçoit que nomine tenus ce qu'il avait compté attendu qu'il est certain que le prix des denrées augmente à mesure qu'on attribue à la monnaie une valeur extrinsèque au delà de la valeur de la matière, et dès lors, que la même somme numérique ne vaut pas pour lui ce qu'elle valait lors du contrat. Vinnius est de ce sentiment, ainsi qu'une foule des jurisconsultes par lui cités ad *Inst. tit. Quibus modis recontrah. oblig.*, § de Mutuo. Pothier, tout en convenant dans son *Traité sur le Prêt de Consommation*, N° 36, que le premier est suivi dans la jurisprudence Française, semble néanmoins incliner vers le second comme plus équitable.

Καὶ διὰ τὴν συντέμω τὸν λόγον, ὃς ἀκούσωμεν τελευταῖον τὸν [Μερόλινον] εἰς τὸν Πίνακά του ἐν ἀρχῇ Prêt § 2 Σελ. 700. Ἔκδοσις 4η.

VII - L'argent prêté doit-il être rendu sur le pied qu'il vaut au tems du paiement, ou sur le pied qu'il valait au tems du contrat?

On tient pour maxime parmi nous qu'il doit être rendu sur le pied qu'il vaut au

tems du paiement. cette jurisprudence est fondée sur ce que, dans la monnaie, on ne considère que la valeur que le souverain y a attachée. il résulte de la cette consequence que ce ne sont pas les pièces de monnaie, mais seulement la valeur qu'elles signifient, qui font la matière du contrat de Prêt. ainsi, c'est cette valeur plutôt que ces pièces de monnaie, que l'emprunteur emprunte et s'oblige de rendre; d'où il suit qu'en la rendant, il remplit son engagement, quoique le souverain ait apporté du changement dans les signes qui la représentent, et qu'il faile, par exemple, pour faire cette valeur, une nombre plus considerable de pièces de monnaie que celui qui a été deluré par le prêtent¹⁾.

Παρατηρήσεις ἐπὶ τοῦ 4ου ἐπιχειρήματος.

Ἡ ἐπαναλαμβανομένη παρὰ τοῦ ψηφίσματος ἀρχὴ στηρίζεται:

1ον εἰς τὸν ὁρθὸν λόγον

2ον ὑπῆρχε πρὶν τοῦ ψηφίσματος, καὶ πρὶν τῆς Ἐπαναστάσεως δι' ἀγρόπτου νόμου.

3ον ἐπανελήφθη ἐπὶ Ἐπαναστάσεως διὰ πράξεως τῆς Βουλῆς χρονολογούμενης τὴν 16 ἑμβρίου 1827.

4ον στηρίζεται καὶ εἰς τὴν παραδεχθεῖσαν ἀρχὴν τοῦ Γαλλικοῦ Ἐμπορικοῦ Κώδικος.

1ον Εἰς τὸν ὁρθὸν λόγον:

Ἀναμνησκῶ ὅσα προεῖπα εἰς τὴν ἀρχὴν τῶν παρατηρήσεων ἐπὶ τοῦ 1ου ἐπιχειρήματος.

Ἀναμνησκῶ τοὺς λόγους τῶν νεωτέρων Συγγραφέων ὑπὲρ τῆς ἀρχῆς ταύτης.

Τούτων οὕτως ἔχόντων, οὔτε ἦτον, οὔτε εἶναι νέα ἢ μεταβολὴ τῶν Τουρκικῶν νομισμάτων πρὸ ἱκανῶν χρόνων ἀρξαμένη ἢ αὐτομείωσις, ἐστάθη συνεχὴς εἰς διαφόρους χρόνους.

Ὅστις παρατηρήσει, ὡς οικονομικὸς τὴν διαδοχικὴν ταύτην μεταβολήν, καὶ συμπαράβλει τὴν ἐσωτερικὴν καλλονήν τῶν νομισμάτων καὶ τὴν διαταχθεῖσαν ἐξωτερικὴν μὲ τὴν ἐσωτερικὴν ποιότητα τοῦ ἀργύρου, ἐξάγει ὅτι ὁ καιρὸς ἐκεῖνος ὑπῆρχεν ὅτε 2 Γρόσια ἦσαν ἰσότιμα μὲ τὸ Δίστηλον, ἔπειτα 5 εἶτα 10 καὶ ἔπειτα 15.

Τί ἔδωκαν οἱ Δανεισταί; — Γρόσια.

Εἰς τί ὑπερχειώθησαν οἱ ὀφειλόμενοι; — ν' ἀποδώσουν Γρόσια. Ἦξευραν οἱ δανεισταὶ τὴν ἐνδεχομένην μεταβολὴν τῆς ἐξωτερικῆς ἀξίας τοῦ Γροσίου; — μάλιστα. — καὶ ὁποῖαν συμφωνίαν ἔκαμαν; — νὰ λάβωσι Γρόσια. Εἶπαν Γρόσια κατὰ τὴν

¹⁾ Ἐκ τῶν λεχθέντων σαφῶς παρατηρεῖται.

1ον τὸ λάθος ὅτι ὁ τῆς Γαλλίας νόμος ἀποβλέπει τὴν ἐπιπρόσθεσιν (aggio), ἐνῶ ἀποβλέπει τὴν ἐξωτερικὴν ἀξίαν ἣτις ἀποφασίζεται παρὰ τοῦ ἡγεμόνος· καὶ 2ον τὸ ἄλλο λάθος ὅτι ἡ ἀρχὴ τῆς Γαλλικῆς Νομοθεσίας περὶ τοῦ ἀντικειμένου, εἶναι ἐναντία τοῦ ψηφίσματος, ἐνῶ εἶναι σύμφωνος εἰς ὅλα καὶ καθ' ὅλα.

τρέχουσαν τιμὴν ἐν τῷ καιρῷ τοῦ Συναλλάγματος; ἐσυμφώνησαν εἰς τὴν ποιότητα ἐκτὸς τῆς ποσότητος; — ὅχι. Πῶς δύναται ν' ἀλλαγῇ τὸ συνάλλαγμα;

Οἱ Δανεισταὶ οἵτινες δὲν ἐγίνωσκον εἰμὴ μόνον τὴν ζημίαν τῆς μεταβολῆς, ἀπεζημιώνοντο ἐκ τοῦ προσδιορισμοῦ ἐνὸς ὑπερόγκου τόκου, κατὰ τὸν βαθμὸν τῆς ἀνάγκης τοῦ ὀφειλέτου, καὶ τῆς αἰσχροκερδεΐας τοῦ δανειστοῦ, τὸ ὁποῖον ἦτο κατάρχησις.

Περιπλέον, εἶναι τῆς φύσεως τοῦ δανείου, τὰ δανεισθέντα νὰ γίνωνται ἰδιοκτησίᾳ τοῦ δανεισθέντος· ὁποιαδήποτε ἀνταποδοτικαὶ εἶναι πρὸς ὄφελος, ἢ πρὸς βλάβην ἰδικήν του, καὶ ὀφείλει ν' ἀποδώσῃ τὸ εἶδος κατὰ τὴν τρέχουσαν τιμὴν εἰς τὸν καιρὸν τῆς ἐξαργυρώσεως.

Περιπλέον, εἶναι ἡ τύχη ἡ ὁποία ἀποφασίζει πρὸς ὄφελος ἢ ζημίαν τῶν συμφωνούντων.

Περιπλέον, καὶ ὥς ἔργον τοῦ ἡγεμόνος, οὐδεὶς δύναται νὰ τιμωρηθῇ.

— 2ον Πάντοτε ἐν τῷ καιρῷ τῆς αὐτῆς μεταβολῆς ὁ ὀφειλέτης ἀνταπέδιδε τὰ χρεωστούμενα Γρόσια κατὰ τὴν τρέχουσαν τιμὴν εἰς τὸν καιρὸν τῆς ἐξαργυρώσεως τῆς ὁμολογίας· ποτὲ δὲν ὑπεχρεώθη ἀπὸ καμμίαν Τουρκικὴν ἀρχὴν ν' ἀποδώσῃ τὰ Γρόσια εἰς τὴν τιμὴν τὴν τρέχουσαν ἐν τῷ καιρῷ τοῦ συναλλάγματος.

Διατί οἱ ὀφειλέται θέλουν ὑποχρεωθῇ σήμερον εἰς ἄγνωστον ἀρχήν, ἔχοντες ὑπὲρ ἑαυτῶν τὴν συνήθειαν;

Μολονότι οἱ Κοτσαβάσιδες καὶ ἑκεῖνοι τῶν προκρίτων οἵτινες ἐτυραννοῦσαν πᾶν ἐμπόριον τοῦ δυστυχεστάτου λαοῦ, ὅστις εἶχεν ἀντίξην καὶ μὲ τοὺς τυραννίσκους του, μολονότι, λέγω, οὗτοι ἔχουσιν ὁμολογίας καὶ συμφέρον ἐν ταυτῷ διὰ νὰ ὑπερασπισθῶσι τὴν ἐναντίαν πρότασιν, οὐδεὶς ἐσημείωσε πώποτε εἰς τὰς ἐρεῦνας τῆς Γραμματείας ταύτης, μίαν ἀπόφασιν ἐναντίαν τῆς ἀρχῆς τῆς ἀριθμητικῆς ποσότητος καὶ ἐναργῶς ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὰς τορινὰς συζητήσεις εἰς τὸ Ἀνέκκλητον Δικαστήριον.

Ἄρα ὑπῆρχεν ἄγραφτος Νόμος, ὅτι οἱ ὀφειλέται ἐξαργύρωναν τὰς ὁμολογίας τῶν μὲ τὴν ἀριθμητικὴν ποσότητα.

— 3ον Ἐπὶ τῆς Ἐπαναστάσεως, ὅταν οἱ ὀφειλέται πρὸς τὸ δημόσιον ἐδυστροποῦσαν εἰς τὴν καταβολὴν τῶν ὀφειλομένων, κατὰ τὸ ΚΔ. ψήφισμα τῆς ἐν Τροιζῆνι Γ. Ἐθνικῆς Συνελεύσεως, ἡ Βουλὴ ἐξέδωκε τὰς ὁδηγίας εἰς τὴν ἀναθεωρητικὴν ἐπιτροπὴν καὶ εἰς τὸ ἄρθρον ΚΒ λέγει: «Ἡ Ἀναθεωρητικὴ Ἐπιτροπὴ μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν τῶν κατακρατουμένων παρ' ὁποιοῦνδήποτε Δημοσίων Χρημάτων, καὶ Ἐθνικῶν κτημάτων, ἀποφασίζει διὰ τὴν τελείαν ἀποζημίωσιν τοῦ ἔθνους, λογαριαζομένης τῆς ποσότητος εἰς Γρόσια, μὲ τὸν τόκον τῶν!

Καὶ οὕτω διέταξε, μολοντί ἐπήγαγε ζημία διὰ τὸ Ταμεῖον ¹⁾).

Ἦμπορεῖ τις νὰ ἐπιφέρῃ παραδείγματα ὅτι αἱ παρελθούσαι Διοικήσεις ἐπὶ τῆς Ἐπαναστάσεως εἰς πληρωμάς τινας ἐπλήρωσαν, ἢ ἐπ' ἄφισαν διαταγάς, δι' ὧν φαίνεται ὅτι ἐλογάριασαν ὑπὲρ τοῦ δανειστοῦ τὸ Γρόσιον κατὰ τὴν ἀρέσκειάν του.

Ἀλλὰ τί σημαίνουν αὗται αἱ πράξεις;

ὥς πολλαὶ ἄλλαι, *ψηλαφηταὶ καταχρήσεις*, παραβιάσεις τῶν νόμων μὴ δικαιολογούμεναι εἰμὴ διὰ τὴν βίαν ἢ ὁποία ἐπαπειλοῦσε συνεχῶς τὰς Διοικήσεις, καὶ αἱ ὁποῖαι ἐξ ἀνάγκης καταχρήσεις ἐγκαίρως θέλουν διεκδικηθῇ κατὰ χρέος ἀπὸ τὴν Κυβέρνησιν, ἀναλαμβάνουσαν ἀπὸ τοὺς ἀδίκως λαβόντας τὰ ὅσα καταχρηστικῶς ἔλαβαν.— ἢ κατάχρησις, καὶ τὸ ἀμφισβητούμενον δὲν πλάττει δικαίωμα.

4ον Ὁ Ἐμπορικὸς Κώδιξ εἶναι μία ἐξαίρεσις τοῦ Πολιτικοῦ Δικαίου. ὅλα τὰ συναλλάγματα περὶ τῶν ὁποίων οἱ κανόνες τοῦ Πολιτικοῦ Δικαίου δὲν ἐτροπολογήθησαν μὲ τὸν Ἐμπορικὸν Νόμον, *ἐπικρατοῦν*.

Πῶς πληρόνονται αἱ ὑποχρεώσεις εἰς τὰ διάφορα συναλλάγματα; οὐδεμία τροπολογία.— ἄρα ἐφαρμόζονται τὰ παρὰ τοῦ Πολιτικοῦ Κώδικος διαταττόμενα εἰς τὰ ἐμπορικὰ συμβόλαια—ἄρα ὅλαι αἱ καταβολαὶ εἰς τὰ διάφορα ἐμπορικὰ συναλλάγματα, ἐνεργοῦνται μὲ τὸν κανόνα τοῦ Πολιτικοῦ Δικαίου. Ἄρα ἐπὶ τῆς βάσεως τοῦ 1895 ἄρθρου τοῦ Πολιτικοῦ Κώδικος.

Ὡς πρὸς τὴν συναλλαγματικὴν καὶ τὴν ὁμολογίαν εἰς τὸν διορισμὸν (*all'ordine*), λέγει τὸ ἄρθρον 143 οὕτως: «Une lettre de change doit être payée dans la monnaie qu'elle indique».—Τουτέστιν ὅτι ὁ ὀφειλέτης ὀφείλει ν' ἀποδώσῃ τὸ αὐτὸ εἶδος νομισμάτων, τὸ ὁποῖον σημειοῦται εἰς τὴν συναλλαγματικὴν, εἴτε ὁμολογίαν (μεταξὺ ἐμπόρων).

Ὁ Κανὼν αὐτὸς δὲν ἀνάγεται εἰς τὸ φιλονεικούμενον ἀντικείμενον· ἀλλὰ μᾶς ὁδηγεῖ εἰς τὴν ἐξέτασιν καὶ λύσιν τῆς ἄλλης συζητήσεως.

¹⁾ Δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ Σᾶς ὑπενθυμίσω εἰς τὴν προκειμένην ὑπόθεσιν, ὅτι καὶ εἰς τὸ Πανελλήνιον, εἰς τὸ περὶ παλαιῶν χρεῶν σχέδιον, ἔγινε συζήτησις καὶ περὶ τοῦ προκειμένου, καὶ ἀπεφασίσθη οὕτως.

ἢ ὑποχρεώσεις ἢ πηγάζουσα ἀπὸ δάνειον χρηματικόν, εἶναι πάντοτε τῆς ἀριθμητικῆς ποσότητος, ἥτις σημειοῦται εἰς τὴν συμφωνίαν. Ἄν πρὶν τῆς πληρωμῆς ἔγινεν αὐξήσις ἢ ἐλάττωσις τοῦ νομίσματος, ὁ ὀφειλέτης χρεωστεῖ ν' ἀποδώσῃ, τὴν δανεισθεῖσαν ἀριθμητικὴν ποσότητα, καὶ δὲν χρεωστεῖ ν' ἀποδώσῃ, εἰμὴ τὴν ποσότητα ταύτην εἰς νομίσματα κατὰ τὴν τρέχουσαν ἀξίαν αὐτῶν εἰς τὴν στιγμὴν τῆς πληρωμῆς.

Τὸ σχέδιον τοῦτο τοῦ ἁρθρου ἐτέθη εἰς ψηφοφορίαν. — οἱ ψηφοφοροῦντες ἦσαν 18. — ἀριθμὸς τῶν ὑπέρ, 12. καὶ τῶν κατὰ, 6 — (ἴδε Συνεδρίασιν τοῦ Πανελληνίου τῆς 5 Μαρτίου 1829) ἔγινε δεκτὸν διὰ τῆς πλειοψηφίας τὸ σχέδιον τοῦ ἁρθρου. — ἢ Ὑ Ε. δὲν παρεδέχθη τὸ σχέδιον τοῦ Πανελληνίου, καὶ ἐξέδωκε τὸ ὑπ' ἀρ. 12575 Διάταγμα, χωρὶς νὰ λαλήσετε περὶ τοῦ προκειμένου, διὰ νὰ θεωρήσετε ὠριμότερος τὴν ὕλην ταύτην.

«Καὶ ἐὰν τὸ αὐτὸ εἶδος, ἐν τῷ μεταξὺ καιρῷ ὑπέφερε μεταβολὴν εἰς τὴν ἐσωτερικὴν ποιότητα, ἢ τὴν ἐξωτερικὴν, πῶς πληρόνεται»;

Βέβαια μὲ τὴν ἀριθμητικὴν ποσότητα ἐπειδὴ μὴ τροπολογοῦντος τοῦ Ἐμπορικοῦ Κώδικος τὸ ἄρθρον 1895, ὑπάρχει παραδεδεγμένη ἡ ἀρχὴ τοῦ αὐτοῦ ἁρθρου, εἰς ὅλα τὰ ἐμπορικὰ συμβόλαια.

Ἀλλὰ μήπως ἡ ἀρχὴ τοῦ νὰ πληρωθῇ εἰς τὸ αὐτὸ εἶδος, (ὅποιαδὴποτε καὶ ᾖ εἶναι ἡ μεταβολή) εἶναι ἀφιλονείκητος; Δὲν ἢμπορεῖ τις νὰ πληρώσῃ μὲ ἄλλα εἶδη νομισμάτων τοῦ αὐτοῦ Κράτους; ἢ ὁ Κανὼν ἀποβλέπει μόνον τὰ ἐξωτερικὰ νομίσματα; — Μολονότι ἡ ἐξέτασις εἶναι ἐκτὸς τοῦ προκειμένου, ἃς ἀκούσωμεν τοὺς εὐὐπολητοτέρους Γάλλους ἑρμηνευτάς.

Ὁ Ἰ. Β. Αἰλλαπόρτε ἐπὶ τοῦ εἰρημένου 143 ἁρθρου κάμνει τὰς ἐφεξῆς παρατηρήσεις :

«--- observations ---» si la lettre portait la somme en or, cela n'empêche pas qu'on ne puisse payer en argent. il suffit de payer *en monnaie courante* au tems de l'échéance».

Cet article n'est relatif qu'aux monnaies étrangères, par exemple, en Piastres d'Espagne, dans ce cas même le débiteur n'est pas obligé de payer précisément en piastres ¹⁾ : il suffit qu'il donne en monnaie du pays la somme que représentent les piastres au jour de l'échéance».

Ὁ Λοκρέ, ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἁρθρου 143 λέγει ²⁾

«art. 143 - » Una Lettera di Cambio debb'essere pagata colla moneta in essa indicata!

Quest' articolo venne presentato li 27 Gennaro 1827 (vedasi processo verbale N° 1 - art. 151) Discusso ad adottato li 29 (vedasi processo verbale dal N° LXV al LXXIII) - Presentato ad adottato li 21 e li 26 febbrajo (vedasi processo verbale de' 26 N° IX e X. art. 139).

Comunicato al tribunato li 5 Marzo. - Presentato, dopo la comunicazione ad adottato li 5 Maggio (vedasi processo verbale N° I e II, art. 142) egli 8 Agosto (vedasi processo verbale N° XII e XIV art. 143).

Colla moneta in essa indicata questa regola non impedisce punto, che se questa moneta è una moneta straniera, la lettera possa essere pagata al corso del cambio, in moneta del luogo nel quale deve essere riscossa ³⁾.

L'articolo non si è positivamente spiegato.

1 - Non era necessario che di stabilire la massima, vale a dire di costituire il de-

¹⁾ Τὸ παράδοξον εἶναι ὅτι καὶ οἱ τρεῖς Ἀντιπρόσβεις συνέχεαν τὴν λέξιν *Piastres*, ἐκλαβόντες αὐτὴν διὰ Γρόσια Τονοικιά.

²⁾ Μετάφρασις Ἰταλική.

³⁾ Il Sig^{re} Jaubert, processo verbale de 21 Gen°. 1807. N° LXVI - il sig. Regnand (de saint geand Angely) ibid N° LXVII. - il sig. Begouen, ibid No LXVIII.

bito nella moneta che bisogna sborsare sotto pena d'indennizzare il creditore della differenza tra questa moneta e quella colla quale si paga. Le contrattazione che sono una conseguenza di un tale Principio, si eseguiscano giornalmente senza che la Legge punto visi iminiscì¹⁾.

2 - Se la legge avesse detto che la differenza sarebbe determinata dietro il corso del cambio, avrebbersi potuto conchiudere che fosse necessario di adattarvisi illimitatamente; che per esempio una lettera di cambio in piastre²⁾ sopra Parigi dovesse esser pagata al corso più alto o più basso che avesse la Piastra in questa città al giorno della scadenza, mentre deve bastare che la piastra siavi raggiuagliuta al corso di Spagna³⁾; il pagatore non è obbligato ad un compenso per il cambio più alto di cui essa gode in Parigi.

Del resto bisogna aver riguardo al corso che in moneta avrà all'epoca della scadenza, e non a quello ch'essa può avere al giorno in cui la lettera è tratta, ameno che non vi esista stipulazione in contrario una tal regola venne stabilita da una sentenza del consiglio dei 19 - febbrajo 1729.

ὁ Παροδώς, μετάφρασις Ἰταλική.

Articolo IV. - in qual modo il pagamento debba essere fatto.

281. - Una lettera di Cambio deve essere pagata colla valuta in essa indicata: questa è la disposizione precisa dell'articolo 143 del Codice di Commercio.

Non si può negare che una lettera di cambio stipulata pagabile in Valute d'oro o d'argento, non possa sempre essere pagata con simile valuta. Una tale stipulazione, quando ha per oggetto di dare la preferenza ad una specie di valuta di uno stato sopra un'altra specie di valuta di questo medesimo stato, può essere una contravvenzione alle leggi di polizia.

Perciò non si devono prendere a rigore le disposizioni dell'articolo 143, allorchè la differenza fra la moneta indicata a quella ch'è offerta non consiste punto nel valore intrinseco delle valute, e che non si tratta che della scelta fra le differenti monete di uno stesso Governo.

Non dimeno non bisognerebbe portare all'eccesso le conseguenze di una modificazione che l'equità sembra suggerire. La moneta di biglione, o di rame, non è giammai stata considerata nel sistema monetario delle nazioni commerciali che come un mezzo di saldare le minute transazioni, se si può spiegare in tal modo, e di facilitare il pagamento degli appunti. Allorchè la sua abbonanza è tale che i debitori cerchino d'impiegarla per fare dei pagamenti considerevoli, l'uso autorizza a non farvi entrare che una certa quantità di questa moneta! Spetta al Governo il determinare la proporzione, ed il riformare o conservare gli usi, secondo il maggiore interesse dello stato. esiste pure una legge formale che alcun'altra non ha abrogata, e che al contrario un decreto del direttorio del 14 Nevoso anno 4⁴⁾ ha resa applicabile ai pagamenti fatti al pubblico tesoro: questa è la decisione del consiglio del 1° Agosto 1738. la quale porta,

¹⁾ Il Sig^{re} Louis, ibid N° LXXII.

²⁾ Ἴδε τὴν ὀπισθεν σημείωσιν³⁾. - Piastra, τούτέστι *Piastre di Spagna, Αισνύλα*, καὶ οὐχι *Piastre di Turchia, Γρόσια Τουρκικά*, τὰ ὅποια μὴδ' ἐσυλλογεῖτο κανεὶς εἰς τὴν Γαλλίαν.

⁴⁾ Bollettino delle Leggi, serie 2da B 53. N° 458.

art. 5. Che non potrà entrare ne' pagamenti di Lir: 400, e al di sotto se non che una somma non maggiore di lire 10 e negli altri se non che la quarantesima parte. La legge del 21-7bre 1792, la quale ha conservate le leggi ad i regolamenti anteriori che non erano abrogati ha lasciato sussistere questo decreto. il decreto del direttorio esecutivo, benchè puramente relativo all'interesse del pubblico tesoro, gli ha data una nuova forza. sembra cosa naturale il non costringere i particolari a ricevere da loro debitori della moneta di rame in una maggiore proporzione, giacchè questi particolari non potrebbero eccederla verso il publico tesoro ¹⁾.

282 - La camera di commercio di Parigi aveva proposto di decidere che una lettera di cambio non fosse pagabile nella moneta indicata, se non nel caso che il traente ne avesse annunciata l'intenzione con queste parole, e non altra valuta, e che essa potesse esserlo nel suo valore rappresentativo in moneta corrente, se questa condizione proibitiva non fosse stata espressa, è motivi ch'essa ne dà, sono « che il traente, il quale non avrà avuta l'intenzione formale di fare un operazione monetaria non si troverà esposto senza necessità a delle spese e ad un conto di ritorno, per la sola ragione che la moneta nella quale egli avrà fatta la sua tratta non si troverà al momento della presentazione nelle mani della persona sopra la quale la lettera è stata tratta e che rappresenterà la valuta: gl'interessi del presentatore saranno egualmente favoriti da una disposizione così naturale ²⁾ ». Sembra che questa opinione non s'ia stata ammessa nella redazione della Legge. Ecco ciò che ha detto sopra quest' oggetto l'oratore del tribunato ³⁾ nella seduta del corpo legislativo degli 11 7bre 1807. « Si dubitava se la somma espressa nella lettera di cambio potesse essere pagata in qualunque valuta equivalente bisognava precisare la regola, che qualunque lettera di cambio debba essere pagata nella moneta ivi espressa. perciò una lettera di cambio tratta sopra Parigi in piastre, ed accettata in Piastre, sarà rigorosamente pagata in piastre, perchè la lettera è in allora la convenzione di tutte le parti!.

Ma noi duriamo fatica a credere che il legislatore abbia voluto adottare un principio che non fosse garantito da alcuna delle modificazioni che le circostanze esigono. il debitore di una lettera di cambio tratta sopra una città di Francia, e pagabile in pezzi di moneta straniera, non potrà essere per eventi di guerra o per altri simili in situazione di pagarla nella valuta indicata: Il corso del Cambio, ed un giudizio arbitrale devono servire in questo caso a rendere giustizia alle parti. Ella è d'altronde una conseguenza del principio consacrato dall'articolo 1142 del Codice Napoleone, il quale riconosce che nessuno può essere obbligato a fare precisamente una tale o tal'altra cosa, e che l'inesecuzione di un tale obbligo dà luogo ai danni ed interessi.

283 - Non bisogna perdere di vista che quando non vi ha punto stipulazione contraria, il pagamento deve come noi lo abbiamo vedute al num: 73. essere fatto in moneta legale del luogo sopra il quale la lettera è tratta, ed in Valute che hanno corso al momento della scadenza ⁴⁾. Le circostanze e le leggi Politiche possono qualche

¹⁾ Osserv. de' Tribunali di Comm° di Abbeville, vol. 2 pag. 4 - di Bar-sur-Ornain pag. 95 - di Besanzone pag. 125 di Eu et Tréport pag. 365. Poitiers. vol. 2 pag. 443. sedan pag. 504, e 508 - Tours pag. 553. - Verdun pag. 582.

²⁾ osserv. sopra la revisione del progetto de Cod. di Com° pag. 37.

³⁾ il sig. Duveyrier.

⁴⁾ Decisione del consiglio delli 19 feb° 1729 - osserv. del Tribun. di Com. di Bor-

volta produrre una derogazione a questo principio. La legislazione sopra la carta monetata, sopra la sua assimilazione alla moneta metallica, anche per le lettere di cambio tratte da una piazza ad un'altra in Francia¹⁾ sono state altrettante eccezioni politiche che il bisogno o l'interesse dello stato, i quali devono essere preferibili, servivano a convalidare²⁾.

Παρατηρήσεις ἐπὶ τοῦ Πέμπτου ἐπιχειρήματος.

Τὸ ὑπ' ἀρ. 188 ψήφισμα δὲν ἐμπεριέχει νέον νόμον, ἀλλὰ προϋπάρχοντα.

Τρεῖς Παρατηρήσεις χρεωστῶ ἐπὶ τοῦ Ἑκτοῦ ἐπιχειρήματος.

1. Ποῦ εἶναι καὶ ἡ σημείωσις τῶν ὑπαρχόντων νόμων εἰς τὰ Κράτη τῶν τριῶν Ἀντιπρόσβων, νόμων οἵτινες νὰ παραχωροῦν εἰς τὸν Ἕλληνα ὅ,τι ὁ Ἕλληνα ἀρνεῖται εἰς τὸν Ξένον; νὰ τοὺς ἰδῶμεν διὰ νὰ γνωρίσῃ ἡ Κυβ. τὴν διάταξιν καὶ τὰ ὅριά της.

ὁ Κοσ Πάνην δὲν τοὺς ἀναφέρει.

ὁ Κοσ Ρουὰν δὲν δύναται νὰ παραπονηθῇ, ἐπειδὴ τὸ Κράτος του διατηρεῖ τὴν αὐτὴν ἀρχὴν τοῦ ψηφίσματος.

ὁ Κοσ Δώκινς δὲν σημειοῖ τὸν Ἀγγλικὸν νόμον διὰ τοὺς Ἀγγλους, καὶ διὰ τοὺς Ἰονίους λέγει, ὅτι αἱ ἀποφάσεις τῶν Ἰωνικῶν δικαστηρίων, ὁριστικῶς παραδέχθησαν τὴν ἀρχὴν ἐναντίαν τοῦ ψηφίσματος.

Εἰς τοῦτο ἀπαντῶ :

1ον αἱ ἀποφάσεις ἔχουσιν ἰσχὺν νόμου;

2ον εἶναι ὑποχρεωτικαὶ δι' αὐτὰ τὰ ἴδια Δικαστήρια;

3ον εἶναι τοιαῦται εἰς πᾶσαν περιπτώσιν;

4ον Μὴν ὑπάρχει ἀντίφασις; καὶ ἐὰν ὑπάρχῃ, ποῖος ὁ ἀριθμὸς τῶν ὑπέρ, καὶ ποῖος ὁ τῶν κατὰ;

Αἱ δικαστικαὶ ἀποφάσεις δὲν συμφωνοῦν μετὰ τῶν καὶ φαίνεται ὅτι ὑπάρχει ἀντίφασις, ἀλλ' ἡ ἀντίφασις αὕτη εἶναι εἰς τὸ φαινόμενον, ἐπειδὴ τὸ σύστημα τῶν Ἰωνικῶν δικαστηρίων, ὃν νὰ δικάζουν τὰς περιπτώσεις, κατὰ τὰς ἰδικὰς περιστάσεις θεραπεύει τὴν φαινομένην ἀντίφασιν, ἄρα ἐκάστη ὑπόθεσις ἐπιδέχεται

deaux, vol. 2 pag. 168.

¹⁾ riguardo alle lettere di Cambio tratte da un paese straniero ad un altro, la legge delli 29° Nevoso anno 4 aveva fissate alcune regole conservatrici dell'equità.

²⁾ Ma si deve fare una distinzione fra la carta monetata nazionale ed i biglietti di una banca, quand'anche fosse nazionale questa distinzione ha servito di fondamento al parere del consiglio di stato delli 12. firmale anno 14 ad approvato li 30 dall'Imperatore, il quale decide che i biglietti della banca di Francia essendo soltanto di semplice tolleranza, il presentatore di una lettera di Cambio può esigere il suo pagamento in numerario.

ἐφαρμογὴν ἀμφισβητουμένην. τότε ἐπὶ ποίᾳ βάσει θέλει κάμει τὴν πρότασίν της ἡ Κυβέρνησις εἰς τὴν γνωμοδότησιν τῆς Γερουσίας διὰ νὰ τροπολογηθῇ τὸ ψήφισμα;

2ον Ἄς ὑποθέσωμεν ὅτι ὑπάρχουν ὁριστοὶ Νόμοι. μήπως διὰ τοῦτο ὀφείλει ἡ Κυβέρνησις τῆς Ἑλλάδος νὰ διατάξῃ καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα τὰ παρόμοια;

Εἰς τί συνίσταται τὸ δικαίωμα τῆς ἀμοιβαιότητος μεταξὺ ἔθνους καὶ ἔθνους; ὁποῖαι αἱ συνέπειαι; Ἄς ἀκούσωμεν τὸν Hericourt ὡς ἀναφέρεται ἀπὸ τὸν Μεγλί-
von εἰς τὸ ἄρθρον *étranger* (ξένος) § 2, σελ. 896.

«Plus anciennement encore, dans le célèbre procès où il était question de savoir si le contrat de mariage de la Princesse de Carignan passé devant notaire à Turin, emportait hypothèque en France, on faisait valoir pour l'affirmative, un grand nombre de pièces authentiques dont il résultait que les contrats passés devant notaire en France emportaient hypothèque en Piémont mais écoutons dans quels termes le savant Hericourt refusait cette objection. — «Quels que puissent être les usages de Piémont, ils ne peuvent point influer sur la contestation. il suffit que nos lois rejettent l'hypothèque des contrats passés en pays étranger. Personne n'ignore que l'hypothèque est un droit réel qui se règle par la loi du lieu où l'on veut l'exercer, mais dit-on que deviendra le droit de réciprocité qui doit avoir lieu entre deux états voisins, si l'on rejette en France l'hypothèque des contrats passés en Piémont, pendant qu'en Piémont on donne hypothèque aux contrats passés en France? — pour faire tomber cette remarque, il suffit d'expliquer ce qui doit être entendu par la réciprocité, et quels sont ses bornes. — La règle de la réciprocité prend sa source dans la convention des souverains, et cette convention en fait la base; mais on n'en peut tirer des conséquences qui attaquent l'indépendance des différens souverains. — son effet se borne à ce qu'on appelle le droit de représailles c'est-à-dire à refuser aux Piémontais en France, ce que la loi de Piémont refuse aux Français. . . .

Mais la règle de réciprocité qui s'observe entre les nations, ne peut obliger les magistrats Français à accorder aux Piémontais, contre les lois de l'État tous les droits qu'on accorde aux étrangers en Piémont: à moins que deux souverains se soient convenus de la réciprocité, par un traité conclu entre eux, comme on a fait pour les hypothèques entre la France et la Lorraine. — S'il en était autrement, le souverain cesserait de l'être dans ses états, dès qu'il serait obligé d'accorder aux sujets d'un autre état, dans son territoire, tout ce que le souverain de cet autre état y accorde aux Etrangers.

Ainsi il y a beaucoup de nations qui ne connaissent point le droit d'aubaine: les sujets de ces états peuvent-ils s'en prétendre affranchis en France, où ce droit est en vigueur parce qu'on ne le pratique point chez eux à l'égard des Etrangers? Ainsi un commerce est interdit en France, mais il est permis dans un autre État; est-ce une raison, pour que les sujets de cet autre État, viennent le faire en France, malgré nos lois? — Comme ces interdictions subsistent en France, c'est bien une raison pour que, dans les autres pays, on distingue les Français des autres étrangers, et qu'on leur refuse les faveurs que nous refusons en France aux étrangers. C'est-ce qu'on appelle le *droit de représailles*, qui derive de la réciprocité; ce qui n'a rien de contraire à la souveraineté de la France. c'est une matière de négociation entre le deux souverains;

ils doivent balancer les avantages qui peuvent leur revenir de la réciprocité. Quand ils la trouvent égale aux deux peuples, ils établissent entre les deux États, comme on a fait dans le traité d'Utrecht, pour établir la réciprocité de l'exemption du droit d'aubaine entre la France et l'Angleterre. mais quand un État est plus grand que l'autre, ils l'établissent (communément) entre l'un des deux, et une partie de l'autre État proportionnée pour la grandeur. (c'est ainsi que par la traité du 21 Janvier 1718, entre la France et la Lorraine la réciprocité d'hypothèque et d'exécution des contrats, et des jugemens avait été stipulée, d'une part, pour tous les États du Duc de Lorraine, et de l'autre pour la généralité de Metz seulement). - La représaille est le droit; et chaque souverain peut l'exercer dans ses États, comme il lui plaît; mais la réciprocité dont l'effet s'étend au droit et à la police d'un autre État, est de convention; et elle ne peut s'établir que par un traité entre les deux souverains sans cela un petit état serait le maître de se procurer tels avantages qu'il lui plairait dans un grand État: il n'aurait qu'à accorder aux sujets de cet autre État les droits et les privilèges qu'on voudrait procurer aux siens dans un grand État».

Ainsi parla d'Hericourt, et Vous savez que, par arrêt du 18 Mars 1748, le conseil cassa l'arrêt du parlement de Paris, du 7bre 1744, qui avait déclaré hypothécaire en France le contrat de mariage de la Princesse de Carignan.

Et quel poids ne donne pas aujourd'hui à cette doctrine l'article 11 - du Code civil: «L'étranger (porte cet article) jouira en France des mêmes droits civils que ceux qui sont ou seront accordés aux Français par les traités de la nation à la quelle cet étranger appartiendra» - Vous remarquez, M. M. que le législateur dit par les traités, et non par les lois. il ne suffit donc pas, pour justifier la prétension du sieur Mount. florence, que les lois Americaines attribuent aux Français le droit de faire assigner d'autres Français devant les Tribunaux américains pour l'exécution des contrats passés entre eux en Amérique: il faudrait encore que ce droit fût établi par un traité entre le gouvernement Français, et le gouvernement des États-unis; et il est bien notoire que jamais pareil traité n'a existé entre le deux Gouvernemens.

Зон Μη υπάρχοντος χορέους εις την Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν νὰ συμμορφωθῇ εἰς ὅσα τὰ ἄλλα ἔθνη κανονίζουν, καὶ μὴ ὑπαρχούσης συμφωνίας, δύναται ὁμως ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις νὰ ζητήσῃ τὴν πρότασιν ὡς πρότασιν ἀξίαν σπουδῆς. καὶ θέλει τὴν συζητήσῃ μετὰ τὴν Γερουσίαν κατὰ τὰ συμφέροντά της, ἀφοῦ εἰς ἕκαστον τῶν Τριῶν Ἀντιπρέσβεων θέλει χορηγηθῇ παρὰ τῆς Αὐλῆς τοῦ πληρεξούσιον ἔγγραφον διὰ νὰ συμφωνήσῃ μετὰ τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν τὴν προβληθεῖσαν ἀμοιβαιότητα εἰς τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος ὑπόθεσιν, καὶ τὴν σημείωσιν τῶν εἰς τὰ εἰρημένα Κράτη ἐπικρατούντων Νόμων.

Ἀφοῦ ἐξέθεσα τὴν γνώμην μου εἰς τὴν προκειμένην ὑπόθεσιν δὲν δύναμαι ν' ἀποσιωπήσω τὴν λύπην μου διὰ τὰ ἐνδιαλαμβανόμενα εἰς τὰ τρία ἔγγραφα ταῦτα.

Ἐκαστος τῶν τριῶν Ἀντιπρέσβεων ὑβρίζει τὴν Κυβέρνησιν, καὶ καταφρονεῖ τὸ ἔθνος ὡς μικρόν, καὶ κáμνει τὸν Νομοδιδάσκαλον διὰ νὰ τοῦ ἀνοίξῃ τὰ ὀμμάτια.

Ἐκαστος αὐτῶν παρεξηγῶν τὰς πλέον καθαράς ἰδέας καταφρονεῖ τὸ ἔθνος, νομίζων ἴσως ὅτι ὁμιλεῖ μὲ ἀγρίους ἀνθρώπους κατοικοῦντας εἰς ἄγνωστον τοῦ Κόσμου μέρος, νεωστὶ ἀνακαλυφθέν.

ὁ Κορ Ρουὰν δὲν ἐμπορεῖ ποτὲ νὰ δικαιολογηθῇ. Ἄς εἶναι . . .
ἐτελείωσα

Ἡ Υ. Ε. ἂς ἀπαντήσῃ ὅπως ἐγκρίνῃ.

B.

Ὡς δεύτερον ἔγγραφο παρτίθεται τὸ πρωτότυπον τῆς ὑπ' ἀρ. 4422 καὶ ἀπὸ 15 Δεκεμβρίου 1830 Ἐγκυκλίου τῆς Γραμματείας ἐπὶ τῆς Δικαιοσύνης περὶ ἐθίμων, ἀπευθυνομένης πρὸς τοὺς Προέδρους τῶν κατὰ τὴν Σπάρτην δικαστηρίων. Αὕτη ὑπογράφεται ὑπὸ τοῦ Βιάρχου Καποδίστρια, ὅστις ἐξετέλει τότε προσωρινῶς καθήκοντα Γραμματέως ἐπὶ τῆς Δικαιοσύνης, ἀναπληρῶν τὸν εἰς ἄδειαν εὐρισκόμενον τακτικὸν τοιοῦτον Ἰ. Γενατάν.

Ἡ Ἐγκύκλιος ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον ἐν γερμανικῇ μεταφράσει ὑπὸ τοῦ Maurer (Das Griechische Volk, I, 546 - 554), ἀναμετάφρασις δ' αὐτῆς εἰς τὴν ἐλληνικὴν ἐδημοσιεύθη ὑπὸ τῶν ἐξελληνισάντων τὸ ἔργον τοῦτο τοῦ Maurer Ε. Καραστάθη καὶ Χρ. Πράτσικα, (Ὁ Ἑλληνικὸς Λαός, Α', 429 ἐπ.).

Τῆς Ἐγκυκλίου ταύτης ἐγένετο ἀνάλυσις καὶ ἐρμηνεία ὑπὸ τοῦ ἀνευρόντος τὸ σχέδιον αὐτῆς Καθηγητοῦ Κωνσταντίνου Δ. Τριανταφυλλοπούλου εἰς ἐμβριθεῖ Πανηγυρικὸν Λόγον, ὃν ἐξεφώνησεν ὡς Πρόεδρος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν ¹⁾.

Ἡ Ἐγκύκλιος εἶχεν ἐκτυπωθῇ καὶ εἰς ἰδιαιτέρον φύλλον, ἀποσταλὲν εἰς τὰ διάφορα δικαστήρια τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Ἐπειδὴ ἄλλως τὸ φύλλον τοῦτο κατέστη λίαν δυσεύρετον (ἐν μόνον ἀντίτυπον αὐτοῦ ἀνεύρομεν εἰς τὰ Γενικά Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους) ἐκρίθη σκόπιμος ἡ ἐξ αὐτοῦ ἀναδημοσίευσίς τῆς.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΕΙΑ

Η ΕΠΙ ΤΗΣ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ

Ἀρ. 4422

Πρὸς τοὺς Προέδρους τῶν κατὰ τὴν Σπάρτην Δικαστηρίων.

Ἡ Κυβέρνησις μὲ τὴν συγκατάθεσιν τῆς Γερουσίας ἐσύστησεν εἰς τὴν Σπάρτην τὰ δικαστήρια, τὰ ὁποῖα προεδρεύετε, καὶ ἐκανόνισε τὸν ὁργανισμὸν αὐτῶν μὲ τὸ ψήφισμα ὑπ' ἀρ. 184.

¹⁾ Ἡ Πολιτικὴ δικαιοσύνη ἐπὶ Καποδίστρια, εἰς *Πρακτικά τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν*, 23 (1948), 480 (καὶ εἰς ἀνάτυπον).

Ὁ σκοπὸς αὐτοῦ τοῦ ψηφίσματος καὶ τοῦ ἰδιαίτερου ὁργανισμοῦ αὐτῶν τῶν Δικαστηρίων, οὔτε ἀπὸ ἄλλην αἰτίαν προῆλθεν, οὔτε εἰς ἄλλο τι ἀποβλέπει, εἰμὴ νὰ εἶναι εἰς ἁρμονίαν μὲ τὴν κατάστασιν τοῦ τόπου, ὅπου αὐτὰ τὰ δικαστήρια ἐσυστήθησαν, καὶ οἱ Σπαρτιᾶται ν' ἀπολαύσωσιν ὅσον τὸ δυνατόν ταχύτερα τοὺς γλυκυτάτους καρποὺς τῆς Δικαιοσύνης.

Ἡ Κυβέρνησις Σᾶς ἐνεπιστεύθη τὴν Προεδρίαν αὐτῶν τῶν δικαστηρίων καὶ μὲ τὰς εὐχὰς τῆς Σᾶς συνώδευσεν, ὅταν ἀνεχωρήσατε διὰ νὰ ὑπάγετε ἐπὶ τόπον, ἵνα ἐκπληρώσετε τὸ χρέος Σας.

Ἡ Γραμματεία γνωρίζουσα τὴν κατάστασιν τῆς Σπάρτης καὶ τοῦ παρελθόντος καιροῦ τὰ πράγματα τῆς Ἐπαρχίας ἐκείνης, νομίζει χρέος τῆς νὰ προσκαλέσῃ τὴν προσοχὴν Σας εἰς τινὰ, τὰ ὁποῖα δύνανται νὰ ἐξομαλίσουν πολλὰς τῶν δυσκολιών, τὰς ὁποίας θέλετε ἴσως ἀπαντήσετε εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ χρέους Σας, καὶ ὅπως ταχύτερα καὶ εὐκολώτερα ἐπιτύχετε τὸν σκοπὸν τῆς ὑπηρεσίας Σας, καὶ λάβετε ἔνεκα τούτου τὰς εὐλογίας τῶν ὅσοι ὑπάγονται εἰς τὴν δικαιοδοσίαν Σας.

Μολονότι τὸ Ἔθνος, ὅταν κατὰ πρῶτον συνεκρότησεν Ἐθνικὴν Συνέλευσιν, ἐγνώρισε τὴν ἀνάγκην νὰ ρυθμίσῃ τὴν Κυβερνήσιν του κατὰ πάντα, μιμούμενον τὰ εὐνομούμενα ἔθνη, καὶ ἐγνώρισε καὶ τὴν ἀνάγκην νὰ παραδεχθῇ νομοθεσίαν, κατὰ τὴν ὁποίαν νὰ δικάζωνται τὰ δικαιώματα τῶν Πολιτῶν, μολοντούτο δὲν δυνάμεθα νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι ἡ ἀπόφασις αὕτη τοῦ Ἔθνους ὡς πρὸς τὴν Νομοθεσίαν Πολιτικὴν τε καὶ Ἑγκληματικὴν νὰ ἐκτελέσθῃ κατ' εὐχὴν.

Ἡ φορὰ τῶν περιστάσεων καὶ ἡ βαρὺτης τῶν δεινῶν, τὰ ὁποῖα πολυειδῶς καὶ πολυτρόπως κατεπολέμησαν κατὰ συνέχειαν πολλῶν χρόνων τὸ ἔθνος, εἶναι ἀρκετὴ ἀπολογία τῆς μὴ ἐκτελέσεως τῆς ἀποφάσεως αὐτῆς.

Περιοριζομένη ἡ Γραμματεία εἰς τὸ νὰ Σᾶς ἐπασχολήσῃ εἰς μόνον τὰ ὅσα ἀφορῶσι τὴν ὑπηρεσίαν Σας, νομίζει πρέπον νὰ προσκαλέσῃ τὴν προσοχὴν Σας εἰς μόνον τὰ τῆς Σπάρτης, ὅπου πολὺ μᾶλλον παρὰ εἰς ὅποιανδήποτε ἄλλην ἐπαρχίαν τοῦ Κράτους ἡ ἄγνοια τῶν παραδεχθέντων Νόμων δύναται νὰ ἔχῃ τὸ περισσότερο βάρος.

Αἱ προσπάθειαι τῆς ἐνεστώσης Κυβερνήσεως εἰς τὸ νὰ εἰσάξῃ τὰ ἀναγκαῖα καταστήματα εἰς ὅλας τὰς Ἐπαρχίας, τὴν ἔφερον νὰ συστήσῃ καὶ τὰ Δικαστήρια, τὰ ὁποῖα προεδρεύετε, εἰς Σπάρτην καὶ καθὼς τὰ ἐσύστησε μὲ κανόνας καταλλήλους εἰς τὴν κατάστασιν τῆς Ἐπαρχίας ἐκείνης, οὕτω καὶ Ὑμεῖς εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν χρεῶν Σας, ὀφείλετε ν' ἀκολουθήσετε τὰς ἀρχὰς ἐκείνας, αἱ ὁποῖαι συνάδουσι μὲ τὴν φύσιν καὶ τὸν σκοπὸν τῆς συστάσεως αὐτῶν.

Εἰς τὴν Σπάρτην οἱ παραδεχθέντες Νόμοι τῶν Βασιλικῶν δὲν δυνάμεθα νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ἦσαν καὶ πρὸ τοῦ πολέμου γνωστοί, ἀλλὰ οἱ Σπαρτιᾶται ἀκολου-

θοῦντες τὴν γενικὴν ἐπιθυμίαν τῶν ἀνθρώπων, τὸ νὰ ἔχωσιν εἰς τὴν καθ' ὅποιον-
δήποτε τρόπον μορφωμένην κοινωνίαν τῶν τὸ θεμιτὸν καὶ τὸ ἀθέμιτον παρεδέ-
χθησαν τινά, τὰ ὅποια κατέστησαν ἔθιμα, καὶ μετὰ τὴν ὁδηγίαν τῶν ὁποίων διέκρι-
ναν τὸ δίκαιον καὶ τὸ μῆ.

Οἱ αὐτοὶ παραδεχθέντες Νόμοι, τὸ τοιοῦτον γνωρίζουσι καὶ συγχωροῦσι. καὶ
διὰ τοῦτο εὐρίσκομεν Βασιλ. Βιβλ. Β. τίτλ. 1 Νόμ. Γ' Οὐλπιανοῦ «τὸ δὲ πολιτικὸν
νόμιμον ἐστὶν ἢ ἐγγράφον ἢ ἀγραφον» καὶ τὸ εἶναι τοῦτο τὸ Πολιτικὸν Δίκαιον
ἐξηγεῖται Νομ. Θ' Γαίον «Πολιτικὸν νόμιμόν ἐστιν ὅπερ ἐκάστη πόλις ἐαυτῇ ὀρί-
σει καὶ ἐστὶν αὐτῆς Ἰδικόν» διὰ τοῦτο ὁσάκις περὶ τῶν διαφορῶν, τὰς ὁποίας
ἔχετε νὰ δικάσετε, γίνεται λόγος περὶ συνηθείας, ὁ αὐτὸς Νόμος Σᾶς διατάττει νὰ
τὴν ἀκούσετε, καὶ κατ' αὐτὴν νὰ δικάσετε. ἀλλὰ ποία εἶναι ἡ συνηθία, τοῦτέστιν
τὸ Πολιτικὸν νόμιμον, νομίζει ἐπίσης πρέπον ἡ Γραμματεία νὰ Σᾶς ἀνακαλέσῃ
εἰς ἐνθύμῃσιν, προσκαλοῦσα τὴν προσοχὴν Σας εἰς ἄλλους Νόμους, οἱ ὅποιοι σα-
φέστατα τὴν χαρακτηρίζουσι.

Λέγει ὁ Νόμος ΛΑ' Οὐλπιανοῦ «Περὶ ὧν οὐ κεῖται Νόμος, παραφυλάττειν
δεῖ τὸ ἔθος καὶ τὴν συνηθίαν, εἰ δὲ καὶ τοῦτο ἐκλείπει, ἀκολουθεῖν τοῖς πλησιάζου-
σι πράγμασι, καὶ εἰκόσι τῷ ζητούμενῳ». Ὁ Νόμος οὗτος ὁμιλεῖ ἐν γένει περὶ
συνηθείας, ἀλλὰ προχωρῶν προσθέτει ἄρθ. α' «Ἡ παλαιὰ συνηθία ἀντὶ νόμου
κρατεῖ καὶ φυλάττεται». προσθέτει ἐπίσης Νόμ. ΜΒ' Οὐλπιανοῦ «Ἡ μακρὰ συν-
ήθεια ἀντὶ νόμου κρατεῖ ἐν οἷς οὐκ ἔστιν ἐγγράφος». — καὶ τελευταῖον Νόμος ΜΓ'
«Τότε κεχρήμεθα τῇ συνηθείᾳ τινὸς πόλεως ἢ Ἐπαρχίας, ὅτε ἀμφισβητηθεῖσα
ἐν Δικαστηρίῳ ἐβεβαιώθη». — Ἐπιστήσατε, Κύριοι Πρόεδροι, τὴν προσοχὴν σας εἰς
τὰ αὐτὰ κεφάλαια τοῦ Νόμου καὶ θέλετε εὐρῇ ὅτι ἡ συνηθία δικαιολογεῖ, εἴτε
τὴν ἀπαίτησιν, εἴτε τὴν ἄρνησιν, ἀλλ' ὅτι ἡ συνηθία αὕτη πρέπει νὰ εἶναι χρό-
νου μακροῦ καὶ ἐπιβεβαιωμένη ἀπὸ ἀποφάσεις. ὅταν ὁμιλεῖτε περὶ συνηθείας, ἐν-
νοεῖται ὅτι ὁ λόγος εἶναι τὸσον περὶ τῆς οὐσίας ὅποιασδήποτε ὑποθέσεως, ὅσον
καὶ περὶ τῆς διατυπώσεως τῶν ἐγγράφων, εἰς τὰ ὅποια οἱ Πολῖται ἀφιερώνουσι
τὰς συμφωνίας τῶν καὶ τὰ πρὸς ἀλλήλους δικαιώματα.

Διὰ ταῦτα ὁσάκις, ἢ περὶ τῆς οὐσίας ὅποιασδήποτε ὑποθέσεως, ἢ περὶ τῆς
διατυπώσεως ἐγγράφων ἔχετε νὰ δικάσετε, μετ' ἐπιμελείας καὶ προσοχῆς μεγάλης
ἐξετάσατε καὶ γνωρίσατε τὰς συνηθείας. ἀλλὰ εἰς τὴν ἐξέτασιν καὶ ἐξακριβώσιν αὐ-
τῆς, ἐπαναδιπλώνει ἡ Γραμματεία τὴν τοιαύτην σύστασιν πρὸς Ὑμᾶς, διότι νομί-
ζει ὅτι τὸ τοιοῦτον ἀπαιτεῖ προσοχὴν καὶ ἐπιμέλειαν, ὅχι κοινήν. Ὅταν ἐπὶ βά-
σει συνηθείας, ἐν τῇ θέλετε δικάσει, λάβετε ὑπ' ὄψιν καὶ τὸν Νόμον ΜΔ' Ἐομογέ-
νους, ὁ ὁποῖος λέγει: «Καὶ τὰ μακρὰ συνηθεία δοκιμασθέντα, καὶ ἐπὶ πολλοὺς
ἐνιαυτοὺς φυλαχθέντα, οὐχ ἦντιν τῶν ἐγγράφων κρατοῦσι». καὶ τοῦτο πάλιν ἀπαι-

τεῖ ὅλην Σας τὴν προσοχήν, διότι πολλὰς θέλετε ἀπαντήσῃ δυσκολίας, εἰς τὸ νὰ βεβαιωθῇτε εἰς τρόπον θετικόν, τὸ περὶ τοῦ καιροῦ, ὅπου δημόσια Ἀρχαιοφυλακεῖα δὲν εἶναι, καὶ ὅπου ἴσως, τὰ τῶν μερικῶν, δὲν εἶναι εἰς εὐχάριστον τάξιν.

Γνωρίζει ἡ Γραμματεία ὅτι κατὰ τὸ παρελθόν, ἐλλειπόντων δικαστηρίων εἰς τὴν Σπάρτην, ἐσυνήθιζον οἱ Σπαρτιαῖται δι' αἵρετοκρισίας νὰ καταπαύουν τὰς διαφοράς των. αἱ ἀποφάσεις αὐταὶ τῶν αἵρετοκριτῶν δύνανται νὰ ὀδηγήσουν τὴν γνώμην Σας εἰς τὸ περὶ συνηθείας κεφάλαιον.

Ἡ συνήθεια ὅμως οὔτε συγχωρεῖται, ὅταν δὲν ἔχη τοὺς ιδίους τῆς χαρὰς κτῆρας, διότι τότε ἤθελεν εἶσθαι αὐθαίρετος. οὔτε τ' ἀποτελέσματα τῆς συνηθείας εἶναι ἀπεριόριστα, διότι καὶ αὕτη ἔχει τὰ ὅριά της.

Ὁ Νόμος Ν' Οὐλιανῶν λέγει οὕτως: «Ὁ ἄρχων ὁ εὖρη συγχάζον ἐν πόλει ἐπὶ τινος πράγματος, φυλάξει αὐτό. καὶ γὰρ ἡ συνήθεια ἡ προλαβοῦσα, καὶ ὁ λογισμὸς ὁ εἰσάγων αὐτὴν φυλακτέα ἐστί». Ὁ νόμος οὗτος καθὼς ἀπὸ τὸ ἐν μέρος παραινῇ νὰ φυλάττεται ἡ συνήθεια, καὶ ὁ λογισμὸς, ὁ ὁποῖος εἰσῆξεν αὐτήν, προχωρεῖ ὅμως καὶ λέγει Νόμ. ΝΑ': Τῆς συνηθείας καὶ τῆς χρήσεως ἡ αὐθεντία οὐκ ἐπὶ τοσοῦτον ἰσχύει, ὥς καὶ τὸν λογισμὸν καὶ τὸν Νόμον ὑπερνικᾶν. Ἐπιστήσατε, Κύριοι Πρόεδροι, τὴν προσοχήν σας εἰς τὴν λέξιν τοῦ Νόμου Ν' «καὶ ὁ λογισμὸς ὁ εἰσάγων αὐτήν», τοῦτέστιν ὁ λόγος ὁ ὁποῖος εἰσῆξε τὴν συνήθειαν. καὶ εἰς αὐτὴν τὴν παρατήρησιν προσθέσατε τὸ διαταχθὲν παρὰ τοῦ Νόμου ΝΑ' ὅτι «ἡ αὐθεντία τῆς συνηθείας», τοῦτέστιν ἡ συνήθεια αὕτη, δὲν δύναται νὰ ὑπερίσχυση τοῦ ὀρθοῦ λόγου, καθὼς καὶ τοῦ Νόμου.

Ἀνακεφαλαιόνουσα ἡ Γραμματεία τὰ ἄνω λεχθέντα νομίζει ὅτι ἀκολουθοῦντες τὰς ἀρχὰς τῶν ἀνακληθέντων κεφαλαίων τοῦ Νόμου, θέλετε κρίνει ἀξίας τῆς προσοχῆς Σας καὶ τῆς ψήφου Σας, τὰς κατὰ τὸ παρελθὸν ἐπικρατούσας πολυχρονίους συνηθείας εἰς τὴν Σπάρτην, καὶ ἐπιβεβαιωμένας, καθ' ὅσας ὅμως ὁ νόμος διορίζει, εἴτε ὅταν ἀναφέρονται εἰς τὴν οὐσίαν τῶν ὑποθέσεων, εἴτε ὅταν ἀναφέρονται εἰς τὴν διατύπωσιν τῶν ἐγγράφων.

Γνωρίζει ἡ Γραμματεία ὅτι εἰς τὴν Σπάρτην τὸ ἔγκλημα τοῦ φόνου δὲν ἐθεωρεῖτο κατὰ τὸ παρελθόν, εἰμὴ κατὰ τὴν ζημίαν, τὴν ὁποίαν ἐπροξένει εἰς τὴν οἰκογένειαν τοῦ φονευθέντος. καὶ διὰ τοῦτο, ἦτο συνήθεια νὰ συνδιαλλάττωνται τὰ μέρη διὰ χρημάτων, καὶ ἐνίοτε νὰ συμφωνῇται φόνος ἀντὶ φόνου.

Δὲν νομίζει ὅτι, οὐδεὶς εἰς τὸ ἐξῆς θέλει αἰτιολογήσῃ ἁμάρτημα τοιοῦτον, ἐπιστηριζόμενος εἰς συμφωνίας τοιαύτας. ἡ σύνεσις τῶν Σπαρτιατῶν, καὶ ἡ βεβαία διάθεσις των εἰς τὸ νὰ συμμορφωθῶσι μὲ τὰς ἠθικὰς ἀρχὰς τοῦ ἐπιλοίπου ἔθνους των, βεβαίονει τὴν Γραμματείαν ὅτι οὐδέποτε θέλουν Σας ἐνασχολήσῃ εἰς τὰ τοιαῦτα. καὶ ἐπειδὴ εἶναι ἀποτέλεσμα τῶν Ποινικῶν Νόμων καὶ ἡ ἀποζημίωσις τῆς

προξηνηθείσης ζημίας, κατὰ τοῦτο, ἐὰν λάβετε ἀνάγκην νὰ δικάσετε περὶ χορηματι-
κῆς ἀποζημιώσεως, ἔνεκα φόνου, ἢ ἀποφασίς Σας ἔχουσα βάσιν τὰ συμφωνηθέντα,
θέλει εἶναι δικαία.

Ἐν Ναυπλίῳ τὴν 15 Δεκεμβρίου 1830

Ὁ ἐπὶ τὸν τόπον τοῦ ἐπὶ τῆς Δικαιοσύνης Γραμματέως

(Τ. Σ.)

Β. Α. ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΣ

ΣΗΜΑΣΙΟΛΟΓΙΚΑ

Τ Π Ο

ΙΑΚΩΒΟΥ Τ. ΒΙΣΒΙΖΗ

Εἰς τὰ ἐκδοθέντα ὑπ' ἐμοῦ ναξιακὰ ἔγγραφα τῶν χρόνων τῆς Φραγκοκρατίας ἀπαντοῦν αἱ λέξεις *ἀπόξυλον* (ἐπίθ.) ἢ *ἀπόξυλου* (ἐπίρρ.)¹⁾. Ἀμφότεραι χρησιμοποιοῦνται ἀδιακρίτως ὥς ὅρος προσδιορίζων ἀγροτικὸν ἀκίνητον, εἰς τὸν ὁποῖον ἀπέδωκα ἐκεῖ τὴν ἔννοιαν τοῦ «ἀπεξηραμένου», παρασυρθεῖς ἐκ τῶν ἐρμηνειῶν τῶν διδομένων ὑπὸ τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν (ἐν λ. *ἀπόξυλος*).

Μεταγενεστέρως ὁμοῦς ὁ φίλος Γυμνασιάρχης κ. Ἀντ. Κατσουρὸς²⁾, χαρακτηρίζων τὸ *ἀπόξυλος* ὥς ὅρον νομικόν, ἐρμηνεύει ὥς σημαίνοντα «ἀγροτικὸν κτήμα (π.χ. χωράφιον) ἄνευ τῶν ἐν αὐτῷ πεφυτευμένων δένδρων». Εἰς τὴν ἐρμηνείαν ταύτην ἄγεται, τοῦτο μὲν ἐκ τοῦ ὑπάρχοντος ἐθίμου τῆς χωριστῆς κυριότητος τῶν δένδρων ἀπὸ τῆς τοῦ ἐδάφους, τοῦτο δὲ ἐκ τῆς ἐν Κρήτῃ σημασίας τῆς λέξεως *ξυλοκαρπία*, ἡ ὁποία σημαίνει τοὺς ἐκ τῶν δένδρων (=ξύλων) καρποὺς ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς δημητριακοὺς.

Ὁ κ. Κατσουρὸς δέχεται τὸ ἔθιμον τῆς χωριστῆς κυριότητος τῶν δένδρων ἀπὸ τῆς τοῦ ἐδάφους ὥς ἰσχύον ἐν Νάξῳ καὶ Ἀνδρῳ. Ἀλλ' ἡ σχέσις αὕτη, ἀναγομένη εἰς τὸ ἀρχαῖον Ἑλληνικὸν δίκαιον³⁾, ἀπαντᾷ καὶ μέχρι σήμερον ὄχι μόνον εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα, νησιωτικὴν καὶ ἡπειρωτικὴν, ἀλλὰ ἴσχυε καὶ ἀλλαχοῦ, ὥς λ.χ. ἐν Ἰταλίᾳ καὶ Ἰσπανίᾳ.

Τὴν λέξιν *ἀπόξυλον*, *ἀπόξυλου* συνήντησα εἰς νοταριακὰ ἔγγραφα τῆς Κρή-

¹⁾ Ι. ΒΙΣΒΙΖΗ, Ναξιακὰ ἔγγραφα τῶν τελευταίων χρόνων τοῦ δουκάτου τοῦ Αἰγαίου (1538 - 1577), εἰς *Ἐπετηρίδα τοῦ Ἀρχείου τῆς Ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ δικαίου* τευχ. 4, (Ἀθῆναι, 1951), (καὶ εἰς ἀνάτυπον) 42, 88, 91, 97.

²⁾ Ἐνθ' ἀν., 157.

³⁾ Γλωσσικὰ σημειώματα, εἰς περιοδ. «Πλάτων», Ἔτος. Δ', τευχ. Β' (Ἀθῆναι, 1952) (καὶ εἰς ἀνάτυπον), 309 ἐπ.

⁴⁾ Περί τῆς σχέσεως ταύτης βλ. Ι. ΒΙΣΒΙΖΗ, Αἱ βολαὶ τῆς νήσου Κέας, εἰς *Ἐπετηρίδα Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν*, ΙΘ' (1949) (καὶ εἰς ἀνάτυπον), 52 - 3, καὶ τοὺς αὐτόθι ἀναφερομένους συγγραφεῖς, ἔτι δὲ F. MAROI, La proprietà degli alberi separata da quella del suolo, εἰς *Studia et documenta Historiae et Juris*, a. I, fasc. 2 (Roma, 1935) ἀναδημοσιευθεῖσαν εἰς *Atti del III Congresso Nazionale di arti e tradizioni popolari* (Roma, 1936), 437 - 454. Ἀλλῶς ὁ C. GIARDINA, La così detta proprietà degli alberi separata da quella del suolo in Italia (Palermo, 1942).

της, τῆς Μυκόνου, τῆς Πάρου, ὡς καὶ εἰς μεταγενέστερα, τοῦ 18ου αἰῶνος, τῆς Νάξου.

Ἐκ τῶν ἐγγράφων τούτων φαίνεται ὅτι ἡ λέξις ἐχρησιμοποιεῖτο γενικῶς εἰς τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου καὶ τὴν Κρήτην, ἦτο δὲ πράγματι νομικὸς ὅρος, προσδιορίζων ἀγροτικὸν ἀκίνητον, καὶ ἐσήμαινε τὸ κτήμα μετὰ τὴν συγκομιδὴν τῶν καρπῶν.

Οὕτως εἰς ἀνέκδοτον ἔγγραφον πακτώσεως¹⁾ ἐξ Ἱεράπετρας, Κρήτης, τῆς 15 Αὐγούστου 1600 τοῦ νοταρίου Βιολίνου Ζαμοφίλη Κ. (Violino Zamofli Costantin), ὅπερ ἀπόκειται εἰς τὸ Κρατικὸν Ἀρχεῖον τῆς Βενετίας (Archivio di Stato), ἀναφέρονται σχετικῶς τὰ ἑξῆς: «δίδει καὶ πακτώνει του... ἐκεῖνο τὸ κομμάτι τὸ σῶχωρο περιβόλι... τὸ ὁποῖο ἄνωθεν περιβόλι ἔχει μέσα ἐλιές, μικρὰς μεγάλας, ὄιζες δώδεκα, συνκὲς, μικρὰς μεγάλας, ὄιζες δέκα καὶ ἐλιγόκι κληῖμα... τὸ ὁποῖο ἄνωθεν περιβόλι... τοῦ δίδει ὁ ἄνωθεν... ἀπόξυλα, ἡγουν ἀποῦ τὸ Νεόβριο²⁾ πρῶτο ἐρχόμενο, νὰ κρατῇ τὸ ἄνωθεν περιβόλι ὁ ἄνωθεν κὺρ Κωστιαντῆς ὥστε νὰ κοινπλήρουν χρόνοι τρεῖς...». Ἐκ τῆς περικολπῆς ταύτης σαφῶς ἐξάγεται ὅτι δὲν πρόκειται περὶ χωριστῆς μισθώσεως τῶν δένδρων ἀπὸ τοῦ ἐδάφους, ἀλλ' ὅτι ἀντικείμενον τῆς συμβάσεως εἶναι ὁλόκληρον τὸ κτήμα (γῆ καὶ δένδρα), καὶ κυρίως τὰ δένδρα, ἅτινα καὶ ἀπαριθμοῦνται, καὶ αὐτὰ δίδονται ἀπόξυλα. Πρὸς μείζονα δὲ διασάφησιν ὀρίζεται ἐν τῷ ἐγγράφῳ καὶ ἡ ἀκριβὴς ἐποχή, ἀπὸ τῆς ὁποίας ἄρχεται ἡ τριετὴς πάκτωσις, ἦτοι μετὰ τὸν προσεχῆ Νοέμβριον, ἀπὸ τῆς ἐποχῆς, δηλαδὴ, καθ' ἣν ἔχουν συλλεχθῇ οἱ ἡρτημένοι κατὰ τὸν χρόνον τῆς συνάψεως τῆς συμβάσεως (15 Αὐγούστου) καρποὶ τῶν ἐλαιῶν, τῶν συνκῶν καὶ τῆς ἀμπέλου.

Εἰς ἐκτεδομένον κρητικὸν ἔγγραφον πακτώσεως τοῦ ἔτους 1634³⁾ ὁ χρόνος λήξεως τῆς συμβάσεως προσδιορίζεται ὡς ἑξῆς: «... φηνήρωντας 1646 στὰ ἀπομαζώματα».

Ἐξ ἴσου σαφῶς ἐκφράζονται περὶ τῆς ἐννοίας τοῦ ὅρου καὶ ἀνέκδοτα ἔγγραφα ἐκ Μυκόνου. Οὕτως εἰς ἔγγραφον πακτώσεως⁴⁾ τῆς 21 Ἀπριλίου 1690,

¹⁾ Πάκτωσις ἐν Κρήτῃ ἐκαλεῖτο ἡ μίσθωσις. Βλέπε κατωτέρω τὸν ὅρον πάκτωσις εἰς τὰς Κυκλάδας καὶ μετ' ἄλλην νομικὴν σημασίαν.

²⁾ Νοέμβριον.

³⁾ Χριστιανικὴ Κρήτη, Α', 169.

⁴⁾ Εἰς τὴν Μύκονον, καθὼς καὶ εἰς τὴν Νάξον πάκτωσις ἢ πακτωσία εἶναι ἡ σύμβασις δανεισμοῦ ἐπὶ παραχωρήσει κτημάτων τοῦ ὀφειλέτου πρὸς τὸν δανειστήν, ὅπως οὗτος ἀντὶ τόκου καρπῶται ταῦτα μέχρι τῆς ἀποδόσεως τοῦ δανείου, ἔτι δὲ καὶ πρὸς ἀσφάλειαν αὐτοῦ. Ἐν Νάξῳ ἡ πάκτωσις ἐλέγετο καὶ ἀμανάτι. Ἡ σύμβασις αὕτη παρουσιάζει ὁμοιότητα πρὸς τὴν τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ δικαίου πρᾶσιν ἐπὶ λύσει, περὶ ἧς βλ. Δ. ΠΑΠΗΟΥΛΙΑ, Ἡ ἐμ-

διὰ τοῦ ὁποίου παραχωροῦνται ὑπὸ τοῦ ὀφειλέτου πρὸς τὸν δανειστήν «τὸ *πρᾶγμα* τῆς ἀγίας *Μαρίνας* καὶ τὴν *φυτεῖαν* στὸ *Μαμάτζο*, τὸ *μερδικόν* της, καὶ τὸ σπῖνι ὁπῶχει στὸ *Κάστρο...*», ἡ λέξις ἀπόξυλον δὲν τίθεται εἰς τὴν περιγραφὴν τῶν κτημάτων, ἀλλὰ εἰς τὸ τέλος τοῦ ἐγγράφου προστίθεται εἰδικὴ ρήτρα, μὲ τὴν ἐξῆς διατύπωσιν: «τὰ ὁποῖα *πράγματα* τὰ ἐπῆρεν (ὁ δανειστής) ἀπόξυλον, καὶ πάλιν τὰ *παίρη* (ὁ ὀφειλέτης) ἀπόξυλον». Πλήρως ὅμως ἐρμηνεύεται ὁ ὅρος εἰς τὴν ἐπίσης ἐκ Μυκόνου ἀπὸ 8 Ὀκτωβρίου 1794 δικαστικὴν ἀπόφασιν τῶν προεστώτων Μυκόνου, δικαζόντων ἐπὶ διαφορᾶς ἐκ συμβάσεως παχτώσεως. Εἰς αὐτὴν ἀναγράφονται τὰ ἀκόλουθα: «...καὶ εἶναι ἀπὸ τὴν σήμερον τὸ *κλεισμα* μὲ τὸ *χωριό* (τὰ παχτωθέντα) τῆς *ἄνωθεν Φραντζέσκας* (ὀφειλέτιδος), τὰ τὸ *κάμη* ὡς θέλει καὶ βούλεται ὡς *πρᾶγμα ἐδικόν* της· ὁ δὲ *Μιχελῆς* (δανειστής) δὲν μετέχει πλέον ἀπὸ τὸ *κλεισμα* καὶ τὸ *χωριό*, ὅτι ἔλαβεν τὰ ἄσπρα του· πλὴν ἐπειδὴ καὶ ἔχει τὸ *καλονορισμένο* καὶ *κοπορισμένο* τὰ τὸ *σπείρη*, καὶ τὰ τὸ *φάγη* ὅλο ὁ *Μιχελῆς* καὶ τὰ τὸ *παραιτᾷ* τῆς *ἀδελφῆς* του, *περὶ*¹⁾ ἀπόξυλον».

Ἐκ τῆς Πάρου ἔχομεν ἀρκετὰ ἀνέκδοτα ἐγγραφα, εἰς τὰ ὁποῖα ἀπαντᾷ ὁ ὅρος «ἀπόξυλον», οὐδαμοῦ ὅμως ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τοῦ ἐδάφους ἄνευ τῶν ἐν αὐτῷ πεφυτευμένων δένδρων. Ἀντιθέτως, καὶ ἐξ αὐτῶν ἐξάγεται ἀνεκδοιάστως ὅτι ὁ ὅρος καὶ εἰς τὴν νῆσον ταύτην σημαίνει τὸ ἀγροτικὸν κτῆμα μετὰ τὴν συγκομιδὴν τῶν καρπῶν. Ἐκ τῶν ἐγγράφων τούτων ἀναφέρομεν τὰ ἀκόλουθα:

Εἰς διαθήκην τῆς 9 Μαρτίου 1730 ἡ διαθέτις σύζυγος ὀρίζει «τοῦ ἐξαδέλφου της *Φραντζέσκου Βερεντζίνη* ἀφίνει ἓνα *χωράφι* τὰ τὸ *μεράζον* μὲ τὸν *Γιαννάκη Καζανόβα*, τὸ ὁποῖον εἶναι εἰς τὴν *Μπατούμενο*, ἡγουν τὰ γίνεται *τορία μερδικά*, τὰ *παίρη* ὁ *Φραντζέσκος* τὰ δύο καὶ ὁ *Γιαννάκης* τὸ ἓνα, *περὶ* ἀπόξυλον». Ἡ διαθέτις μετὰ τινας ἡμέρας ἀποθνήσκει καὶ ὁ σύζυγός της μετὰ τὸν θάνατόν της συντάσσει τὴν ἀπὸ 5 Ἀπριλίου 1730 διαθήκην του, εἰς τὴν ὁποίαν σχετικῶς μὲ τὸ *χωράφι*ον τοῦτο διατάσσει τὰ ἐξῆς: «Τὸ *χωράφι* ἀφίνει ἡ *συνβία* του τοῦ *Φραντζέσκου Κωσταντῆ Βιτζαοῦ* καὶ *Γιαννάκη Καζανόβα* ἀπόξυλον, τὰ *παίρη* ὁ *σκενοφύλαξ* τὴν *Ἰντράδα*²⁾, πού τοῦ λόγουν του *τώρα* ἔχει *σπαρμένο μοναχὴ Κοντοῦ*, καὶ *ἐβγάνοντας* τὴν *δεκατίαν*, τὰ γίνεται *πέντε μερδικά* ἡ *νιτράδα*, καὶ τὰ *δίνῃ* τὸ ἓνα *μερδικὸ* τοῦ *Μάρκου* ἀδελφοῦ του, τὸ ἄλλο τοῦ ἀνεψιοῦ του καὶ τὰ δὲ λοιπὰ *τορία μερδικά*, τὰ τὰ *μεράζῃ*, ὅπου γνωρίζει τέλειο *χρειαζόμενο*

πράγματος ἀσφάλεια κατὰ τὸ Ἑλληνικὸν καὶ τὸ Ρωμαϊκὸν δίκαιον, Α' (Λειψία, 1909) § 6, καὶ Ἰ. Μελετοπούλου, Πρᾶσις ἐπὶ λύσει, εἰς περιοδ. «Πολέμων», Δ' (1949), 41 - 72 (καὶ εἰς ἀνάτυπον).

¹⁾ *Περὶ* = *però* ἰταλικὴ λέξις σημαίνουσα ἀλλ' ὅμως, ἀλλά.

²⁾ Ἡ ἰταλικὴ λέξις *entrata* = πρόσδοδος, εἰσόδημα.

διὰ τὴν ψυχὴν του». Εἰς ἕτερον ἔγγραφον παραχωρήσεως κτήματος (ἀμπελίου) πρὸς ἐξασφάλισιν δανείου τῆς 6 Ἰουλίου 1738 ἀναγράφονται τὰ ἑξῆς: « . . . ἡ Μαρία νὰ κρατῇ τὰ ριάλια δέκα ἡμῖς, πὺν ἔλαβεν χωρὶς διάφορο καὶ ὁ Μιχελετάκης τὸ ἀμπέλι. Καὶ εἰς καθέναι καιρὸν, ἤγουν ἀπόξυλον τοῦ ἐφειτεινοῦ χρόνου, ἤθελεν δώσει καὶ νὰ εὐχαριστήσῃ τὸ χρέος της, νὰ τῆς ἐπαραιτᾷ ἐλεύθερο καὶ ἀνεμπόδιστο τὸ ἀμπέλιν της εἰς τὴν ἐξουσίαν της ὡς πρωτητέρου». Τὸ ἐφειτεινοῦ χρόνον καθιστᾷ προφανῇ τὴν ἔννοιαν τοῦ ἀπόξυλου.

Ἐκτὸς τῶν ἐγγράφων τούτων, ἐκ τῆς Πάρου ὑπάρχουν καὶ ἄλλα περιέχοντα τὸν ὅρον, τὰ ὅποια ὅμως παραλείπομεν ὡς μὴ προσθέτοντα τι τὸ οὐσιῶδες. Σημειοῦμεν ὅμως ὅτι ἐκ τῆς νήσου ταύτης ὑπάρχουν ἄλλα ἔγγραφα, εἰς τὰ ὅποια χρησιμοποιεῖται ὁ ὅρος *ιντραδά* ἀντὶ τοῦ ἀπόξυλου. Οὕτως εἰς τὸ ἀπὸ 3 Αὐγούστου 1685 ἀνέκδοτον πωλητήριον, διὰ τοῦ ὁποίου πωλεῖται χωράφιον, ὀρίζεται ὅτι (ἡ πώλησις) « νὰ γροικᾷται ἀπὸ *ιντραδάς*». Εἰς ἕτερον ἀπὸ 16 Νοεμβρίου 1730 ἔγγραφον δανείου ἐπὶ παραχωρήσει κτήματος συμφωνεῖται ὅτι «τελειώοντες οἱ δύο χρόνοι, πὺν ἔτζι ἐταιριάσανε, ἀποκαμωμένη ἡ *νιτράδα*, ἤθελεν ἔλθαι ὁ Ἀντζολος, νὰ εἶναι νοικοκύρης πάλαι, στρέφοντας τὰ ριάλια εἴκοσι δύο τοῦ... (δανείου)».

Τέλος ἐπανερχόμενοι εἰς τὴν Νάξον, εὐρίσκομεν ἐξ αὐτῆς τὸ ἀπὸ 15 Μαΐου 1705 ἐνδιαφέρον ἔγγραφον *παχτωσίας*, δι' οὗ παραχωρεῖται ἐναντι τοῦ δανεισθέντος ποσοῦ χωράφιον, ἐν τέλει δὲ τοῦ ἔγγραφου τούτου, καὶ ὅχι εἰς τὴν περιγραφὴν τοῦ κτήματος, ἀναγράφεται: « . . . νᾶναι πάντοτε τὸ *πράμα* ἀπόξυλον κατὰ τὴν τάξιν». Ἡ φράσις «κατὰ τὴν τάξιν», δὲν δύναται ν' ἀναφέρηται εἰς χωριστὴν κυριότητα τοῦ ἐδάφους ἀπὸ τῆς τῶν δένδρων, ἀλλ' ἀφορᾷ προφανῶς τὸ εἰσόδημα. Ἐπίσης εἰς ὅμοιον ἔγγραφον τῆς 21 Ἀπριλίου 1725 ὑπάρχει ἡ ἀκόλουθος διατύπωσις: « . . . καὶ εἰςὲ καιρὸν πὺν ἤθελεν λάβει τ' ἄσπραν της ἡ κυρία Φιλίππα, ἀπόξυλον νὰ στρέφεται πάλαι τὸ χωράφι εἰς τὴν ἐξουσίαν τῆς κερὰ Μαρίας».

Γενικῶς εἰρήσθω ὅτι ὁσάκις εἰς τὰ ἔγγραφα τῆς ἐποχῆς ἀντικείμενον τῆς συμβάσεως ἦτο μόνον τὸ ἔδαφος ἄνευ τῶν ἐν αὐτῷ ὑπαρχόντων δένδρων, δὲν μετεχειρίζοντο ἴδιον τινὰ ὅρον, ἀλλὰ διετύπουν τοῦτο περιφραστικῶς. Οὕτως εἰς προικοσύμφωνον ἐκ Πάρου τῆς 20 Δεκεμβρίου 1721 προικίζεται: « . . . τὸ χωράφι ἐβγάνοντας μίαν ἐλαίαν καὶ ἕνα μπόλι τοῦ ἀδελφοῦ της κυρίου Νικολάου καὶ ἄλλα, τὰ ὅποια εἶναι ξένα». Εἰς ἔγγραφον δὲ ἀνταλλαγῆς ἐκ Νάξου τῆς 16 Μαΐου 1719 ἀναγράφεται: « . . . δώνει τοῦ ἀφέντη Ντεγάνου τὸ χωράφι, ὅπου ἔχει . . . , ἔξωχως μίαν ἐλιά, ὅπου ἐκεῖ εἶναι τῆς Κυρίας Πρωτόθρονος».

ΤΑ ΕΓΓΡΑΦΑ ΔΙΚΑΙΟΠΡΑΞΙΩΝ ΤΗΣ ΜΥΚΟΝΟΥ
ΤΟΥ 17ΟΥ ΚΑΙ 18ΟΥ ΑΙΩΝΟΣ

Τ Η Ο

ΙΑΚΩΒΟΥ Τ. ΒΙΣΒΙΖΗ

Ἡ Μύκονος εἶναι ἐκ τῶν ὀλίγων περιφερειῶν, αἱ ὁποῖαι διασώζουν πλούσιον ἀρχαιακὸν ὑλικὸν τῶν χρόνων τῆς Τουρκοκρατίας, ἀναφερόμενον εἰς τὸ δημόσιον ὥς καὶ εἰς τὸ ἰδιωτικὸν δίκαιον.

Τὸ ὑλικὸν τοῦτο δὲν παρουσιάζει εὐτυχῶς χάσματα, ἀλλὰ εἶναι συνεχὲς χρονικῶς, καὶ παρέχει εὐκρινῇ εἰκόνα τῆς διοικήσεως τῆς νήσου, τῆς φορολογίας καὶ τοῦ δικαίου, καθὼς καὶ τῆς ἐξελίξεως αὐτῶν.

Εἰς τὴν παροῦσαν μελέτην μας ἐπιχειροῦμεν νὰ δώσωμεν ἐν γενικαῖς γραμμαῖς πληροφορίας περὶ τῶν ὀργάνων καὶ τοῦ τρόπου τῆς συντάξεως τῶν περὶ δικαιοπραξιῶν ἐγγράφων εἰς τὴν νῆσον ταύτην κατὰ τὸν 17ον καὶ 18ον αἰῶνα.

Ἐκ τῶν ἐγγράφων τούτων ἰδιαιτέραν ἐνεῖχον σημασίαν κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν ὥρισμέναι κατηγορίαι ἐξ αὐτῶν, καὶ συγκεκριμένως ἀφ' ἐνὸς μὲν τὰ προικοσύμφωνα καὶ αἱ διαθῆκαι, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὰ ἔγγραφα τῶν συμβάσεων τῶν περιεχουσῶν μεταβίβασιν κυριότητος ἀκινήτων (ἀγοραπωλησίαι, ἀνταλλαγαί, διανομαὶ κ. λ. π.).

Ὁ λόγος τῆς τοιαύτης μερίμνης εἶναι διάφορος δι' ἐκάστην τῶν κατηγοριῶν τούτων.

Τὰ προικοσύμφωνα, ἀλλὰ καὶ αἱ διαθῆκαι, κατὰ κανόνα, ἀποτελοῦν ἔγγραφα ἔχοντα κεφαλαιώδη σημασίαν καὶ ἐπίδρασιν εἰς τὴν οἰκογένειαν, ὀργανισμόν ὑψίστης κοινωνικῆς σπουδαιότητος ἐν Ἑλλάδι καὶ δὴ κατὰ τὴν ἐνδιαφέρουσαν ἡμᾶς ἐνταῦθα ἐποχὴν.

Αἱ οικονομικαὶ συνθῆκαι τῆς ἐποχῆς ταύτης ἀπῆλθον διὰ τὴν ἰδρυσιν καὶ εὐημερίαν τῆς οἰκογενείας, ὅπως αὕτη ἅμα τῇ συστάσει τῆς εὐρεθῆ ἔφωδιασμένη δι' ὥρισμένων περιουσιακῶν στοιχείων, ἰδίᾳ ἀκινήτων. τὰ ὁποῖα καὶ νὰ διατηρῶνται, ὅπως μεταβιβασθοῦν εἰς τὰ τέκνα καὶ τοὺς ἀπογόνους ἐν γένει κατὰ τὴν σύμπηξιν ἐν καιρῷ καὶ τῶν οἰκογενειῶν αὐτῶν. Διὰ τοῦτο δὲν συνήπτετο ποτὲ σχεδὸν γάμος ἄνευ προικός, τῆς ὁποίας ἡ σύστασις ἔθεωρεῖτο ὑποχρεωτικὴ διὰ τοὺς γονεῖς τῶν μελλονύμφων, καὶ μάλιστα τόσον πρὸς τὰς θυγατέρας, ὅσον καὶ πρὸς τοὺς υἱοὺς, ἐνῷ ἐξ ἄλλου εἰδικαὶ διατάξεις τοῦ κληρονομικοῦ δικαίου ἐπεδίωκον, ὅπως ἡ περιουσία παραμένῃ ἐν τῇ οἰκογενείᾳ καὶ μὴ περιέρχεται εἰς ἑξωτερικούς.

***Ητο**, λοιπόν, συνεπὲς πρὸς ταῦτα, ὅπως καὶ διὰ τὰ ἔγγραφα δικαιοπραξιῶν τὰ χρησιμεύοντα πρὸς τοὺς σκοποὺς αὐτοὺς, δηλαδὴ τὰ προικοσύμφωνα καὶ τὰς διαθήκας, ὑφίστανται ἰδιαίτεροι κανόνες (θετοῦ ἢ ἐθιμικοῦ δικαίου) διασφαλίζοντες τὸ γνήσιον καὶ ἀδιάβλητον τῶν ἐγγράφων τούτων.

***Εξ ἄλλου**, διὰ τὰς μεταβολὰς τοῦ κυρίου εἰδικῶς τῶν ἀκινήτων κτημάτων δὲν ἐνδιεφέροντο μόνον οἱ συμβαλλόμενοι, ἀλλὰ καὶ τὸ κοινόν, ἢ κοινότης. Τὰ ἀκίνητα κτήματα ἀπετέλουν τὴν βάσιν διὰ τὴν ἔγγειον φορολογίαν¹⁾, ἡ ὁποία ἦτο ἢ σπουδαιότερα ἀπὸ ἀπόψεως ἐσόδου, καὶ ἦτις, ἐκτὸς τοῦ ταμειυτικοῦ σκοποῦ τὸν ὅποιον αὕτη ἐνέχει σήμερον, κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην συνεδέετο ἀρρηκτικῶς καὶ μὲ τὴν πολιτικὴν θέσιν τῶν κατοίκων. Ἡ ἐπιτυχία τῆς φορολογίας ἀφεώρα αὐτὴν ταύτην τὴν σχετικὴν πολιτικὴν ἐλευθερίαν τοῦ τόπου. Διότι, ἐὰν δὲν ἐπληρώνοντο οἱ ὠρισμένοι πρὸς τὸν κατακτητὴν φόροι καὶ εἰσφοραί, ἐκινδύνευον καὶ οἱ κάτοικοι νὰ ὑποστοῦν σημαντικὰς περιουσιακὰς βλάβας, ἀλλὰ καὶ ἡ τοπικὴ αὐτοδιοίκησις τῶν ἐτίθετο ἐν ἀμφιβολῇ, ἔτι δὲ ἐξετίθετο εἰς κίνδυνον καὶ αὐτὴ ἡ προσωπικὴ τῶν ἐλευθερία. Ἐνεκα τούτου ἐλαμβάνετο ἰδιάζουσα πρόνοια, ὅπως εἶναι σαφῶς γνωστοὶ οἱ ἐκάστοτε κύριοι τῶν ἀκινήτων, ὥς θὰ ἐκθέσωμεν κατωτέρω.

Εἰς τὴν Μύκονον¹⁾ κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν τὰ ἔγγραφα δικαιοπραξιῶν ἐγράφοντο ἐπὶ χωριστοῦ φύλλου χάρτου, ἐλάμβανον δὲ αὐτὰ οἱ ἔχοντες συμφέρον εἰς τὴν ἀπόδειξιν τῆς δικαιοπραξίας.

***Αναφορικῶς πρὸς τὰ πρόσωπα** τὰ δυνάμενα νὰ συντάξουν τὰ ἔγγραφα, πρέπει νὰ ἐξετάσωμεν κεχωρισμένως, τὰ ἀρμόδια πρὸς σύνταξιν τῶν προικοσυμφώνων καὶ διαθηκῶν ἀπὸ τὰ τῶν λοιπῶν ἐγγράφων.

Καὶ πρῶτον θὰ ὁμιλήσωμεν γενικῶς περὶ τῶν ἄλλων ἐγγράφων, ἔπειτα δὲ εἰδικῶς περὶ τῶν προικοσυμφώνων καὶ διαθηκῶν.

Κατ' ἀρχὴν ὡς γραφεῖς τῶν ἐγγράφων προσελαμβάνοντο κατ' ἐλευθέραν ἐκλογὴν ὑπὸ τῶν δικαιοπρακτούντων ὄχι μόνον πρόσωπα, τὰ ὅποια ὡς ἐκ τοῦ ἀξιώματός των εἶχον ἀποστολὴν τὴν σύνταξιν ἐγγράφων, ἀλλὰ καὶ ἄλλα πρόσωπα ἐγγράμματα, ἱερωμένοι κατὰ κανόνα, σπανίως δὲ λαϊκοί. Πάντες οὗτοι συνέτασσον τὰ ἔγγραφα παρουσίᾳ μαρτύρων.

¹⁾ Ὅπως καὶ εἰς τὴν Χίον (Ι. ΒΙΣΒΙΖΗ, Αἱ μεταξὺ τῶν συζύγων περιουσιακαὶ σχέσεις εἰς τὴν Χίον κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν, εἰς *Ἐπετηρίδα τῆς Ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Δικαίου τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν* (καὶ εἰς ἀνάτυπον) 1 (1948), 13 σημ. 4) καὶ τὴν Νάξον (ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ, Ναξιακὰ νοταριακὰ ἔγγραφα τῶν τελευταίων χρόνων τοῦ Δουκάτου τοῦ Αἰγαίου, εἰς *Ἐπετηρίδα* ἐνθ' ἀν. (καὶ εἰς ἀνάτυπον), 4 (1951), 110 καὶ σημ. 1).

Είδικοι ἀξιωματοῦχοι ἀρμόδιοι διὰ τὴν σύνταξιν ἐγγράφων ἦσαν ὁ Καντζηλλιέρης καὶ ὁ νοτάριος.

Ὁ Π. Ζερλέντης ¹⁾ ὁμιλῶν περὶ τῶν Καντζηλλιέρηδων Μυκόνου, ἀναφέρει ὅτι «ἐξελέγοντο οὗτοι ἐν ἐκκλησίᾳ τῶν νησιωτῶν καὶ ὁ καντζελιέρης, ὃς καὶ νοτάριος ἐκαλεῖτο, ὃς ἐξελέγετο ὑπὸ τῶν νησιωτῶν καὶ ἐπεκυροῦτο ὑπὸ τοῦ καπειτὰν πασᾶ. Οὗτος οὐ μόνον ἔγραφε τὰ συμβόλαια τῶν νησιωτῶν, ἀλλὰ καὶ γραμματεὺς καὶ ταμίας καὶ ἀνακριτὴς ἐγένετο».

Πράγματι ὁ Καντζηλλιέρης ἦτο κυρίως ὁ γραμματεὺς τῆς κοινότητος ²⁾. Τὸ λεγόμενον ὅμως ἀορίστως ὅτι ὁ Καντζηλλιέρης ἐκαλεῖτο καὶ νοτάριος δύναται νὰ γεννήσῃ σύγχυσιν καὶ νὰ θεωρηθῇ ὅτι ὁ Καντζηλλιέρης καὶ ὁ νοτάριος δὲν ἦσαν διαφορετικοὶ ἀξιωματοῦχοι, ἀλλὰ εἷς καὶ μόνος φέρων ἀμφοτέρους τοὺς τίτλους. Τὸ ἀκριβὲς εἶναι ὅτι ἀμφοτέροι οἱ ἀξιωματοῦχοι οὗτοι συνυπῆρχον ³⁾, συνήθως δὲ ὁ νοτάριος ἐξελέγετο ὡς Καντζηλλιέρης ⁴⁾.

Τὸ ἀξίωμα τοῦ Καντζηλλιέρη, τοῦλάχιστον κατὰ τὴν ἐνδιαφέρουσαν ἡμᾶς ἐνταῦθα ἐποχὴν ⁵⁾, δὲν ἦτο ἰσόβιον. Οἱ Καντζηλλιέρηδες ἐξελέγοντο διὰ τρία ἔτη, ἀλλ' ἠδύναντο νὰ ἐπανεκλεγοῦν ἐν συνεχείᾳ ⁶⁾ ἢ καὶ κατόπιν διακοπῆς τινος.

Ὁ Καντζηλλιέρης, εἴτε ἐτύγχανε προηγουμένως νοτάριος εἴτε οὐ, μετὰ τὴν ἐκλογὴν του ἐλάμβανεν αὐτοδικαίως καὶ τὸν τίτλον τοῦ *πρωτονοταρίου* ἢ *δημοσίου νοταρίου*, διετήρει δὲ τὸ ἀξίωμα τοῦ *νοταρίου* ἰσοβίως μετὰ τὴν λῆξιν τῆς θητείας του ὡς Καντζηλλιέρη. Διὰ τοῦτο ὁ Ζερλέντης ἀναφέρει ὅτι ὁ Καντζηλλιέρης ἐκαλεῖτο καὶ νοτάριος.

Προδήλως τὸ ἀξίωμα τοῦ Καντζηλλιέρη ἦτο ἀνώτερον τοῦ τοῦ νοταρίου.

Τὸ ὅτι οἱ Καντζηλλιέρηδες καὶ μετὰ τὴν λῆξιν τῆς θητείας των διετήρουν τὸ ἀξίωμα τοῦ νοταρίου, τὸ ὅποιον ἦτο ἰσόβιον, προκύπτει σαφῶς ἐκ διαφόρων

¹⁾ Σύστασις τοῦ Κοινοῦ τῶν Μυκονίων (Ἐρμούπολις, 1924), 12. ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ Παναγιώτης Νικουσίος καὶ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος, εἰς «*Νησιωτικὴν Ἑπετηρίδα*» Α', (Ἐρμούπολις, 1918), 166.

²⁾ Ὅπως ἀκριβῶς ἦτο ὁ Καντζηλλιέρης καὶ εἰς τὴν Νάξον κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι εἰς τὴν Νάξον οἱ Καγκελλάριοι ἦσαν ἰσόβιοι. Βλ. Ι. ΒΙΣΒΙΖΗ, Οἱ Κοινοὶ Καγκελλάριοι τῆς Νάξου ἐπὶ Τουρκοκρατίας, εἰς «*Ἀρχεὶον ἰδιωτικοῦ δικαίου*», ΙΒ' (1945), (καὶ εἰς ἀνάτυπον), 10.

³⁾ Οὕτω κατὰ τὰ ἔτη 1635 καὶ 1636 Καντζηλλιέρης μὲν ἦτο ὁ Γεώργιος Λίμνιος, νοτάριος δὲ ὁ παπᾶ Γεράσιμος Βίδος.

⁴⁾ Ὡς ὁ παπᾶ Γεράσιμος Βίδος, ὁ ὁποῖος ἐγένετο μετέπειτα Καντζηλλιέρης (ἔτη 1663 καὶ ἐξῆς).

⁵⁾ Π. ΖΕΡΛΕΝΤΟΥ, ἐνθ' ἀν. 12 σημ. 1.

⁶⁾ Πατέντα ἐπανεκλογῆς τοῦ Καντζηλλιέρη Ἰωαννάκη Φοσκόλου τοῦ ἔτους 1762 παρὰ τοῦ Π. Ζερλέντης, ἐνθ' ἀν., 79.

ἐγγράφων. Οὕτως ὁ Γεώργης Λίμνιος ὑπογράφεται εἰς ἔγγραφον μὲν τοῦ ἔτους 1635 ὡς Καντζηλλιέρης, εἰς ἄλλο δὲ τοῦ ἔτους 1648 μὲ τὸν τίτλον «πρῶν Καντζηλλιέρης». Ἐπίσης ὁ παπᾶ Γεράσιμος Βίδος, διατελέσας Καντζηλλιέρης ἐπὶ μακρὰν σειρὰν ἐτῶν (ἀπὸ τοῦ 1663 μέχρι τοῦ 1675 τοῦλάχιστον), ἐμφανίζεται κατὰ τὸ ἔτος 1691 συντάσσων ἔγγραφον μὲ τὸν τίτλον τοῦ «πρωτονοτάριος καὶ πρῶν Καντζηλλιέρης», καθ' ὃ ἔτος Καντζηλλιέρης Μυκόνου ἦτο ὁ παπᾶ Μάρκος Κορίνθιος.

Περὶ τῶν νοταρίων τῆς Μυκόνου δὲν ἔχομεν ἄλλας εἰδήσεις.

Τὰ ἔγγραφα δικαιοπραξιῶν, ὡς ἐλέχθη, συνετάσσοντο ὑπὸ τοῦ Καντζηλλιέρη ἢ τοῦ νοταρίου, πολλάκις ὅμως καὶ ὑπὸ ἄλλων (εἰρωμένων¹⁾), σπανίως δὲ ὑπὸ λαϊκῶν²⁾, συνήθως ἀξιωματοῦχων³⁾). Χαρακτηριστικὸν εἶναι ὅτι ὅλοι οἱ συντάκται τῶν ἐγγράφων, τόσον οἱ Καντζηλλιέρηδες ὅσον καὶ οἱ νοτάριοι, ὡς καὶ οἱ λοιποὶ εἰρωμένοι ἢ καὶ λαϊκοί, ὑπογράφοντες τὰ παρ' αὐτῶν συντασσόμενα ἔγγραφα, ἐσημειοῦν συνήθως εἰς τὴν ὑπογραφὴν των ὅτι ἔγραψαν «μὲ θέλημα» τῶν συμβαλλομένων μερῶν. Τοῦτο ἀποδεικνύει ὅτι οἱ δικαιοπρακτοῦντες δὲν ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ προσφεύγουν διὰ τὴν σύνταξιν τῶν ἐγγράφων των κατὰ πρῶτον λόγον εἰς τὸν Καντζηλλιέρην ἢ τὸν νοτᾶριον, καὶ ἐν ἐλλείψει ἢ κωλύματι τούτων, εἰς τὰ ἄλλα πρόσωπα, ἀλλ' ὅτι οἱ ἐνδιαφερόμενοι ἠδύναντο νὰ προστρέχουν ἀδιακρίτως εἰς οἰονδήποτε ἐκ τούτων, οὗτοι δὲ συνέτασσον τὰ ἔγγραφα, χωρὶς νὰ ἔχουν ἀνάγκην ἐξουσιοδοτήσεως ἐκ μέρους τοῦ Καντζηλλιέρη ἢ τοῦ νοταρίου.

Ἡ ρήτρα αὕτη (μὲ θέλημα τῶν μερῶν) ἀντεκατέστησε τὰς εἰς τὰ μεσαιωνικὰ ἔγγραφα τῆς Κάτω Ἰταλίας⁴⁾, καθὼς καὶ εἰς τὰ βυζαντινὰ τοιαῦτα⁵⁾ ἀπαντῶσας ἀντιστοιχοῦς ρήτρας «παρακλήσει», «ἀξιώσει», «προτροπῇ» κλπ., προφανῶς δὲ

¹⁾ Οὕτως ἔγγραφον τοῦ ἔτους 1610 ἐγράφη ὑπὸ Ἰωάννου ἱερέως καὶ οἰκονόμου Μυκόνου, ἕτερον τοῦ ἔτους 1644 ὑπὸ Ἱερομονάχου Γριμάνη, ἄλλο τοῦ ἔτους 1648 ὑπὸ Ἱερομονάχου Ἰγνατίου, ὅμοια τοῦ ἔτους μὲν 1706 ὑπὸ Ἰωάσαφ Ἱερομονάχου Γκύζη, τοῦ ἔτους δὲ 1710 ὑπὸ Μάρκου ἱερέως Γεράρδη.

²⁾ Ἐγγραφον τοῦ ἔτους 1664 συντάσσει ὁ Μιχαὴλ Καλογεράς, ὁ ὁποῖος μετέπειτα διετέλεσεν Ἐπίτροπος Μυκόνου.

³⁾ Π. χ. τοῦ Βοϊβόδα (Ἀνέκδοτον πωλητήριον τῆς 19 Ἰουλίου 1674 γραφὲν ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου Μανροκορδάτου βοϊβόδα Μυκόνου).

⁴⁾ G. FERRARI, I documenti greci medioevali di diritto privato dell'Italia meridionale (Leipzig, 1910), 8. Ἐγγραφα τῶν ἐτῶν 1029, 1032, 1033, 1035, 1042, 1053, 1145, 1161, κ. ἄ., εἰς FR. TRINCHERA, Syllabus Graecarum membranarum (Neapoli, MDCCCLXV), 24, 27, 32, 36, 41, 51, 186, 214. Ἐτ. 1123 κ. ἄ., εἰς G. ROBINSON, History and Cartulary of the Greek monastery of St. Elias and St. Anastasius of Carbone, εἰς *Orientalia Christiana*, XV-2 (Roma, 1929), 245.

⁵⁾ Ἐτ. 1271, 1272 κ. ἄ., εἰς FR. MIKLOSICH et IOS. MÜLLER, Acta et Diplomata, IV (Vindobonae, MDCCCLXXI), 396, 398, 404, 409.

ἀποτελεῖ κατάλοιπον αὐτῆς ἢ εἰς τὰ σημερινὰ συμβόλαια τιθεμένη ὑπὸ τοῦ συμβολαιογράφου δήλωσις « . . . ἐξήτησαν τὴν σύνταξιν τοῦ παρόντος ».

Ἄξιον ἰδιαίτερας μνείας εἶναι ὅτι εἰς ἀνέκδοτα ἔγγραφα τῶν ἐτῶν 1666 καὶ 1667 ἐμφανίζεται ὡς νοτάριος ὁ Μαρκίος Πασκουάλες ὑπογράφων μὲ τὸν ἀκόλουθον τίτλον: « Μαρκίος Πασκουάλες Νοδάρος πούμπληκος ἀπὸ τὴν ἐξουσίαν της βενετίας ». Σημειωτέον ὅτι κατὰ τὰ ἴδια ἔτη ὑπῆρχε πρωτονοτάριος καὶ Καντζηλιέρης Μυκόνου, ὁ παπᾶ Γεράσιμος Βίδος.

Ἡ ὑπαρξὶς νοταρίου ἀρνούμενου τὸ λειτούργημα του ἐκ τῆς Βενετικῆς Πολιτείας δὲν εἶναι τὸ μοναδικὸν παράδειγμα τοιοῦτου ἀξιωματοῦχου εἰς τὴν Μύκονον κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα. Κατὰ τὰ ἔτη 1656 καὶ 1657 ἀπαντοῦν δικαστικαὶ ἀποφάσεις ἐκδοδομένηι ὑπὸ τοῦ Τζωρτζῆ Φράγκου, εἴτε μόνου εἴτε μετὰ τῶν Ἐπιτρόπων τῆς Μυκόνου δικάζοντος.

Ὁ Ζωρζῆς Φράγκος εἰς τὰς ἀποφάσεις ταύτας ἐμφανίζεται εἰς μὲν τὴν μίαν ὅτι εἶναι ἀπεσταλμένος ἀπὸ τὸν ὑψηλότετον ἀφέντη ρετούρη Τήνου καὶ Μυκόνου διὰ γοβέρον τῆς Μυκόνου», εἰς δὲ τὴν ἄλλην ὅτι « εἶναι καμωμένος ἀπὸ τὸν ἐκλαμπρότατον ἀφέντη Γκενεράλεν τῆς Κρήτης καὶ ἀπεσταλμένος ἀπὸ τὸν ἐκλαμπρότατον ἀφέντη ρετούρη Τήνου διὰ γοβέρον τῆς Μυκόνου ». Ἐφερε τὸν τίτλον « Καπετάνιος Μυκόνου ». Τοῦτο δὲ ὀφείλεται εἰς τὸ γεγονὸς ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, καθ' ἣν διήρκει ὁ Κρητικὸς πόλεμος (1645 - 1669), ὡς καὶ μετέπειτα ἀπὸ τοῦ 1684 μέχρι τῆς συνθήκης τοῦ Κάρλοβιτς (1699) οἱ Βενετοὶ ἐθαλασσοκράτουν εἰς τὸ Αἰγαῖον καὶ αὐτοὶ ἦσαν οὐσιαστικῶς οἱ κύριοι τῶν Κυκλάδων¹⁾. Ἡ Μύκονος προσηρτημένη εἰς τὴν Τήνον ἐκυβερνᾶτο ὑπὸ γοβεραδόρων καὶ καπετάνων ἀποστελλομένων ὑπὸ τῶν ρεκτόρων (ρετούρων, rettori) τῆς Τήνου, οἵτινες, φαίνεται, εἶχον διορίσει εἰς τὴν Μύκονον καὶ νοτάριον. Πρέπει νὰ σημειωθῇ ὅτι καὶ κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἐξηκολούθουν οἱ Μυκόνιοι νὰ διοικῶνται καὶ παρὰ τῶν ὑπ' αὐτῶν ἐκλεγομένων κατ' ἔτος Ἐπιτρόπων²⁾.

Εἰς τὰ ἔγγραφα ὑπογράφουν πάντοτε καὶ μάρτυρες, ὁ ἀριθμὸς τῶν ὁποίων δὲν εἶναι σταθερός. Συνήθως ὑπογράφουν δύο, ἐνίοτε ὅμως καὶ τρεῖς, σπανίως δὲ καὶ περισσότεροι.

Ἐξ ἄλλου, τὰ ἀρμόδια πρόσωπα πρὸς σύνταξιν τῶν ἔγγραφων δὲν ἐκωλύοντο νὰ συντάξουν πράξεις, εἰς τὰς ὁποίας καὶ οἱ ἴδιοι ἢ στενὰ συγγενικά τῶν

¹⁾ Π. ΖΕΡΑΝΤΟΥ, ἐνθ' ἀν. 9. - ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ, Φραγκίσκου Μοροσίνου γράμματα διατακτικά κατὰ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας, εἰς *Δελτίον Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας*, Ζ' (1910), 434.

²⁾ Ἀδμοσιεύτος δικαστικὴ ἀπόφασις τῆς 20 Φεβρουαρίου 1657 ἐκδοθεῖσα ὑπὸ τοῦ Τζωρτζῆ Φράγκου, Καπετάνιου Μυκόνου καὶ δύο Ἐπιτρόπων.

πρόσωπα ἦσαν συμβαλλόμενοι¹⁾. Ἡ σύνταξις τῶν ἐγγράφων παρὰ διαφορῶν προσώπων ἦτο φυσικὸν νὰ ἔχη ἐπίδρασιν ἐπὶ τοῦ τυπικοῦ αὐτῶν, καὶ νὰ παρουσιάζουν μεταξύ των διαφορὰς εἰς τὴν διατύπωσιν. Καὶ ναὶ μὲν οἱ συντάσσοντες ταῦτα εἶχον συνήθως ὑπ' ὄψιν τοὺς παλαιότερους τύπους ὁμοειδῶν ἐγγράφων, οὐχ' ἦτον ὅμως ἕκαστος γραφεὺς προέβαινεν εἰς ἀλλαγὰς διὰ τῆς προσθήκης ἢ ἀφαιρέσεως λέξεων ἢ ρητρῶν ὥς καὶ φραστικὰς μεταβολάς, ἐπουσιώδεις ἄλλως τε ὡς πρὸς τὸ οὐσιαστικὸν περιεχόμενον τοῦ ἐγγράφου. Βεβαίως εἰς τινὰ ἔγγραφα παρατηροῦνται προσθήκαι ὄρων ἀφορώντων τὸ νομικὸν περιεχόμενον τοῦ ἐγγράφου, ἀλλ' αὗται τίθενται προφανῶς κατ' ἀπαίτησιν τῶν συμβαλλομένων καὶ ἀποβλέπουσιν εἰς τὴν ρύθμισιν εἰδικῶν περιπτώσεων καὶ δὲν ὀφείλονται εἰς τὴν προσωπικότητα τοῦ συντάκτου τοῦ ἐγγράφου.

Γενικῶς τὸ τυπικὸν τῶν ἐγγράφων εἶναι ἀπλοῦν καὶ σύντομον, μὴ παρουσιάζον, κατὰ κανόνα, ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον.

Τὰ πρωτότυπα τῶν ἐγγράφων, ὅσας εἶχον συμφέρον οἱ ἐνδιαφερόμενοι νὰ ἐξασφαλίσουν τὴν ἀπόδειξιν τῆς δικαιοπραξίας, ἰδίᾳ ἐπὶ μακρὸν χρόνον, ἢ καὶ αὐτὸ τὸ ἀδιάβλητον τῆς γνησιότητός των, τὰ ἐνεφάνιζον εἰς τὸν Καντζηλλιέρην.

Καὶ ἄλλοτε μὲν ὁ ἐμφανίσας παρεκατέθετεν εἰς χεῖρας τούτου αὐτὸ τοῦτο τὸ πρωτότυπον, καὶ ἐξ αὐτοῦ παρέδιδεν ὁ Καντζηλλιέρης εἰς τὸν προσκομίσαντα ἐνδιαφερόμενον πιστὸν ἀντίγραφον, ἀπολαῦον δημοσίας πίστεως. Ἄλλοτε δὲ ὁ ἐμφανίζων ἐξήτει ἀπλῶς παρὰ τοῦ Καντζηλλιέρη ἀντίγραφον ἐκ τοῦ προσκομισθέντος πρωτοτύπου (καθολικοῦ), ὁπότε, ἐκτὸς τοῦ χορηγουμένου εἰς τὸν ἐνδιαφερόμενον ἀντιγράφου, ἐκράτει ἕτερον ὅμοιον καὶ ὁ Καντζηλλιέρης διὰ τὸ ἀρχεῖον του, ἐπέστρεφε δὲ τὸ καθολικὸν εἰς τὸν ἐμφανίσαντα, σημειῶν ἐνίστε εἰς τὸ κρατηθὲν παρ' αὐτοῦ ἀντίγραφον ὅτι ἐπεστράφη ἐκ νέου τὸ πρωτότυπον εἰς τὸν παρουσιάζοντα τοῦτο πρὸς ἀντιγραφὴν.

Τὰ παρακατατιθέμενα ταῦτα — ἐν πρωτοτύπῳ ἢ ἐν ἀντιγράφῳ — ἔγγραφα εἰς τὸν Καντζηλλιέρην, μὴ ἐξαιρουμένων οὔτε τῶν προικοσυμφώνων ἢ διαθηκῶν ἢ τῶν πράξεων τῶν περιεχουσῶν ἀπαλλοτριωτικὰς ἀκινήτων συμβάσεις (λ.χ. πωλήσεις, ἀνταλλαγὰς, διανομὰς κλπ.), ἐφ' ὅσον, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, τῶν τελευταίων τούτων πράξεων τὸ πρωτότυπον δὲν εἶχεν συνταχθῇ ὑπὸ τοῦ Καντζηλλιέρη, διετηροῦντο ὑπ' αὐτοῦ λυτά. Τοῦτο προκύπτει καὶ ἐξ ἀνεκδότου πρωτοτύπου ἐγγράφου πωλήσεως τῆς 9 Νοεμβρίου 1736, γραφέντος ὑπὸ Ἰωάσαφ Ἱερομονάχου

¹⁾ Οὕτω λ.χ. ὁ πατὴρ Ἀναστάσης Κοντοφραῖος συντάσσει τὸ ἀπὸ 8 Ἰανουαρίου 1648 προικοσύμφωνον τῆς ἀδελφῆς του, εἰς τὸ ὅποιον ὁ ἴδιος ἐμφανίζεται καὶ ὡς προικοδότης τῆς (ἀνέκδοτον). Ὁ δημόσιος νοτάριος πατὴρ Γεράσιμος Βίδος συντάσσει τὸ ἀπὸ 20 Αὐγούστου 1679 (ἀνέκδοτον) προικοσύμφωνον τοῦ ἀνεψιοῦ του, διὰ τοῦ ὁποίου καὶ ὁ ἴδιος συνιστᾷ προῖκα.

Γύζη, εἰς τὸ ὁποῖον, μετὰ τὰς ὑπογραφὰς τῶν μαρτύρων καὶ τοῦ γράψαντος, σημειοῦται «τὸ παρὸν ἐβάρθη εἰς τὴν κοινὴν μάνα εἰς φύλλα», κάτωθι δὲ αὐτῆς ὑπογράφουν «Περράκης Φόσκουλος Καντζηλλιέρης» καὶ «ὁ πρωτοψάλτης Γρηγόριος καὶ νοτάριος δημόσιος».

Μετὰ πάροδον χρόνου καὶ ἀφοῦ συνεσωρεύετο ἀρκετὸς ἀριθμὸς ἐξ αὐτῶν, οἱ ἐπιμελέστεροι τῶν Καντζηλλιέρηδων συνέρραπτον τὰ φύλλα ταῦτα.

Ἡ συνηθεία αὕτη ὑπῆρξεν εὐεργετική διὰ τὴν μέχρι σήμερον διάσωσίν των, διότι ἐὰν δὲν ἐνεφανίζοντο τὰ ἐγγραφα εἰς τὸν Καντζηλλιέρη καὶ ἐκρατοῦντο παρ' αὐτοῦ, ἐν πρωτοτύπῳ ἢ ἐν ἀντιγράφῳ, ἀλλὰ παρέμενον ὅλα εἰς χεῖρας τῶν ἐνδιαφερομένων μεμονωμένα, διὰ τῆς παρόδου τοῦ χρόνου θὰ κατεστρέφοντο, ἐνῷ διὰ τῆς συνηθείας τῆς παρακαταθέσεως παρὰ τῷ Καντζηλλιέρῃ ἐσχηματίζοντο ἀρχεῖα ὁλόκληρα, τὰ ὁποῖα ἐφρόντιζον νὰ διατηροῦν οἱ κληρονόμοι τῶν ἀξιωματοῦχων τούτων.

Οὗτοι φαίνεται ὅτι τὰ διετήρουν ὄχι μόνον διότι ἡ κατοχὴ παρ' αὐτῶν τῶν ἀρχείων τῶν προγόνων των, νοταρίων ἢ Καντζηλλιέρηδων, ἀπετέλει δι' αὐτοὺς τίτλον τιμῆς, ὅτι ἦσαν ἀπόγονοι ἐπιφανῶν τοῦ τόπου προσώπων, καθόσον πράγματι οἱ νοτάριοι καὶ ἀκόμη περισσότερον οἱ καντζηλλιέρηδες συνηριθμοῦντο μεταξὺ τῶν τὰ πρῶτα φερόντων εἰς τὸν τόπον, ἀλλὰ καὶ διότι ἐπὶ τινὰ χρόνον τὰ ἀρχεῖα ταῦτα ἦσαν καὶ πηγὴ χρηματικοῦ ἐσόδου δι' αὐτούς, προερχομένου ἐκ τῆς χορηγήσεως ἐπ' ἀμοιβῇ ἀντιγράφων εἰς τοὺς ἐνδιαφερομένους.

Προικοσύμφωνα καὶ διαθήκαι. Προκειμένου περὶ τῶν διαθηκῶν καὶ τῶν προικοσυμφώνων φαίνεται ὅτι παλαιόθεν εἶχον θεσπισθῇ καὶ ἠκολουθοῦντο ὥρισμένοι κανόνες, ἀφορῶντες, τὴν σύνταξιν τῶν ἐγγράφων τούτων, καὶ ἰδίᾳ τὰ πρόσωπα τὰ ἐπιφορτισμένα μὲ τὸ ἔργον τοῦτο, κανόνες ὀφειλόμενοι εἰς ἐθιμικὴν ἐξέλιξιν τοῦ ἐπὶ Βενετοκρατίας κρατοῦντος νοταριακοῦ συστήματος καὶ ἀποβλέποντες εἰς τὴν διασφάλισιν τοῦ ἀνοθεύτου τῶν ἐν αὐταῖς δηλουμένων. Σὺν τῷ χρόνῳ ὅμως ἤρχισαν νὰ γίνωνται παραβάσεις τῶν κανόνων τούτων. Τοῦτο δὲ διότι ἡ σχολοῦντο μὲ τὴν σύνταξιν αὐτῶν – προφανῶς διὰ λόγους χρηματισμοῦ – πρόσωπα ἀναρμόδια καὶ μὴ παρέχοντα τὰ ἐχέγγρα νομοτύπου, εἰλικρινοῦς καὶ ἀνοθεύτου διατυπώσεως τῆς δηλουμένης θελήσεως τῶν δικαιοπρακτούντων. Οὕτω προέβαινον ἐνίοτε δολίως εἰς τὴν σύνταξιν διαθηκῶν προσώπων ἀνικάνων λόγῳ νόσου πρὸς ἔκφρασιν ἐλευθέρας δηλώσεως βουλῆσεως, τοῦτο δ' ἐπραττον οἱ συντάτται παρακινούμενοι, προφανῶς, ὑπὸ τρίτων ἐχόντων εἰς τοῦτο συμφέρον. Ἐπίσης εἰς τὸ συντασσόμενον ἐγγραφον τῆς διαθήκης δὲν ἀπέδιδον πιστῶς τὰς δηλώσεις τοῦ διαθέτου.

Αί παραβάσεις αὐται εἶχον ὡς ἀποτέλεσμα ἔριδας καὶ δίκας, εὐρίσκομεν δὲ καὶ δικαστικὰς ἀποφάσεις ἀκυρούσας διαθήκας, εἴτε λόγῳ τῆς συντάξεως παρ' ἀναρμοδίων προσώπων εἴτε δι' ἐλαττώματα τῆς γραφῆς αὐτῶν. Οὕτω δι' ἀνεκδότου δικαστικῆς ἀποφάσεως τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Σίφνου καὶ Μυκόνου Ἀθανασίου τοῦ ἔτους 1662 ἀκυροῦνται δύο διαθήκαι. Ἡ μὲν μία ἐξ αὐτῶν κηρύσσεται ἄκυρος, διότι, καίτοι ἐγένετο παρ' ἀρμοδίου προσώπου, τοῦ πρώην Καντζηλλιέρη Μυκόνου, ἔφερε προσθήκην ἑνὸς στίχου γεγραμμένου διὰ χειρὸς ἄλλου «*γραμματικοῦ*». Ἡ ἄλλη διαθήκη ἀκυροῦται διὰ τῆς ἰδίας ἀποφάσεως, διότι ἐγένετο παρ' ἀνικάνου προσώπου, ὅπως χρησιμεύσῃ ὡς γραφεὺς διαθήκης, ἦτοι *καλογήρου*, μοναχοῦ.

Δι' ἐτέρας ἀνεκδότου ὁμοίας ἀποφάσεως τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Σίφνου καὶ Μυκόνου Γαβριὴλ τοῦ ἔτους 1697 κηρύσσεται ἄκυρος διαθήκη συνταχθεῖσα παρὰ τινος καλογήρου ὀνόματι Παρθενίου Πασχουάλε, διότι οὗτος τὴν συνέταξεν ἄνευ τῆς ἀδείας ἢ τῆς θελήσεως τοῦ Καντζηλλιέρη, μάλιστα δὲ ἐν τέλει τῆς ἀποφάσεως ἀπαγγέλλεται ἀκύρωσις καὶ ὅλων τῶν ἄλλων διαθηκῶν, τὰς ὁποίας εἶχε τυχὸν συντάξει ὁ καλογήρος οὗτος «*χωρὶς θέλησιν ἢ ἀδειαν τοῦ αὐθέντη Καντζηλλιέρη*».

Αἱ παραβάσεις αὐται εἶχον ὡς ἀποτέλεσμα νὰ προκληθῇ ἀπόφασις τοῦ ἱερατείου, τῶν ἀρχόντων καὶ τῶν προεστῶν Μυκόνου, τῆς 30 Ἀπριλίου 1776¹⁾, διὰ τῆς ὁποίας καθορίζονται τὰ ἀρμόδια πρόσωπα διὰ τὴν σύνταξιν τῶν προικοσυμφώνων καὶ διαθηκῶν, ὡς καὶ ὁ τύπος τῶν τελευταίων τούτων.

Ἡ ἀπόφασις αὕτη ἐγένετο ἐν συναθροίσει τῶν ἀρχόντων, τοῦ ἱερατείου καὶ τῶν προεστῶν Μυκόνου, ἐσφραγίσθη διὰ τῆς σφραγίδος τῆς Κοινότητος καὶ ὑπεγράφη καὶ παρὰ τοῦ Δημοσίου Νοταρίου Μυκόνου Γρηγορίου Ἀρτακηνοῦ.

Ἡ ἐν λόγῳ ἀπόφασις, ἀφοῦ βεβαίωι ὅτι ἐγένοντο κατὰ τὰς συντάξεις τῶν προικοσυμφώνων καὶ τῶν διαθηκῶν παραβάσεις, προβαίνει εἰς τὸν καθορισμὸν τῶν ὀργάνων καὶ τοῦ τρόπου τῆς συντάξεως τούτων. Ὡς ἀρμόδια πρόσωπα διὰ τὸ ἔργον τοῦτο θεωρεῖ τοὺς «*ἱερεῖς*», τοὺς «*κληρικοὺς*» καὶ τὸν «*δημόσιον νοτάριον*». Καὶ ὡς *δημόσιον νοτάριον* πρέπει νὰ νοήσωμεν ὄχι μόνον τὸν Καντζηλλιέρη, ἀλλὰ καὶ τοὺς τυχὸν ὑπάρχοντας ἄλλους νοταρίους (λ.χ. πρώην Καντζηλλιέρην κλπ.). Ὡς πρὸς δὲ τὴν διάκρισιν τῆς ἀποφάσεως μεταξὺ *ἱερέων* καὶ *κληρικῶν*, αὕτη δὲν νομίζομεν ὅτι ἀναφέρεται εἰς τὴν κατὰ τὸ Ἐκκλησιαστικὸν δίκαιον διαφορὰν μεταξὺ *ἱερομονάχων* καὶ *κληρικῶν*²⁾, ἀλλὰ ὁ μὲν ὅρος *ἱερεὺς* χρησιμοποιεῖται ἐνταῦθα μὲ τὴν ἔννοιαν τοῦ *πρεσβυτέρου* (κληρικοῦ ἢ ἱερομονάχου), ὁ δὲ

¹⁾ Ταύτην δημοσιεύομεν ἐν τέλει τοῦ παρόντος.

²⁾ Περὶ αὐτῶν βλ. Ν. ΜΙΛΑΣ - Μ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ, Τὸ Ἐκκλησιαστικὸν δίκαιον τῆς Ὀρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας (Ἀθήναι, 1906) 303, 338.

ὅρος κληρικὸς ἀντὶ τοῦ ἄρχων ἐκκλησιαστικός, ὁφφικιάλιος¹⁾). Τοῦτο γίνεται φανερόν ἐξ ἄλλης περικοπῆς τῆς ἀποφάσεως ταύτης, εἰς τὴν ὁποίαν εὑρηται ὁ ὅρος «κληρικοὶ τῶν ἱερέων» ἐν ἀντιδιαστολῇ πρὸς τοὺς «γεροντοτέρους ἱερεῖς». Ἦτοι πρόκειται περὶ τῶν ἱερέων (κληρικῶν ἢ ἱερομονάχων), οἱ ὅποιοι ἔφερον ἐκκλησιαστικά ὁφφίκια, ὡς τὸ τοῦ οἰκονόμου, τοῦ σκευοφύλακος κλπ.

Καὶ κατὰ τὴν ἀπόφασιν ταύτην οἱ θέλοντες νὰ συντάξουν προικοσύμφωνα ἢ διαθήκας ἠδύναντο νὰ ἐκλέξουν ἐλευθέρως ἓνα ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἀρμοδίων πρὸς τοῦτο προσώπων, καὶ ὅχι νὰ προστρέξουν πρὸς γραφὴν αὐτῶν κατὰ πρῶτον λόγον εἰς ὠρισμένον ἐξ αὐτῶν, λ.χ. τὸν Καντζηλλιέρην, ἐν ἐλλείψει δὲ ἢ κωλύματι τούτου εἰς ἄλλον.

Περαιτέρω ὡς πρὸς τὸν τύπον τῶν προικοσυμφώνων καὶ διαθηκῶν, ὀρίζεται ὅτι διὰ τὸ κῆρος αὐτῶν ἀπαιτεῖται ἡ παρουσία τριῶν προεστῶν ὡς μαρτύρων, τοῦτο δὲ ἐπὶ ποινῇ ἀκυρότητος τῶν ἐγγράφων τούτων.

Εἰδικαὶ διατάξεις τίθενται πρὸς ρύθμισιν τῶν προφορικῶν διαθηκῶν, αἱ ὁποῖαι γίνονται ἐνώπιον τοῦ πνευματικοῦ κατὰ τὴν ἐξομολόγησιν ὑπὸ προσώπων εὐρισκομένων λόγῳ ἐκτάκτων συμβεβηκότων εἰς ἄμεσον κίνδυνον θανάτου, λ.χ. ἐπιδημίας ἢ ἄλλης αἰφνηδίας προσβολῆς ὑπὸ θανατηφόρου νόσου. Εἰς τὰς περιπτώσεις ταύτας ὁ πνευματικός, πρὸς τὸν ὁποῖον ὁ ἐξομολογούμενος ἤθελε τυχὸν προβῆ εἰς δηλώσεις περὶ διαθέσεως μετὰ τὸν θάνατόν του τῆς περιουσίας του, ὀφείλει ἀμελητὶ νὰ προστρέξῃ εἰς «κληρικοὺς τῶν ἱερέων» (ὁφφικιαλίους ἱερεῖς) ἢ «προεστοὺς τῆς Πολιτείας», δηλαδὴ πολιτικούς ἀξιωματούχους, ὡς λ.χ. οἱ Ἐπίτροποι τοῦ Κοινοῦ, ἢ καὶ εἰς τοὺς «γεροντοτέρους ἱερεῖς», εἰς τοὺς ὁποίους νὰ ἀνακοινώσῃ τὰς προφορικὰς διατάξεις τελευταίας βουλῆσεως τοῦ ἐξομολογηθέντος ἐτοιμοθανάτου, καί, ἐὰν ὑπάρχῃ καιρὸς, νὰ τοὺς φέρῃ πλησίον τοῦ ἀσθενοῦς, ὅπως οὗτος ἐπαναλάβῃ διὰ ζώσης καὶ εἰς αὐτοὺς τὰς θελήσεις του διὰ τὴν διάθεσιν τῆς περιουσίας του. Ἐν ἢ δὲ περιπτώσει τοῦτο δὲν ἦτο δυνατόν, διότι λ.χ. ἡ κατάστασις τοῦ ἀσθενοῦς δὲν ἐπέτρεπε πλέον εἰς αὐτὸν νὰ ὁμιλῇ, ὀφείλει ὁ πνευματικὸς ἄνευ ἀναβολῆς νὰ ἐμφανισθῇ εἰς τὴν Κοινὴν Καντζηλλαρίαν καὶ ἐνώπιον τριῶν προεστῶν νὰ φανερώσῃ ὅσα ἤκουσεν ἀπὸ τὸν ἀσθενῆ. Τοῦτο ὅμως πάντως πρέπει νὰ γίνῃ ζῶντος τοῦ ἐξομολογηθέντος, διότι ἢ μετὰ τὸν θάνατόν του μαρτυρία τοῦ πνευματικοῦ εἰς τὴν Καντζηλλαρίαν εἶναι ἀνίσχυρος. Ἐάν, ἐννοεῖται, ὁ πνευματικὸς εἶχε τὸν καιρὸν νὰ προστρέξῃ εἰς τρεῖς κληρικοὺς ἢ προεστοὺς καὶ οὗτοι ἐπρολάμβανον ν' ἀκούσουν ἀπὸ στόματος τοῦ ἐτοιμοθανάτου «τὴν παραγγελίαν του», τότε αὕτη ἦτο ἐγκυρος, μὴ προσαπαιτουμένου νὰ γίνῃ ἡ μαρτυρία

¹⁾ Ἐνθ' ἀν., 342 ἐπ.

τῶν τελευταίων τούτων εἰς τὴν Καντζηλλαρίαν πρὸ τοῦ θανάτου τοῦ ἀσθενοῦς, ἀλλ' ἡδύνατο νὰ γίνη καὶ μετὰ ταῦτα.

Ἐν τέλει ἡ ἀπόφασις ἐπαναλαμβάνει ὅτι, ἐὰν τὰ προικοσύμφωνα καὶ αἱ διαθήκαι δὲν εἶναι βεβαιωμέναι καὶ μαρτυρημέναι ἀπὸ ἀξιόπιστους μάρτυρας, δηλαδὴ τρεῖς προεστούς, εἶναι ἄκυροι ὡς «*ἄσπρο χαρτί*».

Αὗται εἶναι αἱ διατάξεις τῆς ἀποφάσεως τῆς Κοινότητος περὶ τῶν προικοσυμφώνων καὶ διαθηκῶν.

Αἱ διατάξεις αὗται δὲν εἶναι νέαι. Ἀπλῶς ἐπαναλαμβάνουν τὰ προϋσχύοντα ἐπὶ τοῦ θέματος. Οὕτως εὐρίσκομεν ἀνέκδοτον καγκελλαριακὴν πρᾶξιν τοῦ ἔτους 1689, ἐκ τῆς ὁποίας προκύπτει ὅτι Κοντοφραῖος τις εὐρισκόμενος εἰς ἀπομόνωσιν εἰς τὸν ὠρισμένον τόπον πρὸς κάθαρσιν ὡς προερχόμενος ἐκ Χίου, ὅπου τότε ὑπῆρχεν ἐπιδημία πανώλους, ἐπροσκάλεσε τὸν πνευματικὸν διὰ νὰ ἐξομολογηθῇ, κατὰ τὴν ἐξομολόγησίν του δὲ ἔκαμε καὶ *παραγγελίαν* διὰ τὴν μετὰ τὸν θάνατόν του τύχην τῆς περιουσίας του. Ἀμέσως προσεκλήθησαν καὶ οἱ *ἐκλαμπρος* ἀφέντης Τζανῆς Καλαμαράς, ὁ παπᾶ Δημήτρης Γρυπάρης, ὁ παπᾶ Γεράσιμος ἀδελφὸς τοῦ διαθέτου, οἱ ὅποιοι ἐπροσκάλεσαν καὶ τὸν Γιαννοῦλῃ τοῦ Χελίου διὰ νὰ *γροικίσουν* ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ ποτὲ Νικολοῦ <Κοντοφραῖου> τὰ ὅσα εἶχε νὰ *παραγγεῖλῃ*. Οὗτοι μετέβησαν παρὰ τῷ ἀσθενοῦντι, ἤκουσαν παρ' αὐτοῦ τὰς *παραγγελίας* του καὶ μετὰ ταῦτα, ἀφοῦ ἐν τῷ μεταξὺ εἶχεν ἀποθάνει ὁ διαθέτης, ἐνεφανίσθησαν εἰς τὴν Καντζηλλαρίαν, ὅπου ἐνόρκως ἐβεβαίωσαν τὰ ὅσα εἶχον ἀκούσει, συνετάχθη δὲ περὶ τῆς μαρτυρίας τῶν ταύτης ἡ ἀνωτέρω καντζελλαριακὴ πρᾶξις τοῦ ἔτους 1689. Προσέει ἀπαντᾷ καὶ μαρτυρία τριῶν ἱερωμένων περὶ προφορικῆς διαθήκης ἀσθενοῦς τῆς 27 Φεβρουαρίου 1742 εἰς κώδικα τοῦ Ἰωάσαφ ἱερομονάχου Γύζη, ὡς καὶ ὁμοία τῆς 4 Ἰανουαρίου 1751 εἰς κώδικα τοῦ νοταρίου Πρωτοψάλτη Γρηγορίου. Ἐπίσης εὔρηται ἀνέκδοτος καντζελλαριακὴ πρᾶξις τοῦ ἔτους 1731 εἰς τὴν ὁποίαν καταχωρίζεται μαρτυρία *πνευματικοῦ* καὶ ἑνὸς τρίτου προσώπου περὶ προφορικοῦ κληροδοτήματος μιᾶς ἀσθενοῦς. Προφανῶς ἡ μαρτυρία τούτων ἐγένετο ζώσης εἰσέτι τῆς διαθέτιδος, διότι εἰς τὴν καντζελλαριακὴν πρᾶξιν δὲν ἀναφέρεται ἡ ἀσθενὴς ὡς «*ποτέ*», ἀλλὰ μόνον διὰ τοῦ ὀνόματός της.

Εὐρίσκομεν ὅμως παλαιότερον καὶ προικοσύμφωνα καὶ διαθήκας γραφείσας ὑπὸ ἱερωμένων, οἱ ὅποιοι δηλοῦν ὅτι εἶχον λάβει προηγουμένως τὴν πρὸς σύνταξιν αὐτῶν ἄδειαν παρὰ τοῦ Καντζηλλιέρη¹⁾. Τοῦτο ὅμως γίνεται πολὺ σπανίως.

Πλὴν τῶν ἀνωτέρω δύο τύπων διαθήκης ἴσχυε καὶ ἡ ἰδιόγραφος διαθήκη.

¹⁾ Οὕτω λ. χ. εἰς ἀνέκδοτον διαθήκην τῆς 1 Δεκεμβρίου 1697, ὡς καὶ εἰς ἀνέκδοτον προίκισιν υἱοῦ τῆς 29 Μαρτίου 1698 ἐν τῇ ὑπογραφῇ τοῦ συντάξαντος αὐτὰς φέρονται τὰ ἐξῆς: «*Πέτρος ἱερεὺς Τουλάνης καὶ πνευματικὸς ἔγραψα μὲ θέλημα τοῦ ἀφέντη Καντζηλλιέρη*».

Ἐπαντᾶ ἀνέκδοτος διαθήκη τοῦ ἔτους 1687 ἀνευ μαρτύρων ἢ νοταρίου, ἡ ὁποία ἔχει ἐν τέλει τὴν ἐξῆς ρήτραν: «*Εκαμα τὸ παρὸν ἰδιοχείρως μου καὶ ἂν ἤθελε βρεθῇ ἄλλο γῆ κατισλερικό γῆ ροδαρικό, νὰ μὴν ἀξίξῃ, μόνο νὰ εἶναι ροῦλο, καὶ τοῦτο νὰ εἶναι βαλίντο σὲ πᾶσα δικαιοσύνη καὶ διὰ καουσιόνε τοῦ παρόντος ἔγραφα τὸ παρὸν ὑπὸ χειρός μου καὶ θέλω ὑπογράψω καὶ ὑποκάτωθεν καὶ τὰ ἐξῆς: Ἀλέσαντρος Καλαμαρᾶς γράφω ὑπὸ χειρός μου καὶ βεβαιῶνω τὰ ἄνωθεν*».

Ὡς ἐσημειώθη ἀνωτέρω (σ. 132), τῶν ἐγγράφων, ἐν οἷς καὶ τῶν προικοσυμφώνων, ὅσων τὰ πρωτότυπα ἐνεφανίζοντο ὑπὸ τῶν κατόχων των εἰς τὸν Καντζηλιέρην πρὸς ἑκδοσιν ἀντιγράφου καὶ ἐκ νέου ἀνάληψιν τοῦ πρωτοτύπου ὑπὸ τοῦ ἐμφανίσαντος, ὁ Καντζηλιέρης ἐκράτει διὰ τὸ ἀρχεῖον του ἰδιαίτερον ἀντίγραφον. Τὰ διὰ τὸ ἀρχεῖον τοῦ Καντζηλιέρη ἀντίγραφα ταῦτα ἐκρατοῦντο εἰς φύλλα καὶ δὲν ἀντεγράφοντο εἰς κώδικά του. Μόνον μετὰ τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν εὐρίσκομεν κώδικα τῆς 1 Δεκεμβρίου 1828 τοῦ Καντζηλιέρη Ἰγνατίου Παρθένῃ ἐπιγραφόμενον «*Κῶδιξ τῆς Κοινῆς νοταρίας Μυκόνου, ἵνα εἰς αὐτὸν ἀναγράφονται ὅλα τὰ εἰς τὴν κοινὴν νοταρίαν φερόμενα εἰς τὸ ἐξῆς προικοσύμφωνα καὶ παρ' ἐμοῦ τοῦ κοινοῦ νοταρίου νὰ κοπιᾶσονται*». Εἰς τὸν κώδικα τοῦτον ὀλίγα μόνον προικοσύμφωνα ἔχουν ἀντιγραφῇ, γίνεται δὲ εἰς αὐτὰ μνεῖα ὅτι τὸ καθολικὸν (πρωτότυπον) ἐδόθη πάλιν εἰς τὸν ἐμφανίσαντα αὐτό. Ὁ Κῶδιξ οὗτος φθάνει μέχρι τοῦ ἔτους 1829, ὁπότε οἱ Καντζηλιέρηδες καὶ νοτάριοι ἀντεκατεστάθησαν ὑπὸ τῶν Μνημόνων τῶν διορισθέντων ὑπὸ τῆς ἀρτισυστάτου Ἑλληνικῆς Πολιτείας.

Ἀπαλλοτριωτικαὶ συμβάσεις ἀκινήτων. Πρέπει νὰ παρατηρηθῇ ὅτι καίτοι καὶ τὰ προικοσύμφωνα περιεῖχον σχεδὸν πάντοτε ἀπαλλοτριώσεις ἀκινήτου περιουσίας, ἐν τούτοις ταῦτα δὲν ἠκολούθουν εἰς τὴν Μύκονον τὰς διατυπώσεις τῶν λοιπῶν ἀπαλλοτριωτικῶν ἐπὶ ἀκινήτων συμβάσεων, ἀλλὰ, ὡς εἶδομεν, συνήπτοντο ὡς πρὸς τὸν τύπον μὲ τὰς διαθήκας. Τοῦτο νομίζομεν ὅτι πρέπει νὰ ἀποδοθῇ, ἐκτὸς τῆς παραλλήλου ἐπιδράσεως καὶ τῆς σημασίας τούτων διὰ τὴν οἰκογένειαν, καὶ εἰς τὸν θρησκευτικὸν χαρακτῆρα, ὁ ὁποῖος προσεδίδετο τότε τόσον εἰς τὰς διαθήκας ὅσον καὶ εἰς τὰ προικοσύμφωνα, ὡς καὶ εἰς τὸ γεγονὸς ὅτι εἰδικῶς ὑπὸ τῶν *ἀχτναμέδων* ἀνεγνωρίζετο προνομιακῶς ἡ ἰσχὺς ἀμφοτέρων τῶν δικαιοπραξιῶν τούτων καὶ τῶν περὶ αὐτῶν ἐγγράφων, ὡς καὶ ἡ ἐπὶ τῶν σχετικῶν μὲ αὐτὰς διαφορῶν δικαιοδοσία τῶν Ἐκκλησιαστικῶν δικαστηρίων καὶ ἐκκλησιαστικῶν ἀρχῶν τῶν ὑποδούλων.

Ἀσχέτως τούτου, ἡ ἀκίνητος ἰδιοκτησία κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας ἐνείχε σπουδαιότητα σημασίαν διὰ τὴν φορολογίαν, ἥτο ἡ κυριωτέρα πηγὴ τῶν κοινοτικῶν ἐσόδων. Βεβαίως ὑπῆρχον καὶ ἄλλοι φόροι ἄμεσοι ὡς καὶ ἔμμε-

σοι τοιοῦτοι, λ.χ. τὸ σεφεριάτικον τὰ μελάχικα, τὸ κεφαλοχάρατσον, τὸ σκαλιάτικον, ὁ ἐπὶ τῶν πασαπορτίων, τὸ κονμέρκιον κλπ.¹⁾), ἀλλὰ τὸ κυριώτερον τότε ἔσοδον ἐκ φόρων ἔδιδον τὰ ἀκίνητα, καὶ ἰδίᾳ τὰ ἀγροτικά.

Ἐκ τῶν μέχρι σήμερον γνωστῶν πηγῶν δύο ἔγγειοι φόροι παρουσιάζονται, τὸ *χαράτσι* τῆς γῆς ἢ τῶν πραγμάτων καὶ ἡ *δεκατία*²⁾), ἐπ' αὐτῶν δὲ κυρίως καὶ τοῦ *κεφαλοχάρατσου* φαίνεται ὅτι ὑπελόγιζον οἱ δυνάσται, καὶ εἰδικῶς διὰ τὰς Κυκλάδας ὁ Καπουδὰν πασᾶς, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνῆκε τὸ ἐκ τῆς φορολογίας τούτων ἔσοδον, διὰ τὸν καθορισμὸν κατ' ἀποκοπὴν τοῦ ποσοῦ τοῦ φόρου ἐκάστης νήσου, ὥς καὶ ἡ Κοινότης διὰ τὴν εἰσπραξίν αὐτοῦ παρὰ τῶν κατοίκων καὶ τὴν πληρωμὴν του εἰς ἐκεῖνον.

Ἐνταῦθα δὲν προτιθέμεθα νὰ ἐρευνήσωμεν τὰ τῆς ἔγγείου φορολογίας τῆς Μυκόνου, θέμα ἀξιόλογον. Ἀπλῶς σημειοῦμεν ὀλίγα τινὰ χρήσιμα πρὸς κατανόησιν τῶν ἀφορώντων τὴν μεταβίβασιν τῶν ἀκινήτων εἰς τὴν Μύκονον.

Προφανῶς τὸ *χαράτσι* τῆς γῆς ἐβάρυνε τοὺς ἰδιοκτῆτας. Διὰ τοῦτο ὑπῆρχεν ἀνάγκη, ὅπως εἶναι γνωστὸς ὁ ἐκάστοτε κύριος τῶν ἀκινήτων κτημάτων. Ἐν τούτοις τοῦτο δὲν ἐπεδιώχθη διὰ τῆς ἐπιβολῆς ὠρισμένων διατυπώσεων κατὰ τὴν μεταβίβασιν τῶν ἀκινήτων. Οὕτω δὲν ἐθεωρήθη ἀναγκαῖον διὰ τὰ ἔγγραφα τὰ περιέχοντα ἀπαλλοτριώσεις ἀκινήτων νὰ συντάσσωνται παρ' ὠρισμένου προσώπου, ὅπως διὰ τὰς διαθήκας καὶ τὰ προικοσύμφωνα, ἢ ἐπεβάλλετο ἡ ἐμφάνις εἰς ὠρισμένην ἀρχὴν ἢ ἡ καταχώρις τῶν περὶ ἀπαλλοτριώσεως ἐγγράφων εἰς ὠρισμένα βιβλία, ἀλλὰ ἡδύναντο ταῦτα νὰ γίνωνται, ὅπως καὶ εἰς τὰ λοιπὰ δικαιοπρακτικά ἔγγραφα. Ἦτοι συνετάσσοντο τόσον ὑπὸ τοῦ Καντζηλλιέρη ἢ τοῦ νοταρίου, ὅσον καὶ ὑπὸ ἄλλων προσώπων, ἱερωμένων ἢ λαϊκῶν, παρουσίᾳ δύο συνήθως μαρτύρων. Καίτοι ὅμως δὲν ἦτο ὑποχρεωτικὴ ἡ σύνταξις τῶν ὑπὸ τοῦ Καντζηλλιέρη, οὐχ ἦτον παρατηρεῖται προτίμησις τῶν συμβαλλομένων, ὅπως συντάσσουν ταῦτα ἐνώπιον αὐτοῦ.

Ἐξ ἄλλου, δὲν φαίνεται μὲν ὅτι ἦτο ὑποχρεωτικὴ ἡ καταχώρις τῶν ἐγγράφων τούτων εἰς τὸν Καντζηλλιερικὸν κώδικα, ἐν τούτοις ὅμως ἐν τῇ πράξει

¹⁾ Περὶ τῆς φορολογίας τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου ἐπὶ Τουρκοκρατίας βλ. Μ. ΜΑΛΑΝΔΡΑΚΗ, *Νησιωτικὰ Χρονικά*, εἰς *Ἑλληνικά* I' (Ἀθῆναι 1938), 71 ἐπ. καὶ 319 ἐπ. Διὰ τὴν φορολογίαν τῆς Τήνου, Ν. ΑΡΜΑΚΟΛΑ, *Οἰκονομικά* τῆς Τήνου 1715 - 1822 (Ἀθῆναι, 1926), ἐπ. Διὰ τὴν Σύρον Α. ΔΡΑΚΑΚΗ, *Ἡ Σύρος ἐπὶ Τουρκοκρατίας*, Α' (Ερμούπολις, 1918), 245 ἐπ. Ὁ γράψας τὴν ἱστορίαν τῆς Μυκόνου ΤΡ. ΕΥΑΓΓΕΛΙΔΗΣ, *Ἡ Μύκονος* (Ἀθῆναι, 1912), οὐδὲν ἄξιον λόγου περὶ τῆς φορολογίας τῆς ἀναφέρει, πλὴν τοῦ ὅτι ἦτο βαρεῖα (σελ. 123).

²⁾ Βλ. ἔγγραφα τῶν ἐτῶν 1716 καὶ 1783, εἰς Π. ΖΕΡΑΝΤΟΥ, *ἐνθ' ἀνοστ.*, 70 καὶ 96. Ὑπάρχει εἰς τὰ Γενικά Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους καὶ *Μάννα* διὰ τὴν «δεκατία ἀπὸ κριθάρι, στάρι καὶ εἴ τι ἄλλο».

ἐτηρεῖτο ἡ ἐξῆς τακτικὴ: Αἱ μὲν ἀπαλλοτριωτικαὶ συμβάσεις αἱ γραφόμεναι παρ' ἄλλου προσώπου, πλὴν τοῦ Καντζηλλιέρη, κατὰ κανόνα, προσεκομίζοντο μετέπειτα εἰς τοῦτον ἐν πρωτοτύπῳ ὑπὸ τῶν ἐνδιαφερομένων κατόχων τοῦ πρωτοτύπου, καὶ οὗτος ἐκράτει ἀντίγραφον αὐτῶν, τὸ ὁποῖον διετήρει μεταξὺ ἄλλων λυτῶν δικαιοπρακτικῶν ἐγγράφων εἰς τὸ ἀρχεῖον του¹⁾.

Αἱ δὲ πράξεις αἱ περιέχουσai ἀπαλλοτριώσιν ἀκινήτου, αἱ συντασσόμεναι ὑπὸ τοῦ Καντζηλλιέρη — ὅπερ ἦτο τὸ συνήθως συμβαῖνον — κατεχωρίζοντο μετὰ τὴν σύνταξιν τῶν εἰς τὸν Καντζηλλιερικόν του κώδικα καὶ μάλιστα εἰς ἰδιαίτερον κώδικα, εἰς τὸν ὁποῖον κατεχωρίζοντο μόνον ἀπαλλοτριωτικαὶ ἀκινήτων συμβάσεις (ἀγοραπωλησίαι, ἀνταλλαγαί, ἀφιερώσεις, ψυχικὰ κλπ.), ὅχι δὲ καὶ τὰ προικοσύμφωνα ἢ αἱ διαθήκαι ἢ ἄλλαι ἀφορῶσαι κινήτην περιουσίαν πράξεις συνταχθεῖσαι ἐνώπιον τοῦ Καντζηλλιέρη. Τοιούτους κώδικας εὐρίσκομεν τοῦ *Γερασίμου ἱερομονάχου πρωτονοταρίου καὶ Καντζηλλιέρη Μυκόνου* τῶν ἐτῶν 1662 – 1689, τοῦ Καντζηλλιέρη παπᾶ Μάρκου Κορινθίου τῶν ἐτῶν 1687 – 1692, τοῦ Καντζηλλιέρη Περρᾶκη Φωσκόλου τῶν ἐτῶν 1708 – 1721 καὶ ἄλλους.

Ἀρχικῶς εἰς τοὺς κώδικας τούτους κατεχωρίζοντο τὰ ἐγγράφα ταῦτα ἐν ἀντιγράφῳ, ἄνευ δηλαδὴ αὐτογράφων ὑπογραφῶν τῶν μαρτύρων. Ἡ συνήθεια ὁμῶς αὕτη, χωρὶς νὰ ἐκλείψῃ ἐντελῶς, ἤρχισε νὰ ὑποχωρῇ σποραδικῶς ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ 17ου αἰῶνος εἰδικῶς διὰ τὰς ἀπαλλοτριωτικὰς περὶ ἀκινήτων συμβάσεις. Οὕτω λ.χ. εὐρίσκομεν κώδικα περιέχοντα τοιαύτας συμβάσεις τοῦ Καντζηλλιέρη Ἰωάννου Φωσκόλου τῶν ἐτῶν 1766 – 1776, εἰς τὸν ὁποῖον ὅλαι αἱ πράξεις καταχωρίζονται μὲ αὐτογράφους τὰς ὑπογραφὰς τῶν μαρτύρων. Ἐξ ἄλλου, εἰς φύλλα κώδικος τῶν ἐτῶν 1684 – 1685 τοῦ Καντζηλλιέρη Μυκόνου παπᾶ Μάρκου Κορινθίου, ὡς καὶ εἰς κώδικα κολοβὸν τοῦ Ἰγνατίου ἱερομονάχου Καντζηλλιέρη Μυκόνου τῶν ἐτῶν 1801 – 1813, ἀνευρίσκονται ἄλλαι μὲν πράξεις φέρουσai αὐτογράφους ὑπογραφὰς τῶν μαρτύρων, ἄλλαι δὲ μὲ ὑπογραφὰς τούτων γεγραμμένας διὰ χειρὸς τοῦ γραφέως τοῦ κώδικος. Ἀκόμη δὲ ὑπάρχει καὶ κῶδιξ τοῦ δημοσίου νοταρίου Πρωτοψάλτη Γρηγορίου τῶν ἐτῶν 1739 – 1750, εἰς τὸν ὁποῖον περιέχονται καὶ πράξεις τῶν ἐτῶν 1736 – 1737 τοῦ Ἰωάσαφ ἱερομονάχου Γύζη, ὅπου ἐκ τῶν ὑπογραφῶν τῶν μαρτύρων μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς πράξεως ἄλλαι μὲν εἶναι αὐτόγραφοι, ἄλλαι δὲ γεγραμμέναι διὰ χειρὸς τοῦ γραφέως.

Τοιουτοτρόπως ὁ Καντζηλλιέρης ἦτο εἰς θέσιν νὰ γνωρίζῃ ὅλας σχεδὸν τὰς κατὰ τὸ διάστημα τοῦ ὑπουργήματός του γενομένας ἀπαλλοτριώσεις ἀκινήτων.

¹⁾ Βλ. ἀνωτέρω σ. 132 ὡς καὶ τὰ σημειούμενα αὐτόθι περὶ τοῦ ἀπὸ 9 Νοεμβρίου 1736 πωλητηρίου.

Πλὴν ὅμως τῶν τοιούτων κωδίκων διὰ τὰ ἀκίνητα, ἔχομεν καὶ ἓνα ἄλλο βιβλίον, τὸ λεγόμενον *σκαρσιμπέλλο*¹⁾, τὸ ὁποῖον κατήρτιζον οἱ Καντζηλλιέρηδες κατὰ τὸ διάστημα τοῦ ὑπουργήματός των. Τοῦτο δὲν ἀφεώρα τὴν ἀπόδειξιν τῆς καταρτίσεως τῶν ἀπαλλοτριωτικῶν συμβάσεων, ἀλλ' ἐσχετίζετο μὲ τὴν ἔγγειον φορολογίαν καὶ εἰδικώτερον τὸ «*χαράτσιον τῆς γῆς*».

Τὸ *σκαρσιμπέλλο* ἦτο καθαρῶς κτηματολόγιον, ἐκ τοῦ ὁποῖου ἐφαίνετο ἡ ἀκίνητος ἰδιοκτησία ἐκάστου κατοίκου τῆς νήσου.

Τοιαῦτα βιβλία σώζονται ἀρκετὰ εἰς τὰ Γενικά Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους. Τὸ ἀρχαιότερον *σκαρσιμπέλλο* εἶναι τὸ τοῦ τελευταίου τετάρτου τοῦ 17ου αἰῶνος, συνταχθὲν ὑπὸ τοῦ Καντζηλλιέρη παπᾶ Μάρκου Κορινθίου. Μεταγενέστερα δὲ εὗρηται τὰ τοῦ Καντζηλλιέρη Περράκη Φωσκόλου, ἕτερον ἀδήλου ἔτους, ἄλλο λίαν ἀξιόλογον, διότι περιέχει τὰ κτήματα κατὰ τοποθεσίας, ὥστε ἐξ αὐτοῦ πληροφору-meθα ὅλας τὰς τοποθεσίας τῆς νήσου. Νεώτερα δὲ ἔχομεν τῆς 1 Αὐγούστου 1793 τοῦ Καντζηλλιέρη Γρηγορίου Ἀρτακηνοῦ²⁾, τελευταῖον δὲ τῆς 8 Ὀκτωβρίου 1819 τοῦ Κοινοῦ Καντζηλλιέρη Μυκόνου Ἰγνατίου Παρθένου, τὸ καὶ πληρέστερον, εἰς δύο τόμους δεδεμένους διὰ περγαμηνῆς³⁾. Ὁ πρῶτος περιέχει τοὺς ἰδιοκτητὰς τῶν ὁποίων τὸ ὄνομα ἀρχίζει ἀπὸ τὰ ἀρχικά γράμματα Α - Ι, ὁ δὲ δεῦτερος ἐκείνων τῶν ὁποίων τὸ ὄνομα ἀρχίζει ἀπὸ τὰ ψηφία Κ - Χ.

Εἰς τὰ *σκαρσιμπέλλα* ὑπάρχει χωριστὴ μερὶς δι' ἕκαστον ἰδιοκτήτην, εἰς τὴν ὁποῖαν ἄνω μὲν ἀναγράφεται τὸ ὀνοματεπώνυμον τοῦ ἰδιοκτήτου, κάτωθι δ' αὐτοῦ τ' ἀνήκοντα εἰς τοῦτον ἀκίνητα εἰς ἴδιον ἕκαστον στίχον, ἀναφερομένου τοῦ εἵδους τοῦ κτήματος (λ.χ. ἀμπέλι, κλεῖσμα κλπ.), τῆς τοποθεσίας του, εἰς τινα δὲ καὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ συνορίτου, παραπλεύρως δὲ τὸ ποσὸν τοῦ φόρου, ὡς ἐπίσης καὶ ἡ τυχὸν μεταβίβασις τοῦ κτήματος πρὸς τρίτον. Ἐν τέλει δὲ ἢ ἐν ἀρχῇ τοῦ *σκαρσιμπέλλου* ὑπάρχει καὶ ἀλφαριθμητικὸν εὔρετήριον τῶν ἐχόντων μερίδα ἐν αὐτῷ μετὰ παραπομπῆς εἰς τὴν σελίδα, ὅπου εὔρηται ἡ μερὶς του.

Οὕτω, λοιπόν, ἐξ ἀφορμῆς τῆς φορολογίας ὑπῆρχον κτηματολογικὰ βιβλία

¹⁾ Ἐκ τοῦ ἰταλικοῦ *scartabello*, σημαίνοντος συλλογὴν παλαιῶν καὶ ἀχρήστων γραφῶν.

²⁾ Εἰς τὸ πρῶτον μετὰ τὸ ἐξώφυλλον φύλλον αὐτοῦ ἀναγράφεται δι' ἄλλης χειρὸς 1793 Αὐγούστου α.π. «*Ἀρχισε νὰ γράφεται τὸ παρὸν σκαρσιμπέλλο, τὸ ὁποῖον ἐγράφη μὲ χερί τοῦ πρώην ποτῆ Γρηγορίου Ἀρτακηνοῦ Καντζηλλιέρη*». Εἰς τὸ τρίτον φύλλον εὔρηται γεγραμμένον διὰ χειρὸς τοῦ Καντζηλλιέρη: «*1793 Αὐγούστου 1. Ἀρχισα νὰ γράψω τὸ παρὸν σκαρσιμπέλλο τοῦ χαράσιου, νὰ βάλω ὅλα τὰ ὀνόματα μὲ τὰ πράγματά των, καθὼς φαίνονται εἰς τὴν παλαιὰν στίμα*».

³⁾ Ὁ κώδιξ οὗτος φέρει ἐξωθεν: «*Σκαρσιμπέλλο νέο τοῦ α.π.κ' ἔτους γεγραμμένον ἰδίᾳ μου χερί, τὸ ὁποῖον εἶναι εἰς τόμους δύο. Ὁ κοινὸς Καντζηλλιέρης Ἰγνατίος Παρθένος*». «*1819 Ὀκτωβρίου 8, ἡμέρα Τετράδη ἀρχίσαμεν τὴν νέαν στίμαν τῶν τῆς Μυκόνου πραγμάτων διωρισθέντων*».

(τὰ σκαρσιμπέλλα), διὰ τῶν ὁποίων ἐξυπηρετεῖτο ἐμμέσως καὶ ἡ δημοσιότης τῆς μεταβιβάσεως τῶν ἀκινήτων, σκοπὸς ὅμως τῆς συντάξεως αὐτῶν δὲν ἦτο τὸ τελευταῖον τοῦτο. Δὲν ἡσθάνοντο τὴν ἀνάγκην αὐτήν, διότι τὸ μέρος ἦτο μικρὸν καὶ αἱ μεταβιβάσεις τῶν ἀκινήτων ἐγίνοντο γνωσταὶ ἀπὸ στόματος εἰς στόμα, ὥστε δὲν ἔμενεν ἀνοικτὸν πεδῖον διὰ τὴν κακοπιστίαν.

Πρὸς τὸ «σκαρσιμπέλλο» δὲν πρέπει νὰ συγγέται ἕτερον βιβλίον, τὸ ὁποῖον ἐκρατεῖτο εἰς τὴν Μύκονον καὶ εἰς ἄλλας νήσους, ἡ «μάννα». Τοῦτο ἐσχετίζετο πρὸς τὸ σκαρσιμπέλλο, δὲν ἦτο ὅμως, εἰς τὴν Μύκονον τοῦλάχιστον, κτηματολογικὸν βιβλίον. Ἡ μάννα ἦτο βιβλίον τῆς φορολογίας τῶν ἀκινήτων, βιβλίον καθαρῶς λογιστικόν, τὸ ὁποῖον περιεῖχε μερίδας τῶν φορολογουμένων μὲ τὰ ποσὰ τοῦ ἐγγείου φόρου, τὰ ὅποια ἐβάρυνον ἕκαστον τούτων, εἰς ὃ ἐσημειοῦντο καὶ τὰ πληρωθέντα ἔναντι τοῦ φόρου ποσά.

Εἰς τὰ Γενικά Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους ἀπόκεινται μάνναι, ἐξ αὐτῶν δὲ ἀναφέρονται ἐνδεικτικῶς τὸν ὑπ' ἀρ. 131 Κώδικα τῆς Μυκόνου. Οὗτος φέρει ἑξῶς τὰ ἑξῆς: «1687, μηνὸς Ὀκτωβρίου στίς 20 ἐγράφη ἡ παρὸν μάννα, νέα τῆς στίμας τῶν πραγμάτων τῆς νησὸς τους».

Ὁ ὅρος μάννα εἰς τὴν Μύκονον δὲν ἐσήμαινε μόνον τὸ φορολογικὸν βιβλίον τῆς ἐγγείου φορολογίας, ἀλλὰ καὶ τὸ βιβλίον ἄλλων φορολογιῶν, ἐχρησιμοποεῖτο δὲ καὶ μὲ γενικωτέραν ἔννοιαν, τὴν τοῦ κώδικος, ὡς δὲ εἶδομεν εἰς τὸ ἀπὸ 9 Νοεμβρίου 1736¹⁾ πωλητήριον, γίνεται χρῆσις τῆς λέξεως μὲ τὴν ἔννοιαν τοῦ ἀρχείου τῆς Κοινότητος, τοῦ νοταρίου.

Ἡ τύχη τῶν νοταριακῶν ἀρχείων. Κατὰ τὰ προλεχθέντα, οἱ νοτάριοι ὡς καὶ οἱ Καντζηλλιέρηδες διετήρουν νοταριακοὺς κώδικας, προσέτι δὲ καὶ λυτὰ νοταριακὰ ἔγγραφα, ἄλλα μὲν ἐν πρωτοτύπῳ, ἄλλα δὲ ἐν αντιγράφῳ. Ἐπὶ πλέον ὅμως οἱ Καντζηλλιέρηδες συνέτασσον καὶ εἶχον εἰς χεῖρας τῶν καὶ ἄλλα δημόσια ἔγγραφα, καὶ δὴ τὰ βιβλία τὰ ἀφορῶντα τὴν ἐγγειον φορολογίαν, δηλαδὴ τὸ «σκαρσιμπέλλο» καὶ τὴν «μάννα». Ἐκ τούτων ὅλα τὰ εἰς τὸ ἀρχεῖον τοῦ νοταρίου καὶ τοῦ Καντζηλλιέρη εὐρισκόμενα ἔγγραφα, καθὼς καὶ οἱ νοταριακοὶ κώδικες ἀπετέλουν ἰδιοκτησίαν τοῦ νοταρίου καὶ τοῦ Καντζηλλιέρη, μετὰ δὲ τὸ πέρας τοῦ λειτουργήματός τῶν, παρελαμβάνοντο ὑπ' αὐτῶν. Ἐφ' ὅσον ἔζων, ἐπεμελοῦντο αὐτοπροσώπως τῆς διατηρήσεώς τῶν, μετὰ δὲ τὸν θάνατόν τῶν ταῦτα περιήρχοντο εἰς τοὺς κληρονόμους τῶν ὡς ἴδιον τοῦ θανόντος Καντζηλλιέρη περιουσιακὸν στοιχεῖον. Ἐξαιρετικῶς, ἀνῆκον εἰς τὴν Καντζελλαρίαν καὶ παρόμενον

¹⁾ Ἀνωτέρω σ. 132. «Τὸ παρὸν ἐβάλθη εἰς τὴν κοινὴν μάννα εἰς φύλλα».

εἰς τὸ ἀρχεῖον τῆς τὰ φορολογικὰ βιβλία (τὸ *σκαρσιμπέλλο* καὶ ἡ *μάννα*).

Οὕτως εὐρίσκομεν προικοσύμφωνον τῆς 20 Αὐγούστου 1679 συνταχθὲν ὑπὸ τοῦ δημοσίου νοταρίου παπᾶ Γερασίου Βίδου, εἰς τὸ ὁποῖον ὁ ἴδιος ὁ νοτάριος προικίζει τὸν μελλόγαμβρον ἀνεψιόν του, ἐκτὸς ἄλλων, καὶ μὲ ὅλα τὰ ἐγγραφα τῆς Καντζηλλαρίας, τὰ ὁποῖα νὰ λάβῃ ὁ ἀνεψιός του μετὰ τὸν θάνατόν του, ἔξαιρέσει τῆς *μάννας* τοῦ *χαρατζίου* καὶ τοῦ *σκαρτζιμπέλλου*, διότι ταῦτα δὲν τοῦ ἀνήκουν¹⁾.

Ταῦτα ἐν συνόψει ἐκράτουν εἰς τὴν Μύκονον κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς Τουρκοκρατίας σχετικῶς μὲ τὴν σύνταξιν τῶν περὶ δικαιοπραξιῶν ἐγγράφων. Βεβαίως ἐγίνοντο παρεκκλίσεις ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τούτων ἢ καὶ καταχρήσεις, αὗται ὅμως δὲν ἦσαν συνήθεις. Ἀντιθέτως παρατηρεῖται προσήλωσις εἰς τὰ ἰσχύοντα καὶ παρουσιάζεται ἡ νῆσος αὕτη μὲ ἀρκούντως ἄρτιον διὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην καὶ τὴν κατάσταση τοῦ τόπου νοταριακὸν σύστημα, εὐρύθμως καὶ νομίμως λειτουργοῦν.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ *

κόπια. 1776 – Ἀπριλίου 30.

Μύκωνος.—

Μὲ τὸ νὰ ἀκολουθοῦν εἰς τὰς διαθήκας καὶ προικοσύμφωνά μας, δηλαδὴ σὲ μερικὰ σκάνδαλα καὶ σύγχυσις. λοιπὸν τὴν σήμερον ἐσυναχθήμεν ὅλον τὸ ἱερατεῖον καὶ οἱ εὐρισκόμενοι προσετοὶ καὶ ἐσυνωμιλήσαμε διὰ τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν καὶ ὅλοι ὁμογνώμως εὐρήκαμεν εὐλογον καὶ δίκαιον ὅποιος Χριστιανὸς ἀπὸ τοὺς ἐγκατοίκους μας μὲ ἰδίᾳ του θέλησιν ἤθελεν ζητήσῃ ἀπὸ τοὺς ἱερεῖς μας ὅποιον θέλει μὲ ἰδίᾳ του γνώμην, νὰ τὸν κράξῃ διὰ νὰ τοῦ κάμῃ τὴν διαθήκην του ἢ καὶ προικοσύμφωνόν του, νὰ ἔχῃ χρέος ὁ κραζόμενος ἱερέας ἢ κληρικὸς εἶναι ἢ καὶ ὁ νοτάριος δημόσιος, νὰ εἶναι χρεώσται, ὅπου νὰ κράζουν τρεῖς προσετούς, ὅποιοι ἤθελαν εὐρεθοῦν ἐκείνον τὸν καιρὸν, ὅπου νὰ τελειώνουν εἴτε προικοσύμφωνον εἴτε διαθήκην. καὶ ἐτότε νὰ ἔχῃ τὸ κύρος εἴ τι γράμμα ἤθελεν τελειώσῃ. νὰ διαφεντεῖται ἀπὸ τὴν πολιτείαν μας εἰς ὅποιον κριτήριον ἤθελε φανερωθοῦν τὰ τοιαῦτα γράμματα. ξεκαθαρίζοντας πὺς ἐὰν καὶ ἤθελε *[[κράξει]]* ἀκολουθήσῃ κανένα συμβεβηκὸν εἰς κανένα ὑποκείμενον, ὅπου ὁ Κύριος νὰ μὴν τὸ δώσῃ, καὶ ἤθελεν κράξῃ τὸν πνευματικὸν πατέρα διὰ ἐξομολόγησιν του καὶ εἰς τὸν ὅμοιον καιρὸν ἤθελε τοῦ παραγγεῖλαι διὰ τὴν ψυχὴν του καὶ εἰ

¹⁾ Τὸ ἀνέκδοτον τοῦτο προικοσύμφωνον ἀναφέρει ἐπὶ λέξει: «Καὶ ἐγὼ παπᾶ Γεράσιμος Βίδος τάω τοῦ ἀνεψιοῦ μου Γιαννάκη ὅλα τὰ χαρτιά τῆς Καντζηλλαρίας μόνο ἀποθανόντας μου, ἐβγάζοντας τὴν μάννα τοῦ χαρατζίου καὶ τὸ σκαρτζιμπέλλο, ὅπου εἰς τὸν θάνατόν μου δὲν τὰ (δ)ράζω».

* Τὸ ἐκδιδόμενον ἐγγράφον ἀπόκειται εἰς τὰ Γενικά Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους (Μυκόνου φ. 20. Ἐγγραφα Κοινότητος Ι).

τι άλλο ἤθελε τοῦ εἰπεῖ ἐθελῶντας τὴν ἐξομολόγησιν του, νὰ ἔχη χρέος ὁ πνευματικός εὐθύς, χωρὶς ἀναβολὴν καιροῦ ὅπου νὰ εὐρίσκη ἢ κληρικούς τῶν ἱερέων ἢ προσετοῦς τῆς πολιτείας ἢ καὶ ἀπὸ τοὺς γεροντοτέρους ἱερεῖς νὰ τοὺς φανερώνη εἴ τι ἐπαρήγγειλεν ὁ ἀσθενής, ὅπου, ἂν προφτάσῃ, νὰ τοὺς παίρνῃ ἐμπροσθεν εἰς τὸ πρόσωπον ἐκείνου, ὅπου νὰ παίρνουν τὴν μαρτυρίαν του δια ζώσης φωνῆς, δηλαδὴ τοῦ ἀσθενῆ. ὁψέποτε καὶ δὲν εἶναι τάσιμον¹⁾ διὰ νὰ δώσῃ τὴν μαρτυρίαν ὡς ἄνωθεν, εὐθύς νὰ πηγαίῃ ὁ πνευματικός χωρὶς ἀναβολὴν καιροῦ εἰς τὴν κοινὴν καντζηλλαρίαν νὰ κρᾶζῃ τρεῖς προσετοῦς νὰ φανερώνη ἐν καθάρῳ συνειδήτῃ καὶ μὲ τὴν ψυχὴν του τὰ ὅσα ἤκουσεν ἀπὸ τὸν ἀσθενῆ, εἰ δὲ καὶ ἤθελεν ἀποθάνει ὁ ἀσθενής καὶ πάγῃ ὕστερότερα, μετὰ τὸν θάνατόν του εἰς τὴν Καντζηλλαρίαν μας, νὰ μὴν πιάνετε ἢ μαρτυρίαν του. καὶ λοιπὸν δίδομε τὴν εἰδήσιν εἰς ὅλους τοὺς ἐγκατοίκους τῆς πολιτείας μας. ἀπὸ τὴν σήμερον ὅποιος ἤθελεν κάμει γράμμα, νὰ εἶναι μαρτυρημένο καὶ βεβαιωμένο ὡς ἄνωθεν λέμε. εἰ δὲ καὶ δὲν ἀκολουθῇ ὡς ἄνωθεν μὲ ἀξιόπιστους μάρτυρας, νὰ εἶναι νουλάδο ὡς ἄσπρο χαρτί. Ὅθεν καὶ εἰς βεβαίωσιν καὶ ἀσφάλειαν ἔγινε τὸ παρὸν κοινὸν γράμμα μας ὑπογεγραμμένο ἰδιοχείρως τοῦ ἱεροῦ καταλόγου καὶ προσετῶν τῆς πολιτείας μας σφραγίζοντας καὶ τὴν βούλλαν τῆς Κοινότης:

- » Δημήτριος Μαυρογένης βοῦδόντας κοινός.
- » Οἰκονόμος Μυκόνου Ἀνθιμος Γρουπάρης
- » Δημήτριος Ἀμποζάνης καὶ ἐπίτροπος
- » Σακελλάριος Μυκόνου Διονύσιος Ντεσουδάς
- » Τριαντάφλος Σκορδίλης σύντυχος
- » χαρτοφύλαξ Μυκόνου
- » Χαζῆ Ἀντώνης Πατῆς
- » Μακάριος πρωτοπαπᾶς
- » Μαθιὸς Μπάος
- » Μελέτιος Πρωτέχδικος
- » Δημήτριος Καίρης
- » Γαβριὴλ ἱερομόναχος σακκελίων Μυκόνου
- » Ἰωάννης Καλογεράς
- » Ἰωαννίκιος ἱερομόναχος
- » Γεώργιος Ἀρτακηνός
- » Καλλίνικος ἱερομόναχος πρωτοφάλης
- » Θεοδόσιος ἱερομόναχος
- » Ἰωσήφ ἱερομόναχος Χρυσάφης
- » Ἰωάννης ἱερεὺς Καλογεράς
- » Γεράσιμος ἱερομόναχος τοῦ Ζωρζῆ
- » Γρηγόριος ἱερομόναχος Τριδιτζάς
- » Ἀθανάσιος ἱερομόναχος Πετρής

Γρηγόριος Ἀρτακηνός καὶ νοτάριος δημόσιος

¹⁾ Τάσιμον = στάσιμον, κατάστασις. Ἡ σωματικὴ κατάστασις τοῦ ἀσθενοῦς.

Η ΠΡΩΤΗ ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ ΕΙΣΑΓΓΕΛΙΚΗ ΑΓΟΡΕΥΣΙΣ

Τ Π Ο

ΙΑΚΩΒΟΥ Τ. ΒΙΣΒΙΖΗ

Ὁ εἰσαγγελικὸς θεσμὸς ἐμφανίζεται τὸ πρῶτον ἐν Ἑλλάδι εἰς τὸ Ψήφισμα τοῦ Κυβερνήτου τῆς 15 Δεκεμβρίου 1828 «περὶ τοῦ Διοργανισμοῦ τῶν Δικαστηρίων». Διὰ τοῦ ἀρθροῦ 28 ὁρίζεται Εἰσαγγελεὺς ὑπὸ τὸν τίτλον *Δημόσιος Συνήγορος* εἰς τὸ Ἀνέκκλητον Κριτήριον, ἥτοι δικαστήριον οὐσίας δευτέρου βαθμοῦ (Ἐφετεῖον), ὅπερ ἦτο καὶ τὸ ἀνώτερον ἐκ τῶν τότε συσταθέντων. Εἰς τὴν θέσιν δὲ ταύτην διωρίσθη ὁ γνωστὸς νομομαθὴς τῆς ἐποχῆς ἐκείνης Χριστόδουλος Κλονάρης.

Τὸ ἀνέκκλητον ἐπρόκειτο νὰ κάμῃ ἐναρξιν τῶν ἐργασιῶν του περὶ τὰ τέλη Ἀπριλίου 1829, δὲν κατωρθώθη ὅμως νὰ πραγματοποιηθῇ αὕτη εἰμὴ τὴν 27 Νοεμβρίου 1829, ἐν Ἀργεῖ.

Κατὰ τὴν ἐναρκτήριον συνεδρίαν ὁ Χ. Κλονάρης ὡς Δημόσιος Συνήγορος ἐξεφώνησε σημαντικὸν λόγον, ὁ ὁποῖος διεσώθη ἐξ ἀντιγράφου, ὅπερ οὗτος ὑπέβαλεν πρὸς τὴν ἐπὶ τῆς Δικαιοσύνης Γραμματείαν.

Ἐν αὐτῷ, ἐκθέτων τὰς συνθήκας ὑπὸ τὰς ὁποίας τὸ δικαστήριον πρόκειται ν' ἀρχίσῃ τὴν ἀσκήσιν τῶν ἐργων του, τονίζει τὰς δυσκολίας τὰς ὁποίας οἱ δικασταὶ ἔχουν ν' ἀντιμετωπίσουν ἐκ τῆς ἐλλείψεως πρωτίστως νόμων, ἰδίᾳ κατὰ τὴν ἀπονομὴν τῆς ποινικῆς δικαιοσύνης, καὶ ὑποδεικνύει τὰς ἀκολουθητέας κατευθύνσεις. Πράγματι αἱ δυσχέρειαι ἦσαν μεγάλαι, ἐὰν μὴ ἀνυπερβλήτοι. Ἐκτὸς τοῦ ὅτι ὁ Πρόεδρος καὶ τὰ διορισθέντα (κατὰ τὴν πρώτην σύνθεσιν τοῦ δικαστηρίου) μέλη δὲν ἦσαν νομικοί, δὲν εἶχεν εἰσέτι συνταχθῇ οὔτε ποινικὴ νομοθεσία. Κατὰ τὸ ἀρθρον 38 τοῦ ἀνωτέρω Ψηφίσματος ὡς πρὸς τ' ἀδικήματα τὰ δικαστήρια ὀφείλον νὰ «κρίνουν κατὰ τὸ Ἀπάνθισμα τῶν Ἑγκληματικῶν καὶ κατ' ἐπιείκειαν». Δεδομένου δὲ ὅτι τὸ Ἀπάνθισμα τῶν Ἑγκληματικῶν, τὸ ὁποῖον εἶχε συνταχθῇ κατὰ τὴν Δευτέραν Περίοδον τῆς Διοικήσεως¹⁾, ἦτο ἀτελὲς καὶ ὑποτυπῶδες κατασκευάσμα, τὰ δικαστήρια θὰ ἐδίκαζον κυρίως κατὰ τὴν ἰδίαν αὐτῶν κρίσιν.

Ὁ Καποδίστριας καὶ οἱ νομικοὶ του δὲν ἠγνόουν βεβαίως τὸ νομικὸν ἀξίω-

¹⁾ Τὸ Ἀπάνθισμα τῶν Ἑγκληματικῶν φέρει ἀρίθμωσιν νόμων τῆς Διοικήσεως ΛΓ', ἐξεδόθη δὲ διὰ τοῦ τύπου εἰς φυλλάδιον ὑπὸ τὸν τίτλον: «Κώδιξ τῶν νόμων. Φυλλάδιον Α' Ἐκ τῆς ἐν Ὑδρᾷ τυπογραφίας, 1824». Περὶ τῆς συντάξεώς του βλέπε Θ. ΑΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΥ, Ἡ ἐπὶ τοῦ Ἀγῶνος Β' Βουλευτικῆς Περίοδος, εἰς *Ἐπιθεώρησιν τῆς τοπικῆς Ἀὐτοδιοικήσεως*, ἔτος ΣΤ' (1927), 172-3, καὶ εἰς ἀνάτυπον, 68-9.

μα, καθ' ὃ «οὐδὲν ἀδίκημα καὶ οὐδεμία ποινὴ ἄνευ νόμου», ἀλλ' ἡ ἀνάγκη τῶν πραγμάτων ἐπέβαλεν εἰς τὴν Κυβέρνησιν τὴν ἄνευ ἀναβολῆς ἔναρξιν τῆς λειτουργίας τῶν δικαστηρίων, ἔστω καὶ ἄνευ τῆς ἀναγκαίας νομοθεσίας καὶ τῶν ἀπαραιτήτων νομικῶν.

Τὸ χειρόγραφον τῆς ἀγορεύσεως τοῦ Κλονάρη εἶναι αὐτόγραφον, ἔχει δὲ οὕτω :

ΛΟΓΟΣ ΕΙΣΟΔΙΟΣ*

ἐκφωνηθεὶς τὴν 27 νοεμβρίου, καθ' ἣν ἄνοιξε τὸ Ἀνέκκλητον Κριτήριον

Κύριοι Δικασταί,

Πολλῶν αἰῶνων βαρεῖα καὶ ἀπάνθρωπος τυραννία, καὶ τόσαι καταχρήσεις καὶ πολυεῖδεις ἀδικίαι, φυσικαὶ αὐτῆς παρακλόουθοι, ἐταλαιπώρησαν τόσον πικρῶς τοὺς ἀνθρώπους, ὥστε ἄλλαξαν τὸ πρόσωπον τῆς γῆς, τὴν ὁποίαν κατοικοῦμεν. Τὰ ἀπερίγραπτα ἐκείνα κακὰ ἐγέννησαν τὴν ἀπηλπισμένην ἐπανάστασιν καὶ τὸν ἐξολοθρευτικὸν πόλεμον, τοῦ ὁποῦ τὰς πολυδύνους περιόδους καὶ πολυμόρφους τροπὰς εἶναι πικρὸν νὰ ἀνακαλῇ τις εἰς τὴν μνήμην. Ὅλοι οἱ βαρεῖς ἐκεῖνοι ἀγῶνες καὶ αἱ βαρύτεραι αὐτῶν θυσίαι σκοπὸν κύριον εἶχαν τὴν ἐπανόρθωσιν ἢ θεραπείαν τῶν παντοίων ἀδικιῶν, αἵτινες κατέθλιβαν τὴν πολυπαθὴ πατρίδα μας.

Ἄλλ' ὅσον αἱ ἐπιθυμίαι τοῦ ἔθνους ἐπεκαλοῦντο ἀνυπομόνως τῆς πολυποθῆτου δικαιοσύνης τὴν ἐπιφάνειαν, τόσον αἱ δυστυχεῖς τοῦ πολέμου περιστάσεις καὶ ἡ ἀταξία, ἥτις παρακλούθει τὰς ἐπαναστάσεις, ὡς ἡ σκιά τὰ σώματα, ἀνέκοπταν τὰ βήματά της. Αἱ Συνελεύσεις τοῦ Ἀστροῦς, τῆς Ἐπιδαύρου, τῆς Τροιζῆνος διέταξαν ῥητῶς τῶν δικαστηρίων τὴν σύστησιν ἢ πρώτη μάλιστα ἐσύνταξε καὶ σύντομον συλλογὴν ποινικῶν νόμων. Ἡ δὲ Κυβέρνησις ἔσπευσε πρὸ καιροῦ νὰ ἐτοιμάσῃ ἐγκληματικὴν διαδικασίαν. Ὅμως μ' ὅλην τὴν θερμὴν προθυμίαν, ποῖος ἐδύνατο νὰ νικήσῃ τὴν ἀκαταμάχητον ἀνάγκην; ποῖος εἶχεν ἀρκετὴν δύναμιν νὰ σταματήσῃ τὸν βίαιον χείμαρρον τῶν συνεχῶν καὶ πολυαριθμῶν ἐναντίων, τὰ ὁποῖα διεδέχοντο ἀδιακόπως ἐν τῷ ἄλλο;

Ἄλλ' αἱ πολυχρόνιοι τοῦ ἔθνους εὐχαὶ πληροῦνται τέλος καὶ ὁ εὐρύχωρος τῆς δικαιοσύνης ναὸς ἀνοίγεται σήμερον. Εὐτυχεῖς δὲ οἰωνοὶ εἰρηνικῆς ἀπολαύσεως τῶν καρπῶν τῶν ἀγῶνων μας ὑπόσχονται νὰ τὴν συνοδεύσουν εἰς τὸν δρόμον της, καὶ προμηνύουν τὴν ἀμετάσειστον στερέωσιν της.

Διωρισμένοι πρῶτοι τοῦ ἔθνους δικασταί, αἰσθάνεσθε βέβαια καὶ τὸν ὕψηλόν βαθμόν, μὲ τὸν ὁποῖον ἡ Κυβέρνησις σᾶς ἐτίμησε, καὶ τὴν βαρεῖαν εὐθύνην, τὴν ὁποίαν

* Ἀπόκειται εἰς τὰ Γενικά Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους.

ἀνεδέχθητε καὶ πρὸς τὴν κοινωνίαν γενικῶς καὶ πρὸς τοὺς πολίτας μερικώτερον. Καθεῖς σας γνωρίζει, πόσον ἡ δικαιοσύνη εἶναι κυρία βάσις τῆς κοινωνίας ταύτης· χωρὶς νόμους δικαίους καὶ τὴν ἀναγκαίαν αὐτῶν ἰσχὺν εἶναι ἀδύνατον νὰ εἰσαχθῇ τάξις· χωρὶς εὐταξίαν ἡ διοίκησις καταντᾷ χάος ἄκοσμον· καὶ χωρὶς διοίκησιν ποτὲ Κυβέρνησις οὔτε ἔλαθεν, οὔτε νὰ λάβῃ δύναται πόρους πρὸς ὑπαρξίν της· τότε αἱ μερικαὶ τῶν πολιτῶν καταστάσεις συμπίπτουν καὶ συναφανίζονται μετὰ τὴν κοινὴν οἰκονομίαν. Ἐν συντόμῳ, ὅπου δὲν εἶναι δικαιοσύνη, ἡ δὲν ὑπάρχουν νόμοι, ἡ καταφρονεῖται ἀνίσχυροι· ὅπου δὲ λείψῃ ἡ ἰσχὺς τῶν νόμων, ἔκκει οἱ θεσμοὶ τῆς κοινωνίας λύνονται, καὶ τοὺς διαδέχονται πλεονεξίαι, σχίσματα, καὶ τέλος πολιτικοὶ σπασμοί, πρόδρομοι τοῦ θανάτου τοῦ πολιτικοῦ σώματος.

Ὑμέτερον ἔργον εἶναι, Κύριοι, νὰ καταστήσῃτε διὰ τῆς ἀγρύπνου δικαιοσύνης σας τοὺς νόμους ἀγαπητούς, καὶ νὰ ἐμπνεύσῃτε τὴν ἐκουσίαν εἰς αὐτοὺς ὑπακοὴν τῶν πολιτῶν. Ὑμέτερον ἔργον εἶναι νὰ συντρέξῃτε τὴν στερέωσιν τῆς εὐταξίας, καὶ διὰ ταύτης νὰ ὑποστηρίξῃτε τὴν ἐσωτερικὴν τῆς Κυβερνήσεως διοίκησιν. Ἀσφαλισθέντες ἅπας οἱ ἄνθρωποι ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῆς ἐπιεικείας, θὰ λησμονήσουν τὰ παρελθόντα δεινά, καὶ βέβαιον, ὅτι δίκαιοι νόμοι ἐπαγρυπνοῦν διὰ τὴν ἡσυχίαν καὶ εὐτυχίαν των, θὰ κοιμίσουν τὰ ἔως τώρα πάθη των, διὰ νὰ στρέψῃ ἕκαστος τὴν προσοχὴν καὶ τὴν δραστηριότητά του εἰς τὰ οἰκεία του ἔργα, τὰ ὅποια μόνον ὑπόσονται καὶ τὰς μερικὰς καταστάσεις ν' ἀνορθώσουν, καὶ τὴν δημοσίαν οἰκονομίαν νὰ βελτιώσουν.

Τότε γενναία ἀμιλλα θὰ ἀναζωπυρήσῃ τὰς τέχνας καὶ τὴν βιομηχανίαν· τότε τὸ ἐμπόριον, ἀναλαμβάνον, θὰ ἐπαναφέρει τὴν ἐμπιστοσύνην καὶ τὰς σχέσεις ἡμῶν μετὰ τῶν ξένων, καὶ θὰ παραθαρρύνῃ καὶ τὰς ἰδιαιτέρας καὶ τὰς κοινὰς ἐπιχειρήσεις· τότε ὠφέλιμα ἔργα θὰ στολίσουν τὴν πατρίδα, καὶ θὰ τὴν πλύνουν ἀπὸ τὰς ἀδίκους τῶν ἐχθρῶν συκοφαντίας. Τοιαῦτα ἀποτελέσματα ἀναμένει ἡ Κυβέρνησις ἀπὸ τὰς δικαίας καὶ συνετὰς ἐργασίας σας.

Καὶ αὐτὰ δὲ τὰ πράγματα φαίνονται νὰ συντρέχουν ἰσχυρῶς εἰς τὸ νὰ σὰς ἐξωμαλίσουν μέγιστον μέρος τῶν δυσκολιῶν, ὅσας ἐμέλλετε ν' ἀπαντήσετε εἰς τὸν δρόμον τῶν ἔργων σας. Ἐν τῷ μέσῳ τῶν μακρῶν ἀνωμαλιῶν τῆς Ἐπαναστάσεως, ποῖα ἀπὸ τὰς καθεστῶσας ἀρχὰς ἤμποροῦσε νὰ μείνῃ ἀνύποπτος; ποῖα ἐδύνατο νὰ παρακλίνῃ τῆς διαβολῆς τὰ ἐπικίνδυνα βέλη; οἱ δυστυχεῖς μάλιστα, ὄκνουντες ἢ μὴ δυνάμενοι ν' ἀναδοῦν εἰς τὰς ἀληθινὰς αἰτίας τῶν κοινῶν συμφορῶν, προσερχομένων ἀπὸ τὰς περιστάσεις, κλίνουν εὐχερῶς νὰ τὰς προστρίβουν εἰς ὅσους ὁ βαθμὸς ἐπισύρει φυσικὰ τὸν φθόνον. Τὰ δικαστήρια μόνον ἀπέφυγαν εὐτυχῶς τὴν κοινὴν ταῦτην πικρίαν· ἀκόμη καὶ σήμερον νομίζονται γενικῶς μόνον ἄσυλα, ἱκανὰ καὶ τὰ παρελθόντα δυστυχήματα νὰ θεραπεύσουν, καὶ τὴν μέλλουσαν τύχην ἐκάστου νὰ ἀσφαλίσουν.

Ἄν καὶ ἄλλαι ἀρχαὶ ἀναγκάζονται νὰ συστήσουν μετὰ μακροὺς ἀγῶνας τὴν κοι-

νὴν ὑπόληψιν, σεις τὴν εὐρίσκετε πρόχειρον καὶ ἐτοίμην. Ἡ ὑπόληψις αὕτη εἶναι ἡ παρηγορία τοῦ πολλὰ παθόντος λαοῦ τῆς Ἑλλάδος, καὶ θὰ συνεισφέρει δραστηρίως εἰς τὸ νὰ ἀνακουφίσῃ τὴν Κυβέρνησιν ἀπὸ τὰ πολλὰ βάρη, τὰ ὅποια τὴν καταθλίβουν καθ' ἡμέραν. Θὰ ἀγωνισθῇτε βέβαια νὰ τὴν αὐξήσῃτε διὰ τῆς ἀκαμάτου ἐπιμελείας σας. Προσέχετε μάλιστα νὰ μὴ τὴν ἐλαττώσῃτε. Ἀνίσως καὶ τὰ δικαστήρια ὀλισθίσουν εἰς ἐκείνην τὴν ἀφημίαν, ἡ κοινωνία μένει πλέον χωρὶς ἰσχυρὸν ἐλατήριον· τότε τὸ πολιτικὸν σῶμα πρέπει νὰ λογίζεται εἰς θαρσίαν ἀσθένειαν· τότε αἱ εὐχαί, αἵτινες σὰς συνοδεύουν εἰς τὰς δικαστικὰς καθέδρας σας, μεταβάλλονται δι-καίως εἰς ἐναντία αἰσθήματα. Ἐνθυμεῖσθε πάντοτε, ὅτι ὅσον σημαντικώτερα εἶναι τὰ ἐμπιστευθέντα ἔργα, τόσον βαρύτερον λόγον χρεωστοῦμεν νὰ δώσωμεν δι' αὐτά.

Ἐπειτα ἂν εὐτυχεῖς εὐκολαί σας ἀνοίγουν ἐδῶθεν τὸν δρόμον, βλέπω ὅμως ἐκείθεν καὶ σκοπέλους ἐπικινδύνους· φοβερώτατος δὲ πάντων εἶναι ἡ ἑλλειψὶς ποινικῶν νόμων· ἂν ἐξαίρεσωμεν ὀλίγους κανόνες, περιεχομένους εἰς τὸ ἐγκληματικὸν ἀπάνθισμα, εἰς τὰ λοιπὰ ἔχετε νὰ βαδίσῃτε χωρὶς νόμους, ἢ μᾶλλον ἔχετε ν' ἀκολουθήσῃτε τὴν γνώμην σας ὡς νόμον· μὲ ἄλλους λόγους, οἱ ἄνθρωποι θὰ ἀρπάξουν τὴν παντοκράτορα ἐξουσίαν τοῦ νόμου, καὶ οἱ δικασταὶ θὰ γένεστε καὶ νομοθέται. Πόσον ἀσυμβίβαστος εἶναι ἡ δικαστικὴ ἀρχὴ μὲ τὴν νομοθετικὴν δύναμιν, εἶναι ὁμο-λογούμενον· τοῦλάχιστον ὅσκις οἱ ἄνθρωποι ἐδοκίμασαν νὰ τὰς ἐνώσουν εἰς τὸ αὐτὸ πρόσωπον, ἐγέννησαν φρικτὰς ἀδικίας, αἵτινες ἐξέπληξαν τὸν κόσμον.

Καὶ ὑπομονή, ἂν ὁ κίνδυνος τῆς αὐθαιρεσίας ἐφοβήριζε τὰς πολιτικὰς κρίσεις· ὅσον πολύτιμος καὶ ἂν ᾔναι ἡ ἀπόδοσις τῶν οἰκείων ἐκάστου πραγμάτων, ἀλλὰ ποίαν σύγκρισιν ἔχει μὲ τὰ ἐγκληματικά, ὅπου εἶναι λόγος περὶ τιμῆς καὶ ζωῆς τῶν πολι-τῶν; Εἰς ταῦτα καὶ οἱ ἄπλοοι τύποι νομίζονται ἄγγελοι φύλακες τῶν δικαζομένων· ἡ βαρύντης τῶν ἐξόδων, αἱ ἀργοπορίαι τῆς διαδικασίας, τῆς δικαιοσύνης αὐτῆς αἱ ἀνη-συχίαι εἶναι ἡ τιμὴ, δι' ἧς ἀγοράζομεν τὰ δύο ἐκείνα ἀτίμωτα ἀγαθὰ μας. Ὅταν λοιπὸν ταῦτα ἀφειδοῦν ἐγκαταλειμμένα εἰς τὴν αὐθαίρετον διάκρισιν τῶν ἀνθρώπων καὶ ὅχι τοῦ νόμου, πόσον μέγας δὲν εἶναι ὁ κίνδυνος διὰ τοὺς δικαζομένους! πόσον βαρεῖα δὲν γίνεται ἡ εὐθόνη διὰ τοὺς δικαστάς! Ὅσον ἐπιεικεῖς καὶ ἂν ᾔναι αἱ ἀπο-φάσεις των, δύνανται καθεὶς νὰ τὰς ὑποπτεύσῃ ἢ καὶ νὰ τὰς κατηγορήσῃ ὡς ἀδίκους, ὡς μὴ γενομένας κατὰ νόμον.

Ἄλλὰ διατὶ οἱ νόμοι οὗτοι νὰ μὴν ὑπάρχουν συντεταγμένοι; Τοῦτο τὸ ἐρώ-τημα βλέπω πρόχειρον εἰς πολλῶν τὸ στόμα. Ναί, ἀλλ' αἱ καλαὶ νομοθεσίαι δὲν αὐτοσχεδιάζονται εἰς ὀλίγων μηνῶν διάστημα· τὰ ἀθάνατα τῆς εὐνομίας μνημεῖα, καυχήματα ὀλίγων εὐτυχῶν ἐθνῶν, εἶναι ἔργα χρόνων μακρῶν, καὶ ἐνίοτε αἰώνων ὀλοκλήρων. Ἴσως ἡ αὐθαιρεσία δὲν εἶναι περισσώτερον ἐπικίνδυνος ἀπὸ τοὺς αὐτο-σχεδίου νόμους, ὅσους δὲν ὀριμάσῃ ἢ ἀκάματος μελέτῃ, καὶ δὲν ἐπεξεργασθῶσι

φωτισμέναι καὶ πλήρεις συζητήσεως. Ἡ Κυβέρνησις, ἥτις ἐπρονόησεν ἐγκαίρως νὰ συντάξῃ ἐγκληματικὴν διαδικασίαν, δὲν θὰ ἀργοπορήσῃ, μὴν ἀμφιβάλλετε, νὰ ἀπαρτίσῃ τὸ ἔργον τῆς μὲ τὸ συμπλήρωμα τῶν ποινικῶν νόμων.

Ἄλλ' ἐν τοσούτῳ ποία δύναται νὰ ᾖναι ἡ θεραπεία τοῦ προκειμένου ἐλλείματος, ὅπου σιωπᾷ ὁ νόμος, ἡ νομολογία ἀντικατασταίνει τὴν ἐπισείκειαν, τῆς ὁποίας τοὺς κανόνες ἡ καλὴ συνειδήσις ἀποκαλύπτει εἰς τοὺς δικαίους ἄνδρας. Κατὰ πρῶτην μάλιστὰ πρόσοφιν ἡ ἐπισείκεια αὕτη, ἥτις εἶναι ὁ φυσικὸς νόμος, ὑποφαίνει πολλὰ καὶ ἐπαγωγὰ θέληγτρα, καὶ ὁ ἀπλοὺς ἄνθρωπος κινδυνεύει νὰ τὴν προτιμήσῃ ἀπ' αὐτὸν τὸν θετὸν νόμον. Ἄλλ' ὅταν συλλογισθῇ ὠρίμως, πόσον διαφέρουν αἱ γνώμαι τοῦ ἑνὸς ἀπὸ τοῦ ἄλλου, καὶ πόσον ἀδέδαιοι καὶ ἀκροσφαλεῖς εἶναι αἱ ἀνθρώπιναι κρίσεις, ὡσάκεις μάλιστὰ παρειαχωρήσουν αἱ κλίσεις, αἱ ἀντιπάθειαι, καὶ γενικῶς τὰ πάθη, τρέμει ἐνθυμούμενος, ὅτι ἡ αὐθαιρεσία πολλὰκις μεταμορφώνει τὸ δίκαιον εἰς ἄδικον καὶ τὸ ἐναντίον. Ταῦτα ἔχων πρὸ ὀφθαλμῶν ὁ Βάκων ἔλεγεν, ὅτι ἄριστος νόμος εἶναι, ὅποιος ἀφίνει ὀλιγωτέραν χώραν εἰς τὴν αὐθαιρεσίαν, καὶ ἄριστος δικαστής, ὅποιος καταφεύγει ὀλιγώτερον εἰς αὐτήν.

Ὅσάκις λοιπὸν ἡ σιωπὴ τοῦ νόμου μᾶς ἐγκαταλείπει εἰς μόνας τὰς ἐμπνεύσεις τῆς συνειδήσεως καὶ τοῦ ὀρθοῦ λόγου, ἡ φρόνησις μᾶς παραγγέλλει νὰ μὴν ἐμπιστευώμεθα εἰς ἑαυτοὺς μόνους, ἀλλὰ νὰ προστρέχωμεν καὶ εἰς ὅσα βοηθήματα δύναται νὰ φωτίσουν τὴν κρίσιν μας· χρεωστοῦμεν πρὸ πάντων νὰ συμβουλευώμεθα τὰ φῶτα τῶν ἐπισήμων νομοδοτῶν, καὶ τὸν γραπτὸν λόγον τῶν καλητέρων νομοθεσιῶν, ὅσαι μάλιστὰ συμφωνοῦν περισσότερον μὲ τὸ πνεῦμα τῶν ὀλίγων ἀλλ' ἰδίων μας νόμων.

Ἡ δημοσία συνηγορία, τὴν ὁποίαν ὠνόμαζαν δορυφόρον πιστὸν τῆς κοινωνίας, ἀγρυπνοῦντα τὴν τακτικὴν τῆς δικαιοσύνης διοίκησιν, θὰ συνεισφέρῃ κατὰ τὸ οἰκεῖον καὶ δυνατόν μέρος, εἰς ἀναπλήρωσιν τοῦ προκειμένου τῶν νόμων ἐλλείματος. Περιβεβλημένη ἐνώπιον τῶν δικαστηρίων τὴν ἐξουσίαν τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς ἐπικρατείας, χρεωστεῖ βέβαια νὰ μιμῆται τὴν εὐμένειαν τῶν αἰσθημάτων αὐτοῦ, καὶ τὴν πραότητα τοῦ χαρακτῆρος του. Δύο ἐτῶν σῶφρων καὶ συγκερασμένη Κυβέρνησις τῆς Α. Ε. εἶναι μαρτυρία αὐτῶν ἀναντιρρήτος. Ἡ δημοσία συνηγορία, ἀντὶ νὰ καταφύγῃ εἰς ματαιοὺς κρότους λόγων περιττῶν διὰ ν' ἀποδείξῃ ὅσα τὰ πράγματα αὐτὰ ἐδεδαίωσαν, συγχαίρεται ἑαυτήν, ὅτι ἔχει πρὸ ὀφθαλμῶν τοιοῦτον ἡμερότητα καὶ ἐπισεικείας πρωτότυπον.

Ἐπειτα καὶ αὐτὰ τὰ καθήκοντά της εἰς ἄλλο τῆς ὑπαγορεύουν εἰμὴ νὰ παρέχῃ χεῖρα βοηθείας εἰς τὰ ἀδύνατα τῆς κοινωνίας μέλη, ὅταν ὁ νόμος ἔθεσεν ὑπὸ τὴν ἰδιαιτέραν προστασίαν τῆς, καὶ νὰ ὑπερασπίζηται τὴν συντήρησιν τῆς κοινῆς εὐταξίας; ἔρχομαι μάλιστὰ εἰς τὸ κυριώτερον ἔργον τῆς, τὴν καταδίωξιν τῶν ἐγκλημάτων. Ποία εἶναι ἄρα γε τὰ χρέη, ὅσα ὁ νόμος τῆς ἐπιβάλλει διὰ ταῦτα; Ὡς προ-

ὀλεπτική σωφρονίστρια, χρεωστέϊ νὰ μετριάξῃ καὶ νὰ συγκερνή τὴν ἀγριότητα καὶ μανίαν τῶν μερικῶν παθῶν, καὶ ἀπὸ μὲν τὸ ἐν μέρος νὰ προφυλάττῃ τὴν πολιτείαν ἀπὸ τὰ ἄτομα καὶ τοὺς κινδύνους τῶν μερικῶν ἐγκαλέσεων, αἵτινες πλημμυρήσασαι τὰς παλαιὰς δημοκρατίας, ἐγέννησαν τοὺς πολυπληθεῖς ἐκείνους συκοφάντας, μάστιγας φροδερὰς τῶν ἐπισήμων, τῶν τιμίων καὶ τῶν εὐκαταστάτων πολιτῶν· ἀπὸ δὲ τὸ ἄλλο, καταδιώκουσα τὰ ἐγκλήματα εἰς προφύλαξιν τῆς κοινωνίας ἀπὸ τὴν ὀλεθρίαν ἐπήρειάν των, δὲν διψᾷ ἐκδίκησιν, ἀλλ' ἀγωνίζεται νὰ τὰ περιστείλῃ διὰ τοῦ παραδείγματος. Κρίσεις ταχεῖαι καὶ δίκαιαι, ποιναὶ μέτριοι καὶ ἀνάλογοι μὲ τὴν βλάβην τοῦ κακοῦ, ταῦτα εἶναι ὁ ἰσχυρώτατος χαλινὸς τῶν ἐγκλημάτων.

ΑΙ ΦΥΛΑΚΑΙ ΕΠΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑ

ΥΠΟ

ΜΕΝΕΛΑΟΥ ΤΟΥ ΤΡΤΟΓΛΟΥ

I. Εἶναι γεγονός ὅτι ἡ Καποδιστριακὴ ἐποχὴ ἀποτελεῖ φωτεινὴν ἀφειτηρίαν εἰς τὴν ἐξέλιξιν τοῦ ἀναγεννηθέντος Ἑλληνικοῦ Κράτους. Ἰδιαιτέρως ὅμως ἡ προσφορά τῆς εἰς τὸν τομέα τοῦ δικαίου ὑπῆρξεν ἐξαιρετικὴ.

Ὁ Καποδίστριας εἰς τὸ χάος τῶν προβλημάτων εἰς τὸ ὅποιον εὗρέθη καὶ τὰ ὅποια ἀνέμενον ἀγωνιῶδῶς τὴν λύσιν των, δὲν παρεῖδε καὶ τὸ θέμα τῆς καταστάσεως τῶν φυλακῶν καὶ τῶν φυλακισμένων. Ἐχων τὴν βοήθειαν τοῦ ἀδελφοῦ του Βιάρου, κυρίως ὅμως μὲ τὴν τοποθέτησιν εἰς τὴν νευραλγικὴν θέσιν τῆς Γραμματείας τοῦ Δικαίου, τοῦ λαμπροῦ νομομαθοῦς Ἰωάννου Γενατᾶ, ἀρχίζει μίαν οὐσιαστικὴν πλέον προσπάθειαν τῆς ἐκ τῶν ἐνόντων ἀντιμετωπίσεως τοῦ σοβαροῦ τούτου ζητήματος.

Εἶναι ἄξιον ἐξάρσεως, ὅτι ὁ Ἰωάννης Γενατᾶς διαθέτων πλήρη τὴν ὑποστήριξιν τοῦ Κυβερνήτου, μὲ τὸν ἀπαράμιλλον ἀγωνιστικὸν παλμὸν ὁ ὅποιος τὸν διέκρινε, προσεπάθησε μὲ τὰ πενιχρὰ οἰκονομικὰ μέσα τὰ ὅποια διέθετε τὸ ἀναγεννώμενον Κράτος, νὰ βελτιώσῃ ἐπὶ τὸ ἀνθρωπινώτερον τὴν θλιβερὰν κατάστασιν τῶν φυλακισμένων καὶ νὰ ἐκριζώσῃ τὰ ἀνελεύθερα καὶ ἀπάνθρωπα συστήματα τὰ ὅποια εἶχε κληροδοτήσῃ ἡ πολυχρόνιος καὶ ἀδυσώπητος τουρκικὴ κυριαρχία εἰς τὸ νεαρὸν Ἑλληνικὸν Κράτος. Εἰς τὸ σημεῖον δὲ τοῦτο ὁ Γενατᾶς ὑπῆρξεν ὁ ἀληθὺς ἐμπνευσμένος ἐκφραστὴς τῆς θελήσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἑνὸς λαοῦ ὁ ὅποιος ἠγωνίσθη τόσον σκληρὰ διὰ νὰ ἀνακτήσῃ τὴν ἐλευθερίαν του καὶ τὸν ἀνθρωπισμὸν του.

II. Ἐπὶ τουρκοκρατίας ἡ φυλάκισις εἶχεν εἰς τὰς περισσοτέρας περιπτώσεις ὥς ἐπακολούθημα τὸν θάνατον, διότι οἱ φυλακισμένοι σπανίως ἐλάμβανον τροφήν, καὶ οἱ ἐνδεεῖς ἢ οἱ μὴ ἔχοντες κανένα διὰ νὰ τοὺς ἀποστέλλῃ τροφήν, ἀπέθνησκον¹⁾.

¹⁾ Διὰ τοῦτο καὶ τὸ Πατριαρχεῖον εἶχεν ὀρίσει ἐπιτροπὴν συγκειμένην ἐκ προκρίτων τῶν συντεχνιῶν, τῆς ὁποίας ἔργον ἦτο ἡ διὰ τῆς περιαγωγῆς «τοῦ κουτίου τῶν φυλακωμένων» συνάθροισις χρηματικῶν ποσῶν, πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς τροφῆς τῶν πραγματικῶς ἀπόρων φυλακισμένων τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Βλ. Μ. ΓΕΛΕΩΝ, *Περιοδ. Ἑλλ. Φιλολ. Συλλόγου Κωνσταντινουπόλεως*, 1892, τόμ. ΚΑ', σελ. 79 καὶ ἐξ. καὶ «*Ἐκκλῆσ. Ἀλήθεια*» Κωνσταντινουπόλις, Η', 22 Ἰουνίου 1888, σελ. 258-260. - Ὡσαύτως καὶ εἰς τὰς Ἀθήνας φαίνεται ἀναπτυχθεῖσα ἐπὶ τουρκοκρατίας παρεμφερὴς δρᾶσις διὰ τὴν ἀνακούφισιν τῆς τραγικῆς θέσεως τῶν πτωχῶν κρατουμένων. Ὡς προκύπτει ἐξ ἐγγράφου τοῦ 1781, ὁ πρωτοσύγκελος τοῦ Ὁρους Σινᾶ Θεοδόσιος, ἠγόρασε ἐν Ἀθήναις ἐν «πραγματευτάδικον» τῆς Ἀγορᾶς ὅπερ ἀφιέρωσεν

Τὸ γεγονός δὲ καὶ μόνον ὅτι αἱ φυλακαὶ ἐπὶ τουρκοκρατίας ἀπετέλουν τὸ ἀντικείμενον ἐτησίου εἰσοδήματος τοῦ τοπάρχου, ὅστις ἐξεμίσθωνε ταύτας πρὸς τὸν ἀρχιδεσμοφύλακα, δίκην προσόδου χωραφίου, εἶναι ἱκανὸν νὰ δείξῃ τὴν ὑπέφερων οἱ φυλακισμένοι εἰς χεῖρας τοῦ δεσμοφύλακος, ὅστις ἔπρεπε νὰ κερδίσῃ εἰς βάρος τούτων πολλαπλάσια τῶν καταβληθέντων ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὸν τοπάρχην ἐτησίων μισθωμάτων. Τοιουτοτρόπως ὅσοι δὲν εἶχον νὰ πληρῶνουν τὰ λεγόμενα φυλακιστικά ἢ δὲν ἐτρέφοντο ὑπὸ τῶν οἰκείων των ἢ τῶν ἐξ ἐλέους κινουμένων φιλανθρώπων ἀπέθνησκον¹⁾, καθότι αἱ φυλακαὶ δὲν εἶχον τὸν τύπον σωφρονιστικῶν καὶ περιοριστικῶν τῆς ἐλευθερίας καταστημάτων, ἀλλ' ἀπετέλουν μέσα πλουτοφόρου καὶ ἐπικερδοῦς πηγῆς εἰσοδημάτων, τὰ ὅποια ἀπεσπῶντο διὰ τῆς φρικτῆς καὶ βαναύσου μεταχειρίσεως τῶν ἀτυχῶν φυλακισμένων.

Εἶναι χαρακτηριστικόν, ὅτι εἰς πλεῖστα ἔγγραφα τῆς τουρκοκρατίας ἐμφανίζονται ὡς φυλακισμένοι οἱ ὀφειλέται χρηματικῶν χρεῶν λόγῳ τῆς μὴ πληρωμῆς τῶν ὀφειλῶν των. Ἡ φυλάκισις τούτων διήρκει μέχρι τῆς ἱκανοποιήσεως τῶν δανειστῶν των, συχνάκις δὲ οἱ ὀφειλέται ἀπέθνησκον ἐκ τῆς μὴ παροχῆς εἰς αὐτοὺς τροφῆς καὶ ὕδατος καὶ τοῦτο διότι ἡ προσωποκράτης κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην εὐρίσκετο εἰς ἐξαιρετικὴν ἄνθησιν. Οὕτως ἐπὶ Τουρκοκρατίας κατέστη πλέον τυπικὴ ἡ ἐφ' ὧν σχεδὸν τῶν δανειστικῶν συμβολαίων ἀναγραφὴ τῆς ρήτηρας: «*υπόσχεται σωματικῶς καὶ μὲ τὰ καλά του νὰ πληρῶνῃ καὶ νὰ εὐχαριστᾷ τόσον τὸ κεφάλι καθὼς καὶ τὸ διάφορον*» τοῦ²⁾ ὅπερ ἐσήμαινε ὅτι οἱ ἅπλοῖ ὀφειλέται χρηματικῶν χρεῶν, τῶν ὁποίων τὸ μοναδικὸν ἔγκλημα ἦτο ἡ μὴ ἀπότισις τῆς ὀφειλῆς, διὰ τῆς δεσμεύσεως τοῦ σώματός των, ἐγίνοντο ἔρμαια τῆς θηριώδους καὶ μεσαιωνικῆς μανίας τῶν δανειστῶν των³⁾.

εἰς τὴν φυλακὴν τῆς Ἀθήνας διὰ αἰωνίαν προσήλωσιν καὶ ἀνάθημα», ὅρισας «τὸ ἐνοίκιον τοῦ αὐτοῦ ἐργαστηρίου νὰ δίδεται πρὸς ὀλίγην βοήθειαν καὶ παραμυθίαν τῶν ἐν τῇ φυλακῇ εὐρισκομένων πτωχῶν ἀδελφῶν μας χριστιανῶν». Δ. Γ.Ρ. ΚΑΜΠΟΥΡΟΛΟΥ, Αἱ παλαιαὶ Ἀθήναι, Ἀθήναι 1922, σελ. 202.

¹⁾ ΚΩΝΣΤ. ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΥ τοῦ ἐξ ΟΙΚΟΝΟΜΩΝ, «Λόγοι Ἐκκλησιαστικοὶ» Βερολίνον, 1833, σελ. 258, σημ. β'.

²⁾ Ἐνδεικτικῶς παραθέτομεν ἀνέκδοτον ἔγγραφον τῆς Πάρου τῶν ἀρχῶν τοῦ 18ου αἰῶνος, ὅπερ ἀποτελεῖ σαφὲς δεῖγμα τοῦ εἴδους τῶν ἐξασφαλιστικῶν μέτρων τὰ ὅποια ἐλάμβανον οἱ δανεισταὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης.

“1718 Ἀπριλίου 29 Παραίτια

Τὴν σήμερον μὲ δύναμιν τοῦ παρόντος φανεροῦ σφίτου ὁ σιὸρ [Νικόλως Κοπαῖος Καπετάνιος Ζακυνθινὸς παντρεμμένος εἰς τοῦτον τὸν τόπον, καὶ καπετὰν Γιοῦζι Μπακλῆς παντρεμμένος εἰς τὴν Ἀντίπαρο, καὶ καπετὰν Ἀνδρέας Παντελαρέσης ἦτονε παντρεμμένος εἰς τὴν Ἀγούσα, καὶ οἱ τρεῖς μαζί καθαρὰ λέει πῶς ἐλάβαν ἀπὸ τὸν σιὸρ Γεωργάκη Γιαννάκη Σκιαδᾶ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν δανεικὰ ριάλια κατὰ τὸν ἀριθμὸν 1800 τὰ ὅποια ἐδανειστήκασι καὶ ἔδωσαν τα σὴν σκλαβίαν

Τὴν τραγικὴν εἰκόνα τῆς καταστάσεως τῶν φυλακισμένων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης μᾶς δίδουν ἀνάγλυφον οἱ κατὰ καιροὺς ἐκδοθέντες προνομιακοὶ ὁρίσμοι τῶν Σουλτάνων ¹⁾, οἱ ὅποιοι παρῆλθον δικαιώματα ἢ προνόμια εἰς τοὺς Χριστιανούς· Οὕτω εἰς τὸν προνομιακὸν ὁρισμὸν τοῦ Σουλτάνου Μουράτ Γ' τοῦ ἔτους 1580, διὰ τοῦ ὁποίου παραχωρεῖ οὗτος προνόμια εἰς τοὺς κατοίκους τῶν Κυκλάδων, μεταξὺ ἄλλων εὐρίσκεται καὶ ἡ ἀκόλουθος περικοπὴ ἀποκαλύπτουσα τὸ μέγεθος τοῦ μαρτυρίου τῶν φυλακισμένων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης:

«Καὶ οἱ χρεοφειλέτες νὰ εἶναι σφιγμένοι καὶ βαλμένοι εἰς τὴν φυλακὴν καὶ εἰς τὴν καδέραν καὶ εἰς φυλακές, ἀμὴ νὰ μὴν τὸς κρατίζουν φαγὶ οὔτε πιστόν ²⁾».

τονε, καὶ ὑπόσχονται καὶ οἱ τρεῖς μαζί, ἓνας ὅπερ τοῦ ἄλλου ἤγγουν ἢ σόλιτουν, νὰ πληρώνουν καὶ καὶ νὰ εὐχαριστοῦσι τὸν ἄνωθεν Σκιαδᾶ καὶ τοὺς κληρονόμους του τὰ λεγόμενα = 1800 ριάλια εἰς τέρμενον ἓνα μῆνα. Καὶ ἂν ἤθελε περάσει τὸ τέρμενον καὶ ὅσον καιρὸν ἤθελε περάσει· περισσότερον νὰ πληρῶνου τὸ διάφορο ἀπορτίζον τὰ δέκα δώδεκα τὸν κάθεν χρόνον, καὶ διὰ σιγουριὰ τῶν ἄνωθεν ριαλιῶν ὁμπλιγάρουνται καὶ οἱ τρεῖς ὀνοματισμένοι· ἓνας ὅπερ τοῦ ἄλλου μὲ τὸν ἐμαυτὸν του σωματικῶς καὶ μὲ ὅταν τος τὰ καλὰ, κινήτὰ καὶ ἀκίνητὰ παρόντα καὶ μέλλοντα, ἕως τελείαν καὶ σωστὴν ἀποπληρωμὴν τόσον κεφάλι ὅσον καὶ διάφορο, ὅσον ἤθελε κάνει εἰς τὴν μαρὸν ὑπόσχεσιν, μένουσι ὁμπλιγᾶδες καὶ μὲ ὅταν τος τὰ καλὰ ἢ συνδία τοῦ ἄνωθεν καπετάν Νικολοῦ ὀνόματι Φλωρεντζάκι, καὶ ἢ συνδία τοῦ καπετάν Γκιουζὲ Μπακλῆ ὀνόματι Μαρουσάκι, καὶ διὰ πίστιν καὶ βεβαιότητα ὁπογράφου μάρτυρες κατὰ τὴν συνήθειαν ὡς κάτωθεν. Ὁ ἄνωθεν Σκιαδᾶς ἐπαράδωκε τὸ λεύτερο χαρτὶν τος ποὺ τὸ εἶχεν στὰ χεῖριαν του καὶ ἔδωκεν καθενὸς τὸ ἐδικό του ἐμπροσθεν εἰς τῶν κάτωθεν μαρτύρων, καὶ ὅποιος πρεζεντάρει τὸ παρὸν νὰ λαμβανῇ τὴν μπληρωμὴν καὶ τελείαν εὐχαρίστησιν ὡς ἄνωθεν δίχως καμμιάς λογιῆς ἐναντιότητα ἢ λόγον κρίσεως.

Πρωτοπαπᾶς Μπουλουρῆς μάρτυρας εἰς τὰ ἄνωθεν

Παπα Ἀνδρέας Μοστράτος μάρτυρας εἰς τὰ ἄνωθεν

Παπα Μιχαὴλ Κοντὸς μάρτυρας

Νικολὸς Σκαλορνίδης μάρτυρας

Νικολαὸς Σπιρίδης Καντζελαριὸς Παρικίας ἔγραψα (ὁπογραφή αὐτόγραφος)

(Τὸ παρὸν ἔγγραφο ἀπόκειται εἰς τὰ Γεν. Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους).

¹⁾ Αἱ παραχωρήσεις αἱ πολιτικαὶ λέγονται συχνά «ἀχτναμέδες» (ἀραβ. ahdnamé = ἔγγραφο συμφωνίας) βλ. Κ. ΑΜΑΝΤΟΥ, Οἱ προνομιακοὶ ὁρίσμοι τοῦ Μουσουλμανισμοῦ ὑπὲρ τῶν Χριστιανῶν, Περιοδ. «Ἑλληνικά», τ. Θ' (1936) σ. 103, σημ. 2. βλ. καὶ Ν. Π. ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΔΟΥ Ἀνατολικά Μελέται, τ. Α', Τὰ προνόμια τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ἐν Σμύρῃ 1909, σ. 88: «ἀχδναμέ», ἐκ τοῦ ἄχδ ὅπερ σημαίνει ὑποχρέωσιν, ἐνοχὴν (obligatio), ἡ δὲ ἑτέρα λέξις ναμέ σημαίνει ἐπιστολήν, ἔγγραφο, ἡ ὅλη δὲ ὀνομασία ἔγγραφο ὑποχρέωσιν. Ὡσαύτως διάκρισιν τῶν «ὁρισμῶν» ὡς καὶ περὶ τῆς φύσεως τούτων ὡς «προνομίων» βλ. Ν. Ι. ΠΑΝΤΑΖΟΠΟΥΛΟΥ, Τινὰ περὶ τῆς ἐννοίας τῶν προνομίων ἐπὶ Τουρκοκρατίας, Ἀρχεῖον Ἰδιωτ. Δικαίου τ. Ι' (1943), σ. 455 κ.έ.

²⁾ Π. Γ. ΖΕΡΑΕΝΤΟΥ, Γράμματα τῶν τελευταίων Φράγκων Δουκῶν τοῦ Αἰγαίου Πελάγους, Ἐρμούπολις 1924, σελ. 101 κ.έ.

Ὁ αὐτὸς προνομιακὸς ὁρισμὸς ἐδημοσιεύθη ἀρχικῶς ὑπὸ τοῦ Κ. ΗΟΡΡ, (Venetobyzantinische Analekten 1859) καὶ ἀνεδημοσιεύθη ὑπὸ τοῦ Κ. ΑΜΑΝΤΟΥ, εἰς περιοδ. Ἑλληνικά, τ. Θ', 1936.

Τὰ αὐτὰ ἐπαναλαμβάνονται καὶ εἰς ἕτερον ἀχτναμέν τοῦ 1621 ὅστις παρῆχε προνόμια εἰς τὴν νῆσον Νάξον:

«Οἱ σπῖροι¹⁾ φυλακώνοντας τοὺς χροοφειλέτες μὴν τοὺς πειράζουσι μὲ καδένες μὲ σκοτεινὲς φυλακὲς, δίχως κρεββάτι, διὰ τὰ τοὺς ἐνοχλοῦσι, οὔτε τὰ μὴν τότε δίδουσι τὰ τρώση καὶ τὰ πίνουσι²⁾».

III. Τὸ δημιουργημένον τοῦτο καθεστὼς τὸ ὁποῖον εἶχε χαλκεύσει αἰώνων δουλεία, ἀνέτρεψε καὶ προσεπάθησε νὰ ἀντικαταστήσῃ μὲ πολιτισμένον σύστημα, ἢ διοικήσεως τοῦ Καποδίστρια.

Ἡ ἀνάθεσις ἰδίᾳ τῆς Γραμματείας τοῦ Δικαίου εἰς τὸν Ἰωάννην Γενατᾶν ἐσήμανε τὴν ἀπαρχὴν τῆς λήψεως θαρραλέων καὶ συγχρονισμένων μέτρων διὰ τὴν ἀποτίναξιν τῆς ἀπαισίας αὐτῆς τουρκικῆς κληρονομίας, καὶ τὴν ἐμφάνισιν μιᾶς διαχύτου ἀνθρωπιστικῆς ἀτμοσφαίρας πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τῆς βελτιώσεως τῆς τραγικῆς θέσεως τῶν φυλακισμένων. Οὕτως ἡ κατωτέρω παρατιθεμένη ἀνέκδοτος ἀπάντησις τοῦ ἐπὶ τῆς Δικαιοσύνης Γραμματέως Ἰω. Γενατᾶ, προκληθεῖσα κατόπιν ἀναφορᾶς τοῦ Διοικητοῦ Καλαβρύτων καὶ Βοστίτισης, μὲ τὴν διακρίνουσαν τοῦτον ἐπιστημονικὴν ἐμβρίθειαν, ἀποτελεῖ ἐν ἐξαιρέτον δεῖγμα τῶν ἰδεῶν ὑπὸ τῶν ὁποίων οὗτος ἐνεφορεῖτο καὶ τῆς ἐπελθούσης μεταβολῆς.

«Οἱ ἐνδεεῖς ἐγκληματαῖοι δὲν πρέπει νὰ ἀποθάνουν τῆς πείνας.

Οἱ ἐγκαλοῦντες δὲν χρεωστοῦν νὰ τοὺς θρέψουν.

Ἡ ποινὴ εἶναι διὰ δημόσιον ἀσφάλειαν, τὸ Δημόσιον χρεωστεῖ νὰ τοὺς θρέφῃ.

Τὸ τοιοῦτον ἔπειτα εἶναι δάνειον γινόμενον παρὰ τῆς Κυβερνήσεως κ' ἐνούμενον μὲ τὰ ἔξοδα τῆς Δικογραφίας.

Τὸ Δημόσιον ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ τοὺς υποχρεώῃ εἰς ἐργόχειρα. Τὸ ἐργόχειρον δὲν δύναται ποτὲ νὰ εἶναι φύσεως ποινικῆς, ὅθεν

Γνωμοδοτῶ

ὅτι ὁ ἐπὶ τῶν Ἑσωτερικῶν Γραμματέως, ὀφείλει 1ον νὰ ἐπιφορτίσῃ τοὺς Διοικητὰς νὰ χορηγῶσι τὸν ἄρτον εἰς τοὺς φυλακωμένους γνωρισθέντας διόλου ἐνδεεῖς. 2ον ἀπὸ τὴν ἐργασίαν τῶν φυλακωμένων νὰ ἐξάγεται ἡ δαπάνη, ὅταν τοῦτο συμβιβάζεται μὲ τὴν ἀσφάλειαν τοῦ ἀνθρώπου, καὶ μὲ τὴν φύσιν τῆς ἐργασίας, ἥτις πρέπει νὰ μὴν ἔχῃ ποινικὸν χαρακτῆρα».

Παρόμοιαι διατάξεις ἐμπεριέχονται καὶ εἰς τὸν ἀχτναμέν περὶ Χίου τοῦ Σουλτάνου Μουράτ Γ' τοῦ 1578 τὸν ὁποῖον ἐδημοσίευσεν ὁ DONADO (Gio. Battista Donado, Viaggi à Constantinopoli, Venezia 1688, Parte IV, 51 - 58. - Βλ. Κ. ΑΜΑΝΤΟΥ, αὐτόθι σ. 129. Ὡσαύτως καὶ εἰς τὸν προγενέστερον τοιοῦτον τοῦ ἔτους 1567 τοῦ Σουλτάνου Σελῆμ τοῦ Β'. ἀναγράφονται: «κὶ τοὺς φυλακισμένους διὰ χρέως νὰ μὴν τοὺς βάζουν σίδερα μήτε στὰ σκοτινὰ κὶ νὰ τοὺς δαίνουσι νὰ τρώωσι». Βλ. ΡΗ. ΑΓΓΕΝΤΙ, Chios Vineta or the occupation of Ghios by the Turks (1566) and their administration of the island (1566 - 1912) (Cambridge, 1941) σ. 210 - 212.

¹⁾ Σπῖροι = δεσμοφύλακες, ἐκ τοῦ ἰταλικοῦ sbirro σημαίνοντος κλητῆρ τῆς ἀστυνομίας, ῥαβδούχος.

²⁾ ΠΕΡ. Γ. ΖΕΡΑΕΝΤΟΥ, ἐνθ' ἀν., σελ. 121 κ.έ.

Σημειοῖ δὲ ὁ Γενατᾶς ἰδιογράφως: «Διατ. εἰς ὄλλα τὰ πρ. ἀπὸ τὰ ἔξοδα τῶν Δικαστηρίων¹⁾».

Μὲ τὸ αὐτὸ πνεῦμα ἐμφορεῖται καὶ ὁ ἀδελφὸς τοῦ Κυβερνήτου Βιάρος Καποδίστριας, ὅστις ὑπὸ τὴν ἰδιότητά του ὡς ἐκτάκτου Ἐπιτρόπου τῶν Δυτικῶν Σποράδων γράφει:

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΕΙΑ

Ἀριθ. 1900

Ὁ Ἐκτακτὸς Ἐπίτροπος Δυτικῶν Σποράδων

Πρὸς τὸν Πρόεδρον τοῦ Πρωτοκλήτου Δικαστηρίου τοῦ Τμήματος τούτου

Ἡ Κυβέρνησις συγκατετέθη εἰς τὴν αἴτησιν τῆς Διοικήσεως ταύτης τῆς Νήσου ἵνα χορηγήσῃ τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαῖα εἰς τοὺς ἀληθῶς ἐνδεεῖς ἐγκληματίας εἰς φυλακὴν.

Εἰς τὴν τιμότητα Σας ἀφιεροῦται ἡ ἐξακριβωσις τῆς ἀληθείας, ἵνα μὴ γίνῃ κατάχρησις, καὶ ἐπιβαρυνθῇ τὸ Ταμεῖον ἀδίκως, καὶ ἀπρεπῶς. Ἡ Δημογεροντία θέλει δίδῃ εἰς ἕκαστον ἐνδεῆ φυλακωμένον ἐν γρόσιον τὴν ἡμέραν, ἀλλ' ἡ βοήθεια αὕτη θέλει δίδεται εἰς ὅποιον μόνος Σας γνωρίζεται ἄπορον κατὰ πάντα.

Ἐν Αἰγίνῃ τῇ 6 Μαΐου 1829

(Τ. Σ.) **Β. Α. Καποδίστριας**

Τῇ 10 δεκάτῃ Μαΐου 1829 εἴκοσι ἐννέα ἐλήφθη διευθυνθεῖσα παρὰ τοῦ Ἐκτάκτου Ἐπιτρόπου τῶν Δυτικῶν Σποράδων.

Ἀριθ. εἰσερχομένων

ὁ Πρὸς. Γραμματεὺς

Κ. Κασσιέρης

Ἵσον ἀπαράλλακτον τῷ Πρωτοτύπῳ εὕρισκομένῳ εἰς τὰ Ἀρχεῖα τοῦ Πρωτοκλήτου Δικαστηρίου τῶν Δυτικῶν Σποράδων.

Ἐκ Πετρίων τῇ 20. εἰκοστῇ 9βρίου 1829. εἴκοσι ἐννέα

Ὁ τόπον ἐπέχων τοῦ Γραμμ.

Γερασίμος Χον Πήληκας (ὑπογραφή αὐτόγραφος)²⁾

Παραλλήλως ἡ Κυβέρνησις τοῦ Καποδίστρια ἐλάμβανε ἐκ τῶν ἐνόντων ὅσα μέτρα τῆς ἐπέτρεπον, διὰ τὴν βελτιώσιν τῶν φυλακῶν, αἱ ἀσθενεῖς οἰκονομικαὶ τῆς δυνάμεις, εἶχε δὲ συγχρόνως στερεὰν ἀπόφασιν νὰ βελτιώσῃ τὴν κατάστασιν τῶν φυλακισμένων ἀνεγείρουσα φυλακὰς εὐθὺς ὡς θὰ εἶχε τὰς πρὸς τοῦτο οἰκονομικὰς δυνάμεις. Ἰδοὺ ἐνδεικτικῶς μερικοὶ ἀπαντήσεις τῆς Γραμματείας τοῦ Δικαίου ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου εἰς τοὺς Προέδρους τῶν Δικαστηρίων καὶ τοὺς Διοικητάς.

¹⁾ Ἐκθέσεις τῆς ἐπὶ τοῦ δικαίου Γραμματείας, τ. 2ος, Ὀκτώβριος 1829, σελ. 12.

²⁾ Γ. Α. Κ., Σχέδια Ἑσωτερικῶν Κανονισμῶν τῶν κατὰ τὰ 1829 καὶ 1830 Πρωτοκλήτων τοῦ Κράτους, 6 Μαΐου 1829.

«Πρὸς τὸν Διοικητὴν Τριπολιτσᾶς καὶ Λεονταρίου»

Καθυπέβαλεν ἡ Γραμματεία εἰς τὴν Κυβέρνησιν ἀμφοτέρω τὰ σχέδια περὶ μεταρρυθμίσεως φυλακῶν..... καὶ ἄς οἰκονομήσωμεν, ὅπως δυνάμεθα, καὶ ἄς παρακαλέσωμεν τὸν Θεὸν νὰ βελτιώσῃ τὴν ἐθνικὴν μας κατάστασιν, καὶ τότε ἡ Κυβέρνησις θέλει σκεφθῇ καὶ πράξῃ ὅπως δυνήθῃ καλῆτερα, διὰ τὴν ἐπὶ τὰ κρεῖττω κατασκευὴν τῶν δημοσίων καταστημάτων...¹⁾».

«Πρὸς τὸν Πρόεδρον τοῦ Πρωτοκλήτου Μικρομάνης κλπ.»

Ἵνα ἡ Κυβέρνησις διὰ μέσου τῆς Γραμματείας ταύτης Σᾶς κοινοποιήσῃ τὴν ἀπόφασιν τῆς περὶ τῆς βελτιώσεως τῶν αὐτοῦ φυλακῶν, εἶναι ἀναγκαῖον νὰ συνεννοηθῇτε μετὰ τοῦ κυρίου Διοικητοῦ, σκεπτόμενος μετ' αὐτοῦ ἵνα εὗρῃτε τὴν ὁποίαν προβάλλετε ιδιόκτητον οἰκίαν, καὶ νὰ γνωρίσῃ ἡ Κυβέρνησις ποῖον θέλει εἶναι τὸ ἔξοδον τὸ ἀναγκαῖον κατὰ μῆνα τόσον διὰ τὸν μισθὸν τῆς οἰκίας, καθ' ὅσον καὶ δι' ἄλλα...

... Ἡ καθημερούσιος τροφή πρὸς τοὺς φυλακισμένους θέλει δίδεται ἀπὸ τὸ εἰδικὸν ταμεῖον τοῦ Δικαστηρίου καὶ ἡ Γραμματεία εἶναι βεβαία ὅτι προσέχετε τόσον ἵνα ἡ τροφή μὴ λείπῃ εἰς τοὺς ἐνδεεῖς, καθὼς νὰ μὴν δίδετε καὶ εἰς ἐκείνους οἱ ὅποιοι χρεῖαν δὲν ἔχουν. Τὰ ὅσα μέχρι τοῦδε ἐξοδεύσατε εἰς τροφήν τῶν φυλακισμένων, θέλετε τὰ περάσει εἰς τοὺς Λογαριασμοὺς Σας²⁾».

«Πρὸς τὸν Πρόεδρον τοῦ Πρωτοκλήτου τῆς Δυτ. Ἑλλάδος»

Ὑπέβαλεν ἡ Γραμματεία εἰς τὴν Κυβέρνησιν τὰ ἐνδιαλαμβανόμενα εἰς τὴν ἀναφορὰν Σας ὑπ' ἀρ. 1323 καὶ διετάχθη νὰ Σᾶς προσκαλέσῃ νὰ συνακουσθῇτε μετὰ τὸν Ἐκτακτὸν Ἐπίτροπον κατὰ τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα, καὶ νὰ προβάλετε ἐκ συμφώνου τὸν τρόπον, καθ' ὃν δύναται νὰ βελτιωθῇ, ἐπὶ τοῦ παρόντος καὶ ἐκ τοῦ προχείρου, ἡ κατάστασις τῶν φυλακισμένων. καὶ ἀφοῦ ἡ Κυβέρνησις λάβῃ τὴν πρότασιν Σας, θέλει διατάξῃ τί τὸ πρακτέον.

Σπεύσατε τὸ λοιπὸν νὰ ἐκπληρώσατε τὴν παροῦσαν πρόσκλησιν. διότι εἶναι δυσάρεστον εἰς τὴν Κυβέρνησιν, οἱ ἐνρискόμενοι ἐν φυλακῇ, ἀδίκως νὰ ὑποφέρουν...³⁾».

Καρπὸς τῶν προσπαθειῶν πρὸς βελτίωσιν τῆς καταστάσεως τῶν φυλακῶν καὶ φυλακισμένων, ἦτο καὶ τὸ ὑποβληθὲν παρὰ τοῦ Γραμματέως τοῦ Δικαίου Ἰ. Γενατὰ πρὸς τὸν Καποδίστριαν, σχέδιον ψηφίσματος κατασκευῆς καὶ ὀργανισμοῦ φυλακῶν, ὅπερ μετὰ τὴν ἐπεξεργασίαν του ὑπὸ τῆς Γερουσίας, ἣτις ἀσημάντους μόνον παρατηρήσεις ἐπέφερε, ἐνεκρίθη ὑπὸ τοῦ Καποδίστρια τὴν 11 Δεκεμβρίου 1830⁴⁾.

Τὸ κυρωθὲν τοῦτο ὑπ' ἀριθ. 278 Ψήφισμα, ἐδημοσιεύθη ὑπὸ ἡμερομηνίαν

¹⁾ Γ.Α.Κ., Ἐκθέσεις τῆς ἐπὶ τοῦ Δικαίου Γραμματείας, τ. 8ος, (1831) ἀριθ. 4529.

²⁾ Γ.Α.Κ., Ἐκθέσεις τῆς ἐπὶ τοῦ Δικαίου Γραμματείας, τ. 8ος, (1831) ἀριθ. 4625, σελ. 23.

³⁾ Γ.Α.Κ., Ἐκθέσεις τῆς ἐπὶ τοῦ Δικαίου Γραμματείας, τ. 7ος, ἀρ. 3866. Ἡ ἀπάντησις αὕτη προέρχεται ἀπὸ τὸν ἀναπληροῦντα εἰς τὴν Γραμματείαν τοῦ Δικαίου τὸν εἰς δήμενον ἄδειαν ἐνρискόμενον Ἰω. Γενατὰν, Βιάρων Καποδίστριαν.

⁴⁾ Γ.Α.Κ., Ἐκθέσεις τῆς ἐπὶ τοῦ Δικαίου Γραμματείας, σ. 40, τ. 7ος, ἀριθ. 4107.

14 Δεκεμβρίου 1830 εἰς τὴν Γενικὴν Ἐφημερίδα, περιεῖχε δὲ εἰς τὰς διατάξεις τοῦ ἐκτὸς πλείστων ἄλλων σημαντικῶν μέτρων, καὶ διάταξιν διαιρέσεως ἐκάστης φυλακῆς εἰς τρία τμήματα, ἐν τῶν ὁποίων προωρίζετο διὰ τοὺς χρηματικῶς ὀφειλέτας καὶ τοὺς ἐπανορθωτικῶς κρατουμένους¹⁾.

Ὡς ἐμφανέστατον δὲ δείγμα τῶν ἐνεργειῶν τῆς Καποδιστριακῆς Κυβερνήσεως, ὅπως δυνηθῇ καὶ ἀντεπεξέλθῃ ἐπιτυχῶς εἰς τὸ πιέζον αὐτὴν θέμα τῆς κατασκευῆς φυλακῶν, δέον ἰδιαιτέρως νὰ ἐξαρθῇ καὶ τὸ ὑπ' ἀριθ. 186 Ψήφισμα τῆς 30 Σεπτεμβρίου 1830, δι' οὗ διετάσσεται κράτησις τοῦ ἡμίσεως τοῖς ἑκατόν «τόσον ἀπὸ τὰς πληρωμὰς ὧν τῶν ὁποιασδήποτε φύσεως πολιτικῶν μισθῶν, ὅσον καὶ ἀπὸ τὰς πληρωμὰς ὧν τῶν ὁποιασδήποτε φύσεως κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν στρατιωτικῶν μισθῶν». Καθωρίζετο δὲ διὰ τοῦ ἰδίου Ψηφίσματος ὅτι τὸ ἥμισυ τοῦ συναζομένου τούτου δικαιώματος «θέλει χρησιμεύσει διὰ τὴν οἰκοδομὴν τῶν ἀναγκαίων φυλακῶν²⁾».

Ἐκ πλείστων ὡσαύτως ἐγγράφων τῆς Γραμματείας τοῦ Δικαίου φαίνονται αἱ σημαντικαὶ μεταρρυθμίσεις τὰς ὁποίας ἐπέφερε ἡ Κυβέρνησις τοῦ Καποδιστρια διὰ τὴν βελτίωσιν τῶν φυλακῶν. Ἀξιοσημείωτος ὅμως τυγχάνει ὁ Κανονισμὸς τὸν ὁποῖον κατήρτισε ὁ Ἰω. Γενατᾶς, σκοπὸς τοῦ ὁποίου ἦτο ἡ ἐπαγρύπνησις τῆς Κυβερνήσεως ἐπὶ τῶν ἀστυνόμων διὰ τὴν ἐκπλήρωσιν μετ' ἐπιμελείας τῶν καθηκόντων τῶν καὶ ἡ πρόληψις καταχρήσεων. Ὁ Κανονισμὸς οὗτος ἐγκριθεὶς ὑπὸ τοῦ Κυβερνήτου τὴν 3ην Δεκεμβρίου 1830 ἀπεστάλη ὥς Ἐγκύκλιος πρὸς ἅπαντα τὰ κατὰ τὴν Ἐπικράτειαν Δικαστήρια.

Αἱ κυριώτεραι διατάξεις τῆς σπουδαίας ταύτης Ἐγκυκλίου ἦσαν ἡ καθιέρωσις τῆς ὑποχρεώσεως ὅπως ὁ ἀστυνόμος συντάσῃ, βοηθούμενος ὑπὸ τοῦ δεσμοφύλακος, πῖνακα εἰς τὴν πρώτην ἐκάστου μηνός, περιέχοντα λεπτομερῶς τὴν ἀκριβῆ

¹⁾ Γενικὴ Ἐφημερίς τῆς Ἑλλάδος 20 Δεκεμβρίου 1830, ἀριθ. 100, σελ. 468. - Βλ. καὶ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ Ι. ΚΑΡΑΝΙΚΑ, Σωφρονιστικὴ, τόμ. Α' σελ. 255. - Τὸ Ψήφισμα τοῦτο συνετάχθη ὑπὸ τοῦ Ἰω. Γενατᾶ, ἡ δὲ κάτωθεν τοῦ εἰς τὴν Γενικὴν Ἐφημερίδα δημοσιευθέντος Ψηφίσματος φερομένη ὑπογραφή τοῦ Βιάρχου Καποδιστρίου, οὐδαμῶς πρέπει νὰ μᾶς παραπλανήσῃ ὥς πρὸς τὴν πατρότητα τοῦ συντάκτου καθ' ὅτι ὁ Βιάρχος Καποδιστριας συνέπεσε ἀπλῶς νὰ εἶναι κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ὁ προσωρινὸς ἀντικαταστάτης εἰς τὴν Γραμματείαν τοῦ Δικαίου, τοῦ εἰς δέμνηνον ἄδειαν εὐρισκομένου Ἰω. Γενατᾶ. Τὸ ἀρχικὸν σχέδιον ὑποβληθὲν ὑπὸ τοῦ Ἰω. Γενατᾶ τὸν Αὐγούστου τοῦ 1830 ἀπόκειται εἰς τὰ Γεν. Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους (Ἐκθ. τῆς ἐπὶ τοῦ Δικαίου Γραμματείας, τ. 6ος, σ. 66 κ.ε. ἀριθ. 2944). Εἶναι δὲ ἀξιοσημείωτον ὅτι ὁ Γενατᾶς ἐν ἀρχῇ τῆς ὑποβληθείσης πρὸς τὸν Κυβερνήτην ἐκθέσεώς του, τῆς συνοδευούσης τὰ δύο σχέδια περὶ κανονισμοῦ [καὶ κατασκευῆς φυλακῶν, χαρακτηρίζει τὴν κατασκευὴν τῶν φυλακῶν ὥς κατεπεύγουσαν, φαίνεται δὲ ὡσαύτως ὅτι εἶχον καθορισθῇ καὶ οἱ διὰ τὴν κατασκευὴν σχετικοὶ πόροι.

²⁾ Γεν. Ἐφημ. τῆς Ἑλλάδος, 18 Ὀκτωβρίου 1830, ἀριθ. 82, σελ. 391-2.

ήμερομηνίαν «τῆς φυλακώσεως τοῦ καθενός», «ἐκ διαταγῆς τίνος ἐξουσίας, ὁ φυλακισθεὶς ἐβλήθη εἰς φυλακὴν», κλπ. Καθώριζε δὲ καὶ ὑποχρέωσιν τοῦ ἀστυνόμου πρὸς ὑποβολὴν τοῦ πίνακος ἐνώπιον τοῦ Προέδρου τοῦ Δικαστηρίου, ὅστις ἐδικαιοῦτο νὰ ἐξακριβώῃ τὴν ἀκρίβειαν τοῦ πίνακος. Ἐν συνεχείᾳ δὲ ἐδημιούργει ὑποχρέωσιν τοῦ Προέδρου, ὅπως ἀποστέλλῃ κατὰ μῆνα τὸν πίνακα τοῦτον παρ' αὐτοῦ προσυπογεγραμμένον εἰς τὸ Δικαστήριον τῶν Ἐκκλητῶν καὶ ὅπως τοῦτο πάλιν ἀφου λάβῃ γνῶσιν τοῦ περιεχομένου, παραδίδῃ τὸν πίνακα εἰς τὸν Δημόσιον Συνήγορον. Τέλος ὑπεχρέωνε τὸν Δημ. Συνήγορον νὰ ἀποστέλλῃ κατὰ τριμηνίαν γενικὸν πίνακα πρὸς τὴν ἐπὶ τῆς Δικαιοσύνης Γραμματείαν, μὲ τὰς τυχὸν παρατηρήσεις του ¹⁾).

Εἶναι δὲ ἰδιαζούσης σημασίας τὰ κατωτέρω παρατιθέμενα δύο ἔγγραφα τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦν εὐγλωττον ἀπόδειξιν τῆς ἀναπτυχθείσης δραστηριότητος Κυβερνητικῆς μερίμνης. Τὰ ἔγγραφα ταῦτα προεκλήθησαν κατόπιν ἀναφορᾶς τοῦ Δημοσίου Συνηγόρου Γ. Α. Ράλλη ὅστις ἐπισκεφθεὶς τὰς φυλακὰς Ἀργους, διεπίστωσε τὴν ἀθλίαν κατάστασιν τῶν φυλακισμένων. Διὰ τοῦ πρώτου λαμβάνεται πρόνοια διὰ τὴν θεραπείαν τῆς γυμνότητος τῶν φυλακισμένων, διὰ δὲ τοῦ δευτέρου διατάσσεται ἡ κατασκευὴ καθισμάτων καὶ κλινῶν διὰ τοὺς φυλακισμένους, πρῶτον ἐντελῶς ἄγνωστον μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, καὶ ὅπερ οὔτε καὶ ἐν ὀνείρῳ ἠδύναντο νὰ διανοηθῶν οἱ φυλακισμένοι.

«Πρὸς τὴν ἐπὶ τῶν Στρατιωτικῶν Γραμματείαν

Ὑποβληθείσης ὑπ' ὧσιν τῆς Α.Ε. τῆς ὑπ' ἀρ. 4684 τῶν εἰσερχ. ἀναφορᾶς τοῦ Δημοσίου Συνηγόρου.

Ἡ Α.Ε. μὲ διέταξε νὰ διευθύνῃ ἀντίγραφον αὐτῆς πρὸς Ὑμᾶς διὰ νὰ προσπαθήσετε νὰ δοθῶσιν εἰς τοὺς ἐν Ἀργεὶ φυλακισμένους ἀπὸ τὰ παλαιὰ φορέματα τῶν στρατιωτῶν, πρὸς θεραπείαν τῆς γυμνότητός των ²⁾).

¹⁾ Γ.Α.Κ., Ἐκθ. τῆς ἐπὶ τοῦ Δικ. Γραμμ. τ. 7ος, σελ. 38, ἀριθ. 4004.

²⁾ Γ.Α.Κ., Ἐκθ. τῆς ἐπὶ τοῦ Δικ. Γραμμ. Νοέμβριος 1830, τ. 7, σ. 29, ἀρ. 3792. Συναφὲς εἶναι καὶ τὸ ἀκόλουθον ἔγγραφον ἀπευθυνόμενον πρὸς τὸν Διοικητὴν Ναυπλίας.

«Πρὸς τὸν Διοικητὴν Ναυπλίας

Ἐγκλείεται ἀντίγραφον τῆς ὑπ' ἀρ. 7125 τῶν εἰσερχ. ἀναφορᾶς τῶν Κώνστα Δήμου, Πέτρου Γεωργίου καὶ Πάνου Σταμάτη, φυλακισμένων ἐνταῦθα, οἵτινες ἐξαιτοῦνται ἐνδύματα, διὰ νὰ σκεπάσωσι τὴν γυμνότητά των.

Κατ' ἐπιταγὴν τῆς Α.Ε. προσκαλεῖσθε νὰ συνεννοηθῇτε μετὰ τοῦ ἐπὶ τῶν Στρατιωτικῶν Γραμματέως, διὰ νὰ χορηγηθῶσιν εἰς τοὺς ἀναφερομένους τούτους τρεῖς ἀπὸ τὰ παλαιὰ τῶν Στρατιωτικῶν ἐνδύματα· (Γ.Α.Κ., Ἐκθέσεις τῆς ἐπὶ τοῦ Δικαίου Γραμματείας, τ. 9ος, σ. 56, ἀριθ. 5743).

«Πρὸς τὴν Γραμματεῖαν τῆς Ἐπικρατείας

Κατ' ἐπιταγὴν τῆς Α.Ε. διευθύνεται πρὸς Ὑμᾶς ἀντίγραφον τῆς ὑπ' ἀρ. 4684 τῶν εἰσερχομένων ἀναφορᾶς τοῦ Δημοσίου Συνηγόρου, διὰ νὰ διατάξετε τὸν Τοποτηρητὴν Ἄργους νὰ γενῶσιν εἰς τὴν φυλακὴν καθίσματά τινα ἢ κρεβάτια ὥστε νὰ μὴ κοιμῶνται οἱ ἀνθρώποι ἐπὶ τῆς ὑγρᾶς γῆς.

(τὴν 16 - 9βρίου¹⁾).

Ἐπίσης ἄξιοι ἰδιαίτερας μνείας εἶναι τρεῖς λακωνικαὶ ἐρωτήσεις τὰς ὁποίας ὑποβάλλει ὁ Γενταῖς πρὸς τὸν Τοποτηρητὴν Ἄργους, ὅστις τοῦ ἀνέφερε τὴν γυμνότητα ἔξ φυλακισμένων. Ἐκ τῶν ἐρωτήσεων τούτων ἀναβλύζει ἡ στοργικὴ φροντίς καὶ ἄγρυπνος παρακολούθησις τῆς Κυβερνήσεως διὰ τοὺς εἰς τὰς φυλακὰς κρατουμένους.

«Πρὸς τὸν Τοποτηρητὴν Ἄργους

Ἐλήφθη ἡ ὑπ' ἀρ. 2635 ἀναφορὰ Σας.

Ποῖοι εἶναι οἱ γυμνοί;

Διὰ τί εἶναι εἰς φυλακὴν;

Τρέφονται ἀπὸ τὸ δημόσιον²);

Τέλος δέον νὰ σημειωθῇ ὅτι παραλλήλως μὲ τὴν ἐκδηλουμένην κυβερνητικὴν φροντίδα διὰ τὴν τροφὴν καὶ ἔνδυσιν τῶν φυλακισμένων, ὥς καὶ διὰ τὴν ὁργάνωσιν, βελτίωσιν καὶ οἰκοδόμησιν φυλακῶν, ὥς γίνεται φανερόν ἐκ τοῦ κατωτέρω ἐγγράφου, ἡ Κυβέρνησις δὲν ὑστέρησεν καὶ εἰς τὴν ἐκδήλωσιν τῆς φροντίδος της διὰ τὴν ἱατρικὴν περίθαλψιν τῶν φυλακισμένων. Τὸ κατωτέρω ἐγγράφον ἀφ' ἑνὸς μὲν εἶναι ἐνδεικτικὸν τοῦ πνεύματος τῆς φειδοῦς τὸ ὁποῖον ἐκυριάρχει εἰς τὴν Καποδιστριακὴν Κυβέρνησιν, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἀποτελεῖ δεῖγμα τοῦ τρόπου μὲ τὸν ὁποῖον ἀντιμετώπιζαν καὶ ἔλυον οἱ τότε Ὑπουργοὶ σοβαρώτατα ζητήματα, ὥς τὸ τῆς ἱατρικῆς περιθάλψεως τῶν φυλακισμένων, τὸ ὁποῖον εἶχε καίριαν σημασίαν διὰ τὴν ὁργάνωσιν τῶν φυλακῶν, χωρὶς νὰ θίξουν τὸ ἀσθενὲς Ἐθνικὸν Ταμεῖον.

«Πρὸς τὸν Πρόεδρον τῆς ἐπὶ τοῦ Ὁρφανοτροφείου Ἐπιτροπῆς κλπ.

Ἐπειδὴ πολλοὶ τῶν ἐν τῇ φυλακῇ τῆς πόλεως ταύτης ἐνδεῶν, ἀσθενούντες, ἔχουσι χρεῖαν ἐπισκεψέως ἱατροῦ, διὰ ν' ἀπαλλαγθῇ τὸ πτωχὸν ἔθνικόν Ταμεῖον ἀπὸ ἐξοδα, τὰ ὁποῖα ἤθελον χρειασθῇ, ἂν τὸ Δικαστήριον προσκαλεῖ ἐπὶ μισθῷ ἱατρὸν εἰς ἐκάστην περίπτωσιν, θέλετε προσκαλέσει τὸν Ἱατρὸν τοῦ Ὁρφανοτροφείου Κον Δελλαπόρτα νὰ ἐνδίδῃ εἰς τὰς προσκλήσεις τοῦ Δικαστηρίου ὡσάκις ἡ χρεῖα τὸ καλέσει νὰ ἐπισκεφθῇ ἀσθενῆ τινα τῶν ἐνδεῶν ὑποδίκων, τὸ ὁποῖον ἡ Γραμματεία εἶναι βεβαία ὅτι θέλει κάμει εὐχαρίστως, γνωρίζουσα τὴν φιλεύσπλαγχον ψυχὴν του³).

¹⁾ Ἐκθ. τῆς ἐπὶ τοῦ Δικ. Γραμμ., τ. 7ος, Νοέμβριος 1830, σ. 30, ἀρ. 3793.

²⁾ Ἐκθ. τῆς ἐπὶ τοῦ Δικ. Γραμμ. τ. 10ος, (1831) ἀριθ. 6256.

³⁾ Ἐκθ. τῆς ἐπὶ τοῦ Δικ. Γραμμ., τ. 8ος, (1831), σ. 79, ἀριθ. 4781.

IV. Ποτε βεβαίως δὲν δύναται νὰ ἰσχυρισθῇ κανεὶς ὅτι ἡ κατάστασις τῶν φυλακῶν καὶ τῶν φυλακισμένων κατὰ τὴν Καποδιστριακὴν περίοδον ἦτο ἰδεώδης ἢ ἔστω καὶ καλὴ¹⁾. Ὡς πρὸς τὸ θέμα μάλιστα τῆς διατροφῆς τῶν φυλακισμένων, παρατηροῦμεν ὅτι ὁ Γενταῖς σημειοῖ μὲ πρόδηλον ἀγανάκτησιν εἰς τὰς ἀπαντήσεις του, λόγῳ ὑποβληθείσης εἰς αὐτὸν αἰτήσεως πρὸς αὖξιν τοῦ σιτηρεσίου:

«Ἐάν λαμβάνουν 30 λεπτά, ἀρκοῦν διὰ τὸν ἄρτον; ναί. Ἀλλὰ τί θέλουν; ἡ Κυβέρνησις νὰ συστήσῃ μαγειρεῖα διὰ νὰ τοὺς τρέφῃ μὲ ποικίλα βρώματα; οὐδεμία ἀπάντησις²⁾».

Μὲ τὸ ἴδιον πνεῦμα ἀπαντᾷ καὶ εἰς ἀναφορὰν τοῦ Πρωτοκλήτου Ἀχαΐας τὸ ὁποῖον ζητεῖ αὖξιν τοῦ παρεχομένου σιτηρεσίου τῶν 30 λεπτῶν πρὸς τοὺς φυλακισμένους:

«Πρὸς τὸ κατὰ τὴν Ἀχαΐαν Πρωτόκλητον

Ἐλήφθη ἡ ὑπ' ἀρ. 948 ἀναφορὰ Σας τῆς 28 - 9βρίου 1829.

Ἐάν τὸ διδόμενον σιτηρεσίον ἐξήρκεσε μέχρι τοῦδε, διατί εἰς τὸ ἐξῆς δὲν ἀρκεῖ; Οἱ δι' ἐγκλήματα φυλακισμένοι δὲν δύνανται ν' ἀπαιτοῦν τὴν αὐτὴν ἐκείνην περιποίησιν, τὴν ὁποῖαν ἤθελαν ἀπολαύει ἐλεύθεροι ὄντες. καθότι δὲν ἤθελαν συναισθάνεσθαι οὐδὲν αἰσθηματὸς τῆς διαφορᾶς, καὶ τὸ ἐγκλημα δι' αὐτοὺς ἤθελε γενῆ μέσον πορισμοῦ, πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ κόπου, ὡς τοιαῦτα παραδείγματα εὐρίσκομεν εἰς τὴν ἐγκληματικὴν Ἱστορίαν³⁾.

Ἡ μὴ ἱκανοποιητικὴ ὅμως αὕτη κατάστασις τῶν φυλακῶν ὥς καὶ τῆς διατροφῆς τῶν φυλακισμένων, δὲν πρέπει νὰ ἐπηρεάσῃ τὰς ἀντιλήψεις καὶ κρίσεις μας διὰ τὴν πραγματικὴν φροντίδα τὴν ὁποῖαν ἐλάμβανε ἡ Κυβέρνησις τοῦ Καποδίστρια διὰ τὴν βελτίωσιν τῆς θέσεως τούτων, διότι μία τοιαύτη κρίσις θὰ ἦτο ἄδικος καὶ ἐσφαλμένη. Καὶ ὅσον ἀφορᾷ μὲν τὴν κατασκευὴν εἰδικῶν κτηρίων — φυλακῶν, συγκεντρούντων τ' ἀπαραίτητα στοιχεῖα τῆς καταλληλότητος καὶ τῆς ὑγινοῦς διαβιώσεως, εἶναι αὐτονόητον, ὅτι τοῦτο ἦτο ἔργον τὸ ὁποῖον δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπιτελεσθῇ ἀμέσως διότι ἀπαιτεῖτο πρὸς τοῦτο ἡ συνδρομὴ δύο πρωταρχικῶν παραγόντων, τῶν οἰκονομικῶν μέσων καὶ τοῦ ἀναγκαίου χρόνου. Εἶναι ὅμως ἐκτὸς πάσης ἀμφισβητήσεως τὸ γεγονὸς, ὅτι ἡ Καποδιστριακὴ Κυβέρνησις, διὰ τῶν συντόνων καὶ ἐπιτυχῶν μέτρων τῆς, ἐχάραξε εὐκρινῶς τὴν ὁδὸν πρὸς τὴν κατεύθυνσιν ταύτην, παρ' ὅλον ὅτι οὐδένα τῶν στοιχειωδῶν τούτων παραγόντων διέθετε. Πράγματι οὐδεὶς, δύναται σοβαρῶς ν' ἀμφισβητήσῃ τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ Κα-

¹⁾ Οὕτω αἱ φυλακαὶ ἐν Ναυπλίῳ, αἱ ὁποῖαι ἦσαν αἱ καλύτεραι, εὐρίσκοντο εἰς κατάστασιν προκαλοῦσαν ὄντως φρίκην. (ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΛΟΥΔ. ΦΟΝ ΜΑΟΥΡΕΡ, Ὁ Ἑλληνικὸς Λαός, Μετάφρ. ΧΡΗΣΤΟΥ ΠΡΑΤΣΙΚΑ καὶ ΕΥΣΤΑΘΙΟΥ ΚΑΡΑΣΤΑΘΗ, τόμ. Β', Ἀθῆναι 1947, σελ. 284). — Βλ. καὶ FRÉDÉRIC THIERSCH, De l'État Actuel de la Grèce, Leipzig, 1833, p. 30.

²⁾ Ἐκθ. τῆς ἐπὶ τοῦ Δικ. Γραμμ., τ. 8ος (1831), ἀριθ. 5347.

³⁾ Ἐκθ. τῆς ἐπὶ τοῦ Δικ. Γραμμ., τ. 2ος, Νοέμβριος 1829, σ. 11.

ποδιστριακή Κυβέρνησις, ἐνῷ εἶχε νὰ ρυθμίσῃ κεφαλαιώδη ζητήματα, τῶν ὁποίων ἡ ρύθμισις ἀπέβαινε ἐπιτακτική, ἐστρεβεῖτο καὶ τῶν ἀπολύτως ἀναγκαίων οἰκονομικῶν μέσων. Ἀφ' ἐτέρου δὲ μὲ τὴν τόσον ἀπροσδοκίῳ ἐπισυμβᾶσαν δολοφονίαν τοῦ Καποδίστρια, ἐλάχιστος καὶ τελείως ἀνεπαρκὴς ὑπῆρξεν ὁ χρόνος τῆς εἰς τὴν ἀρχὴν παραμονῆς τῆς, ὥστε ν' ἀποδώσουν πλήρως τὰ τόσον ὀρθὰ καὶ δημιουργικὰ μέτρα τῆς, ὡς καὶ νὰ ἐπεκταθοῦν.

Ὅσον ἀφορᾷ δὲ τὴν κακὴν κατάστασιν τῆς διατροφῆς τῶν φυλακισμένων αὕτη πρέπει νὰ ἐξετασθῇ καὶ νὰ συσχετισθῇ μόνον ἐντὸς τοῦ πλαισίου τῆς ὅλης ἀθλίας ἐπισιτιστικῆς καταστάσεως ὁλοκλήρου τοῦ Ἑθνους διὰ νὰ ἐξαχθοῦν δίκαια καὶ ἀσφαλῆ συμπεράσματα.

Εἰδικώτερον τὸ θέμα τῆς διατροφῆς τῶν φυλακισμένων τὸ ἀντιμετώπιζε ἡ Κυβέρνησις τοῦ Καποδίστρια μὲ ὅλην τὴν συναίσθησιν τῆς σοβαρότητος καὶ τῆς βαρύτητος τὴν ὁποίαν ἐνεῖχε, καὶ παρ' ὅλον ὅτι ἡσθάνετο τὴν ἀσφυκτικὴν περικυτῶσιν τῆς ἐλλείψεως πόρων, δὲν ἠδύνατο ποτὲ νὰ καμφθῇ ἐπὶ ἐνὸς τόσον θεμελιώδους δι' αὐτὴν ζητήματος. Οὕτως ἡ ἄρνησις τοῦ Διοικητοῦ Τριπολιτσᾶς καὶ Λεονταρίου νὰ χορηγήσῃ τὰ ἀναγκαζοῦντα διὰ τὴν διατροφήν τῶν φυλακισμένων χρήματα, λόγῳ ἐνδεείας τοῦ Ταμείου του, εἶναι διὰ τὸν Γενατᾶν ἀπολύτως ἀπαράδεκτος, καὶ ἀναθέτει ἀμέσως, προφανῶς κατόπιν συνεννοήσεως μετὰ τοῦ Κυβερνήτου, εἰς τὸν Σπηλιάδην (Γραμματέα τῆς Ἐπικρατείας) νὰ καλέσῃ τὸν ἐν λόγῳ Διοικητὴν ὅπως ἐξακολουθήσῃ «τὴν πληρωμὴν τῆς τροφῆς τῶν φυλακισμένων ἐνδεῶν, κατὰ τὰ διαταχθέντα περὶ αὐτῶν¹⁾».

Πρέπει νὰ ὁμολογηθῇ τὸ γεγονός ὅτι, ἂν ἀναλογισθῇ κανεὶς τὴν κατάστασιν τῆς διαβιώσεως καὶ τὴν μεταχειρίσιν τῶν φυλακισμένων ἐπὶ τουρκοκρατίας, ὅτε ἡ φυλάκισις ἐσήμαινε εἰς τὰς πλείστας τῶν περιπτώσεων βέβαιον θάνατον, πρέπει νὰ δεχθῶμεν ὅτι ἀπὸ τῆς Καποδιστριακῆς ἐποχῆς, καὶ ἐντὸς ἐλαχίστου χρόνου ἐσημειώθη σημαντικὴ μεταβολὴ τῆς καταστάσεως. Καὶ τοῦτο ἡ Καποδιστριακὴ Κυβέρνησις τὸ ἐπέτυχε σχεδὸν χωρὶς μέσα, ἀλλὰ μὲ μόνον ἐφόδιον τὴν δημιουργικὴν τῆς πνοήν, κατῳρθωσε νὰ γίνῃ ἡ οἰκοδόμος τοῦ πνεύματος τῆς ἀνθρωπινωτέρας μεταχειρίσεως τῶν φυλακισμένων.

V. Ἐὰν δὲ ἐπιχειρηθῇ νὰ γίνῃ ἔστω καὶ μία ἀπλὴ καὶ ἐν γενικωτάταις γραμμαῖς, σύγκρισις τῶν ὅσων ἐπετελέσθησαν κατὰ τὴν τριετίαν τοῦ Καποδίστρια, μὲ τὴν κατάστασιν ἣτις ἐπεκράτησε ὡς πρὸς τὸ θέμα τῶν φυλακῶν καὶ φυλακισμένων, ἐπὶ τέσσαρας ὁλοκληροῦς δεκαετηρίδας μετὰ τὴν δολοφονίαν τοῦ

¹⁾ Σημειοῖ ὁ Γενατᾶς *ἰδιοχείρως*: «ο Κ. Σπυλιαδης θελη γράφῃ εἰς τὸν Διοικ. νὰ ἐξακολουθήσῃ τὴν πληρ. τῆς τροφ.» (Ἐκθ. τῆς ἐπὶ τοῦ Δικ. Γραμμ. τ. 10ος, Ἰούλιος 1831, Ἀπαντήσεις, ἀριθ. εἰς. 8115 καὶ ἀριθ. ἐξερχ. 6647).

Κυβερνήτου, δὲν θὰ δυσκολευθῇ ν' ἀντιληφθῇ τις μετ' ἐκπλήξεως, ὅτι ἡ Καποδιστριακὴ τριετία εἰς τὸν τομέα τοῦτον ὑπῆρξε γόνιμος καὶ δημιουργικὴ, ἡ δὲ κατάστασις ὅχι μόνον δὲν ἐβελτιώθη μεταγενεστέρως, ὥς ἔδει ν' ἀναμένῃ τις μετὰ βασίμου ἐλπίδος, ἀλλ' ἀντιθέτως εἰς πολλὰς περιπτώσεις ἀπέβη χειρότερα.

Ἰδού ἐνδεικτικῶς μὲ ποῖα χρώματα περιγράφεται ἡ κατάστασις ἀπὸ ἔντυπα τῆς μετακαποδιστριακῆς ἐποχῆς:

«Ἐξακισχίλιοι σχεδὸν πολῖται Ἕλληνες ὑπάρχουσιν εἰς τὰς φυλακάς τῶν ὁποίων μόνῃ μερὶς εἶναι κακουχία καὶ βάσανα. Ἡ Κυβέρνησις φαίνεται ὅτι ἔσβυσεν αὐτοὺς ἐκ τοῦ καταλόγου τῆς ἀνθρωπότητος καὶ ἀντὶ τὰς ζήτησιν τὴν βελτίωσιν αὐτῶν, τὴν ἡθικὴν αὐτῶν μόρφωσιν ἀντὶ τὰς μεταχειρίζεται αὐτοὺς τοῦλάχιστον φιλανθρωπῶς, τοὺς ὑποβάλλει εἰς τὰς μεγαλυτέρας σκληραγωγίας τοὺς ἀφίνει νὰ σήπωνται ἄεργοι ἐντὸς τοῦ βορβόρου τῶν οὐρῶν καὶ τῶν ἀκαθαρσιῶν ἄνευ μηδεμιᾶς διακρίσεως ἐγκλημάτων καὶ ἡλικίας!! Ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ καθύγρου δωματίου βασανίζεται ἐπὶ τῆς κατεβρεγμένης γῆς καὶ ὁ κατηγορούμενος διὰ βαρέα ἐγκλήματα καὶ ὁ καταδικαστέμενος δι' ἑλαφρὰ ἀδικήματα. Παραλείπομεν ὅτι εἰς μικρὸν δωματίον μόνις δυνάμενον νὰ χωρήσῃ 5 ἢ 8 ἀνθρώπους κλείονται 15 καὶ πλείοτε ἀνθρώποι, ὥστε ὁ εἰς καταπλακύνει τὸν ἄλλον καὶ ἀναφέρομεν τὴν μεγάλην ἀδικίαν ἣτις γίνεται εἰς πολλοὺς νέους, περὶ τῶν ὁποίων ἐνφ' μεγάλη ἐλπίς ὑπάρχει περὶ διορθώσεώς των τοῦ νὰ κλείωνται μετὰ τῶν κακοθησοτέρων κακούργων διὰ νὰ ἀκούσῃ παρ' αὐτῶν ἡμέραν καὶ νύκτα τὰ ἀνοσιώτερα κακουργήματα!! Πρὸς ἐπίμετρον τῆς δυστυχίας αὐτῶν ἡ Κυβέρνησις ὀλιγορεῖ καὶ διὰ τὴν μικρὰν τροφὴν τὴν ὁποίαν χορηγεῖ εἰς αὐτοὺς νὰ εἶναι τοῦλάχιστον καθαρά. ὀλίγος ἄρτος γέμων συνήθως ἀκαθαρσιῶν καὶ 10 λεπτά (ἐσχάτως ἡ φιλανθρωπία τῆς Κυβερνήσεως ἀνεβίβασε αὐτὰ εἰς 15 λεπτά) εἶναι ἡ τροφή των. ἂν δὲ ποτὲ τοιμήσωσι νὰ παραπονεθῶσι διὰ τὴν τροφὴν ἢ δι' ἄλλο τι τοὺς περιμένει σκοτεινότερον δωματίον καὶ ζευγὸς δεσμῶν· ἑτέρα ὀλιγωρία αὐτῆς δι' ἐνδυμασίαν τῶν ἀτόρων κατ' ἔτος γίνεται ἐπιψήφῃσι ποσοῦ τινος, οὐδέποτε ἐδόθη εἰς κανένα οὐδὲ ἐν ὑποκάμισον¹⁾».

«Ὁ Κ. Κολοκοτρώνης, ἀφοῦ ἐπεσκέφθη τὰς ἐνταῦθα φυλακάς, ἀπῆλθε εἰς Ναύπλιον ἐπισκεφθεὶς καὶ τὰς ἐκεῖ. λέγεται μάλιστα ὅτι εἰς μίαν τῶν φυλακῶν διέτριψε τρεῖς ὄλας ὥρας. Εἶναι ἀπερίγραπτος ἡ κατάστασις αὐτῶν, ἡ δυσωδία εἶναι τοσαύτη, ὥστε καὶ θηρία, ἂν ἔκλειε τις ἐκεῖ ἔπρεπε ν' ἀπολεσθῶσιν. ἄνθρωποι κατὰ γυναικοὺς εὐρίσκονται δεδεμένοι δι' ἀλύσων εἰς καθύγρους καὶ ζυφώδεις εἰρκτάς. ὦ φρίκη! ὅποια εὐθύνη ἐπιβαρύνει τοὺς Κ. Εἰσαγγελεῖς ἀπέναντι τῆς Δικαιοσύνης καὶ τῆς φιλανθρωπίας, ἀπέναντι τῆς ἡθικῆς, ἀπέναντι τῆς ἀνθρωπότητος.²⁾».

Ἡ μεταχειρίσις ἐξ ἄλλου τῶν εἰς τὰς φυλακάς κρατουμένων ὀφειλετῶν καὶ

¹⁾ «Τὸ Μέλλον τῆς Πατρίδος» - 4 Ἰουνίου 1860.

²⁾ «Συντηρητικὴ» - 22 Ἰουνίου 1847. Παρομοία κατάστασις διεκτραγωδεῖται καὶ εἰς πληθὺς ἐντύπων ἐκδιδομένων τὴν ἐποχὴν ταύτην. Ἰδέ: «Ἀθηνᾶ» 21 Ἀπριλίου 1856 - «Παλιγενεσία» 1 Ἰανουαρίου 1864 - «Τὸ Μέλλον τῆς Πατρίδος» 29 Ὀκτωβρίου 1860 - «Σωτήρ» 20 Ἰουνίου 1835 - «Ἀθηνᾶ» 6 Μαΐου 1839 - «Στοά» 20 Αὐγούστου 1879 - Περιοδ. Σύγγρ. «Ἰλισόος», ἔτος Ι', Φυλλ. Στ' καὶ Ζ' 15 Αὐγούστου 1870, σελ. 164 - Βλ. καὶ T. WYSE, An excursion in the Peloponnesus in the year 1858, Vol. I, London 1865, σελ. 214.

δὴ τῶν ὀφειλετῶν τοῦ Δημοσίου δὲν φαίνεται νὰ διέφερε πολὺ ἐκείνης τῆς τουρκοκρατίας ¹⁾).

Δὲν δύναται δὲ κανεὶς, ἔστω καὶ πρὸς στιγμὴν νὰ ὑποθέσῃ ὅτι ἡ ὑπὸ τῶν ἐκδιδομένων ἐντύπων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης διὰ μελανῶν χρωμάτων περιγραφὴ τῆς καταστάσεως τῶν φυλακισμένων, ἐνέχει τὸ στοιχεῖον τῆς ὑπερβολῆς ἐκ λόγων ἀντιπολιτευσεως πρὸς τὰς ἐκάστοτε Κυβερνήσεις, διότι αἱ περιγραφαὶ αὗται συμπίπτουν ἀπολύτως μὲ ἐκείνην τοῦ Εἰσαγγελέως τῶν Ἐφετῶν Ἀθηνῶν, Ἰωάννου Α. Τυπάλδου τοῦ ἔτους 1873.

Ὁ Εἰσαγγελεὺς οὗτος, εἰς μίαν ἐκκλησίαν τοῦ τῆς 19ης Φεβρουαρίου 1873 πρὸς τὰς κατ' ἐπαρχίας εἰδικὰς ἐπιτροπὰς, ὅπως διευκολύνουν τὴν διὰ χρηματικῶν συνδρομῶν πολιτῶν ἐπίτευξιν τῆς βελτιώσεως τῆς καταστάσεως τῶν φυλακῶν, μᾶς δίδει λόγῳ τῆς ἐπισήμου ιδιότητός του μίαν ἀδιάψευστον μαρτυρίαν καὶ εἰκόνα τῆς καταστάσεως τῶν φυλακῶν καὶ τῶν ὄρων τῆς διαβιώσεως τῶν ἐν αὐταῖς φυλακισμένων, μετὰ πάροδον τεσσαράκοντα ὁλοκλήρων ἔτων μετὰ τὴν δολοφονίαν τοῦ Καποδίστρια:

«... Ἡ Βαυαρικὴ Ἀντιβασιλεία, καλῶς γινώσκουσα τὴν στενὴν σχέσιν τῆς ποινικῆς δικαιοσύνης μετὰ τῶν ποινικῶν φυλακῶν, ἐνομοθέτησε συνάμα μετὰ τῶν ποινικῶν κωδίκων καὶ τὸν ὀργανισμὸν φυλακῶν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν νεωτέρων σωφρονιστικῶν συστημάτων. Ἀλλὰ μέχρι τῆς ἀνιδρύσεως τοιούτων, ὥρισεν ὡς προσωρινὰς φυλακὰς τὰ βουδρουμία φρουρίων τινῶν, τὸν τουρκικὸν Μενδρεσὲ τῶν Ἀθηνῶν, καὶ ἰδιωτικὰς τινας οἰκίας ἐπὶ τούτῳ ἐκμισθωθείσας. Τότε ὁμοῦς ὁ ἀριθμὸς τῶν φυλακισμένων ἦτον ἐλάχιστος. Σήμερον δὲ τὰ βουδρουμία ὡς κεντρικαὶ φυλακαὶ, ὁ Μενδρεσὲς καὶ τινες ἰδιωτικαὶ οἰκίαι ὡς Νομαρχικαὶ, ἐγκλείουσιν, ἐστιβαγμένους, ὡς κτῆνη 4560 ὑποδίκους καὶ καταδίκους.

Ὁ ἐκ περιεργείας, ἡ κατὰ καθήκον ἐπισκεπτόμενος τὰς φυλακὰς ταύτας παρὰ τὴν εἴσοδον ἀναγκάζεται νὰ φράξῃ τὴν ἀναπνοὴν ἐνεκα τῆς ὀξείας τοῦ ἀποπνεόντος ἀέρος. Τὰ δωμάτια ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον πρόσγαια, στενά, καὶ βαθύα σπήλαια, διὰ μόνης τῆς θύρας δέχονται ἀμυδρὸν φῶς, καὶ ὀλίγον ἀέρα, περικλείουσιν δ' ἕκαστον πλείονας τῶν δύο, ἐνίοτε 30 - 50, ρακενδύτας καὶ ρυπαροὺς, ἐπὶ τῶν προσώπων τῶν ὁποίων παριστάται ἐξωγραφημένη, ἡ ἀνάιδεια τῆς ἐξαχρειώσεως, ἡ διαφθορὰ τῆς ψυχῆς καὶ ἡ καταστροφὴ τῶν ζωϊκῶν δυνάμεων. Σήμερον χιλιάδες ἀνδρῶν, ὡς ἀπολωλότα μέλη τῆς κοινωνίας ἀπερριμμένοι ὑπὸ τῆς πολιτείας τῶν ἀνθρώπων. ζῶσι διὰ τεμαχίου ρυπαροῦ ἄρτου, τὸ ὁποῖον ρίπτει εἰς αὐτοὺς τὸ Δημόσιον, ὅσον ἵνα παρατείνωσι τὴν κτηνώδη αὐτῶν ὑπαρξιν πρὸς ἔκτισιν τῆς ποινῆς. »).

VI. Ἐκ τῶν ἀνωτέρω προκύπτει ὅτι παρὰ τὸ ὅτι τὸ 1836 ἐξεδόθη νόμος

¹⁾ WILLIAM N. SENIOR, «La Turquie contemporaine». (1857), Paris, 1861, p. 305. - «Ὁ Σωτήρ», 19 Ἀπριλίου 1834, Ναύπλιον.

²⁾ Ἀπόκειται εἰς τὰ Γενικά Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους. Ἡ οἰκτρὰ κατάστασις τῶν φυλακῶν ἔχει ἐπηρεάσει σοβαρῶς καὶ τὴν λαϊκὴν μούσαν, ὡς φαίνεται ἐκ τοῦ κατωτέρω δημοτικοῦ ᾠσματος:

εισάγων τὸ σύστημα τῆς σωφρονιστικῆς φυλακῆς, ὅμως οὐδεμία ἐγένετο ὥθησις διὰ τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ συστήματος τούτου¹⁾, οὔτε καὶ τὰ μεταγενεστέρως ἐκδοθέντα σημαντικὰ νομοθετήματα τῆς 19-8-1847 καὶ 20-12-1850, συνέβαλον οὐσιαστικῶς εἰς τὴν βελτίωσιν τῆς καταστάσεως τῶν φυλακῶν²⁾. Ὁρισμένοι δὲ σποραδικῶς ἐμφανισθεῖσαι προσπάθειαι κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην³⁾, δὲν ἠδυνήθησαν διὰ διαφόρους λόγους νὰ βελτιώσουν θετικῶς τὴν κατάστασιν.

Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως δὲ τῆς διατροφῆς ὥς καὶ διὰ τὴν λήψιν μέτρων διὰ τὴν ἔνδυσιν τῶν γυμνῶν φυλακισμένων, αἱ τέσσαρες τοῦλάχιστον μετακαποδιστριακαὶ δεκαετηρίδες, ὥς φαίνεται ἐκ τῶν ἀνωτέρω, ὑστεροῦν καταφανῶς τῆς Καποδιστριακῆς τριετίας, διότι ἡ διατροφή δὲν παρουσιάζεται βελτιωθεῖσα, ὥς ἔδει ν' ἀναμῆναι τις, ἀλλ' ἀντιθέτως εἰς πλείστας τῶν περιπτώσεων εἶναι χειροτέρα, ἢ δὲ πρόνοια διὰ τὴν ἔνδυσιν τῶν γυμνῶν καταδίκων εἶναι ἀνύπαρκτος⁴⁾.

*«Εγέρασα μαννούλα μου, μπροστήτερα ἀπὸ σένα.
δὲ μὲ γερνᾷν τὰ γέρατα, δὲ μὲ γερνᾷν τὰ χρόνια,
μὸν' μὲ γερνάει ἡ φυλακή, τῆς Πύλος τὰ μπουντρούμια
Μέρα καὶ νύχτα καταγῆς, στὸν τοῖχο ἀκουμπισμένος,
ἐσάπη τὸ κορμάκι μου δεξιά μεριὰ στὴν πλάτη.
Πανάθεμά σ', ἀνακριτή, καὶ σὲ ρ' εἰσαγγελέα,
ποῦ δὲ δικάζεις ξάμηνο, παρὰ δικάζεις χρόνους».*

(Γ. ΤΑΡΣΟΥΛΗ, Μωραϊτικὰ τραγοῦδια, 175, ἀρ. 269, Ἀθήναι 1944).

¹⁾ «Ἐπίσημος Ἐφημερὶς τῆς Συνελεύσεως» Ἀθήναι 1863, σ. 7, Παρ/μα.

²⁾ Βλ. καὶ «Φιλόπατρις», 11 Σεπτεμβρίου 1855.

³⁾ Περὶ τῆς συμβολῆς τοῦ ἱππότη Appert βλ. Τ. ΔΕΜΟΔΟΥ, «Ὁ ἱππότης Appert» (1797 - 1873), Ἀθήνα, ἔκδ. Γαλλ. Ἰνστιτούτου. Ὡσαύτως περὶ τῶν λαμπρῶν προσπαθειῶν τοῦ ἱππότη Appert διὰ τὴν βελτίωσιν τῆς θέσεως τῶν φυλακισμένων καὶ τῶν ἐργασιῶν τῆς ἀνεγέρσεως ἐν Μεθώνῃ σωφρονιστικῶν φυλακῶν, εἶναι διαφωτιστικὴ ἡ εἰδησεογραφία τῶν ἐντύπων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης (Βλ. Ἐφημ. «Ἡλῖος» 2 Φεβρουαρίου 1857, 29 Αὐγούστου 1857, 16 Μαΐου 1858, 27 Σεπτεμβρίου 1858 - «Ἐλπίς» 20 Δεκεμβρίου 1857, 22 Ἀπριλίου 1858 καὶ 6 Αὐγούστου 1857 - «Φιλόπατρις» 19 Ἀπριλίου 1856).

⁴⁾ Τὴν αὐτὴν κατάστασιν τῶν φυλακῶν καὶ φυλακισμένων περιγράφει καὶ ὁ Κ. Π. ΚΑΛΛΙΓΑΣ εἰς τὸν ἀπαγγελθέντα λόγον του τὸ 1866:

«Ἀπέχω τοῦ νὰ ταράξω τὸν νοῦν ὑμῶν διὰ τῆς εἰκόνης τοῦ ἀλγεινοῦ καὶ ἀποτροπαίου τούτου θεάματος, δι' ὀλίγων ὅμως λέξεων, ὅσον ἔνεστι ἐκφραστικῶν, δύναμαι νὰ εἰπω περὶ τῶν φυλακῶν τούτων ὅτι, ἂν ὁ νομοθέτης προτίθεται νὰ ἐπαναγάγῃ τὸν ἀνθρώπον εἰς τὴν ἀρχικὴν ἀγριότητα πρὸ πάσης κοινωνίας, δὲν δύναται ἐπιτυχέστερον νὰ κατορθώσῃ τὸ σκοπούμενον, ὅσον διὰ τοιούτων εἰρκῶν. Κατάδικοι συσσωρευόμενοι ἀναμῖξ, ἐν στενῇ καὶ πνιγερῇ τόπῳ, ἔνθα οὐδεμία γίνεται φροντίς καθαρᾶς διαίτης, ἐν ἀδιαλείπτῳ ἀργίᾳ καὶ ἀπραξίᾳ βαττολογούντες ἀπὸ πρῶις μέχρις ἐσπέρας, εἰς οὐδεμίαν ὑποβαλλόμενοι πνευματικὴν ἐπιμέλειαν, ὅλως παρημελημένοι, ἐνίοτε ἡμίγυμνοι καὶ κατεσχληκότες. » (Πανδώρα, 15 Σεπτεμβρίου 1866, τ. ΙΖ', Φυλλάδιον 396).

Ἡ ἰδίᾳ ἀξιοθρήνητος κατάστασις τῶν Ἑλληνικῶν φυλακῶν ἀνομολογεῖται καὶ παρὰ τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Ἑσωτερικῶν Ζαΐμη:

Εἶναι ἀληθές ὅτι ἡ ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Καποδίστρια, τόσον ἐπιτυχῆς ἀντιμετώπισις καὶ τόσων ἄλλων σοβαρωτάτων ζητημάτων ἐσθηρῶς ἀπολύτως εἰς τὴν ἠθικὴν καὶ τὸ πνεῦμα τῆς ἐθνικῆς ἀνατάσεως, τὸ ὁποῖον ἐκυρίαρχε εἰς τοὺς φωτισμένους δημοσίους λειτουργοὺς τοὺς ὁποίους μὲ τόσῃν διορατικότητι ἐπέλεξε καὶ ἐτοποθέτησε εἰς τὰς καταλλήλους θέσεις ὁ Ἰωάννης Καποδίστριας¹⁾. Οἱ ἀνθρώποι αὐτοὶ κατώρθωσαν νὰ μεταδώσουν τὸ ἴδιον πνεῦμα τῆς θυσίας τῶν ἀτομικῶν τῶν συμφερόντων καὶ εἰς τοὺς κατωτέρους λειτουργοὺς, χάριν τῆς ὀρθοποδήσεως τοῦ Ἑθνους, τὸ μετέδωσαν δὲ τόσον ἐπιτυχῶς, διότι τὸ πνεῦμα τοῦτο ἦτο τὸ ἐπιτακτικὸν αἶτημα τοῦ τόσον δεινοπαθήσαντος Ἑλληνικοῦ Λαοῦ. Οὕτως ἡ Καποδιστριακὴ περίοδος παρουσιάζει τὸ μοναδικὸν φαινόμενον ἱατρῶν, δικαστῶν, διδασκάλων, καὶ ἄλλων ὑπαλλήλων, οἱ ὅποιοι εἴτε εἰργάζοντο ἀμισθί, εἴτε ὑπέμενον πολυμήνους καθυστερήσεις τῶν ἀποδοχῶν τῶν, χωρὶς τοῦτο νὰ ἀσκή ἐπίδρασιν εἰς τὴν εὐορκὸν ἐκτέλεσιν τῶν καθηκόντων τῶν²⁾. Τὸ φαινόμενον τοῦτο δὲν εἶναι τυχαῖον ἀλλὰ σαφὲς δεῖγμα τῆς συναισθησέως τῶν ἀγώνων καὶ θυσιῶν ἑνὸς λαοῦ τὸν ὁποῖον ἐθέρμαινε ἡ ζωτικότης καὶ ἡ πίστις μιᾶς καλυτέρας αὖριον.

•Τὸ ζήτημα τῶν φυλακῶν τόσον τῶν ποινικῶν καθὼς καὶ τῶν πολιτικῶς κρατουμένων εἶναι λίαν σπουδαῖον, βεβαίως *δυσειδέτερον* θέαμα δὲν ἡμπορεῖ νὰ ὑπάρξῃ παρὰ αἱ ποινικαὶ φυλακαὶ τῆς Ἑλλάδος, καὶ εἶναι λυπηρότατον μετὰ 30 ἐτῶν ἀνεξαρτησίαν καὶ βασιλείαν νὰ εὐρίσκωνται εἰς τοιαύτην κατάστασιν αἱ ποινικαὶ φυλακαί, ὥστε ὁ πρῶτος ἀνθρώπος ὁ μὴ γνωρίζων τὴν Ἑλλάδα, ἂν εἰσέλθῃ εἰς φυλακὰς θέλει βεβαίως ἀπελπισθῇ περὶ τῆς καταστάσεως ἡμῶν, εἶναι λυπηρὰ ἀλήθεια, οὐχ ἦτον εἶναι ἀλήθεια. (*Ἐπίσημος Ἐφημερ. τῆς Συνελεύσεως*, Ἀθῆναι 1864, τομ. 4, σελ. 822).

Βλ. περὶ τῆς ἀθλίας καταστάσεως τῶν φυλακῶν Μενδρεσὲ καὶ Γκαρπολά δύο ἐμπεριστατωμένας ἐκθέσεις τῶν Σ. Μπαλάνου (καθηγητοῦ τῆς ὑγιεινῆς), Λ. Μηλιώτου (στρατιωτ. ἱατροῦ) καὶ Α. Γεωργαντᾶ (ὑφηγητοῦ τῆς ἱατροδικαστικῆς), ἐν *Ἐφημερίδι τῶν Φυλακῶν* ἔτος 1ον, Φυλλ. 2ον καὶ 3ον, ἐν Ἀθήναις Σεπτέμβριος καὶ Ὀκτώβριος 1877, ἔτ. 3ον Φυλλ. 27, σελ. 42 κ.ε.

¹⁾ Δέκα μόλις ἡμέρας μετὰ τὴν ἐν Αἰγίνῃ ἀφίξιν του, ὁ Κυβερνήτης, προσκαλεῖ τὸν ἀδελφόν του Βιάρον νὰ ἐλθῇ ἀπὸ τὴν Κέρκυραν καὶ νὰ φέρῃ καὶ ἄλλα κατάλληλα πρόσωπα. Βλ. ὁμιλίαν τοῦ Ἀκαδημαϊκοῦ Κ. Δ. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΠΟΥΛΟΥ, Ἡ Πολιτικὴ Δικαιοσύνη ἐπὶ Καποδίστρια, εἰς *Πρακτ. τῆς Ἀκαδ. Ἀθηνῶν ΚΓ'* (1949) σ. 474.

²⁾ Βλ. καὶ ΛΑΖΑΡΟΥ ΒΕΛΕΛΗ «Ὁ Καποδίστριας ὁ θεμελιωτὴς τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως ἐν Ἑλλάδι» ἐν Ἀθήναις 1908, σ. 64 - 65.

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Δ. ΒΑΓΙΑΚΑΚΟΥ, Μανιᾶται εἰς Ζάκυνθον	Σελίς 3
* Νομικά ἔγγραφα τῆς ἐπὶ τῆς Δικαιοσύνης Γραμματείας τῆς Κα-	
ποδιστριακῆς ἐποχῆς	» 97
I. ΒΙΣΒΙΖΗ, Σημασιολογικά	» 123
I. ΒΙΣΒΙΖΗ, Τὰ ἔγγραφα δικαιοπραξιῶν τῆς Μυκόνου τοῦ 17ου	
καὶ 18ου αἰῶνος	» 127
I. ΒΙΣΒΙΖΗ, Ἡ πρώτη ἐν Ἑλλάδι Εἰσαγγελικὴ ἀγόρευσις	» 144
M. ΤΟΥΡΤΟΓΛΟΥ, Αἱ φυλακαὶ ἐπὶ Καποδίστρια	» 150

ΔΙΟΡΘΩΤΕΑ

Σελ.	8	σημ.	2	ἐπισκοπικὸν	ἀντὶ ἐπισκοπικὸν
»	9	»	1	149	» 199
»	10			ἔγγραφα	» ἔγγραφα
»	10	»	9	SANUTO, MDCCXCI	» SANUTO, MDCCCXCI
»	14	»	1	Anuaire, Philologie	» Annuaire, Philologie
»	18			Ἡ κατάληξις - δῶρος	» Τῆς καταλήξεως - δῶρος
»	20			μαραγγοσύνη, τσαγκαροσύνη	» μαραγχοσύνη, τσαγκαροσύνη
»	22			Γληγόρης	» Γληγόρις
»	27			Ἀνδρέους	» Ἀνδρέου
»	28			Ἀκαδημία	» Ἀκαδημίας
»	47			ἀσχύλυθο	» ἀσκόλυθο
